CARPICA

XV

1983

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARTĂ BACĂU

MU JUD. D ISTO I ȘI A.TA
C A U
Inven ar 32 Anu 1990

449 P
1998

CARPICA

XV

1983

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

COLEGIUL DE REDACŢIE :

VASILE FLOREA — responsabil
IOAN MITREA — responsabil adjunct
ALEXANDRU ARTIMON, VIOREL CĂPITANU, VIORICA FILIMON, MIRCEA FILIP, DORINEL ICHIM.

CARPICA
Publicaţia Muzeului de istorie şi artă BACĂU

Orice corespondenţă va fi trimisă pe adresa : Muzeul de istorie şi artă Bacău, str. Karl Marx nr. 23, cod. 5 500, BACĂU, R.S. ROMÂNIA

CARPICA
Revue de Musée d'histoire et d'art de BACĂU

Tout correspondence sera envoyeé à l'adresse : Muzeul de istorie şi artă Bacău, str. Karl Marx nr. 23 cod 5 500 BACĂU, R.S. ROUMANIE

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SUMAR

VASILE FLOREA, *65 de ani de la făurirea statului naţional unitar român*. 7

CENTENAR VASILE PÂRVAN

DUMITRU BERCIU, *Despre personalitatea lui Vasile Pârvan* 21
RADU VULPE, *Amintiri despre Vasile Pârvan* 27
HADRIAN DAICOVICIU, *Daco-geţii în opera lui Vasile Pârvan* . 31
BUCUR MITREA, *Izvoarele numismatice în opera lui Vasile Pârvan* 39
VALENTIN VASILIEV, *Problema scitică în opera lui Vasile Pârvan* . 47
ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU, *Vasile Pârvan şi studiile sale de istorie medievală românească* . . . 51
CORNELIA BELCIN PLEŞCA, *Unele probleme de etnologie în opera lui Vasile Pârvan* 59

ARHEOLOGIE — ISTORIE

ANN DODD-OPRIŢESCU şi IOAN MITREA, *Sceptrul de piatră de la Mogoşeşti—Siret, judeţul Iaşi. Problema originii şi datării.* 69
SERGIU HAIMOVICI, *Studiul paleofaunei de cultură „Noua" descoperită în staţiunea de la Cavadineşti (jud. Galaţi)* 97
SEVER DUMITRAŞCU, *O nouă cultură arheologică protoistorică recent descoperită şi studiată:* cultura Biharea (BrCD—Ha A_1) . . . 105
IOAN MITREA, *Deux tombes du VI—Ve siècle a.n.è., decouvertes a Mileştii de Sus, le departement de Bacău* 117
CONSTANTIN BUZDUGAN, *Fortificaţii geto-dacice în Moldova* . . 125
IOAN MITREA, *Descoperirile geto-dacice, din sec. I î.e.n. — sec. I e.n., de la Floreşti, judeţul Bacău* 131
M. Şt. UDRESCU şi N. MIRIŢOIU, *Expertiza materialului osteologic descoperit la Floreşti, judeţul Bacău* 137
VIOREL CĂPITANU, *Figurine antropomorfe geto-dacice, descoperite la Răcătău (com. Horgeşti, jud. Bacău)* 141
IOAN MITREA şi CONSTANTIN EMINOVICI, *Cercetările arheologice de la Pîrîul Boghii — Pîrgăreşti* 153
TRAIAN CANTEMIR, *Viziune modernă în opera lui Miron Costin* . . 163
ALEXANDRU ARTIMON, *Un tezaur monetar din secolele XVIII—XIX descoperit la* Somuşca—Cleja, judeţul Bacău 169
IOAN MURARIU, *Un document inedit privind „ajutorinţa de iarnă" în Moldova din anul 1794* 183

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DUMITRU ZAHARIA, *Raporturile dintre proprietari-arendaşi şi ţărani din ţinutul Bacău în anul 1848* 187
IOAN MURARIU, *Informaţii privind exploatarea pădurilor, transportul şi comercializarea lemnului în Moldova între anii 1774 şi 1832* . 199
VICTOR MARINOVICI, *Contribuţii la cunoaşterea începuturilor învăţământului public sătesc în judeţul Bacău (1858—1865)* 209
ELENA ARTIMON, *Războiul de independenţă oglindit în medalistică şi piese decorative, aflate în colecţiile muzeului băcăuan* 219
IONEL MARIN, *Mişcarea muncitorească şi socialistă din Valea Bistriţei pînă în anul 1921* 229

ETNOGRAFIE — MONUMENTE ISTORICE

DORINEL ICHIM, *Monumentul de arhitectură populară din Fichiteşti—Podu Turcului, judeţul Bacău* 245
DORINEL ICHIM, *Mătăhăile din Prăjeşti, judeţul Bacău — un obicei de primăvară mai puţin cunoscut* 255

NECROLOG

RADU VULPE 265

RECENZII

GHEORGHE POPILIAN, *„Necropola daco-romană de la Locusteni, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1980 (Ion Ioniţă).* 269
CONSTANTIN PREDA, *Callatis. Necropola romano-bizantină*, Biblioteca de arheologie, XXXVIII, Ed. Academiei R.S. România, Bucureşti, 1980 (Sanda Ioniţă). . . . 275
MIRCEA D. MATEI, EMIL I. EMANDI, OCTAV MONORANU, *Cercetări arheologoice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Şomuzului Mare şi al Moldovei (secolele XIV—XVIII)*, Muzeul Judeţean Suceava, Supliment I, 1983 (Al. Artimon). 279

CRONICA VIEŢII ŞTIINŢIFICE

Cronica activităţii secţiei de istorie pe anul 1982 (Elena Artimon) 283

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SOMMAIRE — CONTENTS — INHALT

VASILE FLOREA, *65 d'années de la formation de l'Etat national unitar roumain* 7

CENTENAIRE VASILE PÂRVAN

DUMITRU BERCIU, *Sur la personalité de Vasile Pârvan* 21
RADU VULPE, *Souvenirs sur Vasile Pârvan* 27
HADRIAN DAICOVICIU, *Les Daco-Gètes dans l'oeuvre de Vasile Pârvan*. 31
BUCUR MITREA, *Les sources numismatiques dans l'oeuvre de Vasile Pârvan* 39
VALENTIN VASILIEV, *La question scythique dans l'oeuvre de Vasile Pârvan* 47
ADINA BERCIU-DRĂGHICESCU, *Vasile Pârvan et ses etudes d'histoire medievale roumaine* 51
CORNELIA BELCIN PLEȘCA, *Einige Ethnologie fragen in den Schrirten von Vasile Pârvan* 59

ARCHEOLOGIE — HISTOIRE

ANN DODD-OPRIȚESCU et IOAN MITREA, *Le sceptre de Mogoșești-Siret, département d'Iași. Problèmes d'origine et de datation* . 69
SERGIU HAIMOVICI, *L'étude de la paléofaune de culture „Noua" découverte dans la station de Cavadinești (département de Galați)* 97
SEVER DUMITRAȘCU, *Une nouvelle civilisation archéologique protohistorique récemment découverte et étudiée : la civilisation Biharea (Br.CD-HaA_1)* 105
IOAN MITREA, *Deux tombes du VI—Ve siecle a.n.è., découvertes a Milești de Sus, département de Bacău* . 117
CONSTANTIN BUZDUGAN, *Fortification géto-daces en Moldavie* 125
IOAN MITREA, *Les decouvertes geto-daciques du Ie siécle a.n.è. — Ie siécle n.è. de Florești, département de Bacău* 131
M. ST. UDRESCU et N. MIRIȚOIU, *Expertise du matériel ostéologique découvert à Florești, département de Bacău* 137
VIOREL CĂPITANU, *Figurines antropomorphes geto-dacique decouvertes à Răcătău (Dép. de Bacău)* 141
IOAN MITREA et CONSTANTIN EMINOVICI, *Les recherches archéologiques de Pîriul Boghii — Pîrgărești* 153
TRAIAN CANTEMIR, *Une vision moderne dans l'oeuvre de Miron Costin* 163

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ALEXANDRU ARTIMON, *Un trésor monétaire de XVIIIe—XIXe siècle découvert a Somuşca—Cleja (département de Bacău)* 169
IOAN MURARIU, *Ein unverröffentlichtes Dokument über die, „ajutorință" Stener im Winter des Jahres 1794 in der Moldau* . . 183
DUMITRU ZAHARIA, *Les rapports entre propriétaires-fermiers et les paysans de district Bacău dans l'année 1848* 187
IOAN MURARIU, *Informationen über die Forstnutzung Holztransport und Holzhandel in der Moldau in der Zeitspanne 1774—1832* . . 199
VICTOR MARINOVICI, *Contributions à la connaissence des commenciments de l'enseignement publique vilejois dans le district de Bacău (pendant 1858—1865)* 209
ELENA ARTIMON, *La guerre de l'independence illustrée dans médailles et pieces decorative existent dans les collections du musée de Bacău* 219
IONEL MARIN, *Die Arbeiterbewegung und die Sozialistische Bewegung im Bistritz-Tal bis in das Jahr 1921* 229

ETNOGRAPHIE — MONUMENTS HISTORIQUES

DORINEL ICHIM, *Les colosse de Prăjești, district de Bacău — un cutume de printemps peu connu.* 245
DORINEL ICHIM, *Le monument d'architecture populaire de Fichitești-Podu Turcului, district Bacău* 255

NÉCROLOGIE

RADU VULPE 265

COMPTES RENDUS

GHEORGHE POPILIAN, *Necropola daco-romană de la Locusteni, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1980, (Ion Ioniță)* 269
CONSTANTIN PREDA, *Callatis. Necropola romano-bizantină, Biblioteca de arheologie, XXXVIII, Ed. Academiei R.S. România, București, 1980,* (Sanda Ioniță) 275
MIRCEA D. MATEI, EMIL I. EMANDI, OCTAV MONARANU, *Cercetări arheologice privind habitatul medieval rural din bazinul superior al Șomuzului Mare și al Moldovei (secolele XIV—XVIII),* Muzeul Județean Suceava, Supliment, I, 2982 (Al. Artimon) 279

CHRONIQUE DE LA VIE SCIENTIFIQUE

La chronique des activités de compartement d'histoire pendant l'année 1982 (Elena Artimon) 283

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

65 DE ANI DE LA FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR ROMÂN

de Vasile FLOREA

A 65-a aniversare a făuririi statului național unitar român ne prilejuiește evocarea unor momente esențiale din lupta neîntreruptă a poporului român pentru unitate, independență și suveranitate națională. Acest ideal legitim al românilor constituie liniile de forță care străbat procesul nostru istoric de la origini și pînă în prezent. Aspirația poporului român spre unitate, independență și suveranitate are temeiuri istorice adînci și inebranlabile : unitatea spațiului geografic, unitatea culturii materiale și spirituale a lumii geto-dace, etnogeneza poporului român pe fondul sintezei daco-romane, continuitatea sa neîntreruptă în spațiul carpato-danubiano-pontic și uimitoarea sa unitate de limbă. În ciuda acestor componente comune și constante, istoria medievală est-europeană își pune amprenta sa specifică orînduirii feudale, asupra evoluției statale a societății românești, divizînd, artificial, poporul român în trei voievodate : Moldova, Țara Românească, și Transilvania. Încă la 1103 e amintit deja documentar un principe al Transilvaniei, Mercurius, princeps Ultrasilvanus, denumire înlocuită mai tîrziu cu cea de voievod, care se va păstra aici pînă la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Ultimul rege din dinastia lui Arpad, Andrei al III-lea, îndată după încoronare, se va grăbi să țină dietă la Alba Iulia, dietă la care, alături de unguri și secui, participau și români. Puterea voievodului Transilvaniei crește mereu, astfel încît la înscăunarea lui Carol Robert de Anjou, voievodul Ladislau se manifesta ca un adevărat suveran. Chiar Carol Robert n-a putut să-și vadă consolidat tronul decît după ce a obținut consimțămîntul său. Asta ilustrează autonomia voievodatului Transilvaniei și organizarea sa politică specific românească. Însă regii de la Buda erau pioni înaintați ai papalității în lupta ei pentru răspîndirea catolicismului. Papii stimulau cu abilitate ambițiile agresive ale urmașilor regelui Ștefan I spre a supune noi teritorii statului maghiar și, indirect, influenței materiale și spirituale a Scaunului pontifical. Rezistența dîrză a românilor de la est și sud de Carpați a condus însă la o suită de insuccese militare, chiar umilitoare, pentru regii angevini. Crearea statelor feudale românești de sine stătătoare, Țara Românească (1330) și Moldova (1359) ilustrează progresul înalt înregistrat de societatea românească în prima jumătate a secolului al XIV-lea, precum și voința de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

apărare a ființei etnice a poporului român. Intensificarea schimburilor economice dintre cele trei voievodate românești, politica de colaborare și apărare comună a țărilor române, ilustrate cu strălucire de Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Iancu de Hunedoara și Ștefan cel Mare aveau să constituie fundamentul pe care Mihai Viteazul va înălța opera sa glorioasă de unire a românilor într-un singur stat. Însă acțiunea combinată a forțelor centrifuge, interne și externe, aveau să surpe această operă magnifică, dar efemeră în timp, a lui Mihai Viteazul, iar sfîrșitul său tragic de pe cîmpia Turzii va accentua dramatismul luptei poporului român pentru unitate. Acum are loc și un proces de restructurare a relațiilor române cu Poarta, determinat și de modificările care se produc în situația politică din sud-estul Europei. Înfrîngerea turcilor sub zidurile Vienei (1683) marchează începutul unor înfrîngeri succesive, ceea ce a permis domnitorilor români să desfășoare o politică mai independentă, cu păstrarea formală a vasalității față de Sublima Poartă. Domnitorii români, urmărind cu atenție schimbarea raportului de forțe dintre statele mari, se foloseau de interesele lor divergente, inițiind sisteme de alianțe și tratate, cu scopul de-a elimina stăpînirea otomană. Radu Șerban (1602—1611(, sub influența conceptuală și emoțională a politicii lui Mihai Viteazul, va continua lupta împotriva imperiului otoman, apoi împotriva lui Moise Secuiul, partizan al turcilor, pe care-l va înfrînge la 17 iulie 1603. Radu Șerban a încercat să opună turcilor rezistență comună a Transilvaniei și Țării Românești, la care, mai tîrziu, va fi atras și Constantin Movilă, domnul Moldovei. Eșecul acestui ambițios proiect a fost cauzat de factori pe care Radu Șerban n-a putut să-i domine. Tendința cultivării raporturilor strînse dintre domnitorii celor trei țări române continuă. Gabriel Bethlem (1613—1629) își începe domnia în Transilvania prin încheierea unei strînse alianțe cu Radu Mihnea, domnul Țării Românești și cu Ștefan al II-lea Tomșa (1611—1615), domnul Moldovei. Prin participarea la Războiul de 30 de ani de partea forțelor protestante, Bethlem va obține recunoașterea independenței Transilvaniei (pacea de la Mikulov, din 1622) contribuind și la slăbirea forțelor catolice. Pe baza strînselor relații dintre țările române, Bethlem ajunge la ideea unui „regat al Daciei". Calvinismul său inflexibil, precum și opoziția turco-habsburgică au determinat eșecul proiectului elaborat cu atîta stăruință de prestigiosul domnitor transilvănean. Nici încercările calculate ale lui Matei Basarab sau cele ale lui Rakoczy I, tulburate adesea de intervențiile ambițiosului Vasile Lupu, n-au dat rezultatele scontate. Pretențiile la hegemonie ale lui Rakoczy I au șubrezit profund viabilitatea tratatelor de alianță dintre el și Matei Basarab (17 iulie 1633), și cel încheiat la 29 septembrie 1638 cu domnul Moldovei, Vasile Lupu. Combinațiile politice nenorocoase ale lui Vasile Lupu cu hatmanul ucrainean, Bogdan Hmelnițchi, va aduce pe tronul Moldovei chiar pe logofătul său, Gheorghe Ștefan, care se bucura de sprijinul lui Matei Basarab și Gheorghe Rakoczy I. Integrîndu-se viziunii politice a lui Rakoczy și Matei Basarab, Gheorghe Ștefan va căuta să scape de suzeranitatea otomană, îndreptîndu-și atenția spre curtea țarului Alexei Mihailovici, de la care spera să obțină sprijin împotriva

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

turcilor. Cum însă războiul polono-rus se soldează cu înfrîngerea Poloniei, coroana acestei țări a început să tenteze capetele regilor vecini. În aceste împrejurări, Rakoczy se complică în afacerile de coroană ale Poloniei, pe care o dorea irezistibil și Carol Gustav, regele Suediei. Cum însă în 1656 Rusia, intrînd în război cu Suedia, pune capăt conflictului cu Polonia prin pacea de la Vilna, Gheorghe Ștefan se va găsi, fără voia lui, în tabere opuse. Rakoczy, între timp, suferă un eșec lamentabil în Polonia, iar turcii profită de situația lui precară și ordonă lui Gheorghe Ștefan să participe cu un corp de oaste împotriva principelui Transilvaniei. Domnul Moldovei refuză, și fuge în Transilvania. Aceste eforturi intense ale domnilor țărilor române pentru întărirea unității și independenței lor reflectă o înaltă conștiință politică, lipsită însă de o bază economică și o situație internațională corespunzătoare.

Dimitrie Cantemir, situat la capătul acestui lanț neîntrerupt de dramatice străduințe pentru dobîndirea independenței, își întemeiază politica externă pe ideea declinului ireversibil al imperiului otoman și pe alianța cu Rusia lui Petru I.

Constantin Brîncoveanu, sensibil la ideea unei alianțe cu Rusia, adoptă o atitudine de expectativă față de conflictul ruso-turc din 1711, reușind, astfel, să-și mai păstreze încă trei ani tronul Țării Românești, după înfrîngerea suferită de Petru I și Dimitrie Cantemir la Stănilești.

„În 1711, după plecarea lui Dimitrie Cantemir în Rusia, turcii au numit domn în Moldova pe Nicolae Mavrocordat, fiul lui Alexandru Mavrocordat, negociatorul păcii de la Carlovitz. În 1716, după mazilirea lui Ștefan Cantacuzino, boierii Țării Românești au ales, la indicația Porții, pe Nicolae Mavrocordat, care avea, astfel, să inaugureze regimul fanariot în ambele țări“ [1]

Acest regim, care a durat pînă în 1821, cînd izbucnește revoluția națională condusă de Tudor Vladimirescu, va reprezenta măsura prin care Poarta suzerană a răspuns avîntului luptei de emancipare a românilor. Consecințele cele mai importante produse de revoluția din 1821, au fost accelerarea procesului de descompunere a orînduirii feudale, instaurarea domniilor pămîntene, dezvoltarea culturii și a conștiinței naționale. Dacă pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) a reprezentat prima breșă serioasă în sistemul autoritar și brutal al monopolului turcesc asupra țărilor române, tratatul de la Adianopol (1829) stipulează noi clauze care favorizează dezvoltarea comerțului internațional al Moldovei și Munteniei, limitează sensibil suzeranitatea turcă și îndepărtează Austria ca factor de imixtiune în problemele balcanice. Friedrich Gentz, colaboratorul ministrului austriac Metternich, era atît de îngrijorat de înfrîngerile politicii vieneze, încît spunea că viitorul Austriei i se arată foarte întunecat. Iar contele maghiar Ștefan Szechenyi prevedea, încă din 1813, că această alcătuire politică a Imperiului habsburgic se va prăbuși în curs de un veac din pricina injustițiilor contra „feluritelor neamuri din cuprinsul ei“.

1 Andrei Oțetea, Tudor Vladimirescu, și Revoluția din 1821, Ed. Științifică, București, 1971, p. 35.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În seria torentelor revoluționare ce erodau în adîncime bazele societății feudale din Europa răsăriteană în deceniile trei și patru al sec. XIX-lea, se înscrie și revoluția Poloneză din 1830—1831, cu o puternică influență asupra Ungriei și Transilvaniei. Agitația din Transilvania er a atît de mare, încît nemeșimea maghiară nu se mai simțea în siguranță la sate și cerea permisiunea guvernului să poarte arme. Ideile generoase ale revoluției sociale și ale idealului național pun tot mai mult stăpînire pe conștiința popoarelor din Europa Centrală și Răsăriteană, în timp ce forțele conservatoare intră în stare de alertă.

În Italia, Iosif Mazzini întemeiase societatea „Giovine Italia", cu scopul să pregătească unirea acestei țări ca republică democratică și să atragă în albia acestui proces toate popoarele europene care nu-și înfăptuise încă unitatea lor națională.

Sub influența acestor idei sosește în Transilvania revoluționarul polon Adolf David, care, strămutat în mediul specific românesc, evoluează „de la concepția mișcării internaționale spre idealuri naționale" la ideea unei patrii comune a românilor, introducînd, astfel, în programul său revoluționar unirea tuturor românilor într-o republică română" [2].

În Banat, la Lugoj, ființa o societate secretă, activă, „Constituția", ai cărei membri erau intelectuali și meseriași români. Ea a fost descoperită în 1830, iar conducătorului său Ion Lepădat i se aducea învinuirea pentru „o ispitire scandaloasă a poporului". În 1834, Vasile Moga a înaintat un memoriu Curții din Viena cerînd ca „națiunea română" care constituie componenta cea mai numeroasă a populației Transilvaniei să fie recunoscută ca „națiune de sine stătătoare și întrutoate la fel ca celelalte națiuni recepte". Dar dieta din Cluj (1842), în loc să găsească o soluție dreaptă problemei românești, a elaborat proiecte de maghiarizare, tensionînd și mai mult atmosfera politică din Transilvania. În presa maghiară începe a se strecura și cîte o voce protestatară față de felul cum erau tratați românii de atîtea veacuri. „Priviți — scria autorul unui articol despre cauza românilor, în Erdelyi Hirado, nr. 182 din 1846) oare nu noi le-am tăgăduit dreptul la propria lor moșie, răpindu-le în dijmă partea cea mai bună a muncii lor". Pînă și Bartolomeu Szemere, membru al guvernului revoluționar al lui Kossuth, mărturisea într-un memoriu că „nu este popor a cărui soartă tristă s-ar putea asemăna cu a românilor..." Nemulțumirile au cuprins deopotrivă pe românii din Moldova și din Muntenia, datorită situației grele în care i-au adus regimul parlamentar întemeiat pe dispozițiile Regulamentelor organice. Situația descrisă de comisul Leonte Radu într-un memoriu din 1837, arată dimensiunile corupției care au cuprins cercurile conducătoare ale Moldovei, arbitrariul domniei lui Mihail Sturza, starea lamentabilă a Justiției și precarității „școlilor și spitalelor țării". Deși Mihail Sturza a reușit să descopere „Conjurațiunea confederativă a Moldovei", a căror membri se străduiau „spre sporirea complotului" — Leonte

2 Cornelia Badea, Lupta românilor pentru unitate națională 1834, 1849, Ed. Academiei R.S.R., București, 1967, p. 5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Radu fiind izgonit în Basarabia, fapt pentru care domnitorul a primit felicitările lui Nesselrode — confruntarea vechiului regim cu partida națională se va agrava și mai mult. În Muntenia, conducătorul opoziției naționale din Obștească Adunare era Ion Cîmpianu, personalitatea proeminentă a partidei naționale, fondator al Societății filarmonice, o asociație cultural-patriotică cu importante contribuții la crearea unei adevărate ideologii naționale. [3].

La 1 noiembrie 1838, membrii partidei naționale din Muntenia, în frunte cu Ion Cîmpianu, redactară un manifest, „Act de unire și independență", în care se arată că au datoria „să redea o partie independentă tuturor membrilor risipiți ai neamului românesc". În felul acesta, Ion Cîmpianu pune bazele activității revoluționare ilegale în Muntenia, înfruntînd cu curaj primejdiile care-l pîndeau. Vorbind despre primejdiile luptei lui Ion Cîmpianu și a lui Mitică Filipescu, Ion Ghica spunea : „A fost un timp cînd trebuia mare îndrăzneală și abnegațiune unui român ca să vorbească de naționalitate și libertate, îi trebuia să renunțe la bunăvoința guvernului, să încheie pact cu persecuțiile de tot felul, cu exilul și proscripțiunea... îi trebuia să se ducă peste mări, să dea scrierile lui altuia, sau să-și ascunză numele, căci altfel era trimis să se pocăiască în vreo temniță sau cel puțin într-o mănăstire". [4]

În ciuda acestor pericole, Ion Cîmpianu va elabora la 17 noiembrie 1838, „Osebitul act de numire a suveranului românilor", o constituție care cuprinde cele mai avansate idei al timpului său. [5]

Ion Cîmpianu lărgește activitatea opozițională intrînd în legătură cu Felix Colson, fost atașat al Consultaului francez din București și cu Adam Czatoryski, conducătorul emigrației poloneze. Din scrisorile trimise de Cîmpianu lui Czartoryski se vede lămurit dorința lui ca românii să fie „un singur popor unit și independent". Pentru a impulsiona activitatea revoluționară Bălcescu, ieșit din închisoare, împreună cu Ion Ghica și Christian Tell vor întemeia societatea secretă „Frăția". Lozinca ei : dreptate, frăție, au rămas cuvinte de îndrumare și pentru revoluția de la 1848, la pregătirea căreia a luat parte.

„Un moment de importanță deosebită în creșterea conștiinței de sine a poporului român, a luptei pentru libertate socială și națională, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, în care a fost puternic afirmată voința de unitate și independență a românilor din toate cele trei Principate românești, l-a constituit revoluția burghezo-democratică de la 1848". [6]

Înfrîngerea revoluției de la 1848 din Țările Române de către intervenția brutală a armatelor otomane în Muntenia, și a celor ruse, în Ungaria și în Transilvania, l-a condus pe Nicolae Bălcescu la ideea că „nu poate fi revoluție socială fără unitate națională".

---

3 Constantin Vlăduț, Ion Cîmpineanu, Ed. Științifică, București, 1973, p. 75.
4 Ion Ghica, Scrieri, vol. I, partea I, citat apud Constantin Vlăduț, op. cit., p. 127.
5 Constantin Vlăduț, op cit., p. 129.
6 Nicolae Ceaușescu, Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român, 1 Decembrie 1983, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În același sens au acționat și revoluționarii moldoveni exilați, constituiți în Comitetul revoluționar moldovenesc de la Cernăuți, prin programul „Dorințele partidei naționale în Moldova", elaborat de M. Kogălniceanu. Situația schimbată după 1849, lovitura de stat, din 2 decembrie 1851, a președintelui Republicii Franceze, Ludovic Napoleon Bonaparte, izbucnirea războiului dintre ruși și turci în 1853, a suplberat speranța de reizbucnire a revoluției europene, așa cum o concepea Mazzini, determinînd pe români să caute o nouă cale pentru realizarea unității naționale. Noul context european a impus o apropiere de Napoleon III, care, pînă la urmă, a fost cîștigat de partea românilor printr-o iscusită propagandă de presă. Cum Rusia a fost înfrîntă, iar Turcia deși sprijinită de Anglia, Franța, Austria, Prusia, Sardinia, măsurile de organizare viitoare a Principatelor Române nu mai puteau fi luate numai de cele două puteri, potrivit convenției de la Balta—Liman, ci de toate puterile întrunite în congresul de pace de la Paris.

Tratatul de pace, semnat la 30 martie 1856, cuprindea o serie de stipulațiuni referitoare la țările române în articolele 21—27.

Potrivit articolului 24 al tratatului de la Paris, Moldova și Muntenia erau chemate să organizeze alegeri pentru divanurile ad-hoc, care trebuiau să hotărască asupra modului de organizare politică a ambelor țări. Divanurile ad-hoc au decis, pentru Moldova în ședința din 17 octombrie 1857, pentru Muntenia în ședința din 9 octombrie, să înfăptuiască, în prima etapă, unirea celor două principate. Ion Brăteanu în memoriul său din 6 noiembrie „act dezvoltator votului Adunării ad-hoc a României din 9 octombrie" arăta că „Lumea întreagă știe astăzi, că toate strădaniile necurmate ale locuitorilor ambelor Principate au fost să recîștige unitatea națională". Însă Convenția de la Paris din 17—19 august 1858, pentru a împăca interesele potrivnice ale puterilor garante, a elaborat un document internațional care limita, nefiresc, dolean-țele divanurilor ad-hoc privind unirea Moldovei cu Muntenia. Ceea ce rezulta totuși din acest document restrictiv, și era foarte important pentru români, după cum a intuit juristul Vasile Boierescu, era faptul că se recunoștea deschis că unirea este posibilă.

Dubla alegere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza, la 24 ianuarie 1859, prezenta singura soluție firească a unirii celor două principate impusă de poporul român peste voința puterilor garante.

„Prin acțiunea lor energică, sublinia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, masele populare au dejucat, deopotrivă, manevrele unor cercuri reacționare, interne, ca și intențiile unor puteri europene care-și vedeau stînjenite, prin crearea unui stat național român planurile expansioniste în această parte a continentului". [7]

Printr-o acțiune diplomatică și politică bine gîndită, dubla alegere a colonelului Alexandru Ioan Cuza a fost, în final, recunoscută de toate puterile garante. Astfel, actul de voință națională de la 24 Ianuarie 1859 a devenit un act irevocabil, ce ilustra caracterul ireversibil al

7. Ibidem, p. 8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

procesului de făurire a unității noastre naționale și temelie de nezdruncinat a României moderne. Referindu-se la acest aspect tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia în expunerea de la 1 decembrie: „Unirea principatelor a avut o uriașă însemnătate în evoluția social-politică a poporului nostru, ea a deschis noi perspective dezvoltării forțelor de producție, angajării României pe drumul civilizației moderne, constituind un moment epocal în procesul plămădirii statului național unitar român".

Dobîndirea independenței absolute de stat în 1877, prin lupta eroică a armatelor române împotriva Imperiului otoman, România va exercita o puternică atracție asupra românilor care se aflau încă sub dominație străină, mai ales asupra românilor din Transilvania și Bucovina.

„L'attraction qu'exercera ce nouvel État sur toutes les populations roumaines, menacera l'Empire de la disertation de deux millions de ses sujets", [8] declara încă în vara anului 1856 Tallayrand către contele Wallewski. Într-adevăr, dinamica procesului de eliberare națională a românilor din Transilvania se accelerează după 1878, ajungîndu-se, din punct de vedere organizatoric, la constituirea Partidului Național Român, în cadrul conferinței naționale de la Sibiu (1881), ceea ce a constituit punctul de plecare a mișcării memorandiste. Politica de desnaționalizare a românilor din Austro-Ungaria, mai ales în urma promulgării celei de a doua legi școlare a ministrului instrucțiunii publice, August Tréfort, a stîrnit vii proteste în rîndul tineretului universiar din București, Iași, Cluj, etc. Agravarea situației românilor din monarhia bicefalică a condus la convocarea conferinței de la Sibiu a P.N.R. la 7 mai 1887 și la hotărîrea întocmirii Memorandum-ului și înaintarea lui împăratului Franz Iosif. Mișcarea memorandistă a concentrat atenția tuturor cercurilor democratice din Europa, a oamenilor politici stîrnind o vie neliniște la curtea imperială din Viena și în sînul guvernului maghiar. Susținută energic de societatea culturală ASTRA și mai ales de „Liga pentru unitatea culturală a românilor", înființată la București la sfîrșitul anului 1890, mișcarea memorandistă devine o forță politică care lărgește sfera de înțelegere a problemei românilor din Transilvania pînă în interiorul unor cercuri conservatoare din Austro-Ungaria. Astfel, Goluchowski, constată cu regret ascensiunea „curentului antiautsro-ungar în România, în ciuda menținerii formale a țării în orbita Triplei Alianțe" [9]. Într-un memoriu al său din 1894 către guvernul imperial, Goluchowski leagă „problema națională română de perspectiva efectelor asupra relațiilor României cu Austro-Ungaria și Germania. „Fără a simpatiza mișcarea de emancipare a românilor" [10], diplomatul austriac ajunge la concluzia că „plîngerile" formulate de memorandiști sînt juste și cere corectarea politicii guvernului maghiar față de români. Pentru Goluchowski procesul memorandiștilor, „act de răz-

8. Șerban Rădulescu-Zoner, Problema națională în contextul raporturilor româno-austro-ungare în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, în Revista de istorie, Editura Academiei R.S.R., tom. 31, 1978, p. 1723.

9. Teodor Pavel, Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația puterilor centrale (1894—1914), Ed. Facla, 1982, p. 37.

10. Ibidem, p. 37.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bunare politică", ar fi putut să fie evitat, în interesul monarhiei Austro-Ungare. Însă guvernul de la Budapesta, care manifesta o intransigență de neînțeles, respingea orice sugestie de moderație în politica față de naționalități, interpretînd pactul dualist că „niciunde nu este scris ca guvernul ungar să-și orienteze conduita după dorințele Ballplatzului" [11]. În aceste împrejurări, ministrul de externe Kálnoky, într-o confruntare cu guvernul ungar pe teme de politică externă (în septembrie 1894), a reușit să obțină asentimentul delegațiilor pentru o politică externă de alianță cu România, ca mijloc de temperare a „agitației" naționale și a manifestărilor antiaustro-ungare de peste Carpați. Condamnarea, în procesul de la Cluj, a memorandiștilor a stîrnit însă o adevărată furtună de proteste în România, însoțită și de o deschisă condamnare a guvernului din București, acuzat de a fi o simplă remorcă la politica Triplei Alianțe. În cadrul manifestărilor de protest se resping acuzele „iredentism" și afirmația nefondată privind „agitotorii de profesie" și se relevă cauzele profunde și legitimitatea așa-zisei „probleme transilvănene" ca o problemă națională vitală pentru întreg neamul românesc, întrucît existența și viitorul României „sînt indisolubil legate de soarta celor trei milioane de români de peste Carpați și invers" [12]. Întreaga propagandă oficială din Austro-Ungaria, care nega existența unei „probleme" a naționalităților, substituind cauzele profunde ale mișcării naționale nemulțumirii momentane, a fost demascată în fața opiniei publice europene. Voci lucide din toate țările Europei s-au ridicat în apărarea cauzei drepte a memorandiștilor, condamnînd cu asprime politica guvernului maghiar de reprimare a drepturilor naționale ale românilor din Transilvania. Cauza națională a românilor devine o chestiune europeană avînd ca temelie „ascensiunea procesului istoric de făurire sau desăvîrșire a statelor naționale unitare și independente în Centrul și Sud-Estul Europei" [13]. La începutul sec. XIX-lea situația națiunii române din Transilvania se agravează și mai mult. Contele Albert Appony, fostul ministru al instrucției publice, emite o lege în 1907, prin care școlile românești din Transilvania au fost, pur și simplu, lichidate.

Astfel, semnele intensificării represiunii și deznaționalizării românilor din Transilvania vădeau tot mai mult adîncirea crizei ireversibile a monarhiei Austro-Ungare și ivirea conjuncturii favorabile realizării, într-un viitor imediat, a desăvîrșirii unității statului român. Izbucnirea primului război mondial în 1914 a creat României o situație dramatică, determinată atît de poziția sa geopolitică, cît și faptului că era legată printr-un tratat de Puterile Centrale. Însă, încă din 1913, cînd la București s-a semnat pacea care a încheiat cel de-al doilea război balcanic, România vădea o sensibilă îndepărtare de politica Triplei Alianțe. Cu atît mai mult în 1914, contextul național și internațional a impus cercurilor conducătoare din România luarea unor decizii în conformitate cu interesele fundamentale ale poporului român. Consiliul de coroană, ținut la Sinaia, la 3 august 1914 avea să confirme orientarea

11. Ibidem, Ip. 39.
12. Ibidem, p. 50.
13. Ibidem, p. 56.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

justă a guvernului român privind declararea neutralității României în stadiul inițial al conflictului. Aflată în zona de interferență a intereselor marilor puteri, România era constrînsă să ia în considerare complexitatea situației existente și să acționeze conform necesităților asigurării independenței, suveranității și integrității sale, cît și pentru desăvîrșirea statului național unitar. Mișcarea socialistă din România se ridică energic „împotriva oricărei aventuri războinice și declară că singura politică compatibilă cu interesele vitale ale țării este neutralitatea sinceră și definitivă pentru a cărei menținere muncitorimea română se va lupta chiar cu prețul sîngelui său, apărînd integritatea teritorială a țării împotriva oricărei încercări de violare" [14]. Riscurile imprevizibile ale angajării țării în marele conflict, într-un moment de grave incertitudini , fără o pregătire militară corespunzătoare și garanții sigure, generau puternice motive de îngrijorare mișcării socialiste și întregului popor. Iată pentru ce în aceste împrejurări complexe, singura formulă rezonabilă pentru anul 1914 era doar neutralitatea. După doi ani de neutralitate, trăită sub presiune ambelor tabere beligerante și sub obsesia tragediei Serbiei și Belgiei, România intră în august 1916 în vîltoarea războiului. Marile puteri ale Antantei însă, n-au respectat asigurările date, în scris, lui Ion I. C. Brătianu, iar intrarea României în război s-a produs într-un moment nefavorabil situației pe frontul aliaților. De aceea, însuși Falkenheyn avea să consemneze oarecum surprins : Nu este încă pe deplin clarificat care au fost cauzele care au grăbit-o" [15] să intre la 14 august 1914 în război. Intrarea României în război și înaintarea armatelor române, prin pasurile Carpaților, în Transilvania a dat un puternic imbold luptei pentru unire. Armata română, atacată din două părți, din nord și din sud, de trupe superioare numeric și în tehnică militară, a fost constrînsă, după înfrîngerea de la Turtucaia, Sibiu și Neajlov să se retragă în Moldova. Capitala și două treimi din teritoriul țării au fost ocupate, vremelnic, de dușmani și supusă unu jaf sistematic, după metode specifice prusace. * Administrația militară de ocupație s-a văzut, imediat, confruntată cu o puternică rezistență populară, organizată cu precădere de mișcarea socialistă. Această situație dramatică a constituit un imbold în plus pentru radicalizarea mișcării pentru unirea Transilvaniei cu patria mamă, pe tot cuprinsul teritoriilor românești. Ideea dominantă formulată de manifestanți în mitinguri de masă era respectarea dreptului de întregire a poporului român într-un stat național unitar și democratic. Era o voce unanimă, exprimată energic, cu o puternică încărcătură emoțională izvorîtă din profunzimile istoriei noastre, din speranța visului secular al națiunii române care dobîndise

14. Documente din istoria mișcării muncitorești din România, 1910—1915, Editura Politică, 1968, p. 811.

15. General Erich von Falkenhayn, Campania Armatei a IX-a împotriva românilor și rușilor, 1916/1917, București, 1937, ed. a II-a, p. 15.

* Aroganța și duritatea delegației germane s-a manifestat și de data aceasta. Cînd delegatul României, mișcat pînă la suferință de condițiile grele impuse țării, scapă o lacrimă, plenipotențiarul german Kriege i se adresează cu următoarele cuvinte : „nu plînge pentru atîta, e o nimica toată pe lîngă ceea ce pregătim Franței și Angliei prin pacea din vest".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

conștiința unității de sine și pe care voia să o înfăptuiască în istoria sa reală. Cunoștient de faptul că imperialismul german se pregătea să desființeze țara noastră ca stat independent, poporul român a depus un suprem efort de reorganizare a armatei pentru susținerea marilor bătălii în vara anului 1917. Într-adevăr, în scurtă vreme, armata română și-a schimbat înfățișarea; în urma reorganizării ei, noile divizii erau mai mobile și dispuneau de o mai mare putere de foc, ostașii aveau echipament complet, mijloace de transmisiuni moderne și mari cantități de muniții. La sfîrșitul lunii iunie 1917, frontul din România se întindea de la Dorna la Marea Neagră, fiind apărat de două armate române și trei armate ruse dispuse astfel: Armata 9 rusă de la Dorna pînă la Vrancea; Armata 2 română în Vrancea; Armata 4 rusă pe malul riului Putna pînă la Siret, pe malul stîng al Siretului, Armata 1 română și 6 rusă. Inamicul desfășoară în fața armatelor 1 rusă, 2 română și 4 rusă, două armate ale generalului Gerock, ambele din grupul de armate ale arhiducelui Joseph. La dreapta grupului Gerock începea grupul de armate ale feldmareșalului Machensen, compus din Armata 9 germană întărită, Armata de Dunărea, pe cursul inferior al Siretului și Armata turco-bulgară în Dobrogea. Șeful Marelui Cartier General român, generalul Constantin Prezan, în conformitate cu hotărîrile Consfătuirii de la Chantilly, a adoptat un plan care prevedea dezlănțuirea unei ofensive pe direcția generală Năruloasa — Rîmnicu Sărat cu Armata 1 română, cu misiunea de a rupe frontul german Năruloasa și să cadă în spatele forțelor dușmane din zona Focșani. Armata 2 română, susținută pe flancuri de armatele vecine, declanșau o ofensivă secundară pe direcția Mărăști — Tulnici — Negreni, precedînd lovitura principală cu scopul de a induce în eroare inamicul. Desfășurarea cu succes a bătăliei de la Mărășești, la obligat pe inamic, care plănuise, și el, o mare ofensivă, să elaboreze un nou plan de acțiune potrivit căruia Armata 9 germană urma să atace la est de Siret pe direcția generală Focșani — Tecuci, iar grupul Gerock pe valea riului Trotuș, în scopul de a tăia linia de aprovizionare a trupelor române din bazinul Soveja. Dezlănțuirea ofensivei germane a dat naștere la două bătălii, înscrise la loc de cinste în cartea vitejiilor românești: bătălia de la Mărășești și bătălia de la Oituz. Formidabila forță de izbire a grupului de armate Machesen din zonă Mărășești și cea a generalului Gerock, în zona Oituz, n-a putut clinti din loc eroica apărare a armatelor române. Iar cele 61 de contraatacuri în cursul celor 14 zile de luptă, au provocat pierderi atît de mari inamicului, încît Machensen n-a mai putut organiza vreo nouă ofensivă... Aici, pe frontul din Moldova, a căzut eroina de la Jiu, Ecaterina Teodoroiu (3 septembrie 1917) și profesorul de istorie, bucovineanul Ion Grămadă, răpus de gloanțe în bătălia de la Cireșoaia (9—11 septembrie). Aceste victorii ale armatei române sînt o dovadă luminoasă a spiritului de jertfă și de datorie ale poporului nostru pentru apărarea pămîntului patriei și valorilor civilizației sale. Dar situații de neprevăzut în desfășurarea evenimentelor pe frontul de est avea să impună României în 1918, rămasă singură și izolată, să iasă din război și să încheie pace separată cu Puterile Centrale. Prelimina-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

riile păcii au fost semnate de C. Argetoianu (5 martie 1918). Clauzele[16] acestui tratat de pace înrobitor n-au fost însă ratificate de parlamentul român, care, cu prima ocazie, le va denunța. Într-adevăr, în vara anului 1918 contraofensiva victorioasă a generalului Foch a izbutit să spargă apărarea germană pe Some și să deschidă calea spre o înfrîngere sigură a Germaniei lui Wilhelm al II-lea. La sud, ofensiva generalului Franchet d'Esperey a dus la înfrîngerea definitivă a trupelor bulgaro-turce, ajungînd pe Dunăre de unde se îndreaptă spre Ungaria. Agonia imperiului habsburgic a devenit evidentă. Carol IV, ultimul împărat habsburgic, lansează stratagema manifestului intitulat „Către popoarele mele credincioase" prin care ar permite dreptul de „liberă hotărîre" consiliilor naționale, însă cu rezerva păstrării integrității țărilor de sub coroana maghiară. Nici pe pragul prăbușirii Imperiului habsburgic în neantul istoriei, Carol n-a înțeles imperativul dreptului legitim al națiunilor la autodeterminare. Încărcat de povara anchilozantă a lungului șir de predecesori ai dinastiei habsburgice, decăzută din drepturile sale, el nu s-a vindecat niciodată de vanitatea imperială. În acest context, la București încep mari manifestații populare antigermane. Guvernul filogerman al premierului Marghiloman este constrîns să demisioneze, iar armata remobilizată primește ordinul să treacă în Transilvania (16 noiembrie). Pe acest fundal al evenimentelor, are loc în Transilvania activizarea mișcării de emancipare națională a românilor. Comitetul executiv al Partidului Național Român s-a întrunit la 12 octombrie 1918, la Oradea, adoptînd declarația de independență a națiunii române din cadrul imperiului habsburgic. „Declarația era rezultatul hotărîrii unanime a conducerii Partidului Național Român și a Partidului Social-Democrat din Transilvania și a stat la baza întregului proces de luptă a românilor din Transilvania pînă la adunarea națională de la Alba Iulia[17]. Citită în Parlamentul din Budapesta, Declarația a trezit o puternică neliniște în rîndul cercurilor conducătoare maghiare. Dar paralel cu aceste acțiuni, personalități politice marcante în frunte cu Take Ionescu, Nicolae Titulescu, Simion Mîndrescu, etc. desfășurau în străinătate o bogată activitate în sprijinul cauzei naționale a românilor din Transilvania. Prin conferințe, interviuri, articole publicate în presă, prin contacte cu personalități de vază ale vremii ca : Aristide Briand, René Viviani, Stephan Pichon, A. Millerand, Lloyd George, Winston Churchill, etc. acest grup de fruntași politici români au militat cu pasiune pentru realizarea idealului poporului român : unitatea națională. La 6 septembrie 1918, la sediul coloniei române din Paris de pe Champs —Elisées s-a constituit Consiliul Național Român, iar la 3 octombrie a fost creat Consiliul Național al Unității Românilor" — al cărui președinte a fost ales Take Ionescu și ca vicepreședinți Vasile Lucaciu, fost deputat în parlamentul de la Budapesta, și poetul O. Goga. Consiliul Național pentru Unitatea Românilor a fost recunoscut de puterile aliate și a acționat în străinătate pentru apărarea și promovarea cauzei româ-

16 V. Atanasiu, A. Iordache, M. Iosa, I. M. Oprea, P. Oprescu, România în primul război mondial, Editura Militară, București, 1979, p. 383.

17 Vasile Goldiș, Scrieri social-politice și literare, Ed. Facla, 1976, p. 42.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

neşti, a demonstrat în faţa cercurilor oficiale şi opiniei publice mondiale legitimitatea năzuinţelor poporului român : desăvîrşirea unităţii sale naţionale. La 11 noiembrie 1918, lordul Balfour, ministrul de externe al Angliei, exprima deja preşedintelui Consiliului „extrema plăcere de a conlucra cu acesta, pentru triumful final al aspiraţiilor juste ale poporului român". Oficialităţile politice şi opinia publică din Occident au fost puternic sensibilizate de activitatea Consiliului Naţional pentru unitatea românilor şi cîştigate de partea cauzei româneşti. Astfel că, atunci cînd Consiliul Naţional Român Central hotărăşte convocarea Adunării Naţionale de la Alba Iulia, ele au sprijinit ferm această decizie şi au combătut propaganda întreţinută de cercurile şovine maghiare. Vasile Goldiş, eminent om politic, fruntaş al luptei pentru Marea Unire, a fost cel care a orientat luarea acestei decizii. „El s-a pronunţat cu tărie împotriva proclamării directe a unirii de către Consiliul Naţional Român Central sau de către un partid sau altul, susţinînd ideea unei adunări naţionale a tuturor reprezentanţilor categoriilor şi păturilor sociale ale naţiunii care să-şi exprime liber voinţa lor. În manifestul care a precedat această adunare (organizată împreună cu socialiştii) Goldiş a formulat în mod clar liniile directoare esenţiale ale noului stat care asigura : „deplina libertate pentru toate naţionalităţile conlocuitoare..., egala îndreptăţire şi deplina libertate autonomă confesională ; înfăptuirea desăvîrşită a unui regim democratic pe toate terenele vieţii publice, vot obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional, desăvîrşită libertate de presă, asociere şi întrunire, reformă agrară radicală". Aceste idei călăuzitoare au stat, de fapt, la baza declaraţiei Adunării Naţionale de la Alba Iulia, întrunită la 1 decembrie 1918, pe Cîmpul lui Horea, unde s-a hotărît, într-o atmosferă solemnă „Unirea Transilvaniei şi Banatului cu România, pentru toate veacurile". Referindu-se la măreţul act de voinţă naţională de la 1 decembrie 1918, Vasile Goldiş scria în 1922 : „România Mare nu este creaţia partidelor politice sau a armatei, ci a evoluţiei istorice ce nu poate fi oprită de nici o forţă umană. Statul acesta nu poate dăinui dacă nu are la temelia lui principiile adevăratei democraţii, adică egala îndreptăţire, respectarea drepturilor şi libertăţii conştiinţei tuturor cetăţenilor, fără deosebire de naţionalitate şi confesiune, participarea la guvernarea ţării a tuturor cetăţenilor prin votul lor". [18] Apreciind semnificaţia profundă a acestei măreţe înfăptuiri istorice, tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretarul general al partidului, sublinia faptul „că făurirea statului nostru naţional unitar a fost opera întregului popor, a maselor populare din toate principatele locuite de români, constituind încoronarea victorioasă a luptei seculare duse de cele mai înaintate forţe, de cărturari şi marii gînditori ai neamului, de întregul nostru popor" [19]. Măreţul act de la 1 decembrie 1918 focalizează eforturile şi aspiraţiile întregului trecut istoric al poporului român şi a deschis, pentru totdeauna, viitorului României moderne perspective nelimitate progresului social.

18 Patria, IV, 1922, nr. 141 (2 iulie), p. 1.

19 Nicolae Ceauşescu, Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului naţional unitar român, Editura Politică, p. 14.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

65 D"ANNÉES DE LA FORMATION DE L'ETAT NATTIONAL UNITAIRE ROUMAIN

Résumé

L'accomplissement de 65 années de la formation de l'Etat national unitaire roumain constitue pour l'auteur une occasion d'évoquer les évènements les plus significatifs qui ont éparpillé la longue voie de la lutte du peuple roumain pour son unité de l'Etat, comme le fondement de son indépendance. L'aspiration du peuple roumain pour unité et independance se trouve compris au profondeur de son histoire, dans l'unité de son espace géographique, l'unité de la culture materielle et spirituelle du monde dacique, l'ethnogénèse du peuple roumain comme un synthèse daco-romain, sa continuité ininterrompue dans l'espace carpato-danubiano-pontique et son étonnante unité linguistique. En dépit de ces traits communs et permanents, l'histoire du Moyen-Âge de l'Europe de l'Est, met son empreinte spécifique au monde feudal, en divisant, artificialement, le peuple roumain en trois Etats feodaux La Transjlvanie, la Valachie et la Moldavie. La politique des voïevods des trois Etats roumains, tout le longue du Moyen-Âge, représente un effort constant de defens de l'indépendance et même de survivance du peuple roumain, toujours menacé par le pouvoir oppresseur étranger. C'est pourquoi les efforts convergents des voïevods se dirigent vers la réalisation de l'unité politique des roumains comme une condition sine qua non de la defens de leur identité éthnique. L'accomplissement de ce but par l'unification des trois Etat roumain dans une seul État, sous le regne du voïevod Mihai Viteazul (Michel le Brave), représente la première victoire de cette aspiration sèculaire des roumains. Après la morte tragique du grand voïevode, la lutte acharnée des roumains pour leur unité politique sera continuée par les voïevods de tout les pays roumains.

Les voïevods Radu Şerban, Gabriel Bethlem, Rakoczy I, Matei Basarab, Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan, Dimitrie Cantemir, Constantin Brîncoveanu ont continué d'une manière nouvelle, la même lutte en but d'effectuer l'unité et l'independence du peuple roumain. La révolution nationale conduit par Tudor Vladimirescu (1821) a mis fin au régime fanariote, instauré par les turcs en Moldavie (1711) et en Valachie (1716) comme mesures de combattre les tendances des voïevods qui suivaient aquièrir l'independance des pays roumains. Le devéloppement économique des Principautés danubienes, surtout après l'année 1821, a determiné l'essor de la culture et de la conscience nationale. Tout ces transformations ont répresenté des premises pour éclater la revolution de 1848 dans les pays roumains. La realisation de l'unité nationale était une exigence ouvertement formulé dans le programe des révolutionnaires. Mais le defaite de la revolution de la 1848 de pays roumains par l'intérvention des armées étrangères, l'éclatement de la guerre de Crimée (1853), et le Congrès de Paris qui conclus cette guerre, ont haussé la probleme de l'unité politique des roumains jusq'au niveau d'une probleme européenne. Au Congrès de Paris le conte Walewski propose que les roumains, au futur prochain, faissaient des élection pour les divans ad--hoc. Les deux divans ad-hoc ont exprimé le désir du peuple pour réaliser son unité d'État. A 5 janvier 1859, a été élu le colonel Al. I. Cuza, comme prince régnant en Moldavie. A 24 janvier, la même année, etait établi l'élection du prince régnant en Muntenia (Valache). Par la volonté populaire, L'Assamblé Elective e élu comme prince

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

regnant aussi Al. I. Cuza, en dépassant les prévoyances trés restrictives de la Conférence de Paris de 1858. Ainsi que le peuple roumain a trouvé une solution originale en ce qui concerne la probleme de leurs unité. La Transjlvanie, vieill territoire roumaine, était sous la domination de la monarchie bicéfalique. Les roumains de Transilvanie, qui formaient la mjaorité de la population, ont commencé à milité pour les droits économiques, culturales et même politiques. Telle sorte est né, après la fondation du Parti National Roumain, le mouvement mémorandist. La prèmiere guerre mondiale a intensifié la lutte des roumains de toutes les provences pour l'unité. En novembre 1918, le Conseil National Romain Central a résolu le réunion de l'Assemble Nationale. Au 1 décembre 1928, à Alba Iulia, ètaient rèssemblés 1 200 des députés et plus de 100 000 de gens venus de toutes part de la Transjlvanie, et Vasile Goldiş a lu la Declaration de l'Assemblée de députés en proclamant l'union pourtjours de la Transjlvanie à la Roumanie, la patrie-mère. Les aspirations seculaires du peuple roumain ont été accompli.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESPRE PERSONALITATEA LUI VASILE PÂRVAN

de Dumitru BERCIU

Cu prilejul sărbătoririi centenarului marelui om de știință, care a fost Vasile Pârvan originar de pe meleagurile Moldovei, cercetători din domeniul istoriei și arheologiei, reprezentanți ai altor discipline și oameni de cultură de pe întregul cuprins al patriei noastre au adus, la reuniunea omagială de la Bacău, un prinos de recunoștință față de acela care a întruchipat un moment de răspîntie în dezvoltarea studiului antichității greco-romane, al protoistoriei din România și al etnogenezei noastre. La temelia științei arheologice moderne românești stă marea personalitate — multilaterală — a lui Vasile Pârvan, care a dat științei noastre un sistem de adevăruri fundamentale, trasîndu-i orientările viitoare, legitimîndu-i locul de prestigiu pe plan intern și internațional. Preluînd moștenirea agonisită de înaintașii săi, Vasile Pârvan a ridicat știința istorică românească pe o culme ce strălucea la orizontul celor mai optimiste speranțe, frînte însă acum 55 de ani, cînd marele cărturar nu împlinise încă nici 45 de ani. Opera sa științifică și culturală, cuprinsă în cei aproape 25 de ani de pe băncile universitare pînă la pedestalul cel mai înalt, academic, este impresionantă. Ea a îmbogățit patrimoniul nostru național cu noi valori, iar voința și puterea sa de muncă ordonată, pasiunea, dăruirea și atașamentul față de popor și idealurile acestuia rămîn un permanent exemplu viu pentru toate generațiile. Vasile Pârvan va imprima epocii de entuziasm romantic în arheologia și preistoria românească — ce se încheia totuși pe pragul primei decade a secolului nostru — acel sigiliu al maturității, al afirmării, al emancipării și încrederii vibrante în puterea științei românești, cu nimic mai prejos față de cea străină. Aceasta a fost o preocupare permanentă a lui Vasile Pârvan. Nu fără temei și o aluzie clară la concesionarea săpăturilor din 1909—1910 ale lui H. Schmidt de la Cucuteni, N. Iorga sublinia, la 17.V.1911, în discursul de recepție de la Academia Română, că „Pămîntul nostru va fi întrebat în toate părțile și va vorbi tainele străvechilor culturi locale învățaților noștri, iar nu specialiștilor străini veniți aici". Gîndul creării unei școli istorico-arheologice românești străbate întreaga activitate, științifică și organizatorică, a lui Vasile Pârvan, și acest gînd corespundea concepției intelectualității noastre progresiste a vremii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Personalitatea lui Vasile Pârvan se formează de timpuriu. Mediul sătesc, în care își va trăi copilăria și va primi prima învățătură, a imprimat o puternică pecete pe sentimentele și gîndirea marelui cărturar, ca și atmosfera serioasă a liceului clasic de la Bîrlad, unde va dobîndi o cultură generală temeinică și cunoașterea limbii latine și a celei eline.

Vasile Pârvan va urma cursurile de la Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filozofie, avînd ca profesori pe Ion Bogdan, Dimitrie Onciul, Simion Mehedinți, D. Evolceanu, N. Iorga — în prima decadă a strălucitei sale cariere de dascăl și pe Gr. Tocilescu, care îl va iniția în epigrafie și studiul antichității. Fiecare dintre aceste mari personalități ale științei românești și ale învățămîntului superior va înrîuri, în felul său, pe tînărul student, care însă va reuși să topească în propria sa personalitate, de timpuriu conturată, toate contradicțiile — creatoare totuși de valori — de la dogmatismul, oarecum romantic nuanțat al lui Gr. Tocilescu, la sobrietatea întemeietorului școlii critice a istoriografiei românești, care a fost D. Onciul, și pînă la avîntul puternic evocator al lumilor de mult apuse al lui N. Iorga, al cărui „geniu viforos" (cum spunea G. Călinescu) îl va fascina.

Se înțelege deci de ce primele orientări ale lui Vasile Pârvan au fost îndreptate spre istoria medie și modernă românească, la care ar fi rămas, dacă, în 1904, n-ar fi plecat, ca bursier în Germania. Aici se va specializa, la universitățile de la Berlin, Jena și Breslau, pe lîngă cei mai vestiți oameni de știință germani de atunci (ca Ed. Meyer, Otto Hirschfeld, Hermann Dessau etc.), orientîndu-se definitiv spre discipline fundamentale ale antichității epigrafie, arheologie, critica textelor. Acolo își va însuși metoda riguros științifică a izvoarelor și modul de a judeca și economia antichității, fiind oarecum înrîurit de Ed Meyer chiar și în alegerea tezei de doctorat : „Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche. Eine historichepi-graphische Untersuchung", susținută la Breslau în 1908 și publicată în anul următor, în limba germană.

Anul 1906, pe cînd se afla în seminariile universităților germane, reprezintă anul de cotitură în cariera sa de istoric al antichității și arheolog clasic. Atunci publica el, în „Convorbiri literare" „Cîteva cuvinte cu privire la organizarea provinciei Dacia Traiană", pline de perspicacitate științifică și care prevesteau multe, dar desprinse acum definitiv de preocupările sale anterioare, de istorie românească. Încă de atunci el formula necesitatea unui efort interdisciplinar (istorie, arheologie, epigrafie, etnografie, filologie) pentru cercetarea substratului începuturilor noastre.

Întors în țară va fi numit curînd, în 1909, profesor universitar (avea doar 27 ani !), în 1910 director al Muzeului Național de antichități, în 1911 este ales membru corespondent al Academiei Române (în 1913 este membru activ), în 1913 este titularizat ca profesor de istorie veche, epigrafie și antichități greco-romane la Universitatea din București, în 1921 e director al Școlii Române de la Roma, al cărei fondator fusese, iar în 1923 devine secretar general al Academiei Române. În felul acesta, lui Vasile Pârvan îi revenea întreaga răspundere a ducerii mai departe a lucrurilor începute de înaintașii săi, dar mai ales a celor ce trebuiau

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inițiate și realizate de el. Cu prestigiul de care se bucura și din locul proeminent pe care-l ocupa atunci în societate, Vasile Pârvan a făcut ca forurile de decizie să aprecieze și ele că săpăturile arheologice și cercetările reprezintă o parte integrantă a culturii unui popor și că rezultatele obținute sînt hotărîtoare pentru progresul științei și cunoașterii trecutului, prin mărturiile directe, de o valoare, uneori, adînc impresionantă.

Vasile Pârvan a fost, fără îndoială, unul dintre marii oameni de știință, care a reunit într-o fericită manieră calitățile unui istoric, epigrafist, arheolog, gînditor, literat, dascăl, orator cu o imensă erudiție creatoare, calități completate de o remarcabilă intuiție și o putere extraordinară de sinteză, înmănunchind astfel, într-un tot armonios și sobru structurat, interpretarea celor mai felurite izvoare și apelînd la toate științele de contact, în acel spirit de interdisciplinaritate care dă orizont larg cuprinzător sintezelor de integrare a faptelor, pe calea analiză-sinteză. El s-a ridicat de la analiza meticuloasă a izvoarelor felurite și a celui mai neînsemnat detaliu, la cele mai cutezătoare sinteze. În prima etapă, pînă spre sfîrșitul primului război mondial, a utilizat în principal izvoarele literare și epigrafice, iar ca director al Muzeului Național de antichități și ca profesor s-a consacrat preocupărilor privind domeniul istoriei vechi și al antichității clasice, greco-romane, continuînd pe predecesorul și profesorul său, Gr. Tocilescu, manifestîndu-se încă de la început ca un strălucit istoric, epigrafist și arheolog clasic. Anul 1911, cînd deschidea șantierul arheologic de la Ulmetum din Dobrogea centrală, avea să marcheze o etapă nouă în mișcarea arheologică românească și în cariera sa. De acum înainte va merge el însuși la izvoarele istoriei scoase din pămînt prin săpături sistematice, conduse fie direct de el, fie prin elevii și colaboratorii săi. Astfel, istoricul și epigrafistul Pârvan devenea arheolog, acum al antichității greco-romane, prin știința însușită și prin preluarea celor rămase de la Gr. Tocilescu în Dobrogea și de pe restul teritoriului vechii Românii, pe care acesta îl cercetase amănunțit aproape în întregime și stabilise legături utile cu specialiști străini, între care și Th. Mommsen. În 1914, Vasile Pârvan va deschide șantierul arheologic de la Histria, care va fi un adevărat laborator în care se maturiza noua generație de arheologi și istorici români ai școlii create de el. Ușoara neîncredere față de izvorul arheologic, mărturisită în martie (17) 1909 („de aceea nu fac nici arheologie") dispăruse acum definitiv. Izvorul arheologic era privit de data aceasta în contextul în care se crease și se descoperea. Cum era și firesc, în acea perioadă, elenismul și romanismul — cu toată puterea lor de seducție — stăteau atunci în centrul atenției lui Vasile Pârvan, amploarea cercetărilor din Dobrogea fiind astfel justificată.

Pe plan european, în știința istorică și în lingvistică, problemele privitoare la traco-geto-daci începuseră să ocupe, către sfîrșitul secolului al XIX-lea și prima decadă a celui următor, un loc important. Este suficient, cred, a aminti aici pe W. Tomaschek, cu lucrarea sa „Die alten Thraker" (1893—1894), în care învățatul vienez punea capăt haosului diverselor ipoteze și teorii ce dominaseră pînă atunci în istoria și cultura tracilor și așeza patria acestora în cununa de munți a Carpaților. Pe

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

plan intern, încă din 1875, B. P. Hașdeu, acel „mare fermecător", cum îl va numi N. Iorga, în a sa „Istorie critică a Românilor", (1873—1875) se pronunța hotărît pentru originea tracică a geto-dacilor, pentru continuitatea lingvistică, etnică și teritorială a acestora și pentru rolul lor în etnogeneza poporului român, fiind împotriva teoriei școlii latiniste a purității romanității noastre. Pe linia concepției tracismului dacilor, a continuității și participării lor la procesul etnogenezei noastre se vor înscrie toți istoricii noștri și oamenii de cultură, încă dinainte de primul război mondial, ca o reacție la acea supraapreciere a fondului roman. Din ce în ce mai mult se definea necesitatea cunoașterii substratului traco-geto-dac. În formularea noilor orientări programatice ale cercetării istorice viitoare, N. Iorga (în 1911), în discursul de recepție de la Academia Română, atrăgea atenția că de acum înainte „se va porni nu de la Traian Colonizatorul în Dacia, ci de la cele mai vechi popoare din care venim, de la acea rasă iliro-tracică, întîia cultivatoare a pămîntului, întîia creatoare de ordine politică de la Carpați pînă la Archipelag". Tot atunci N. Iorga propunea săpături arheologice pentru cunoașterea „atotputernicului substrat". În 1912, I. Andrieșescu, în teza sa de doctorat, „Contribuții la Dacia înainte de romani", prima sinteză științifică a vremurilor preromane, va formula cu claritate concepția autohtonistă și tracizantă, iar istoriografia românească, pe care a amplificat-o prin stabilirea, în 1915, a unității bronzului tracic carpato-dunărean, fără nici un hotar despărțitor al Carpaților și Dunării. În același an, I. Andrieșescu va deveni cel mai apropiat colaborator al lui Vasile Pârvan, atît la Muzeul Național de antichități, cît și la Universitate și în activitatea de teren, unde precursorii — ca Gr. Tocilescu, Cezar Bolliac, Al. Odobescu ș.a. — deschiseseră calea cercetărilor. Și în privința răspîndirii tracilor din vatra de baștină, carpatică, pînă la Oder și Vistula și în alte direcții, se puseseră primele jaloane înainte de 1920. În acea vreme începuseră să se închege, atît la noi în țară, cît și în străinătate, orientări noi, unele fundamental deosebite de cele precedente. Întregul material documentar și informațiile acumulate pînă atunci îndemnau și ele la o reluare critică, mai profundă, a lor. Pe baza documentării arheologice, P. Reinecke de la München, stabilise o cronologie a bronzului est-central european („ungaro-român") cu încheieri pe care Vasile Pârvan le-a cunoscut și, în bună parte, le-a urmat. De asemenea, în epocă se formase și un curent favorabil marilor opere de sinteză, dar și de analiză minuțioasă a izvoarelor, de îmbogățire a acestora în colecțiile marilor muzee europene. Vasile Pârvan va fi exponentul acestei sete de a cunoaște și a merge direct la izvor. Se contura și necesitatea revizuirii interpretărilor de pînă atunci. Mai trebuie amintit, însă, că în perioada postbelică oamenii de știință și cultură din România se îndreptaseră cu și mai multă hotărîre spre rădăcinile dintîi ale obîrșiei poporului român, spre substratul traco-geto-dac și că — după realizarea împlinirii visului de veacuri al făuririi statului național unitar român — în „Cetatea cea veche a lui Decebal", — se impunea și organizarea cercetării arheologice în cadrul noii Românii. Societatea românească încă mai simțea golul imens lăsat prin moartea prematură a lui Gr. Tocilescu (1850—1909).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În această atmosferă de preocupări generale europene și românești, dar continuînd elementele statornicite și înaintate ale moștenirii precursorilor, vine să se integreze activitatea, într-adevăr polivalentă, a lui Vasile Pârvan, din a doua etapă.

Deși a călcat pe un teren pregătit, el a ridicat disciplina pe care a reprezentat-o la înălțimi nebănuite, pe care nimeni, în afară de el, nu le putea atinge în acea epocă. El era singura personalitate științifică de la noi, aflată pe pedestalul unei erudiții și documentări excepționale, deținînd și funcții de mare răspundere și care putea concentra toate tendințele din domeniul istoriei vechi și al arheologiei și să se ridice apoi la cutezătoare sinteze cum a fost *Getica*, lucrare de „genială îndrăzneală", o „comoară de fapte și interpretări", dar și „cîntecul de lebădă" al marelui învățat.

Înțelegînd necesitatea cunoașterii temeliilor, pe care s-a altoit și a dăinuit romanismul la Dunăre, în Carpați și la Mare, Vasile Pârvan s-a îndreptat — după 1920 — spre izvoarele de început ale etnogenezei noastre, ale protoistoriei Daciei mileniului I î.e.n. și ne-a lăsat, prin „Geticele" sale un monument al culturii noastre, care luminează istoria și civilizația pămîntului românesc în cei 1 000 de ani ai Daciei libere, adincind cercetarea pînă la rădăcinile tracice ale procesului formării poporului român, care a fost permanenta lui preocupare.

Cu toate că Vasile Pârvan ne apare uneori în această operă, ca și în altele, ca istoric idealist, prin concepția sa cu privire la „elite" și „catastrofe" în istorie, ca și la existența claselor sociale în epoca preistorică — totuși, în *Getica*, precum și în „Începuturile vieții romane la gurile Dunării", (1923), și în cele cinci prelegeri ținute la un colegiu universitar de la Cambridge (Anglia), în penultimul an al vieții sale, (publicate după moartea prematură, petrecută la 26 iunie 1927), ne apare, însă, ca un savant, nu numai în galeria marilor cărturari români, dar și în aceea a științei europere, un om care și-a pus toată puterea de muncă numai în slujba căutării adevărului istoric, a cărui credință în forța neamului său venea din ce-i spunea trecutul, cu mărturiile lui luminoase, pe care ni le-a înfățișat într-o formă și concepție proprie, originală.

Pe alocuri vom întîlni, desigur, și la Vasile Pârvan „idei prețios drapate în erudiție", cum va spune el despre unul dintre istoricii noștri — C. Giurescu, în 1923. Vasile Pârvan a dăruit generos din bogăția inteligenței și învățăturii sale tinerelor cadre care creșteau sub ochii săi de părintească și necontestată autoritate și de vizionar. El privea mereu înainte și în spațiul larg al Europei, ca să poată așeza *aici*, la loc de frunte și de demnitate știința istorico-arheologică românească. Moștenirea progresistă lăsată de Vasile Pârvan este deosebit de importantă. Atît studiile sale de amănunt, totdeauna împletite cu generalități de inspirată originalitate și avînt, dar și de metodă și uimitoare erudiție, cît și operele sale de sinteză — care au strîns la un loc *toată documentarea*, felurită a vremii — au lărgit substanțial orizontul cunoașterii *istoriei și civilizației* oamenilor acestui pămînt străbun.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prin întreaga sa activitate, Vasile Pârvan a determinat un curent de idei fecunde, care au ridicat știința istorică și arheologică românească pe noi trepte de prețuire și prestigiu, în țară și peste hotare. Înzestrat cu un spirit organizator extraordinar — recunoscut de contemporanii săi cei mai de vază, ca N. Iorga — el a imprimat școlii arheologice create de el un caracter științific și i-a asigurat continuitatea prin elevii și colaboratorii săi, care au reușit s-o ducă mai departe, împreună cu aceia care s-au format — ca generația mea — în lumina tradițiilor statornicite de marele dispărut. Întoricii antichității și arheologii de azi, lucrînd în condiții incomparabil mai favorabile decît cele din vremea lui Vasile Pârvan (condiții pe care conducerea de partid și de stat ni le-au sporit an de an), au datoria să valorifice ce este pozitiv în opera de mare savant a lui Vasile Pârvan și să ducă mereu înainte cunoașterea trecutului milenar al poporului nostru, în nobila întrecere *„de a reface cu ajutorul celor rămase de la bătrîni, viața și faptele lor"*, cum îndemna însuși Vasile Pârvan pe istoricii noștri, pentru cunoașterea profundă și înțelegerea *științifică* a tracismului *obîrșiei noastre* dintîi, dar și a romanității noastre.

Oamenii de știință aduc, cu prilejul centenarului nașterii marelui cărturar, un omagiu de recunoștință *omului*, savantului, dascălului desăvîrșit, oratorului de elită, filozofului, fondatorului de instituții, organizatorului unei munci sistematice, exemplare, pe șantier, în seminarii universitare, în muzee, pe teren, cît și patriotului înflăcărat, dar și chibzuit, într-un cuvînt, personalității enciclopedice, captivante, singulare, cum îl va caracteriza Dimitrie Gusti pe bunul său prieten Vasile Pârvan, care a fost întemeietorul școlii arheologice moderne românești.

DE SUS LA PERSONALITÉ DE VASILE PÂRVAN

Résumé

L'auteur présente les aspectes plus importents de la vie et de l'activité de Vasile Pârvan, grande personnalité de la science et de la culture roumaine, fandateur de l'école archeologique moderne roumain.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AMINTIRI DESPRE VASILE PÂRVAN

de | *Radu VULPE* |

Ca fost discipol și colaborator al lui Vasile Pârvan, eu însumi ajuns acum la o vîrstă înaintată *, însumînd aproape dublul anilor puțini cîți i-au fost lui îngăduit să trăiască, salut cordial simpozionul dedicat Centenarului marelui istoric. Este o manifestare de caldă pietate, comportînd două semnificații primordiale : întîi fiindcă a avut loc în municipiul Bacău (capitală a județului care cuprinde partea din fostul județ Tecuci cu cătunul lui natal Perchiu din comuna Huruiești), apoi fiindcă simpozionul a reprezentat o reuniune științifică națională de Tracologie, știință întemeiată la noi pe urma gîndurilor lui atît de rodnic adîncite în problemele străvechilor origini ale poporului român.

În desfășurarea acestei manifestări comemorative mi-a revenit cinstea de a expune cîteva amintiri și considerații despre personalitatea ilustrului savant, la a cărui multiplă activitate am participat de aproape. Bineînțeles, nu am putut atinge decît aspecte sporadice, din cele ce mi se par mai semnificative.

Vasile Pârvan n-a fost numai o mare figură a culturii românești, la strălucirea căreia a contribuit din plin ca eminent istoric și arheolog, ca gînditor de elită, profesor de înalt prestigiu, creator de școală științifică, organizator de instituții, ci, pe lîngă aceste perle ale personalității sale, tot atît de mult l-a impus în prețuirea contemporanilor și a posterității superioara sa atitudine etică. A fost un puternic și nobil caracter. Tăria lui morală avea o consistență de granit, fiindcă provenea din energia propriei rațiuni. Aplicîndu-și sie însuși principiile stoice pe care le dorea ca îndreptar pentru nedreptățile sociale din vremea sa și în general pentru excesele de egoism ale ființei umane, el a izbutit să se apropie cel mai mult de idealul de înțelepciune, de abnegație, de curaj moral, pe care îl preconiza. Înzestrat cu un temperament echilibrat, cu voință și putere de muncă, precum și cu o rară capacitate de gîndire, cu dragoste de oameni și cu o pătrunzătoare finețe psihologică, el a dovedit toate aceste calități deopotrivă în activitatea sa științifică și în cea didactică. Sub aparențele de singularizare produse de aspectul sever al fizionomiei sale, de autocontrolul permanent al comportării, de gravitatea spirituală, se ascundea un suflet cald, sensibil, dominat de altruism, de înțelegere pentru cusururile altora, de respect față de demnitatea și de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ideile oricui, de solicitudine față de orice tînăr în care descoperea aptitudini intelectuale promițătoare. Deși bunătatea lui nu degenera într-o slăbiciune atotîngăduitoare, niciodată nu-și exprima cu asprime eventualele nemulțumiri provocate de vreunul din discipolii săi. Pârvan nu-și tutuia colaboratorii, nici chiar pe cei mai tineri sau pe cei mai apropiați, ci față de oricare dintre ei se folosea numai de formele politeței academice. Pe șantierele arheologice, unde și mesele le lua împreună cu ei, pe toți îi trata cu familiaritate, ca pe niște prieteni, dar în condițiile acestei politețe, fie descrețindu-și fruntea pentru a face cîte o glumă de factură spirituală aleasă, fie depănîndu-și amintiri din vicisitudinile propriei vieți, ori pronunțînd judecăți asupra întîmplărilor din trecut și din actualitate. Discuta liber cu discipolii săi, ascultînd cu toleranță chiar obiecțiile lor. Nimic nu-l bucura mai mult decît să constate că vreunul dintre ei a prins firul spre o interpretare nouă valabilă. Sînt însușiri de Magistru prin excelență, care explică deplinul său succes în năzuința de a-și atrage și formă discipoli, de a sădi în sufletul lor entuziasm și devotament pentru cercetarea științifică, închegînd astfel o școală românească de arheologie, a cărei vitalitate, prosperînd mereu și după moartea sa, a dus, din generație în generație, la înfloritoarea situație de azi a acestei discipline în România. Așa l-am cunoscut eu pe Vasile Pârvan, atît sub aspectul etic al personalității sale, cît și sub cel spiritual, fiindu-i pe rînd student, asistent la Muzeul Național de Antichități, membru al Școlii Române din Roma, asistent la catedra sa de Istoria antică. Împreună cu colega Ecaterina Dunăreanu (devenită soția mea), asistentă la Muzeu și de asemenea fostă membră a Școlii Române din Roma, am fost, în toate aceste etape, alături de alți colegi, participanți asidui la opera lui de a studia din resturi și ruine trecutul străvechi al patriei.

Atracția mea pentru personalitatea lui Vasile Pârvan venea de departe, cu mult înainte de a-l fi văzut la față, cînd luasem contact numai cu produsele spiritului său. Eram doar elev în cursul inferior de liceu cînd, pasionat de istorie in lecturile mele particulare și atras cu deosebire de antichitățile Dobrogei, am aflat despre săpăturile sale de la Tomis, avînd prilejul ca foarte curînd să vizitez zidurile acestei cetăți pontice scoase la iveală, precum și începutul de muzeu local pe care harnicul învățat îl improvizase în grădina publică a Constanței. Mi-a încăput apoi pe mînă primul volum al memoriului său despre săpăturile de la Ulmetum, a cărui lectură m-a încîntat prin noutățile arheologice și epigrafice din acea cetate romană, dar mai ales prin excelentele comentarii ale autorului cu priviri sintetice asupra întregii situații a ținutului transdanubian în epoca romană, deosebit de sugestive, cum nici un alt istoric nu le produsese pînă atunci. Am mai citit ulterior și alte lucrări ale sale și din ce în ce mai mult mă interesa persoana autorului, pe care încă nu-l văzusem nici măcar în fotografii și pe care nu aș fi voit să mi-l închipui cu înfățișarea majorității învățaților din acel timp : cu ochelari și cu barbă, ci în gîndul meu de adolescent îl vedeam complet ras, cu privirea liberă și pătrunzătoare, cu aspectul sever al unui adevărat personaj roman. Pe la sfîrșitul claselor mele liceale, în 1919, am aflat din ziare că ilustrul savant urma să țină o comunicare publică la Academia

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Română relativ la „Gînduri despre lume și viață la greco-romanii din Pontul Stîng". M-am dus numaidecît acolo, avînd în sfîrșit prilejul de a-l privi aevea și de a-l asculta pe acela ale cărui scrieri mă atrăseseră atît de mult. Ce m-a uimit din primul moment a fost desăvîrșita potrivire a figurii sale cu preferințele imaginației mele. Am rămas fermecat de glasul său baritonal, de lectura nuanțată a comunicării, ca și de originalitatea și înaltul nivel al subiectului expus, prin care, cu o covîrșitoare erudiție și cu subtilitate de gîndire, reconstituia ideile esențiale ale vechilor locuitori de pe Litoralul românesc. Nu mult după aceea, aflîndu-mă iar pe băncile din aula Academiei rezervate publicului, la o ședință festivă în care se comemorau 18 secole de la moartea împăratului Traian, l-am revăzut pe Vasile Pârvan citind cu accente epice cuvîntul de închinare adresat amintirii ctitorului romanității noastre, al cărui bust se afla așezat pe tribună ; mi-a făcut impresia unui solemn pontifice de pe Capitoliu oficiind în fața unei imagini de divinitate, cu atît mai emoționant cu cît discursul ceremonios luase forma unui raport prezentat împăratului parinte în numele poporului român, care, după Marea Unire, redevenise stăpîn pe întregul cuprins al Daciei de odinioară. Peste un an, cînd m-am înscris la Facultate, am ținut cu tot dinadinsul să urmez, ca materie principală, istoria antică, devenind studentul marelui savant și hotărîndu-mi astfel destinul științific sub auspiciile excepționalei sale personalități.

Trec peste anii colaborării noastre și îmi rechem în minte ultimele imagini pe care le păstrez despre Vasile Pârvan.

În toamna anului 1926 eu și Ecaterina Dunăreanu-Vulpe ne întorseserăm de la Școala Română din Roma, după doi ani de studii și lucrări, și ne reluaserăm posturile de asistenți ai Magistrului nostru. În primele luni din 1927 a apărut „Getica" și, bucuros, autorul a ținut să ne ofere, cu o dedicație afectuoasă, conținînd prețioase cuvinte de încurajare pentru viitorul nostru științific, unul din primele exemplare de tiraj special ale cărții, pe hîrtie de lux, care îi sosiseră de la tipografie. Apoi, stabilind planul de săpături arheologice pentru vară, nouă ne-a rezervat misiunea de a explora cetățuia de la Poiana pe Siret, aproape de Nicorești, pe care el o cercetase sumar în 1913, considerînd-o atunci drept o rămășiță de castru roman, dar pe care acum, în urma experienței căpătate în ultimii ani și a unor sondaje practicate acolo de colegul nostru Gheorghe Ștefan în 1926, începuse a o vedea just ca un eminent centru getic, gîndindu-se, încă nemărturisit, chiar și la identificarea ei cu Piroboridava lui Ptolemeu, problemă pe care aveam s-o susțin eu pe larg mai tîrziu. Din nefericire, el nu mai avea să apuce rezultatele săpăturilor noastre, căci a încetat din viață cu o lună înainte ca noi să deschidem respectivul șantier. În vremea aceea, deși mereu preocupat cu lucrările sale, el se plîngea din ce în ce mai des de suferințe care îl chinuiau și a căror cauză medicii consultați nu reușeau s-o identifice. În cele din urmă s-a hotărît să ia drumul spre clinicile din Apus, dar nici la Viena, nici în Germania, n-a putut să capete un diagnostic. Abia în Franța a dat de un bătrîn specialist care i l-a nimerit. Într-o ultimă scrisoare, din 3 iunie 1927, trimisă din Paris intimului său prieten, valorosul

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

literat și istoric al artei, Marin Simionescu-Râmniceanu, scrisoare aflată în posesia mea —, el scria :

„Dragă Marine, tocmai ies de la doctorul radiolog, care și-a isprăvit cercetările și fotografiile cu mine. E un om în vîrstă, cu o mare experiență ; mi-a spus *hotărît :* ai *apendicită* cronică, de mult ; nu schimb acest diagnostic față de nimeni. Firește, a și palpat cu atenție. E pentru operație. (...). În cazul unei operații mai complicate (dacă d.p. e prins și cecul) o pățesc. (...). Cred că e mai bine să fac operația la București. (...). Dacă *examenul general* nu mai indică și alte *metehne* (!!), atunci așteaptă-mă să mă primești la gară nu peste mult timp. (...)."

Aflînd de întoarcerea sa din străinătate, cu un expres ce sosea pe înserat, ne-am dus și noi doi la gară pentru a-l saluta, împreună cu alți cîțiva colaboratori. Era grav și agitat, spunînd : „de aici mă duc direct la Sanatoriu, la cuțit, fiind necesar să fiu operat urgent, dacă se poate chiar astă-seară". Și, privindu-ne atent, ni s-a adresat ritos și dur : „nu primesc în spital nici o vizită, nu-mi face nici o plăcere". Sînt cele din urmă cuvinte pe care i le-am auzit. Încrezători în succesul intervenției chirurgicale, i-am respectat interdicția, dar, din nenorocire, speranțele noastre au fost crud înșelate. Pacientul, care venise de la Paris cu indicația unei operații de maximă urgență, a fost ținut în sanatoriu timp de două săptămîni cu tratamente iluzorii, pentru ca, atunci cînd s-a decis să-i deschidă abdomenul, chirurgul răspunzător de nejustificata întîrziere să-i constate o peritonită generalizată, iremediabilă. Peste patru zile bolnavul a sucombat. A fost pentru cultura românească și îndeosebi pentru științele istorice o mare pierdere. Durerea acelei zile cînd noi, discipolii săi, i-am văzut trupul inert scos din morga Sanatoriului, ne-o amintim vie și acum, cînd cu pietate îi comemorăm Centenarul nașterii și cînd noi înșine sîntem pe cale să ne încheiem bilanțul unei vieți de muncă științifică pe linia îndrumărilor sale.

Spre nepieritoarea lui *Amintire,* închin un gînd și un sentiment de venerație și de perpetuă recunoștință pentru ceea ce îi datorez din formația mea spirituală.

* Nota redacției : La scurt timp după Simpozionul de la Bacău, s-a stins din viață, la 26 noiembrie 1982, reputatul profesor și om de știință Radu Vulpe. Publicarea acestor amintiri despre ilustrul său înaintaș este și un omagiu pe care îl aducem marelui istoric și arheolog, Radu Vulpe.

SOUVENIRS SUR VASILE PÂRVAN

Résumé

L'auteur ancien discipole et colaborateur de Vasile Pârvan, évoque quelques souvenirs concernant la grande personnalité pârvanienne.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DACO-GEȚII ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

de Hadrian DAICOVICIU

Referirile la istoria și civilizația daco-geților sînt numeroase în opera lui Vasile Pârvan, dar *Geticele* rămîn principala operă a savantului închinată acestor probleme. Lucrare de deplină maturitate, publicată cu puțină vreme înainte de moartea magistrului, *Geticele* cuprind toate rezultatele, toate concluziile la care Vasile Pârvan ajunsese după o îndîrjită muncă de cercetare ; esențialul acestor concluzii, fără vreun adaus relevant, se găsește în seria de conferințe de la Cambridge, apărute postum sub titlul *Dacia*.

Vasile Pârvan era perfect conștient de caracterul insolit, cel puțin pentru istoriografia noastră de pînă atunci, al cărții plănuite și de vastele proporții ale sarcinii pe care și-o asumase. „Cartea de față", scria el în capitolul concluziv al *Geticelor*, „fiind întîia încercare a de scrie *proto-istoria* Daciei, în cele douăsprezece secole care s-au strecurat între vremea „myceniană" și cea „romană" a Daciei, nu putea fi o simplă *povestire* după chipul așa-ziselor „sinteze" istorice, și nici o simplă *descriere* de materiale după obiceiul tratatelor de „antichități" ; ci, avînd a prezenta documente în mare parte nestudiate complet și adesea rău interpretate și datate, trebuia să le *valorifice* întîi, din punct de vedree istoric, iar apoi să le lege împreună într-o *expunere istorică* unitară" [1].

Vorbind despre documentele care urmau să fie prezentate și valorificate istoric, Vasile Pârvan avea în vedere toate categoriile de izvoare. O dovedește însuși textul *Geticelor* care ilustrează admirabil caracteristica esențială a metodei de lucru a savantului : utilizarea și confruntarea tuturor genurilor de izvoare — literare, epigrafice, arheologice, lingvistice, numismatice — disponibile în acea vreme. Cu formația sa de erudit istoric al antichității clasice greco-romane, înarmat cu o profundă cunoaștere a scrierilor lăsate de autorii antici, Vasile Pârvan nu putea să nu-și dea seama că numai reexaminarea, oricît de competentă, de minuțioasă, de ingenioasă și de critică, a *acestor* izvoare nu permitea depășirea unei anumite limite în încercarea de reconstituire a trecutului nostru daco-getic. O singură cale rămînea neexplorată încă și, practic,

1 Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 647.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

inepuizabilă cea a cercetării arheologice, al cărei viitor Vasile Pârvan îl intuia cu o remarcabilă perspicacitate, mărturisind „...Trebuie să spunem cu părere de rău că numai cu ajutorul ştirilor literar-monumentale, *clasice*, nu ne putem în orice caz da seamă decît în linii mari de *problema getică* — fie politic, fie cultural — nu numai în vremea scitică ori cea celtică, dar chiar în cea romană. De aceea, tot de la săpăturile arheologice e de aşteptat răspunsul hotărîtor“ [2].

Încrederea în posibilităţile arheologiei nu comporta nici un fel de iluzie asupra vreunui pretins caracter autarhic al disciplinei spre care, de 15 ani în momentul apariţiei *Geticelor*, se deplasa treptat centrul de greutate al preocupărilor lui Vasile Pârvan. Acesta rămîne mereu şi înainte de toate *istoric* şi *Getica* oferă, în această privinţă, cea mai bună dovadă prin încercarea permanentă de a valorifica din punct de vedere istoric datele arheologice, tratate în sine atunci cînd alte documente lipseau, confruntate cu celelalte categorii de izvoare atunci cînd acestea stăteau la îndemîna cercetătorului.

Punînd accentul pe informaţiile de ordin arheologic, Vasile Pârvan îşi asuma, evident, riscul de a-şi vedea opiniile şi încheierile emendate sau chiar infirmate de descoperirile ulterioare. Faptul era inevitabil şi el s-a şi produs într-o serie de cazuri. Uimitoare este însă împrejurarea că deşi de la apariţia *Geticelor* s-a scurs peste o jumătate de secol, deşi cercetările au acumulat o cantitate imensă de material arheologic (să ne gîndim, de exemplu, că în 1926 săpăturile la cetăţile dacice din Munţii Orăştiei se aflau abia la începuturile lor), destule concluzii ale lui Vasile Pârvan şi-au păstrat, total sau parţial, valabilitatea şi valoarea.

Un exemplu semnificativ este acela al felului în care Vasile Pârvan aprecia locul geţilor în cadrul lumii tracice. „Asupra culturii geţilor“, scria el, „s-a făcut încă de la Roesler şi Tomaschek greşeala fundamentală de a se scrie cu idei preconcepute : „geţii fiind traci, tot ce nu este atestat de izvoare pentru geţi, dar este pentru tracii sudici, trebuie atribuit — pe cale reconstructivă — şi geţilor“. Dar acest lucru este inadmisibil. Geţii au rămas un popor indo-european de mentalitate nordică, în vreme ce tracii s-au amestecat, ca şi grecii şi italicii, cu rasa mediteraneană şi au dat naştere unei culturi amestecate, în care multe elemente, în special religioase şi sociale, sînt sudice, iar nu nordice. Am restabilit deci în cercetarea noastră punctul de vedere critic, căutînd chiar a accentua ceea ce era specific getic faţă de cultura tracilor de sud şi în general a neamurilor înconjurătoare“ [3].

Natural, explicaţia preconizată de Vasile Pârvan („geţii au rămas un popor indo-european de mentalitate nordică“) poate fi pusă pe seama influenţei şcolii germane şi ea nu ne mai poate satisface astăzi. Important rămîne însă faptul că autorul *Geticelor* a văzut just că locul ocupat de daco-geţi în ansamblul lumii tracice era un loc aparte. Ideea, exprimată încă de Herodot [4], mi se pare confirmată de descoperirile arheolo-

2 Idem, *op. cit.*, p. 657.
3 *Ibid.*
4 Herodot, IV, 93 şi V, 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

gice și ea va rămîne, cred, în picioare, indiferent de felul în care se va soluționa, pînă la urmă, controversa privind caracterul idiomurilor vorbite de tracii meridionali și de daco-geți, dacă ele reprezintă, adică, două dialecte ale aceleiași limbi sau două limbi diferite [5].

Sesizînd deosebirea dintre ramura sudică și cea nordică a marelui neam tracic, Vasile Pârvan nu cădea în greșeala de a-i considera pe geți drept nord-dunăreni. Dimpotrivă, afirma el, „de cînd se pomenește neam dacic și neam român, rîul nostru părinte, Danuviul, a văzut cînd ieșea din valea pannonică pe ambele lui maluri același neam — pe-al nostru" [6]. Această împrejurare justifica, în ochii lui Pârvan, atît stăpînirea lui Burebista în dreapta Dunării, cît și încercarea lui Decebal, în 85—86 e.n., de a statornici din nou această stăpînire [7].

Deși cercetările arheologice privind lumea dacică se aflau într-un stadiu incipient, iar materialul documentar de care dispunea Vasile Pârvan era incomparabil mai puțin decît cel existent astăzi, savantul a știut să discearnă o seamă de trăsături caracteristice ale civilizației daco-getice. Fără ostentație, dar și fără echivoc, el sublinia sedentarismul strămoșilor: „Geții sînt sedentari. Ocupația lor principală e agricultura" [8]. Un argument puternic îl vedea și în rînduielile de ordin militar ale geto-dacilor: „Organizarea lor militară e aceea a unei națiuni sedentare. Războiul nu se face la daci, ca la germani și iranienii nomazi, în chip de năvăliri, cu care, femei, copii și turme, ci numai cu bărbații în stare să poarte armele. Agricultura nu încetează în timpul luptelor" [9].

Pârvan, se știe, nu cunoștea concepția materialist-istorică și n-a operat niciodată cu noțiunile *marxiste* de „orînduire", „mod de producție", „comună primitivă", „stat" etc. Nu e mai puțin adevărat, totuși, că subliniind existența unei diferențieri sociale la daco-geți („Despărțirea societății getice în *nobili* și *popor* e bine documentată" [10]), el lăsa deschisă calea spre o înțelegere materialistă a fenomenelor sociale chiar în felul în care o avem astăzi, adică în sensul de a considera societatea daco-getică drept o societate împărțită în clase, acestea nefiind însă stăpînii de sclavi și sclavii, ci nobilii și masa oamenilor liberi. Acest punct de vedere constituie premiza actualei concepții despre caracterul non-sclavagist al societății daco-getice, care reprezintă, mai degrabă, o variantă a modului de producție tributal [11].

---

5 V. Pârvan, *op. cit.*, p. 661, înclina spre cea de-a doua ipoteză: „Din limba dacilor nu avem decît nume proprii și cîteva glose medicinale — nume de plante — la Dioscorides. E puțin, dar e deajuns ca să ne dăm seama că daco-geții sînt rude cu tracii, așa cum sînt și frigienii cu armenii, însă *nu sînt același popor*: chiar Tomaschek a observat, *fără voia lui*, că vocalismul și consonantismul dacic e bine diferențiat de cel tracic; alte deosebiri se arată la examinarea onomasticii și toponimiei". Notez, de altminteri, că dezvoltarea istorică deosebită poate duce la cristalizarea a două sau mai multe popoare cu individualitate proprie bine conturată chiar dacă ele vorbesc dialecte ale unei limbi comune.

6 Idem, *Parentalia*, în *Luceafărul*, an. XIV, nr. 19, 15 octombrie 1919, p. 380.

7 *Ibid.*

8 Idem, *Getica*, București, 1926, p. 132.

9 Idem, *op. cit.*, p. 659.

10 *Ibid.*

11 H. Daicoviciu, în *Studii dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 23—47.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deşi considera — fără îndoială, pe temeiul săpăturilor de la Piscul Crăsani — că „întreaga agricultură şi gospodărie getică e încă în „epoca lemnului", că „fierul e întrebuinţat, desigur, exclusiv pentru arme" [12], Vasile Pârvan vedea limpede legătura dintre metalurgia fierului şi cele mai avansate manifestări ale civilizaţiei daco-getice. „În Dacia transilvană", observa el, „cele mai numeroase cetăţi pe munţi, „castellieri", se găsesc tocmai în regiunea minelor de fier din SV Transilvaniei, în munţii Sebeşului, ceea ce nu poate fi întîmplător" [13]. Şi mai departe: „După multele fabricate de fier, arme şi unelte, găsite în Transilvania sud-vestică au trebuit desigur să fie foarte active atelierele din apropierea minelor de fier de la *Cugir* la Grădiştea Muncelului, Costeşti etc." [14] Descoperirea ulterioară pe Dealul Grădiştii a trei ateliere metalurgice a confirmat în chipl cel mai strălucit această idee a lui Vasile Pârvan.

Chiar dacă, aşa cum se va vedea mai jos, savantul a acordat o importanţă prea mare rolului factorului celtic în dezvoltarea societăţii daco-getice, el a înţeles foarte bine că acest rol nu depăşeşte sfera culturii materiale. „Un observator superficial al lucrurilor", scria el, „ar fi înclinat să creadă că e vorba şi de o completă celtizare etnografică a Daciei. Dar lucrurile stau cu totul altfel... Nici poveste de celţi în Dacia, atunci cînd Dacia era, în cultura ei, mai profund celtică decît oricînd" [15]. În adevăr, „marea înflorire a civilizaţiei Latène în Dacia e în perioada a III-a, deci după a. 100 a. Chr. şi durează mai bine de un secol şi jumătate, pînă după a. 50 p. Chr., cînd influenţa romană devine precumpănitoare" [16].

De altminteri, Pârvan nu putea să nu remarce caracterul specific al civilizaţiei daco-getice de tip Latène. „Vom constata apoi că, de fapt, aceşti localnici dăduseră un aspect particular, local, culturii celtice împrumutate aşa de bucuros şi complet... Latène-ul getic se altoieşte pe o tradiţie foarte puternică aborigenă a Carpaţilor, nu numai din bronz, ci adesea începînd chiar din neolitic" [17]. Tocmai această concepţie l-a făcut pe Vasile Pârvan să nu ezite nici o clipă în atribuirea etnică a construcţiilor culturale din Munţii Orăştiei, deşi săpăturile lui D. M. Teodorescu dezveliseră numai cele patru sanctuare patrulatere de la Costeşti şi, foarte incomplet, marele sanctuar circular de la Sarmizegetusa regia. „Sînt acum construcţiile acestea *religioase* de la Grădiştea Muncelului şi de la Costeşti *getice* ori *celtice ?*", se întreba Vasile Pârvan. „S-ar putea evident găsi argumente numeroase pentru a susţine celtismul lor, dar nu pentru epoca protoistorică în care ne aflăm. Atît ca material şi stil, cît şi ca vîrstă, aceste construcţii sînt specific dacice" [18].

Din bogăţia de idei a *Geticelor* nu toate au rezistat, firesc, scurgerii timpului şi progresului cercetărilor istorice. Se ştie astăzi, de exemplu,

12 V. Pârvan, *op. cit.*, p. 138.
13 Idem, *op. cit.*, p. 676.
14 Idem, *op. cit.*, p. 699.
15 Idem, *op. cit.*, p. 695—696.
16 Idem, *op. cit.*, p. 695.
17 Idem, *op. cit.*, p. 696.
18 Idem, *op. cit.*, p. 722.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

că ultimele două secole de dezvoltare independentă a întregii Dacii nord-dunărene se caracterizează nu printr-o „epocă a lemnului", ci, dimpotrivă, printr-o puternică și avansată metalurgie a fierului. Nu și-a găsit confirmarea nici ipoteza unei coborîri a geților din Carpați la Dunăre [19], iar opinia lui Vasile Pârvan despre o foarte largă expansiune daco-getică între 900 și 600 î.e.n. se cere amendată mai ales în direcțiile sud-vestică și nordică [20].

În problema, atît de mult discutată, a rolului factorilor externi în formarea și dezvoltarea civilizației daco-getice de tip Latène, Vasile Pârvan a pus accentul pe influența celtică, adesea în detrimentul celei elene. „Întreg aspectul culturii din Carpați și de la Dunăre și Tisa, manifestată prin cele două mari industrii etnografice hotărîtoare, *metalurgia* și *ceramica*, devine „celtic", scria Pârvan [21]. În domeniul metalurgiei, savantul credea că „fierul s-a lucrat la noi intensiv deabia după venirea celților în Carpații nordici, prin sec. V a. Chr" [22]. Cît despre ceramică, Vasile Pârvan era de părere că „tipuri de vase de origine evident septentrională (Bavaria, Boemia etc.) se regăsesc pînă în Macedonia. Și, dimpotrivă, pătrunderea elenistică, așa de puternică la est și sud de Carpați, nu creează, totuși, nici aici, o directivă elenizantă în tradiția ceramistă locală, care rămîne filoceltă și antigreacă pretutindeni în Dacia. Influența celtică introduce în Dacia pentru prima dată roata. Niciodată mai înainte carpato-danubienii nu întrebuințaseră această unealtă" [23].

Nu e de mirare, în aceste condiții, că Vasile Pârvan conchidea „Din sec. IV înainte începe ridicarea națiunii gete, sub auspicii celtice, la un rol hotărîtor în Răsărit" [24].

Savantul era, totuși, conștient de însemnătatea și de caracterul masiv al penetrației produselor elenistice și uneori caracterizarea pe care o face epocii Latène din Dacia este, în consecință, mai echilibrată: „...Noi vedem din mărturiile autentice pe care ni le-a păstrat pămîntul, în ruinele așezărilor și în mormintele din Dacia și din țările dunărene, că o frumoasă, nouă, puternică și bogată civilizație de influență celtică înflorea pretutindeni și că nenumărate *așezări noi*, deci de dezvoltare favorabilă economică în împrejurări relativ pașnice se înființau pretutindeni în cîmpiile roditoare dimprejurul masivului carpatic, în vreme

19 Idem, *op. cit.*, p. 651.

20 Idem, *op. cit.*, p. 673—674: „Geții s-au întins la N. Dunării pînă în Boemia, la Oderul mijlociu, Vistula de jos, bălțile Pripetului și cataractele Niprului... Expansiunea getică spre V și în Pannonia e slabă. Expansiunea spre Dalmația pînă la Adriatica e foarte intensă".

21 Idem, *op. cit.*, p. 695.

22 Idem, *op. cit.*, p. 676.

23 Idem, *op. cit.*, p. 117. Evident, numai caracterul incipient al cercetărilor arheologice, care nu scoseseră încă la lumină ceramică lucrată la roată datînd dinainte de pătrunderea celților și atîtea imitații locale după vase grecești, l-a făcut pe Vasile Pârvan să ajungă la această concluzie. Aceleași lacune în cercetare l-au îndemnat să considere zidul cetății dacice de la Costești, de inspirație — știm astăzi — elenistică, drept un *murus Gallicus*, deși savantul observa cu sagacitate că acesta este de alt tip decît cel descris de Caesar *(op. cit.*, p. 697).

24 Idem, *op. cit.*, p. 676.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ce grecii și apoi romanii, negustori, desfășurau o activitate neobosită pînă în creerii munților" [25].

Cea mai controversată problemă a civilizației daco-getice, pe care Vasile Pârvan a abordat-o în mai multe rînduri, dar în special în *Getica*, este, fără doar și poate aceea a religiei. Caracterul lacunar și, uneori, echivoc al informațiilor antice l-a împiedicat, pare-se, pe savant să-și formeze o părere fermă despre esența credințelor geto-dacice. În diverse pasaje ale operei sale se manifestă o anumită ezitare între diferitele posibilități de interpretare a izvoarelor.

Afirmația cea mai categorică se găsește în *Getica*: „Nu cunoaștem la geți nici zei locali, nici divinități feminine, ca la traci. E *un singur zeu*" [26]. Dar această opinie mult prea tranșantă e corectată în alte pasaje atît din *Getica* cît și din *Dacia*, unde Vasile Pârvan se exprimă astfel:

„Deși izvoarele nu știu nimic despre o divinitate fenimină la geți, inscripțiile din vremea romană, privitoare la Diana, atît pe malul getic drept al Dunării (în special ca *Diana Regina*), cît și în Dacia (*Diana sancta, potentissima*...), prezentînd anumite caractere ciudate, de sincretism, cu *Nemesis* de o parte, cu *Iuno Regina* de alta, mă fac să cred că *Diana* daco-romană e acea *Artemis-Bendis* tracică, despre care avem știre de la Herodot, IV, 33, că era adorată, tocmai ca o divinitate *de origine nordică*, de femeile din Tracia și Paeonia" [27]. Pârvan îi găsește acestei zeități și alte caractere sincretice: „Dacă divinitatea feminină getică era adorată și ca *Hestia*..., aceasta se potrivea foarte bine cu caracterul farmacologic al „Dianei", care, prin practicile nocturne la „vatra" casei și cu „focul" veșnic viu în vatră, era de fapt în aceeași vreme și „Vesta"..." [28].

Convingerea în existența acestei zeițe se întărește puțin mai tîrziu: „Existența marii zeițe preindo-europene, a acelei Fecioare crude din Bosphorul cimmerian, a acelei *Aphrodite Urania*, Artemis „Regala", sau, mai tîrziu, chiar sub Imperiul roman, *Diana Regina*, e perfect asigurată" [29].

Între teza politeistă și teza monoteistă, Vasile Pârvan s-a gîndit și la o soluție intermediară: „Total deosebiți de traci — care sînt politeiști — geții se arată în credințele lor henoteiști" [30]; savantul precizează, în altă parte, că „soarele, luna, luceafărul, zeii călăreți întovărășind cu armăsarii lor pe stăpînul de foc al cerului, nu par să fi jucat decît un rol cu totul secundar sau chiar nici unul" [31].

Dacă nu a izbutit să ajungă la o poziție absolut clară în problema monoteismului, henoteismului sau politeismului daco-getic, Vasile Pârvan a sesizat cu deplină dreptate caracterul predominant uranic al religiei strămoșilor, deși nici în această privință opiniile sale nu sînt lipsite de anumite elemente contradictorii. Pentru autorul *Geticelor*, „zeul e în cer, iar nu pe pămînt. El e cerul senin: turburarea firii e adusă de

25 Idem, *op. cit.*, p. 653.
26 Idem, *op. cit.*, p. 660.
27 Idem, *op. cit.*, p. 163.
28 Idem, *op. cit.*, p. 164.
29 Idem, *Dacia*, ed. a IV-a, București, 1967, p. 126.
30 Idem, *Getica*, București, 1926, p. 156.
31 Idem, *Dacia*, ed. a IV-a, București, 1967, p. 79.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

demonii răi ai furtunilor, norilor, grindinei ; de aceea getul ajută zeului suprem la liniștirea lumii, trăgînd el însuși cu arcul în norii care ascund fața zeului din cer. Și tot de aceea zeul e adorat pe munți înalți, în singurătatea unde numai vulturii, iar nu oamenii mai pot urca" [32]. Pentru autorul conferințelor de la Cambridge însă, „Tracii din Carpați adorau, ca toți nordicii, pe zeul cerului înnorat, pe *Zalmoxis*" [33] ; acesta „e vechiul Zeus, *Dia*, stăpînul cerului înnorat, zeul care mînuiește fulgerul" [34].

Poziția acestui mare zeu uranian, zeu suprem al geto-dacilor, este atît de copleșitor dominantă, încît el nici nu mai avea nevoie să fie numit : „Avea zeul din cer un nume ? Grecii credeau că da și i-au zis cînd Gebeleizis, cînd Zalmoxis. Părerea noastră însă e că acestea sînt simple atribute explicative ale puterii ori înfățișării divinității" [35].

În ce privește credința daco-geților în nemurire, Vasile Pârvan îi atribuia un caracter extrem de spiritualizat, aproape ascetic : „Sufletul e nemuritor. Trupul e o împiedicare pentru suflet de a se bucura de nemurire : de aceea, el nu are nici un preț ; poftele lui nu trebuie ascultate ; la război, el trebuie jertfit fără părere de rău" [36]. Mai mult, într-o perioadă de adîncă deznădejde privinuită de moartea soției și a copilului său, Pârvan mergea și mai departe, afirmînd nu numai că „dacii nu cunoșteau frica de moarte", dar chiar că „ei iubeau moartea, o doreau, alergau după dînsa și pe porțile ei întunecate ei socoteau că intră nu în eterna neființă, ci în eterna viață cu zeii" [37].

Este limpede că o bună parte din opiniile lui Vasile Pârvan despre religia daco-geților nu pot fi acceptate. Nu este însă mai puțin adevărat că nici astăzi nu s-a ajuns cu mult mai departe și că problemele pe care Pârvan le-a abordat cu temeritate constituie încă obiectul unor dispute științifice.

Meritele lui Vasile Pârvan în cunoașterea istoriei și a civilizației daco-getice nu se rezumă însă la opera sa scrisă. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că el a înțeles, printre cei dintîi, într-o vreme cînd cercetarea epocii romane absorbea o mare parte a forțelor arheologice românești, importanța daco-geților pentru istoria veche a patriei. Această înțelegere l-a condus spre organizarea cercetărilor, spre definirea metodelor de cercetare arheologică, spre formarea de colaboratori competenți, într-un cuvînt, spre crearea unei școli de arheologie daco-getică, care se poate mîndri astăzi cu o frumoasă tradiție și cu rezultate dintre cele mai bogate.

Unul dintre cei mai valoroși discipoli ai lui Vasile Pârvan definea, la moartea magistrului, *Geticele* ca pe o „formidabilă lucrare de sinteză, dar și de genială îndrăzneală", ca pe o operă „întemeiată pe o îndelungată și minuțioasă revizuire a știrilor antice..., bazată de asemenea pe o

32 Idem, *Getica*, București, 1926, p. 151—153.
33 Idem, *Dacia, loc. cit.*
34 Idem, *op. cit.*, p. 126.
35 Idem, *Getica*, București, 1926, p. 155.
36 Idem, *op. cit.*, p. 151.
37 Idem, *Parentalia*, în *Luceafărul*, an. XIV, nr. 19, 15 octombrie 1919, p. 386.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

analiză a datelor glotologice, toponomastice și onomastice", ca pe o mare lucrare avînd „în plus meritul de a cuprinde și întreg materialul arheologic protoistoric al regiunilor de la Dunărea de jos", ca pe o „comoară de fapte, foarte multe cu totul noi sau privite altfel decît înainte; comoară de considerațiuni întemeiate pe ele, ca și de largi priviri sintetice, desprinse din stăpînirea suverană a unui material pe cît de întins și bogat, pe atîta de inegal și variat" [38].

Faptele cuprinse în monumentala operă au rămas. Dintre considerațiile formulate de Vasile Pârvan, unele au înfruntat cu succes vremea, altele au fost corectate sau chiar infirmate de noile descoperiri și interpretări. Sînt încredințat că autorul *Geticelor* a fost pe deplin conștient de aceasta și că, adevărat savant, accepta cu seninătate judecata, oricît de severă, a posterității. Căci adevăratul om de știință pune mai presus decît propria sa operă progresul științei pe care o slujește.

Un asemenea om de știință a fost Vasile Pârvan. Și cel mai pios și mai autentic omagiu pe care i-l pot aduce arheologii din zilele noastre este acela de a-i continua și de a-i desăvîrși opera.

LES DACO-GÈTES DANS L'OEUVRE DE VASILE PÂRVAN

Résumé

Les *Getica* sont le principal ouvrage que Vasile Pârvan a dédié à l'histoire et à la civilisation des Daco-Gètes. Le livre se distingue, du point de vue de la méthode de travail, par l'emploi et la confrontation de toutes les sources (littéraires, épigraphiques, archéologiques, linguistiques, numismatiques) disponibles à l'époque. Mais, les sources classiques s'avérant insuffisantes pour répondre aux nombreuses questions soulevées par l'histoire des Daco-Gètes, Pârvan a mis l'accent dans son oeuvre sur les données archéologiques.

Ceci faisant, il courait le risque de voir ses opinions et ses conclusions amendées et même infirmées par les découvertes futures. Toutefois, malgré le temps écoulé depuis la publication des *Gétiques* (1926) et l'immense quantité de matériel archéologique accumulé, beaucoup de conclusions de Vasile Pârvan gradent aujourd'hui encore leur valabilité et leur valeur. On peut citer, par exemple, l'opinion du savant sur la place à part occupée par les Daco-Gètes dans le monde thrace, l'idée de la présence permanente des Gètes sur les deux rives du Danube, ainsi que bon nombre de traits spécifiques à la civilisation dace : le caractère sédentaire du peuple, le rapport étroit entre le développement de la métallurgie du fer et les forteresses daces des Monts d'Orăștie, le caractère spécifique de la civilisation dace du type de La Tène, la division de la société daco-gète en nobles et peuple, etc.

Naturellement, toutes les conclusions auxquelles Vasile Pârvan est arrivé n'ont pas affronté avec succès l'épreuve du temps. On sait, par exemple, que le grand savant avait exagéré le rôle du facteur celte dans la formation et le développement de la civilisation daco-gète au second âge du fer. Dans le domaine si controversé des croyances des Daco-Gètes, Vasile Pârvan a hésité entre les hypothèses du monothéisme, du polythéisme et du hénothéisme, bien qu'il ait justement saisi le caractère ouranien de leur religion.

En dépit des corrections apportées par le temps, les *Gétiques* restent une oeuvre monumentale et hardie, un vrai trésor de faits, de considérations et de larges vues de synthèse.

38 I. Andrieșescu, *Vasile Pârvan 1882—1927*, București, 1927, p. 15—16.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

IZVOARELE NUMISMATICE ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

de Bucur MITREA

1928. Un an universitar scurs de la trecerea în eternitate a celui ce a fost Vasile Pârvan. Atrași de faima personalității sale, generația din care fac parte, a dorit, a căutat, a ținut, să ia cunoștință, să se adape la izvorul nesecat și limpede al cercetării inițiate de marele învățat. Și a întîlnit acolo pe elevii lui, pregătiți din vreme și cu grijă. Erau profesorii mei, dar și ai multor generații ce-au urmat. Ei se chemau Scarlat Lambrino, Grigore Florescu, Radu Vulpe. I-am întîlnit pe rînd : la curs, la seminariu, la proseminariu. Dar locul unde umbra lui Vasile Pârvan domina cu autoritate și se făcea simțită fără să vrei, era Biblioteca. Biblioteca Seminariului de istorie antică în care marele erudit, dintr-un tablou suspendat aproape de tavan, cu o privire îndreptată undeva, departe, dincolo de marginile firii, ne făcea să ne simțim mici, să pășim cu sfiiciune și chiar cu evlavie. Atmosfera care domnea în Bibliotecă era aceea a unui templu, în care marele preot, deși plecat, era prezent prin spiritul său, prin realizările sale. Tînărul învățăcel venea în contact tocmai cu acest minunat instrument de lucru care era Biblioteca Și ca în toate înfăptuirile sale, Vasile Pârvan a început... cu începuturile : mai întîi cu dotarea și apoi cu organizarea sistematică a ei. Dulapuri sistematice care conțineau fiecare cîte o singură categorie de izvoare sau lucrări. Unele conțineau numai texte latinești, organizate alfabetic pe autori, altele numai texte grecești, organizate în același mod. Ambele categorii de texte erau în cele mai bune ediții cunoscute la acea dată și rămase și azi, cele publicate de editura Teubner. Și organizarea Bibliotecii continua în același fel cu dulapuri conținînd lucrări cu istorie greacă, altul cu istorie romană, altul cu arhitectură, altul cu istoria religiilor. Izvoarelor epigrafice, cu tomurile respective, enciclopediilor, dicționarelor de tot felul, le erau rezervate alte dulapuri, întocmai ca și periodicelor.

În fața unor astfel de înfăptuiri generațiile de studenți care s-au perindat prin laboratorul de creație care a fost Biblioteca, nu puteau, chiar fără voia lor, să nu admire și această înfăptuire, pusă la baza pregătirii și a cercetării în domeniul vast și complicat al vieții lumii antice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

S-a scris și va continua să se mai scrie diferite studii referitoare la Vasile Pârvan ca filosof al istoriei, estetician, eseist, istoric al Imperiului roman, al creștinismului daco-roman, ca epigrafist, ca arheolog, ca organizator al Școlii române din Roma, ca ditor al revistelor de arheologie DACIA, Ephemeris Dacoromana, Diplomatarium italicum și multe altele. Toate aceste realizări erau cunoscute de contemporani încă din timpul vieții și apreciate ca atare. Dar ceea ce a impresionat mai mult pe elita contemporanilor lui Vasile Pârvan au fost lecțiile inaugurale [1] și cuvîntările festive [2]. În aceste condiții învățatul, dublat de filosof și de poet, se va ridica în sferele senine ale ideilor și va lua cu sine, fermecînd pe auditor, iar mai apoi pe cititor. Ecoul marei lui personalități îi va supraviețui mult timp. El va fi evocat cu pietate de mari figuri care l-au cunoscut.

Soarta i-a hărăzit să ia parte din plin la durerile și bucuriile neamului său. A plătit, împreună cu el, tribut greu în timpul primului război mondial pentru întregirea neamului, pierzîndu-și ce avea mai scump pe lume soția și fetița, unicul lui copil. A cunoscut apoi și bucuriile întregirii României. Dar rănile pricinuite de pierderea celor două ființe dragi nu s-au mai vindecat. S-a cufundat în munca istovitoare pentru ridicarea neamului său. „Față de nație mă simt dator cu tot ce mi-a rămas. Altă iubire și alt gînd nu am", scria undeva marele patriot. [3]

În vasta lui sinteză asupra protoistoriei Daciei, Vasile Pârvan face apel la toate categoriile de izvoare de care dispunea știința istoriei a acelor vremi literare, epigrafice, arheologice și altele, la care el adaugă și pe cele numismatice [4]. Încercarea de-a integra și aceste surse pentru istoria ultimilor patru secole ale erei vechi, constituie o noutate. Este vorba de o noutate în angrenarea și integrarea fenomenului monetar în cadrul general al vieții economice [5], materiale și spirituale a daco-geților. Pentru istoria strămoșilor noștri este vorba de o premieră. Dar nici pe plan mondial încă nu se făcuseră progrese notabile în acest sens. Pe la începutul secolului, cunoscutul numismat francez Adrien Blanchet a strîns într-un volum toate tezaurele de monede romane îngropate pe teritoriul Galliei [6]. Și în reflecțiunile pe care le face asupra lor reține

1 Vasile Pârvan, *Idei și forme istorice. Patru lecții inaugurale*, București, 1920, 216 p. Pentru priviri de ansamblu asupra întregei opere a lui Vasile Pârvan se va consulta cu mult folos lucrările lui Al. Zub, *Vasile Pârvan. Biobibliografie*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1975, 399 p. Același, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Ed. Junimea, Iași, 1974. Pentru concepția filosofică a istoriei la Vasile Pârvan se poate consulta Virgil Emilian Catargiu, *Vasile Pârvan — filosof al istoriei*, Iași, Ed. Junimea, 1982, 206 p.

2 Comemorarea împăratului Traian la Academia Română, la 26 septembrie 1919. Cf. *Închinare împăratului Traian la XVIII veacuri de la moarte*, în *Memoriale*, București, Cultura Națională, 1923, p. 163—193.

3 Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, 851 p. + 43 planșe.

4 Același, *op. cit.*, p. 609 și urm.

5 Paginile anterioare sînt consacrate comerțului geto-dacilor cu grecii.

6 Adrien Blanchet, *Trésors de monnaies romaines trouvés en Gaule*, Paris, 1900. Azi, întreg materialul monetar descoperit pe teritoriul Franței este reeditat, la nivelul cerințelor actuale ale numismaticii.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

faptul că cea mai mare parte a lor a fost îngropată în cea de a doua jumătate a secolului al III-lea, din cauza invaziilor germanice. Treizeci și șase de ani mai tîrziu, același mare învățat francez, în culmea gloriei sale științifice, deci în 1936, în niște conferințe ținute la înalte foruri științifice franceze, s-a mulțumit să enunțe „pentru tinerii cercetători", zicea el, „posibilitatea pe care o ascund tezaurele monetare romane imperiale, pentru a aduce contribuița lor la cunoașterea unor evenimente militare, politice, economice și sociale" [7]. Cu alte cuvinte problema valorificării și integrării cercetărilor numismatice în istoria veche a Europei rămîne o chestiune de viitor.

Cît ne aflam de departe de asemenea preocupări, deși eram pe multiple planuri, cît nu se poate mai aproape, ne-o arată lucrarea lui Jean Hatzfeld. Acest cercetător francez publica în 1919 lucrarea sa asupra negustorilor italici în orientul elenic și elenistic [8]. În această erudită operă autorul folosește toate izvoarele literare, pe cele epigrafice și de altă natură. Dar descoperirile de monede, tezaurele monetare, cu problemele pe care le le pun, nu și-au găsit încă un loc.

Alta va fi situația lui Vasile Pârvan. Fenomenul economic, în toată amplitudinea lui, a constituit una din preocupările de căpetenie ale învățatului român în timpul studiilor sale în Germania [9]. Acolo, sub îndrumarea profesorilor săi, între care amintim pe Conrad Cichorius, are ca teză de doctorat un subiect de natură economică „*Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*", Breslau, 1909. Bibliografia pe care a trebuit să o parcurgă, izvoarele asupra cărora s-a aplecat, l-au familiarizat din plin pe autorul Geticelor de mai tîrziu și cu această latură, cea economică, mai puțin studiată și ca atare mai puțin cunoscută. Rezultatele la care a ajuns Vasile Pârvan în această direcție i-au adus faima și prețuirea în lumea științifică internațională. Lucrarea este sobră, cu un plan clar și echilibrat, prevăzut cu documentarea aferentă și concluziile care se impun de la sine. Datorită calităților ei, contribuția lui Vasile Pârvan la istoria Imperiului roman a rămas pînă azi. Și continuă să fie citată ca lucrare de căpătîi în acest domeniu.

---

7 Același, în *Revue numismatique*, 1936 p. 54 și urm.

8 Jean Hatzfeld, *Les traficants italiens dans l'Orient hellénique et hellénistique*, Paris, 1919.

9 Referitor la profesorii și cursurile pe care le-a audiat, precum și la lucrările practice la care a luat parte, aflăm amănunte prețioase consemnate chiar de Vasile Pârvan, în acel *Lebenslauf*, un Curiculum vitae, atașat la finele lucrării sale *Die Nationalität der Kaufleute im römischen Kaiserreiche*, Breslau, 1909, p. 133. Autobiografia începe în felul următor „Ich, Vasie Pârvan, griechisch-katholischer Religion, urmează numele părinților și școlile și universitatea prin care a trecut, pînă cînd ajunge bursier în Germania. „Hier bezog ich zuerst die Universität Jena (Michaelis 1904), wo ich ein Semester lang die Vorlesungen und Uebungen der Herrren Professoren : Gelzer, Graef, Liebenam und Rein besuchte. Von Ostern 1905 an setzte ich meine Studien auf der Universität Berlin fort und nahm an den Vorlesungen und Uebungen folgender Herren Professoren und Dozenten teil : Dessau, Erman, von Halle, Hirschfeld, Kekule von Stradonitz, Lehmann-Haupt, Lenz, Ed. Meyer, P. Meyer, Norden, Schäfer, Sieglin, Simmel, Stump, Tangl, Vahlen und Wilamowitz-Moellendrof". Pentru a încheia cu menționarea că în semestrul de iarnă 1908—1909 s-a deplasat la Breslau și a lucrat cu profesorul Cichorius.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pornind de la această experiență, Vasile Pârvan va încerca să facă un pas mai departe și să introducă descoperirile monetare [10] ca făcînd parte, cum este și natural, în complexul vieții economice și culturale. Și aceasta cu numeroase consecințe atît pe plan economic, istoric, cît și cultural.

În primul rînd învățatul nostru face o observație de ordin general în ceea ce privește prezența principalelor categorii de monede antice pe teritoriul Daciei, exprimînd și punctul lui de vedere în ceea ce privește interpretarea lor istorică și mai ales economică.

Prezența, pe întreg teritoriul Daciei, atît pe platoul transilvan, cît și la sud și est de Carpați, a numeroase tezaure de monede grecești mai întîi, romane republicane mai apoi, este interpretată de învățatul român ca avînd la bază o cauză economică. Căci, iată ce scria el: „Nevoia de bani pentru intensificarea comerțului în Dacia a făcut pe greci întîi, pe romani pe urmă, să aducă mari cantități de metal bătut" [11]. El explică și trecerea la imitarea monedelor străine, în principal a celor macedonene. Motivul sau cauza principală va rezida tot în domeniul economic. Căci „dacii", scria autorul Geticelor, „învățînd foloasele monedei — cînd n-au mai avut destule originale, din secolul II înainte — au imitat tipurile cunoscute lor încă din secolul IV î.e.n." [12].

Pentru moneda de aur, se are în vedere staterii de aur, același învățat, are o altă interpretare. El pleacă de la observația că au fost aflați într-o regiune restrînsă, mai cu seamă în jurul cetăților dacice. De aceea acestea ar fi „tezaure ale principilor daci" [13]. Pe teritoriul Daciei au fost descoperiți numeroși stateri de aur purtînd numele lui Lysimah, regele Traciei. Pentru istoricul Vasile Pârvan „lysimaheii de aur, care sînt cei mai numeroși", ar putea fi explicați prin capitularea și prinderea lui Lysimah și a întregii lui familii, împreună cu toate bogățiile, de regele get Dromichaites" [14]. O explicație seducătoare, mai ales că episodul capitulării lui Lysimah este consemnat în izvoarele literare antice. În plus, conținutul lui n-a fost pus la îndoială de critica istorică. Și totuși istoricul român nu se oprește la această ispititoare explicație, la prima vedere, dar avînd, așa cum am remarcat, un suport istoric real în izvoarele literare antice.

Ceva mai departe el a formulat unele rezerve, deloc lipsite de o înțelegere mai adîncă a acestor nuanțate și complicate realități numismatice. „Credem însă că e mai degrabă vorba de achiziții mai tîrzii și de o origină mai variată, întocmai ca și celelalte monede de aur" [15]. Rezervele formulate mai sus de Vasile Pârvan ne apar azi ca foarte judicioase în lumina cercetărilor ulterioare ce s-au făcut în domeniul numismaticii. Mă voi limita doar să menționez faptul că abia în ultimile

10 *Getica*, p. 598 și urm.
11 *Loc. cit.*, p. 609.
12 *Ibid.*
13 *Ibid.*
14 *Ibid.*
15 *Ibid.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

decenii, cercetările întreprinse pe plan mondial au reușit să precizeze atît monetăriile, cît și tipurile și datele aproximative la care ele au emis monede în timpul vieții lui Lysimah [16]. Dar după moartea regelui Traciei o serie de cetăți au continuat să bată monede de aur și argint, stateri și tetradrahme, de tipul și cu legenda lui Lysimah. În lucrările de specialitate ele figurează sub numele de pseudo-lysimahi. Un cunoscut cercetător în acest domeniu, este vorba de Henry Seyrig [17], preciza în 1958 și numele unor cetăți grecești care au continuat să emită acest tip monetar ce s-a impus în circuitul economic. Și aceste cetăți sînt toate din regiunea traco-getică a Pontului Euxin. În rîndul celor mai importante figurează Byzantion, Chalcedon, Parion, Cyzicos, Chios, Lysimacheia, Aenos, Odessos și Istros. La aceste cetăți, cercetările recente au mai adăugat alte două Callatis și Mesembria. Sub rezervă și cu titlu de ipoteză este propus și Dionysopolis [18].

Iată deci cît de întemeiată era, în perspectivă, rezerva formulată de învățatul român.

Economistul Vasile Pârvan va fi la largul lui cînd va trata pătrunderea economică romană republicană în Dacia [19]. Lecturile parcurse, contactul cu documentele privind direct teza lui de doctorat, l-au familiarizat desigur și cu aspectul privind negustorii romani în „Barbaricum" înainte de cucerirea Daciei. Pe baza documentării pe care o avea Vasile Pârvan nu va ezita să pomenească de *Cives Romani negotiandi causa in Dacia consistentes* [20], așa cum se întîmplase în Gallia, în Germania, și, adăugăm noi cu Jean Hatzfeld [21], în tot Illyricul. Suportul documentar pe care-l pune la baza concluziilor formulate mai sus este constituit de numeroasele tezaure de denari romani republicani cunoscuți lui Vasile Pârvan ca descoperiți în Dacia. Și această teză a învățatului nostru a rămas : tezaurele de denari romani republicani dovedesc pătrunderea romană, pe linie economică în Dacia, poate de la finele secolului al II-lea, sigur de pe la începutul secolului I î.e.n. Pe plan istoric mare, dacii i-au contact cu Roma republicană cu două sute de ani înainte de cucerire. Descoperirile de asemenea tezaure, după apariția Geticelor, au confirmat din plin viziunea istoricului-economist.

Astăzi, datorită efortului depus de Maria Chițescu [22], numărul acestor tezaure trece cu mult peste 200. Și, desigur, geto-dacii nu s-au oprit

16 A se vedea în acest sens Margaret Thompson, *The Mints of Lysimachus* în *Essays in Greek Coinage presented to Stanley Robinson*, Oxford, 1968, p. 163—182.

17 Henry Seyrig, *Parion au 3e siècle av. n. è.*, în *Centenial Publication of the American Numismatic Society*, New York, 1958, p. 603—624, mai ales harta cu atelierele care au emis pseudo-lysimahi după 281 (p. 617).

18 Gh. Poenaru Bordea, *Les statères ouest-pontiques de type Alexandre le Grand et Lysimaque*, în *Revue belge de numismatique*, 125, 1979, p. 37—51.

19 *Getica*, p. 610.

20 *Op. cit.*, p. 612.

21 Jean Hatzfeld, *Les traficants italiens...*, passim.

22 Maria Chițescu, *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, BAR International Series 112, Oxford, 1981, 370 p. + fig. + hărți.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

aci. Au început să le și copieze. Tiparele monetare descoperite în cetatea dacică de la Tilișca [23] constituie doar una din aceste mărturii. Copiile realizate sînt atît de fin lucrate, încît seamănă pînă la identitate cu originalul [24]. În 1968 am făcut propunerea ca aceste emisiuni să fie denumite monede geto-dace de tip roman republican [25]. Și pe această cale s-ar putea explica, măcar în parte, prezența unei așa de mari cantități de monedă romană republicană în Dacia. Teza aceasta a fost preluată în unele publicații de specialitate, fără alte preciziuni.

Ca istoric, Vasile Pârvan a încercat să solicite și alte informații tezaurelor monetare. Aceasta în legătură cu data îngropării lor. O grupă de tezaure romane republicane, care s-ar fi oprit în jurul anului 45—44 î.e.n., i-a sugerat aceluiași vizionar că ar fi fost îngropate de cetățenii romani aflați în Dacia, la auzul pregătirii expediției lui Caesar contra dacilor [26]. Dacă cercetarea în amănunt care a urmat a dovedit că lucrurile sînt mai complexe decît ar părea [27], teza a rămas și continuă să rămînă valabilă. Îngroparea tezaurelor monetare, uneori a unei întregi grupe de tezaure, poate fi pusă în legătură cu anumite evenimente istorice. Evident, nu întotdeauna și nu în mod necesar.

Mai putem adăuga că, mergînd pe același drum, se încearcă azi și alte legături pe linie numismatică între lumea geto-dacilor și Roma republicană pe cale de a se instala în Balcani [28].

Dar Vasile Pârvan nu s-a limitat doar la utilizarea izvoarelor numismatice, constituite în tezaure și publicate cîndva în decursul timpului. El a dorit și a căutat să se țină la curent cu asemenea descoperiri și eventuale studii. În acest scop el a delegat pe unul din apropiații și mai vechii lui colaboratori, să conlucreze cu Societatea numismatică română, condusă mai întîi de M. C. Sutzu, iar mai apoi de Const. Moisil. Și acel colaborator al său se chema Ion Andrieșescu, subdirector al Muzeului național de antichități.

Cercetarea numismatică românească actuală îi datorează lui Vasile Pârvan liniile mari, direcțiile principale, pe care el le-a întrevăzut și trasat. Omagiindu-i memoria pentru aportul său, cercetătorii actuali duc mai departe investigația, în condițiile stadiului actual al documentării noastre în acest domeniu. Dar ideile lui Vasile Pârvan rămîn și pe mai departe, firul călăuzitor.

---

23 Nicolae Lupu, *Die Münzen in der dakischen Burg von Tilișca*, în *Forschungen zur Volks-und Landeskunde*, 7, 1964, 1, p. 5—36.

24 Departajarea denarilor emiși de monetăriile oficiale romane de cei emiși în Dacia este o operație care se află încă în plină desfășurare.

25 Bucur Mitrea, *Unitatea geto-dacică reflectată în monetăria dacă*, în *Analele Universității București*, 18, 1969, p. 11—17 Și același, *Moneda republicană romană și unitatea lumii geto-dace*, în *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, București, Edit. Acad., 1968, p. 53—64.

26 *Getica*, p. 612.

27 Bucur Mitrea, *Notă asupra unor tezaure de monede romane descoperite în Dacia*, în *RIR*, 5—6, 1935—1936, p. 285—296.

28 Bucur Mitrea, *Effigies romaines sur les monnaies de la Macédoine et de la Dacie du II-e siècle av. n. è.*, în *Quaderni ticinesi*, 10, 1981, p. 247—259.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LES SOURCES NUMISMATIQUES DANS L'OEUVRE DE VASILE PÂRVAN

Résumé

L'auteur examine la manière dans laquelle Vasile Pârvan a utilisé les trésors de monnaies découvertes en Dacie, en tant que sources pour l'histoire économique des Géto-Daces.

Le savant roumain a remarqué dans ses Getica deux catégories de trésors. La première catégorie continent des monnaies grecques de type Philippe II, Alexandre le Grand, Lysimaque, Thasos et Macedonia Prima, auxquelles viennent s'ajouter les drachmes des cités Adriatiques : Dyrrhachium et Apollonia. Ces émissions monétaires ont circulés chez les Géto-Daces pendant le IIIe—IIe siècles av. n.e. Les monnaies mentionnées viennent documenter des relations économiques entre les Géto-Daces et les Grecs du sud ou du sud-ouest. La deuxième catégorie est constituée par les deniers de la République de Rome. Ils ont pénétrés en Dacie à la fin du II-e ou au commencement du Ier siècle av. n. è. Aujourd'hui le nombre de trésors monétaires romains trouvés en Dacie a déjà dépassé 200 découvertes.

La conclusion formulé déjà par Vasile Pârvan que les Romains par les trafiquants italiens ont pénétrés en Dacie deux cents ans avant la conquéte par les Romains, est confirmé par les découvertes ultérieures.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

PROBLEMA SCITICĂ ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

de Valentin VASILIEV

În opera sa istorică Vasile Pârvan s-a oprit îndelung și asupra problemei scitice, stăruind, se înțelege, asupra aspectelor pe care le ridică antichitățile de acest tip descoperite pe teritoriul României și, mai ales, cele din Transilvania intracarpatică. Pentru a ilustra afirmația e suficient să amintim aici faptul că în lucrarea sa capitală, GETICA, această problemă este tratată în două capitole [1], dar asupra ei revine adesea pe parcursul lucrării citate. De asemenea, una din cele cinci prelegeri pe care le-a ținut în 1926 la Universitatea din Cambridge este dedicată acestei teme [2].

Interesul lui Vasile Pârvan pentru acest subiect mereu controversat are, credem, două motivații principale. Pe de o parte, integrarea în istoria pământului strămoșesc a vestigiilor de caracter scitic descoperite pe teritoriul României i-a apărut, fără îndoială, firească, cu atît mai mult cu cît asimilarea purtătorilor acestor vestigii, de către populația autohtonă traco-dacică, nu comporta pentru marele istoric nici un dubiu. Dar preocuparea sa pentru această problemă a izvorît mai ales din dorința de a contribui la cunoașterea și stabilirea cît mai exactă a locului pe care-l ocupă antichitățile de caracter scitic în preistoria ariei carpato-dunărene, căci, și datorită sumarelor cunoștințe de atunci, referitoare la cultura autohtonă traco-dacică, apăruse ideea falsă, conform căreia, asemenea zonei nord-pontice, în Transilvania ar fi fost vorba de o adevărată epocă scitică.

Pentru a aprecia la justa lor valoare contribuțiile lui Vasile Pârvan, nu trebuie scăpat din vedere faptul că descoperirile de caracter scitic cunoscute în vremea sa erau de trei ori mai reduse în comparație cu cele de astăzi, iar cercetări sistematice, de al căror rezultat a putut beneficia, se efectuaseră numai într-o singură necropolă, cea de la Tîrgu Mureș. Și totuși, printr-o interpretare critică exemplară, Vasile Pârvan a reușit să suplinească lacunele din informația arheologică a vremii sale, oferind nu numai o interpretare adecvată de ansamblu, ci și soluții în proble-

1 Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, capitolul I, p. 2—40 și capitolul VI, p. 289—459.

2 Vasile Pârvan, *Dacia*, ediția a IV-a, București, 1967, p. 57—80.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mele de amănunt, soluții care rămîn aproape în totalitatea lor valabile și astăzi, după scurgerea aproape a șase decenii. Căci, scria Vasile Pârvan, problema raportului dintre sciți și carpato-danubieni (înțelegînd prin aceștia populația traco-daco-getică) nu poate fi pusă și rezolvată satisfăcător decît printr-un studiu complex, comparativ, din care să rezulte apoi deosebirea netă a elementelor locale de cele străine, în tabloul general al culturii din prima epocă a fierului [3].

Analiza temeinică a materialelor arheologice cunoscute la acea dată, ca și stăpînirea perfectă a izvoarelor literare antice, i-au permis astfel ilustrului savant să abordeze o gamă largă de aspecte. Sintetizînd rezultatele investigațiilor anterioare, dar mai ales prin propriile sale cercetări, Vasile Pârvan a adus o contribuție care se înscrie și se impune ca un punct obligatoriu de referință în studiul acestei probleme, mai ales cu privire la Transilvania. Și pentru că analiza și concluziile sale privesc mai ales vestigiile de caracter scitic din aria intracarpatică a țării noastre, la cîteva din aceste concluzii ne vom opri și noi.

Deși presupune că migrația sciților iranici și contactul lor cu cimmerienii trebuie să se fi produs înainte de 800 î.e.n., Vasile Pârvan constată totuși — și constatarea sa este în acord perfect cu ultimele cercetări — că resturile arheologice scitice, databile, nu încep la nordul Mării Negre decît în secolul al VII-lea î.e.n., iar cele din aria carpatică și Europa centrală în secolul al VI-lea î.e.n. [4]

Pentru Vasile Pârvan, necropolele din bazinul mijlociu al Mureșului, care prin ritul inhumației și inventarul funerar apar deosebite de cultura autohtonă, dovedesc prezența efectivă a unui grup scito-iranic în Transilvania, pătruns aici prin pasurile Carpaților Orientali [5]. Identificîndu-l, după Herodot, cu agatîrșii, grupul e considerat o modestă enclavă scitică, care, după șocul inițial pe care l-a produs aici, e supusă treptat influențelor locale, încheindu-și existența prin asimilarea sa de către populația autohtonă [6].

Cercetarea comparată a antichităților scitice și a culturii locale îl duce pe Vasile Pârvan la două concluzii deosebit de importante și anume: 1. prin cultura materială (inclusiv motivistica geometrică) și ritul funerar de incinerație, populația autohtonă din Transilvania se delimitează net de grupul scitic infiltrat aici, grup care aduce cu sine un rit funerar deosebit, inhumația, și o cultură specifică, inclusiv arta sa animalieră [7]; 2. pătrunderea enclavei scitice, cum atît de sugestiv o denumește Vasile Pârvan, n-a schimbat cu nimic esența și cursul civilizației autohtone traco-dacice din Transilvania, civilizație care, în evoluția sa ulterioară (după asimilarea sciților), va dezvolta numai formele ei tradiționale, fără să adopte sau să perpetueze elemente de cultură scitică, care s-au dovedit străine specificului ei [8]. Cercetările arheologice efec-

3 Idem, *Dacia*, p. 77.
4 Cf. *Getica*, p. 4.
5 Vezi *Getica*, p. 7—8.
6 Vezi *Getica*, p. 401.
7 Vasile Pârvan, *Getica*, p. 366
8 Idem, *Getica*, p. 401—402.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tuate în răstimpul celor 56 de ani scurşi de la apariţia GETICEI, care au permis acumularea unui vast material, confirmă cu prisosinţă concluziile la care ajunge Vasile Pârvan. Astfel, odată cu cercetarea necropolei de la Băiţa, stadiul avansat al tracizării grupului scitic (prin trecerea la incineraţie) este pus în evidenţă încă pentru prima jumătate a secolului al V-lea î.e.n., aşa cum de fapt intuise Vasile Pârvan pe baza aserţiunii lui Herodot.

Cu mulţi ani înainte ca descoperirile arheologice de la Szentes-Vekerzúg să fi pus în evidenţă deosebirile clare, de nuanţă, între grupul scitic din Transilvania şi materialele de caracter irano-scitoid din Cîmpia Tisei, ele au fost remarcate şi subliniate de Vasile Pârvan. Mai mult, el le-a dat şi motivaţia adecvată, afirmînd că aceste deosebiri rezultă atît din diferenţele cronologice ce există între cele două grupe, cît şi din faptul că grupul din Cîmpia Tisei a pătruns acolo nu prin Transilvania (cum eronat au susţinut şi susţin încă unii istorici maghiari), ci prin Carpaţii Nordici [9].

Pronunţîndu-se hotărît pentru prezenţa unui grup scitic în Transilvania, Vasile Pârvan are şi meritul de a fi ştiut să-l plaseze în limitele sale reale, combătînd viguros tendinţele ce exagerau mărimea, importanţa şi rolul lui în preistoria Daciei. Totodată el intuieşte exact raporturile dintre populaţia autohtonă traco-daco-getică şi grupul scitic, mai ales în funcţie de rezultatul final al acestor raporturi, rezultat ce constă în asimilarea acestui grup (şi nu reîntoarcerea sa la nordul Mării negre, cum uneori s-a presupus).

Operînd cu un material redus şi disparat, Vasile Pârvan a reuşit totodată să schiţeze trăsăturile generale şi evoluţia culturii autohtone din Transilvania atît în preajma momentului infiltrării grupului scitic, cît şi după asimilarea lui. Şi, în orice caz, pentru aspectele esenţiale, tabloul schiţat de el (care, dealtfel, i-a permis să separe elementul scitic de cel băştinaş) este confirmat şi amplificat de cercetările arheologice din ultimele decenii.

Trecerea implacabilă a timpului, care aduce cu sine şi îmbogăţirea documentaţiei arheologice, produce adesea schimbări de optică în interpretarea unor probleme sau fenomene istorice. Asemenea schimbări — care s-au dorit a fi răsturnări spectaculoase — au fost încercate şi în problema scitică. Toate s-au dovedit însă a fi simple ipoteze construite în afara realităţii istorice. Dimpotrivă, orice analiză aprofundată şi în consens cu realitatea arheologico-istorică, va constata şi astăzi că cel puţin concluziile principale ale lui Vasile Pârvan în problema scitică îşi păstrează integral valabilitatea. Şi dacă avem curiozitatea să ne întrebăm de ce? — răspunsul nu este deloc greu de dat: pentru că la Vasile Pârvan nu găsim idei preconcepute; pentru că s-a situat în afara prejudecăţilor, urmărind, atît cît i-a permis documentarea arheologică a vremii sale, numai adevărul istoric, neviciat de speculaţii conjuncturale. Şi din strădaniile sale, din munca sa fără preget, din intuiţia şi

9 Cf. *Getica*, p. 7.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

puterea sa de sinteză bazată pe vasta-i erudiție, a rezultat o operă de pionierat pentru care cercetarea istorică românească îi poartă și va trebui să-i poarte mereu o pioasă recunoștință. Căci nu mulți sînt, ca Vasile Pârvan, care să merite cu prisosință elogiul și amintirea urmașilor.

LA QUESTION SCYTHIQUE DANS L'OEUVRE DE VASILE PÂRVAN

Résumé

L'article relève la contribution de Vasile Pârvan à la connaissance des antiquités scythiques découvertes sur le territoire de la Roumanie et, surtout à celles provenant de la Transylvanie.

Pour Vasile Pârvan, le groupe de tombeaux d'inhumation de Transylvanie avec un inventaire de caractère scythique appartient à une enclave scytho-iranique pénétrée ici du Nord de la Mer Noire. Pour l'illustre savant, le caractère étranger et intrusif de ce groupe est mis en évidence aussi par le fait que la population locale thraco-dace du même période (Hallstatt D) utilisait le rite de l'incinération et avait une culture matérielle différente.

L'article met en évidence la confirmation intégrale des thèses majeures de Vasile Pârvan en ce qui concerne l'infiltration de l'enclave scythique en Transylvanie, étant donné la multiplication spectaculaire des découvertes et des recherches sur cette époque.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN ŞI STUDIILE SALE DE ISTORIE MEDIEVALĂ ROMÂNEASCĂ

de Adina BERCIU-DRĂGHICESCU

Vasile Pârvan înţelegea tratarea istoriei ca un întreg, „ca un tot organic, care mai ales ca atare trebuie studiat" (...) iar „fragmentarea întregului organic ce e istoria generală a unei ţări are de multe ori urmări supărătoare pentru înţelegerea şi tratarea armonic-evolutivă a dezvoltărei sale (Werdegang)" [1]. Dar istoricul considera că nu trebuiesc trecute cu vederea nici detaliile, nici punctele de vedere diferite, ci problemele trebuiesc studiate exhaustiv, ca apoi pe baza lor „să se înalţe sinteza" [2]. Mărturie în acest sens stau studiile sale de istorie medievală.

Vasile Pârvan a debutat în activitatea de cercetare a trecutului românesc încă din anii studenţiei, fiind atras de domeniul medieval şi modern al istoriei. Majoritatea lucrărilor au fost alcătuite în cadrul seminarului de Istoria Românilor condus de profesorul savant Dimitrie Onciul, de la care a deprins în primul rînd rigoarea metodologică în cercetarea istoriei.

Izvoarele au ocupat un loc aparte în concepţia sa despre istorie şi în studiile sale de istorie medievală. Chiar şi cu ocazia unor simple recenzii, Pârvan nu uita să atragă atenţia asupra importanţei criticii izvoarelor, a publicării lor etc.

Lucrările sale privind istoria medievală vădesc acurateţe metodologică, logică deosebită, şi un spirit critic în studierea izvoarelor cu totul de excepţie, însuşiri desprinse de la mentorul său Dimitrie Onciul dar pe care le-a împins pînă la perfecţiune. De altfel Vasile Pârvan era adeptul triadei : istoric, editor de izvoare, filosof, fiindcă „trebuie să fii istoric pentru ca să fii un bun adunător de izvoare, iar pentru a fi istoric trebuie să fii un adînc cunoscător al faptelor şi gîndurilor omeneşti, pe care să le ştii explica şi cîntări după adevărata lor valoare să fii (...) un filozof, în înţelesul serios şi înalt al acestui cuvînt" [3].

---

1 Vasile Pârvan, *Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria*, Bucureşti, 1905, p 6 (în continuare V. Pârvan, *Relaţiile).*

2 Idem, *Scrieri.* Text stabilit, studiu introductiv şi note de Al. Zub, Bucureşti, 1981 p. 16 (studiu introductiv).

3 *Ibidem*, p. 19.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Vasile Pârvan a mînuit cu aceeași competență toate categoriile de izvoare. Sursele scrise medievale, conform concepției sale, trebuiau integrate epocii respective, evenimentelor despre care ele relatau.

Critica severă a izvoarelor medievale era făcută de Pârvan pornind de la înțelegerea izvorului în contextul în care el a luat naștere. Astfel, în primul său studiu, *Românii în Cronica Notarului Anonim al regelui Béla. Cercetare comparativă cu celelalte cronici ungurești și cronica lui Nestor*, istoricul aprecia că „știrile lui Anonymus care „în aparență (...) sunt din belșug" trebuiesc interpretate și analizate cu ajutorul criticii istorice. Și apoi aceste știri le putem primi numai „în fondul lor istoric" care este foarte restrîns : existența în Ardeal și Banat a unei populațiuni românești numeroase (...) [4].

În alte lucrări Vasile Pârvan atrăgea atenția asupra caracterului complementar al izvoarelor istorice : „vechile noastre cronici sînt „completate și clarificate prin documente" [5], întrucît „toate știrile date de cronici se pot îndrepta și completa" [6].

Debutul științific, în anul 1902, cu studiul deja menționat, ca student în anul II, este semnificativ, fiind dedicat unui izvor de bază, privitor la istoria Transilvaniei, dar și unei probleme fundamentale a trecutului românesc. Lucrarea era concepută ca o cercetare comparativă a cronicii lui Anonymus cu celelalte izvoare și cu Cronica lui Nestor. Tînărul Pârvan dovedea, cu această ocazie, o temeinică stăpînire a tehnicii și a instrumentelor de lucru în istoria medie, o excepțională cunoaștere a literaturii, bogată și controversată, consacrată temei, și ceea ce este mai important, dovedea un spirit critic deosebit, concretizat într-o demonstrație plină de vigoare polemică.

Subiectul lucrării, mărturisea Pârvan, era de a „examina știrile pe care această importantă cronică pentru noi, le are, despre români, a le compara cu știrile aflătoare în celelalte cronice ungurești posterioare. Și cu acea cronică rusească de care am pomenit și care, cum vom vedea e mai veche decît cronica ungurească a Notarului Anonym ; a vedea apoi dacă *știrile din această cronică sînt adevărate ori nu ; sau dacă numai o parte din ele sunt adevărate, a discerne partea reală* de cea falsă ori imaginată de autor" [7]. Pentru realizarea acestui scop trebuie făcută o adevărată critică a izvoarelor de care dispunem, trebuie realizată o „mai sistematică comparație" decît s-a realizat pînă la acea dată în istoriografie. Autorul aducea în discuție în total „șapte principale cro-

4 *Românii în Cronica Notarului Anonym al regelui Béla. Cercetare comparativă cu celelalte cronici ungurești și cronica lui Nestor* de Vasile Pârvan din anul I-iu de Istorie, 5 iunie 1902, seminarul de Istoria Românilor de sub direcțiunea domnului profesor D. Onciul, publicat în „Crisia", VII, Oradea, 1977, p. 312 ; cu o postfață de S. Dumitrașcu, p. 323—327. (în continuare V. Pârvan, *Românii).*

5 V. Pârvan.*Relațiile*, p. 5.

6 Idem, *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă. Șepte ani din istoria Moldovei, 1449—1455*, București, 1904, p. 16 (în continuare V. Pârvan, *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă).*

7 V. Pârvan, *Românii*, p. 278.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nici ungureşti, trei alte izvoare — tot ungureşti — şi cronica mai veche a lui Nestor". [8]

De la început studiul impresionează prin logica strînsă şi prin excelenta sistematizare a materialului, cititorul fiind astfel condus, foarte simplu dar cu argumente istorice, la stabilirea adevărului, a veridicităţii izvorului pus în discuţie şi a unor concluzii care decurg firesc de aici. Astfel, din primele pagini, Pârvan şi-a expus alături de scop şi planul lucrării. Partea întîi va cuprinde „ştirile lui Anonymus privitoare la români". Acestea, după părerea autorului „se pot împărţi în două :I — acelea care se găsesc întocmai sau aproape întocmai şi la toţi ceilalţi cronicari unguri şi la Nestor şi se rapoartă la simpla existenţă a românilor ca popor în Ungaria înainte de venirea ungurilor şi II — acelea care nu se găsesc la ceilalţi scriitori aşa cum ne sînt date de Anonymus şi se rapoartă la existenţa românilor în ducate organizate sub dominaţie bulgărească la Răsărit de Tisa" [9].

Un loc aparte îl ocupă combaterea teoriei lui Roesler referitoare la etnicitatea vlahilor din Cronica lui Anonymus şi la vidul demografic. Pornind de la faptul că „ştirea dată de Anonymus, adeverită şi de toate celelalte cronici ungureşti e confirmată şi de cronicarul rus de la finele secolului al XI-lea", rezultă că *„Născocirea lui Roesler, că vlahii sunt franci în (cronica lui) Nestor şi apoi bănuiala lui Schlözer, că partea cu vlachii e interpolată, nefiind (...) nici decum întemeiate"* [10].

În final, după ce „a examinat în amănunte" izvoarele de care dispunea, Pârvan conchidea implacabil : „Anonymus nu greşeşte". Ştirile Cronicei pe care le primim „în fondul istoric" pot fi folosite pentru susţinerea unor afirmaţii deosebit de importante pentru istoria românească. Spicuim cîteva dintre ele „În privinţa existenţei românilor ca popor în Panonia înainte de venirea ungurilor, ştirile pe care ni le dă Anonymus sunt adeverite de toate celelalte cronici ungureşti precum şi de cronica rusească a lui Nestor". „Blachii şi pastores Romanorum sunt unul şi acelaşi lucru atît la el cît şi la cronicarii la care se mai găsesc, sunt adică români" [11] ; „Se aflau cu adevărat români în Transilvania şi în Banat la un loc cu slavii la venirea ungurilor. Ei erau organizaţi după normele slave sub voievozi (indigeni în Ardeal, poate chiar români), care atîrnau de Imperiul bulgar [12]. Anonymus are dreptate şi trebuie crezut cu adevărat într-aceste afirmări şi utilizat în această măsură izvor pentru istoria noastră veche" [13]. Cu aceste afirmaţii, Vasile Pârvan aducea clarificări într-o problemă esenţială a istoriei noastre, legată de permanenţa românilor în spaţiul intracarpatic. Totodată autorul se înscria pe

8 *Ibidem*, p. 287.
9 *Ibidem*, p. 288.
10 *Ibidem*, p. 292—293.
11. *Ibidem*, p. 320.
12 Vasile Pârvan înţelegea aceste afirmaţii în sensul menţionat de Sever Dumitraşcu în postfaţa studiului marelui istoric „Dominaţia statului bulgar, a slavo-bulgarilor a fost o stăpînire nominală, de titlu feudal, care nu a afectat niciodată asupra teritoriului nord-dunărean în mod nemijlocit" — *Ibidem*, p. 326.
13 *Ibidem*, p. 321.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

linia concepției autohtoniste deschise în istoriografia noastră de B. P. Hașdeu, urmată de Gr. Tocilescu, A.D. Xenopol, D. Onciul, N. Iorga.

Concluziile lui Pârvan, din acest studiu, au fost confirmate de-a lungul timpului, de numeroase lucrări ale istoriografiei contemporane, de cercetările istorice și arheologice, care dovedesc o continuitate neîntreruptă a românilor în teritoriul românesc, confirmă și reconfirmă că vlachii sînt „păstorii romanilor", deci descendenți romani, popor de origine romană.

În 1904 publica o altă lucrare, alcătuită tot în seminarul de Istoria Românilor : *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă. Șepte ani din istoria Moldovei 1449—1455*. În Introducere, autorul își expunea și își motiva subiectul ales prin faptul că „istoria Moldovei de la 1449 la 1455 nu e îndestul de desbătută și nu toate punctele ei sunt necontroversate. O nouă cercetare bazată pe o utilizare mai deplină a izvoarelor interne ca și externe o socotim trebuincioasă și cu mai mulți sorți de a arunca măcar pe ici pe colo cîte o nouă rază de lumină asupra părților întunecate din cei șepte ani în cari copilul Voievod Alexandru și viteazul dar nenorocitul Bogdan conduc destinele mult încercatului principat moldovenesc" [14].

Cît privește metoda istorică, autorul a folosit-o pe aceea pe care a considerat-o cea mai adecvată temei alese dar care nu era una din cele urmate pînă la acea dată în istoriogrfie. Astfel, spunea Vasile Pârvan, „dacă în tratarea domniilor Voievozilor noștri, în monografii restrînse și amănunțite, se procedează îndeobște cam astfel : se arată întîi istoricul cestiunei și se trece apoi la expunere (...) desfăcîndu-se în tratare capitole speciale asupra venirei la tron, filiației, relațiilor — cu țările vecine : cîte un capitol pentru fiecare din ele — și arătîndu-se, în urmă organizarea lăuntrică, apoi, în încercarea de față nu putem merge strict după acest plan. Povestirea ce va urma nu cuprinde *istoria Domnilor ci istoria anilor*". Aceasta pentru că „Domnii alungîndu-se unul pe altul și la moartea unor pretendenți răsărind alții, ce pornesc și ei în goană spre tron, istoria celor ce domnesc va fi istoria ajungerii lor la domnie și a căderii ori morții lor. Ei n-au vreme nici de relații continue și demne cu țările vecine, nici de organizare lăuntrică, nici de fapte mari ori de îndreptarea Țării". În consecință „a face capitole speciale asupra relațiilor cu străinii ori a organizării lăuntrice de sub fiecare dintre cei doi domni ce vor fi, mai pe larg tratați aici, (...) ar însemna (...) a trata prolix un subiect care întotdeauna trebuie tratat pe epoce mari și în chip evolutiv" [15]. Era, altfel spus, viziunea lui Pârvan asupra felului de a alcătui o „monografie istorică" de ev mediu, categorie de lucrări căreia îi acorda o însemnătate deosebită în alcătuirea sintezelor.

Materialul studiului este ordonat în trei părți *Alexăndrel Vodă, luptele sale dintîi și Domnia lui Bogdan Vadă (1448—1451), A doua domnie a lui Alexăndrel Vodă și luptele din urmă cu Petru Aron (1451—1455)* și *Țara Moldovei pe vremea lui Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă.*

14 V. Pârvan, *Alexăndrel Vodă și Bogdan Vodă*, p. 22.
15 *Ibidem*, p. 23.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Din această ultimă parte nu lipsesc relațiile comerciale ale Moldovei, prezentate în subcapitolele : *Relațiile comerciale cu Răsăritul* și *Relațiile comerciale cu Ardealul.*

Faptul că a stăruit asupra acestor aspecte a fost un prilej de a evidenția permanența legăturilor Moldovei cu Transilvania, neuitînd niciodată să adauge și celălalt teritoriu românesc. În acest sens, Vasile Pârvan scria „Cu Brașovenii și Bârsenii, întocmai ca și Țara Românească, Moldova are foarte strînse legături. Toți Voievozii care se perindaseră pe tronul ei în epoca de care ne ocupăm, ca și mai înainte, întăresc numaidecît privilegiile negustorilor ardeleni". [16]

Deosebit de importante și de utile mai ales sînt anexele lucrării, alcătuite din lista [17] boierilor moldoveni dintre „1449 mai 26 și 1455 iunie 2" alcătuită, după mărturisirea autorului, în „ordinea în care acești boieri încep a se arăta în documente și de treapta ocupată de dînșii în Sfatul domnesc, arătînd la fiecare mai ales politica lui" [18] și din *Tabla documentelor de la Alexandru II și Bogdan II ai Moldovei* [19]. Se confirmă încă o dată concepția lui Pârvan de a trata orice temă cît mai complet cu putință, exhaustiv chiar.

Evenimentele din istoria Moldovei, după anul 1455 aveau să rămînă în atenția tînărului medievist Vasile Pârvan, după cum lăsa să se înțeleagă din ultimele rînduri ale lucrării : „Domnia viteazului Bogdan ucis mișelește la Răuseni, deși scurtă, dar e o splendidă povestire pentru ceea ce era să vie cu cîțiva ani mai tîrziu". [20]

În 1905 apărea un nou studiu, alcătuit și el sub îndrumarea lui Dimitrie Onciul, pe care-l și ruga, fostul său student, să i-l revadă în vederea publicării (Vasile Pârvan se afla la studii în Germania).

Este vorba de documentata lucrare *Relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria.* Lucrarea avea la bază „Vechile noastre cronice moldovenești, începînd cu prețiosul letopiseț de la Bistrița și sfîrșind cu cronica bogată în amănunte a lui Urechi" [21] care ofereau „numeroase știri cu privire la relațiile lui Ștefan cel Mare cu Ungaria" dar care erau „completate și clarificate prin documente". [22]

Tema are o importanță deosebită pentru autor, deoarece „Pentru istoria diplomatică, cea economică și cea culturală (...) a unei țări, studiul relațiilor ei cu țările vecine e cel puțin de tot atîta preț ca pentru istoria politică" [23]. Dacă în lucrarea precedentă nu găsise adecvată tratarea pe fragmente a relațiilor, de data aceasta „cu toate că fragmentarea întregului organic ce e istoria generală a uneil țări are de multe ori urmări supărătoare pentru înțelegerea și tratarea armonic-evolutivă a dezvoltării sale (...) totuși sînt multe puncte de vedere ori amănunte ce pot fi mult mai bine puse într-o mai vie lumină prin pomenițul fel

16 *Ibidem*, p. 97.
17 *Ibidem*, p. 108—114.
18 *Ibidem*, p. 108.
19 *Ibidem*, p. 115—128.
20 *Ibidem*, p. 114.
21 V. Pârvan, *Relațiile*, p. 5.
22 *Ibidem.*
23 *Ibidem*, p. 6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

artificial al tratării relațiilor. Ca atare se ivește îndată ispita de a încerca și acest chip. Unei astfel de ispite n-a putut rezista nici autorul acestor rînduri". [24]

Relațiile lui Ștefan cel Mare sînt analizate de Vasile Pârvan pe etape și în contextul raportului de forțe european, al legăturilor sinuoase și instabile de altfel, dintre Ungaria, Polonia și Imperiul Otoman din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cu un fin simț critic, Pârvan a sesizat factorii care au influențat relațiile externe ale acestui mare voievod. În acest sens, în fiecare etapă sînt prezentate : evoluția politică mai ales a situației din Ungaria, Polonia, Imperiul Otoman și din Țara Românească. Nu au fost omise nici relațiile cu Scaunul Papal, cu veneții și cu „alte puteri apusene contimporane, mai îndepărtate". Dezvăluind cu migală, mergînd pînă la detaliul, aparent cel mai nesemnificativ, Vasile Pârvan a stăruit în prezentarea relațiilor externe ale lui Ștefan asupra luptei pentru independență care străbate ca un fir roșu întreaga sa domnie, și asupra politicii sale externe plină de demnitate, care s-a bazat, totuși, în ciuda tratatelor încheiate, pe factorul intern. Referitor la aceste aspecte, sînt sugestive rîndurile de încheiere ale studiului său : „Ștefan dară n-a fost de fapt vasal al Ungariei. N-a îndeplinit datoriile unui vasal și n-a recunoscut pretențiile regilor unguri. N-a fost, pentru că n-a vrut, și nimeni nu l-a putut constrînge să recunoască acest lucru neexistent pentru el, ce erau pretențiile de suzeranitate ale Ungariei. Acel ce-a vrut să-l constrîngă la ascultare a fost el. (...) Domnul de sine stăpînitor (...) al întregii țări moldovenești". [25]

Vasile Pârvan a sesizat de la început că Ștefan „nu vine la Domnie nici cu ajutor polon, nici cu ajutor unguresc, nici cu atîta mai puțin cu ajutor turcesc. El vine cel mult cu ajutorul românesc al lui Vlad Țepeș" [26] și își începe domnia „printr-o purtare neatîrnată față de Ungaria" [27] și „Vor trebui să vie anume împrejurări grele pentru Domnul moldovean, pentru ca acesta să se gîndească la prestarea omagiului de credință către regele maghiar" [28]. În anul „de grea încercare pentru Ștefan 1476" [29], acesta învăța, remarca Pârvan, că nu se poate avea încredere decît în români, și anume în *„țăranii biruitori de la Podul Înalt, boierii eroi și martiri de la Valea Albă"* [30]. Ordinea enumerării nu este întîmplătoare, ea evidențiază concepția lui Pârvan asupra rolului țărănimii în istorie.

Zăbovirea pe parcursul a 142 de pagini, asupra relațiilor Moldovei cu Ungaria i-a oferit prilejul lui Pârvan să prezinte încă o dată neîntreruptele legături dintre cele trei țări române precum și contactele economice care au dublat permanent raporturile politice și culturale dintre ele. Iată ce spunea marele istoric : „Dacă privim acum legăturile Mol-

24 *Ibidem.*
25 *Ibidem*, p. 136.
26 *Ibidem*, p. 11.
27 *Ibidem*, p. 15.
28 *Ibidem*, p. 43.
29 *Ibidem*, p. 85.
30 *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dovei cu Ardealul, săsesc prin negustorii săi, unguresc prin ostaşii şi conducătorii săi, *românesc prin locuitorii săi,* aceste relaţii de vecinătate, afară de cîteva năvăliri în Secuime pe la începutul domniei lui Ştefan, sînt foarte bune". [31]

După cum se ştie, în 1904 Pârvan a plecat ca bursier în Germania. De acolo trimetea spre publicare revistei Luceafărul din Budapesta, în 1906 un nou studiu cu titlu triplu *Începuturile poporului românesc; Românii din stînga Dunării pînă la întemeierea principatelor; istoria statelor româneşti pînă la 1526* [32]. Era o dovadă că tînărul Vasile Pârvan nu intenţionase să rupă definitiv legătura cu studiile sale anterioare făcute la Universitatea din Bucureşti. În studiu aborda prima oară originea românilor şi continua seria articolelor scrise de Nicolae Iorga, Ioan Lupaş, Augustin Bunea, George Murnu. Prin acest studiu ca şi prin alte lucrări, Pârvan urmărea orientarea spre o istorie naţională unitară, fără graniţe politice, fără deosebiri regionale. Acelaşi lucru va încerca şi prin ciclul de conferinţe, pe care le-a programat şi le-a ţinut la Cernăuţi în 1910, intitulat *Privire asupra istoriei românilor de la întemeierea principatelor pînă la Mihai Viteazul* (7—8 conferinţe). [33]

Vasile Pârvan a mai abordat domeniile medievale (româneşti şi europene) în alte studii de mai mică importanţă : *Răspîndirea elementului unguresc la răsărit şi miazăzi de Carpaţi* (manuscrisul nu se cunoaşte) [34] şi *Un vechi monument de limbă literară românească (1639—1668). Panegiricul diaculuí Toader din Feldru)* [35] şi în cîteva recenzii şi rapoarte mărunte. [36]

A semnat recenzii ale lucrărilor de ev mediu românesc şi universal. Străbătute de mult spirit critic, ele au constituit pentru Vasile Pârvan ocazii de a pleda pentru alcătuirea unor monografii istorice, de a sublinia importanţa editării de izvoare etc. Printre lucrările de istorie universală care i-au atras atenţia se numără [37] *Le Japon, histoire et civilisation,* par De la Mazelière, sau *Une ambassade persane sous Louis XIV* par Maurice Herbette.

În concluzie, Vasile Pârvan a aparţinut curentului de „renovaţie", de care vorbea Nicolae Iorga, de purificare, de nobil entuziasm pentru cele bune şi înalte, de adevărată iubire pentru neam şi ţară, în legătură cu care se privea şi adevărul şi frumosul care (...) înseamnă un capitol de realitate binefăcătoare în istoria culturii noastre". [38]

După 100 de ani de la naştere, studiile de istorie medievală românească ale lui Vasile Pârvan, deşi scrise de pe o poziţie în parte idealistă, îşi menţin trăinicia judecăţilor şi a adevărurilor istorice, continuînd să fie citate ca lucrări de referinţă în problemele respective.

31 *Ibidem,* p. 135.
32 „Luceafărul", Budapesta, V, 1906, nr. 13—16, p. 272—279 şi 287—301 ; Radu Vulpe, *Activitatea ştiinţifică a istoricului Vasile Pârvan,* în „Studii. Revistă de Istorie", X, nr. 3, 1957, p. 11.
33 Alexandru Zub, *Vasile Pârvan (1882—1927) Biobibliografie,* Ed. şt. şi Encicl. Bucureşti, 1975, p. 41.
34 *Ibidem,* p. 29.
35 *Ibidem,* p. 77.
36 Pentru toate aceste rapoarte şi recenzii vezi *Ibidem,* p. 29—39.
37 *Ibidem,* p. 37.
38 Vasile Pârvan, *Scrieri,* p. 20 (citatul se află în Introducere).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VASILE PÂRVAN ET SES ETUDES D'HISTOIRE MEDIEVALE ROUMAINE

R é s u m é

L'activité de Vasile Pârvan dans la recherche de l'histoire roumaine remonte à l'époque de ses études, quand il se pencha pour la première fois sur l'étude de l'histoire médiévale et moderne. Il accomplit la plupart de ses études dans le cadre du séminaire d'Histoire des Roumains conduit par son professeur, le savant roumain Dimitrie Onciul.

Les travaux sur l'histoire médiévale témognent d'une grande clarité méthodologique, d'une parfaite logique et d'un esprit critique d'exception dans l'étude des sources, qualités que son maître D. Onciul a su lui transmettre et cultiver jusqu'à la perfection.

Les principaux travaux ont été : *Românii în Cronica Notarului Anonim al regelui Bela. Cercetare comparativă cu celelalte cronici ungureşti* (Les Roumains dans la chronique du notaire anonyme du roi Bela. Recherche comparative avec les autres chroniques hongroises) et *Cronica lui Nestor* (La chronique de Nestor) (1902) ; *Alexăndrel Vodă şi Bogdan Vodă. Şapte ani din istoria Moldovei (1449—1455)* (1904) (Le Prince Alexandre et le Prince Bogdan. Sept années de l'histoire de la Moldavie) (1904) ; *Relaţiile lui Ştefan cel Mare cu Ungaria* (Les relations d'Etienne le Grand avec la Hongrie) (1905). Pendant son séjour en Allemagne — commencé en 1904 — il envoye, en 1906, à la revue „Luceafărul" de Budapest une nouvelle étude : *Începuturile poporului românesc. Românii din stînga Dunării pînă la întemeierea Principatelor. Istoria statelor româneşti pînă la 1526.* (Les commencements du peuple roumain. Les roumains de la rive gauche du Danube jusqu'à la fondation des Principautés. L'histoire des Etats roumains jusqu'à 1526).

Vasile Pârvan s'est occupé de l'histoire médievale roumaine et européenne aussi dans deux autres études d'une moindre étendue : *Răspîndirea elementului unguresc la răsărit şi miazăzi de Carpaţi* (La propagation de l'élément hongrois à l'Est et au Sud des Carpathes) et *Un vechi document de limbă literară românească (1639—1668). Panegiricul diaculuí Toader din Feldru* (Un ancien monument de langue littéraire roumaine (1639—1668). Le panégyrique du diacre Toader de Feldru).

A 100 années depuis sa naissance, les études d'histoire médiévale roumaine de Vasile Pârvan (même si élaborées dans une conception un peu idéaliste sur l'histoire et dégagent une force méthodologique de l'étude qui fut aussi une caractéristique de Karl Marx), restent valables par la rigueur des jugements et des vérités historiques et continuent de ce fait leur présence dans les bibliographies de spécialité.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UNELE PROBLEME DE ETNOLOGIE ÎN OPERA LUI VASILE PÂRVAN

de Cornelia BELCIN PLEȘCA

Potrivit gîndirii etnologice românești [1], etnologia este știința consacrată cercetării complexe a fenomenelor și faptelor de civilizație și cultură populară, care nu se limitează la satul românesc tradițional sau contemporan ci sînt privite în existența lor îndelungată, milenară pe aceste pămînturi. În această perspectivă, etnologia, prin demersul său paleoetnologic, își propune să reconstituie diversele aspecte ale civilizației și culturii pre și proto-istorice și, în măsura posibilului, modul de viață total al comunităților umane străvechi [2].

Acest mod de abordare și tratare a istoriei a preocupat istoriografia românească, pe marii ei istorici, încă de la începutul acestui secol. În ceea ce privește colaborarea arheologiei cu etnologia, viziunea etnologică asupra istoriei străvechi a țării noastre își află un început strălucit în opera marelui profesor, istoric și arheolog care a fost Vasile Pârvan. Este datoria noastră să valorificăm multiplele cîștiguri oferite de opera savantului român, așa cum, pe bună dreptate, sublinia Alexandru Zub, talentatul său exeget : „...cultul amintirii, înțeles nu ca o atitudine sentimentală, pur și simplu, ci ca o receptare activă, integratoare a moștenirii celor ce s-au adăugat definitiv la strămoși, o modalitate de selecție și de popularizare a valorilor, în ordinea acelei continuități de mesaj care asigură progresul" [3].

Considerarea istoriei ca un tot organic, ca disciplină complexă, chemată să reconstituie drumul parcurs de diverse comunități etnice și de umanitatea întreagă este evidentă în opera lui Vasile Pârvan. Modelul pe care îl avea în această direcție era marele său profesor Nicolae Iorga. Istoria era privită și concepută de Pârvan ca o istorie a culturii, a activității umane creatoare : „...pentru istoric cultura e singurul obiect posibil. Căci numai unde începe cultura, adică manifestarea reforma-

1 În acest sens a se vedea volumul *Introducere în etnologie*, coordonator științific Romulus Vulcănescu, Buc., Editura Academiei R.S.R., 1980, 235 p., în special Romulus Vulcănescu, *Introducere*, p. 9—11 și *Stadiul actual al etnologiei*, p. 13—34.

2 Radu Vulpe, *Corelația arheologie-etnologie*, p. 34—39, în volumul menționat la nota 1.

3 Al. Zub, *Vasile Pârvan. Efigia cărturarului*, Iași, Ed. Junimea, 1974, p. 377.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toare umană în mediul natural, cosmic, acolo începe istoria" [4]. Reținem ideea că în cercetarea devenirii culturale a omului istoricul trebuie să valorifice și toate fenomenele etnografice : „E pentru istoric una dintre cele mai atrăgătoare probleme, urmărirea, în formele lui anonime, a geniului inventiv omenesc... răbdătoarea observație populară..." [5]. Și mai departe : „Istoria începe astăzi cu examinarea devenirei potențiale pe care o găsim în civilizația etnografică național-universală. E firește o istoriografie a sufletului maselor, a căror cultură e încă vegetativă, cu o linie a devenirii aproape plană și adesea prelungită dincolo și de-a curmezișul liniilor superior culturale..." [6]. Este exprimată aici cu claritate necesitatea cercetării „duratei lungi în istorie", concept care apare des în istoriografia europeană contemporană [7].

Vasile Pârvan folosea termenii de civilizație și cultură în mod sinonim ; distingem însă o cultură sau o civilizație materială de una spirituală și o cultură „vegetativă-etnografică" de una „creatoare". Conștiință trează a vremii sale, intelectual de înaltă vocație, Vasile Pârvan dorea ca prin scrisul și activitatea sa organizatorică în domeniul științei și culturii să contibuie la înflorirea unei culturi românești nu numai „național-etnografice", ci și „internațianl-civilizatoare", așadar a unei culturi românești superioare, integrată marilor valori universale.

Abordarea etnologică a faptelor de civilizație și cultură poate fi urmărită, în opera lui Pârvan, în două direcții : I — Considerațiile savantului asupra culturii populare românești tradiționale ; II — Abordarea culturii tracilor și geto-dacilor din punctul de vedere al paleoetnologiei, pe care el nu a numit-o așa dar a practicat-o. Asupra acestui al doilea aspect se va concentra atenția noastră, dar nu putem să nu amintim, fie și în treacăt, cîteva probleme legate de primul.

I. În articolul privind crearea Universității Daciei Superioare, apărut în anul 1919, istoricul sublinia necesitatea studierii în facultăți a culturii populare : „Pentru întîia dată vor fi deci instituite prelegeri, de pildă, despre mitologia, ornamentica, etica, poezia, știința populară română..." [8]. În programul de cercetare științifică al noii universități sînt menționate și 12 institute de cercetare, conexe, printre care figurează și Institutul geografic-uman, etnografic și etnologic [9]. În opera sa de ctitor cultural, Pârvan nu uită arta și cultura populară. Astfel, în vastul program de cercetare arheologică, lansat după război, el arată necesitatea

4 V. Pârvan, *Idei și forme istorice*, 1920, în volumul V. Pârvan, *Scrieri*. Text stabilit, studiu introd, și note de Al. Zub, prefață de R. Vulpe, Buc., Ed. științifică și enciclopedică, 1981, p. 392 (Volum citat în continuare V. Pârvan, *Scrieri...*).

5 *Ibidem*, p. 407.

6 *Ibidem*, p. 410.

7 Michel Vovelle, *L'histoire de la longue dureé*, în volumul *La nouvelle histoire*, sub direcția lui Jacques le Goff, ajutat de Roger Chartier și Jacques Revel, C.E.P.L., Paris, 1978, p. 316—343.

8 V. Pârvan, *Universitatea națională a Daciei Superioare*, 1919, în V. Pîrvan, *Scrieri...*, p. 169.

9 *Ibidem*, p. 163.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

întemeierii unui „muzeu etnografic național și comparativ pentru materialul caracteristic atît națiunii noastre cît și minorităților naționale și națiunilor vecine ; un muzeu de artă industrială română și maghiaro-saxonă..." [10]. Vasile Pârvan a militat pentru întocmirea unor albume de istorie culturală a poporului nostru, în care face un loc însemnat culturii populare, sub cele mai diverse aspecte ale ei : locuințe și gospodării, așezări, port, artă populară, obiceiuri, ceremonii și sărbători [11].

În afara acestor inițiative organizatorice și considerații generale, în opera lui Pârvan întîlnim aprecieri pline de sensibilitate și adîncă cunoaștere a țăranului român și a culturii sale, cu referiri speciale asupra artei populare [12] și psihologiei poporului român [13].

II. În toate lucrările sale dedicate istoriei străvechi a României, Pârvan a acordat un loc important aspectelor de civilizație și cultură a tracilor și geto-dacilor, reconstituirii modului lor de viață. Dar monumentala *Getica* (mai ales cap. III. *Cultura getică* și cap. VI. *Vîrsta fierului în Dacia)* este lucrarea în care paleoetnologiei i se dă un rol preponderent în explicarea „modului de viață, tipului de cultură și nivelului de civilizație" [14] în mileniile II și I î.e.n., ale prototracilor, tracilor și geto-dacilor din epoca bronzului și fierului.

Prin folosirea conjugată a tuturor categoriilor de izvoare posibile pentru aceste epoci îndepărtate (relatările scriitorilor antici greci și romani, imaginile figurate pe monumentele triumfale sau de altă natură, dar mai ales rezultatele săpăturilor arheologice), Vasile Pârvan realizează o reconstituire remarcabilă a culturii tracilor timpurii și a geto-dacilor. În cadrul acestor considerații generale privind concepția savantului asupra căilor de reconstrucție culturale, reținem amplul și constantul demers comparativ ce avea permanent în vedere, culturile altor popoare contemporane și învecinate, aflate pe aceeași treaptă de dezvoltare social-istorică precum și culturile superioare (greacă, romană), care au influențat cultura autohtonă. Istoricul scria : „... am căutat să arătăm ceea ce era specific getic față de cultura tracilor din sud și în general a neamurilor înconjurătoare" [15]. Acest mod de abordare comparativ, cuprinzător, îi dă posibilitatea să constate că tracii nu formează o populație omogenă și uniformă în toată marea arie geografică pe care o locuiau și să combată confuzia care se făcea între tracii din sud (numiți și egeici) și tracii de nord (numiți în mod constant de către istoric, geți). Cele două ramuri erau delimitate în spațiu de Munții Balcanici.

10 V. Pârvan, *Probleme de arheologie în România*, 1921, V. Pârvan, *Scrieri...*, p. 242.

11 Idem, *Albumuri de istorie culturală*, 1907, în vol. V. Pârvan, *Scrieri...*, p. 136—142.

12 Idem, *Probleme de arheologie în România*, în V. Pârvan, *Scrieri...*, p. 241.

13 Idem, *Idei și forme istorice* în V. Pârvan, *Scrieri...*, p. 381—382 ; Idem, *Chestionar privitor la psihologia poporului român*, 1900, în V. Pârvan, Scrieri..., p. 51.

14 R. Vulcănescu, *Vasile Pârvan and Paleoethnology* în „Ethnologica", Buc., 1982, p. 28.

15 V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Buc., 1926, p. 657 (citată în continuare *Getica...).*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

El combătea analogia forțată și considera ca neștiințific a aplica geto-dacilor tot ce se cunoaște despre tracii de sud fără a te sprijini pe mai multe categorii de izvoare și fără a cunoaște întregul context istoric „Căci metoda etnografică aplicată împrejurărilor antice fără punctul de vedere și cunoștințele istorice necesare, ci numai cu acea aproximație și suficiență caracteristică diletantului sociolog contemporan, nu poate produce decît rezultate științifice de un echilibru instabil“ [16]. Ori de cîte ori materialul i-a permis-o, istoricul a subliniat similitudinea dintre unele forme de cultură străvechi și realități ale satului românesc care în vremea lui Vasile Pârvan păstra încă multe elemente arhaice. În arheologia europeană contemporană este tot mai evidentă tendința de a renunța la paralele etnografice și a folosi exclusiv rezultatele săpăturilor arheologice pentru reconstituirile istorice [17]. Noi credem, totuși, că interpretarea materialului arheologic poate fi mult îmbogățită dacă se cunosc și date etnografice care nu trebuiesc folosite neapărat (mai ales pentru aspectele spirituale), într-o corelație directă ci pentru a sugera o serie de posibile interpretări (explicații), pentru a stimula noi întrebări și răspunsuri despre acest material. În ceea ce privește reconstituirea unor aspecte ale culturii materiale străvechi (cum ar fi tehnicile și tehnologiile), aceasta nu ar fi fost niciodată posibil fără cunoașterea culturii primitivilor actuali și a culturii populare arhaice din Europa.

În afara considerațiilor metodologice pe care le-am expus, reținatenția în opera lui Vasile Pârvan caracterizările de ansamblu asupra civilizației și culturii de la Dunărea de Jos. Vasile Pârvan considera că în cercetarea istoriei și civilizației de pe teritoriul României, trebuie avute permanent în vedere împrejurările speciale de geografie umană din această parte a Europei — ținut intermediar între cele patru puncte cardinale, în care interferențele culturale diverse s-au topit într-o sinteză proprie și unitară [18].

Se subliniază, de asemenea, caracterul predominant țărănesc, popular-etnografic al culturii spațiului carpato-dunărean și pontic, încă din neolitic, caracter ce se păstrează și întărește în timpul dominației romane deoarece „Romanii n-au putut prinde rădăcini decît acolo unde au putut deveni țărani. Bazinul Dunării este o regiune clasică a agriculturii încă din neolitic. Dar civilizația țărănească a Italiei și în general a lumii romane era aproape identică din punct de vedere material cu civilizația țărănească din bazinul Dunării în epoca Latène“ [19]. Caracterul romanismului Moesiei Inferioare este caracterizat succint și elocvent: „...aici toți oamenii s-au făcut țărani și toți țăranii s-au făcut romani“ [20].

16 *Ibidem*, p. 159.

17 Tipică în acest sens este poziția preistoricianului A. Leroi-Gouhran (*Préistoire de l'art occidental*, Paris, 1965, p. 79), care în ultima vreme a renunțat la confruntări etnologice, după ce le-a practicat timp de 30 de ani.

18 V. Pârvan, *Probleme de arheologie în România*, în vol. *Scrieri*..., p. 241 și 247.

19 Idem, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ediția a IV-a, traducere, note, prefață de R. Vulpe, Ed. științifică, Buc., 1967, p. 155.

20 *Ibidem*, p. 150.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tradiționalismul și puterea de persistență în timp îndelungat a civilizației țărănești dacice și daco-romane este adesea subliniată. Astfel, „cînd s-a părăsit provinca Dacia orașele muriră. Dar țăranii au rămas"; și mai departe: „Cînd au venit slavii, romanismul pastoral al Dalmației și al Moesiei Superioare a fost încetul cu încetul subminat și distrus. Dimpotrivă, romanismul agricol al Daciei și al Moesiei Inferioare a rezistat pînă în zilele noastre" [21]. În *Getica*, istoricul notează: „...civilizația getică Latène se va păstra — prin populația de la țară — și pe dedesubtul celei romane, spre a da barbarilor de după 270, veniți în Dacia cu o cultură inferioară, primele elemente ale unei civilizații sudice, nu în formele exclusiv și general umane ci în cele locale, daco-romane" [22].

Vasile Pârvan abordează în lucrările sale cele mai diverse aspecte ale culturii tracilor și geto-dacilor, subliniind continuitatea neîntreruptă a formelor de civilizație, în Carpați și în Valea Dunării încă din mileniul II î.e.n. În unghiul său de investigație se află: așezări și locuințe, mobilier, inventar casnic, iluminat, ocupații (agricultură, păstorit, instrumentar și tehnică agrară), alimentație, meșteșuguri, mijloace de transport, arme și organizare militară, vestimentație, înfățișare fizică și trăsături psihologice, artă populară, cunoștințe, religie, mitologie, obiceiuri, credințe, rituri și ritualuri, familie etc. Dintre aceste nenumărate aspecte mă voi opri asupra cîtorva privind cultura materială și aceasta nu într-o expunere analitică sistematică ci ca exemplificare a spiritului său fertil, pentru a evidenția ideile prețioase pe care opera acestui cărturar le conține din punctul de vedere al interrelației arheologie-etnologie, pentru a sublinia acele dominante, acele linii de forță considerate de Pârvan a caracteriza cultura populară străveche de pe teritoriul țării noastre.

Istoricul observă că arheologia mormintelor, cu descoperiri spectaculoase de multe ori, a introdus în știință puncte de vedere excesive sau chiar neexacte. El pledează pentru săpături în modestele așezări rurale, în cadrul cărora acordă un rol capital cercetării locuințelor [23].

Deși săpăturile erau puține, prin conjugarea rezultatelor descoperirilor arheologice (cele mai importante în așezarea Latène de la Piscul Crăsanilor), cu relatările autorilor antici și cu imaginile figurate pe Columna Traiană, concluziile la care ajunge istoricul asupra locuințelor geto-dacilor [24], rămîn valabile și azi, după acumularea atîtor cercetări arheologice. Se subliniază existența și predominarea planului rectangular încă din neolitic (spre deosebire de Latène-ul celtic din centrul și vestul Europei, unde se întîlnește mai des planul oval sau rotund). Cercetează locuința în strînsă legătură cu mediul natural, arătînd corelația dintre tipurile de locuință și condițiile de mediu geografic (relief, climă, vegetație, materie primă aflată la dispoziție etc.), arătînd deosebirile care există între locuințele din regiunea de deal și munte față de zona de

21 *Ibidem*, p. 154 și 156.
22 *Idem*, Getica..., p. 482.
23 *Ibidem*, p. 366; *Idem*, *Săpăturile arheologice din România în vara anului 1925*, în „Analele Academiei. Dezbateri" XLVI, 1925/26, p. 11.
24 Idem, *Getica*..., p. 134—135; 179—184 și 466.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cîmpie, între cele din zonele împădurite (predominante) față de cele de stepă. Subliniem, de asemenea, terminologia potrivită pe care o folosește în desemnarea locuințelor ; pentru casa cu podeaua ușor adîncită (pînă la 0,50 m) nu utilizează termenul de „semibordei", atît de răspîndit în literatura arheologică contemporană. Rar folosește termenul „colibă", neadecvat însă pentru locuințele de la Piscul Crăsanilor, unde existau adevărate case, în spiritul precizărilor lui Oelmann, făcute la începutul acestui secol : casa este structura de locuit la care pereții și acoperișul se constituie în părți distincte ; coliba este o amenajare mai simplă la care pereții și acoperișul formează un singur element [25]. Istoricul subliniază deosebitul tradiționalism al locuinței : forme aproape neschimbate pot fi urmărite din neolitic, trecînd prin epoca metalelor, pentru a se regăsi în satul arhaic românesc.

Nu putem să nu amintim insistența cu care V. Pârvan subliniază sedentarismul geților [26]. Ca argument important în susținerea acestei idei sînt prezentate ocupațiile geto-dacilor, dintre care cea mai importantă era agricultura, practicată și în vremurile cele mai tulburi pe care le evocă Ovidiu. Se subliniază strînsa legătură dintre agricultură și creșterea animalelor domestice (cornute mari și mici, constituite în mari turme) într-un sistem agro-pastoral evaluat corect, perpetuat în timp pînă în vremurile apropiate nouă, așa cum arată studiile etnografice. După o cercetare complexă a păstoritului la români în secolul trecut și la începutul secolului nostru, Romulus Vuia a constatat că cele mai multe aspecte ale păstoritului erau în strînsă legătură cu agricultura. Predominant era păstoritul agricol local ca și păstoritul cu pendularea turmelor între sat și fînețele de la munte. Păstoritul bazat pe pășunea alpină și iernat în cîmpie, numit și transhumant nu însemna nomadism ; oierii plecați cu turmele la iernat se întorceau în fiecare primăvară în satele lor unde rămîneau cei mai mulți membri ai familiei [27]. Dar caracterul sedentar al geto-dacilor se oglindește nu numai în ocupațiile lor,

25 Franz Oelmann, *Haus und Hof im Altertum*, vol. I, Berlin und Leipzig, 1927, p. 20—25. În continuarea precizărilor istoricului german am propus (în lucrarea Locuința pe teritoriul României în neolitic, ms. 1976) : 1. termenul *casă cu podeaua adîncită* în loc de *semibordei* pentru acele locuințe la care podeaua coboară cu 0,20—0,50 m față de nivelul de calcare și la care cea mai mare parte din înălțimea pereților e construită deasupra solului ; 2. termenul *bordei* pentru locuințele mai adînci, rudimentar amenajate, la care pereții gropii se confundă cu pereții locuinței (în acest caz pereții construiți deasupra solului, pe care se sprijină acoperișul, sînt mult reduși în înălțime). Într-o lucrare de sinteză (*Arhitectura*, în vol. *Arta populară românească*, Buc., 1969, p. 59—60) reputatul specialist Paul Petrescu consideră impropriu termenul *bordei* pentru locuințele adîncite la cca 1 m care au existat în unele sate arhaice de cîmpie și propune înlocuirea lui cu cele de *locuință semiîngropată* sau *casă îngropată*. Motivează obțiunea sa prin complexitatea acestor locuințe în ceea ce privește planul, materialul de construcție (marea cantitate de lemn de stejar cu care erau căptușiți pereții), elementele artistice prezente în alcătuirea lor, caracteristici ce nu se regăsesc la structurile simple pre- și protoistorice pentru care ni se pare mai potrivit termenul *bordei*.

26 V. Pârvan, *Getica...*, p. 132.

27 R. Vuia, *Tipuri de păstorit la români*, Ed. Academiei R.P.R., București, 1964, p. 218—219.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ci și în instituțiile militare : „E un fapt care merită a fi relevat : în vreme ce mai toți barbarii — adică, la Dunăre, neamurile germane și cele iraniene — fac năvălirile cu întreaga națiune, cu femei, copii și turme, iar la lovirea cu romanii își construiesc în spatele frontului de luptă burguri de căruțe, în care pun la adăpost familiile și mult — puțina avere ce o au — geții, care nu sînt nomazi, ci sedentari, trimit la luptă exclusiv oastea lor de cavalerie și pedestrași“ [28].

Analizînd în detaliu toate compartimentele vieții materiale, Vasile Pârvan ajunge la concluzia de ordin istoric a existenței unei adevărate civilizații a lemnului, ce caracterizează modul de viață din spațiul carpato-danubian. Istoricul conchide „Dar nu numai cetățile, casele, uneltele de lucru și mijloacele de transport daco-getice erau de lemn, ci și întreaga mobilă și chiar vasele de întrebuințare zilnică“ [29]. Subliniază, de asemenea, că intensiva utilizare a lemnului era generală în multe regiuni ale Europei protoistorice. Izvoarele literare o atestă și la celți, lusitani, tracii de sud. Arheologul sesizează imediat aspectul negativ pe care îl comportă utilizarea masivă a lemnului, din punct de vedere al cercetării arheologice ; puținătatea urmelor lăsate în pămînt de o așezare omenească în care cele mai multe obiecte și amenajări erau confecționate din lemn. De aici concluzia de ordin metodologic în reconstituirea trecutului „puținele știri literare și reprezentări figurate monumentale, pe care ni le-a păstrat antichitatea, trebuie să ne servească a reconstitui tot complexul etnografic, altfel pierdut, al vieții daco-geților“ [30]. De altfel, așa cum au arătat cercetări recente, era firesc să se dezvolte, în decursul timpurilor, o civilizație a lemnului, într-o regiune în care pădurea acoperea nu numai munții, dar și dealurile și o mare parte a cîmpiei ; din timpuri străvechi România a fost o țară de pădure [31].

În sfîrșit, cîteva considerații privind vestimentația, portul popular, despre care Vasile Pârvan spune că, „de la strămoșii daci și pînă azi, în liniile lui mari, a rămas aproape neschimbat“ [32]. Argumentele aduse în susținerea acestei idei își păstrează și azi valabilitatea. Pledează pentru scrierea unei istorii a costumului pe pămînturile noastre ; necesară și posibilă prin coroborarea tuturor categoriilor de izvoare, capabilă să releve și din acest punct de vedere istoria neîntreruptă a culturii pe aceste meleaguri, cel puțin din epoca bronzului încoace. În opera sa găsim mai multe exemple de felul cum analiza atentă a unui singur element poate duce la interesante concluzii istorice. Astfel, el arată că „portul chimirelor de piele placate cu bronz, în epoca primului fier, este general european. Potrivit relatărilor scriitorilor antici, nu se purtau pe pîntece ci pe șolduri ; vedem pe românii de azi de la munte purtînd aceste enorme chimire din piele tot ca în Hallstatt : „e ușoară

28 V. Pârvan, *Getica...*, p. 148—149.
29 *Ibidem*, p. 140.
30 *Ibidem*, p. 141.
31 Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii românești. Din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Ed. Ceres, Buc., 1975, p. 11—28, și p. 339—354.
32 V. Pârvan, *Albumuri de istorie culturală*, în V. Pârvan *Scrieri...*, 136—142 și *Getica...*, p. 169.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ispita de a mai găsi încă un element de continuitate culturală dacică din protoistorie pînă azi. Un studiu al ornamenticii chimirelor actuale în comparație cu foarte numeroasele chimire hallstattiene ar fi de mare interes" [33].

Numeroase pagini ale operei lui Vasile Pârvan sînt dedicate reconstituirii vieții spirituale a tracilor și geto-dacilor. Asupra acestor aspecte nu ne vom opri decît pentru a menționa concepția istoricului privind necesitatea de a cerceta spiritualitatea poporului nostru în strînsa legătură dintre trecut și prezent. Această concepție este valabilă de fapt și a fost folosită de istoric în cercetarea tuturor aspectelor de civilizație și cultură străveche, nu numai a celor spirituale. În prefața la *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, el scria : „Lucrarea de față... e o simplă pildă despre legăturile indisolubile între trecutul roman și prezentul român : instituții și numiri antice ajunse pînă la noi, dar astăzi lipsite de un înțeles concret : simple formule tradiționale își recapătă strălucirea trecută în atingere cu lumea lor veche și devin clare și firești...". Și mai departe : „Conștiința vieții sufletești actuale, nu în formele ei, ci în spiritul ei, se poate dobîndi numai plecînd de la originile ei daco-romane : noi continuăm azi gînduri născute în mintea străbunilor noștri" [34]. În spiritul acestor idei abordează savantul explicarea unor sărbători importante ale calendarului popular : Rusaliile și Floriile, sărbători romane ajunse la noi prin intermediul coloniștilor romani și serbate în satul românesc arhaic întocmai ca acum 1900 de ani [35]. Se află aici încă un exemplu concret asupra bunelor rezultate științifice la care se poate ajunge prin conjugarea datelor oferite de cele două științe : arheologie și etnologie.

Privită și în perspectivă etnologică, opera lui Vasile Pârvan, cu toată trecerea vremii și în pofida progreselor științei arheologice și etnologice, își menține soliditatea. Actualitatea acestei opere, caracterul ei fertil rezidă în marea bogăție de idei, în direcțiile noi și cuprinzătoare pe care le-a deschis cercetării, constituind un îndemn de a o continua și dezvolta.

Concluziile valabile și azi în domeniul etnologiei se explică prin faptul că Vasile Pârvan a fost nu numai un mare istoric și arheolog ci și un profund cunoscător al culturii populare românești pe care a utilizat-o în reconstituirea modului de viață străvechi, urmînd o metodă științifică riguroasă. Este și din acest punct de vedere un exemplu demn de urmat.

---

33 Idem, *Getica...*, p. 432.

34 Idem, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Buc., „Socec", 1911, p. XII.

35 Ibidem, p. 111 și 198 ; Idem, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Buc., Cultura națională, 1923, p. 98—101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EINIGE ETHNOLOGIEFRAGEN IN DEN SCHRIFTEN VON VASILE PÂRVAN

— Zusammenfassung —

Das Herangehen der alten Geschichte im Lichte der Ethnologie findet sein glänzenden Anfang in den Scriften des berühmten Historikers und Archäologen Vasile Pârvan.

In den Artikeln, Studien oder Synthesearbeiten wie : *Bildbücher der Kulturgeschichte,* 1907 ; *Beiträge der Epigraphik zur Geschichte des dakenrömischen Christentums,* 1911 ; *Ideen und Formen der Geschichte,* 1920 ; *Fragen der Archäologie in Rumänien,* 1921 ; *Der Beginn des römischen Lebens an der Donaumündung,* 1923 ; *Dakien. Die altertümlichen Zivilisationen in den Ländern das Karpathen-Donauraums,* 1928 ; und besonders in seinem monumentalen Werk *Getica. Eine Frühgeschichte Dakiens,* 1926. (vor allem im Kapitel III, *Die Kultur von Geten* ind im Kapitel VI, *Eisenzeit in Dakien),* behandelt Vasile Pârvan die verschiedensten Aspekte der geistig-materiellen Kultur der Protothraken, der Thraken und Geto-Daker. Bei der Rekonstitution ihrer Lebensweise während der Bronzezeit, Hallstadt und Lathène benützt der Historiker vor allem die von der archäologischen Ausgrabungen zur Verfügung gestellten Angaben sowie die Informationen der Schriftsteller des Altertums, die Bilder auf den Denkmäler und die etnographischen Änlichkeiten.

Aus der methodologischen Auffassung von Vasile Pârvan ist der Gedanke der Untersuchung und des Studiums der gesamten Kultur des rumänischen Volkes unter Berücksichtigung des ständigen Zusammenhangs zwischen Gegenwart und Vergangenheit hervorzuheben. Im Lichte dieses Gedanken tritt die Wechselwirkung zwischen Archäologie, Geschichte und Etnologie sehr deutlich in Erscheinung.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

SCEPTRUL DE PIATRĂ DE LA MOGOȘEȘTI-SIRET, JUDEȚUL IAȘI. PROBLEMA ORIGINII ȘI DATĂRII

de Ann DODD-OPRIȚESCU
și Ioan MITREA

Un nou sceptru de piatră, de tip „schematic", a fost descoperit în Moldova, în satul Muncelul de Sus, comuna Mogoșești-Siret, jud. Iași, în locul numit „Draga — La Șipot". Este o descoperire fortuită, făcută în 1964. Recuperată de către Gh. Jescu, din Muncelul de Sus, piesa a fost predată lui Ioan Mitrea în 1972. În prezent se află în Colecțiile Muzeului județean de Istorie și Artă din Bacău (nr. inventar 25.028).

La Mogoșești, au fost găsite ulterior, pe locul descoperirii, cîteva fragmente de ceramică cucuteniană, dintr-o fază care n-a putut fi precizată.

Dimensiunile sceptrului sînt următoarele : Lg. 15,5 cm ; î. max. 5,2 cm ; lț. 2,2 cm (fig. 1/1).

În momentul achiziționării ei, piesa era spartă în două (spărtură verticală la nivelul proeminenței). Materialul din care a fost prelucrată este dioritul porfiric, de culoare gri închis-verzui, compus din cristaluri albe (feldspați) și închise (hornblendă) [1].

Sceptrul prezintă două părți distincte : partea „figurativă" (circa 2/3 din lungimea totală), bifacială, cu secțiune cvasi-rectangulară (ușoară umflare a fețelor), și partea destinată înmănușării, cu secțiune ovală [2]. Prima, puternic lustruită, are conturul subliniat, la 5 mm. de la margine,

---

* Acest articol, într-o formă restrînsă, fără istoricul și catalogul descoperirilor, a fost tipărit în limba franceză, în Thraco-Dacica, t. IV, nr. 1—2, București, 1983, p. 5—11 + 2 figuri.

1 Analiza petrografică a fost realizată de dr. Marin Șeclăman, lector universitar la Facultatea de Geologie din București, secția Mineralogie. Reproducem mai jos textul analizei : „Piesa este din diorit porfiric, microgranulos. Structura este holocristalină. Compoziția mineralogică : feldspați plagioclazi și hornblendă. Plagioclazul apare sub formă de fenocristale, cu dimensiuni între 1 și 3 mm. Hornblenda apare în fenocristale cu dimensiuni mai mici, de 0,5—1,5 mm".

2 În diverse studii asupra acestei serii de obiecte, se vorbește fără diferențiere de „partea anterioară" = „partea superioară", „partea posterioară" = „partea inferioară". Părerea noastră este că aceste calificative, „superioară" și „inferioară" nu sînt adecvate. În afară de faptul că sceptrele de tip Casimcea erau inevitabil ținute pe orizontală, dispunem pentru cele de tip schematic de poziția „în situ" a sceptrului de la Arkhara (cf. fig. 5, 4). Pentru comoditatea descrierii, noi vom vorbi de parte anterioară pentru partea figurativă propriu-zisă, și de parte posterioară pentru cea legată cu sistemul de înmănușare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

de o nervură groasă de 3 mm, în formă de „U" culcat, cu bare neparalele. La baza rotunjirii, piesa este înconjurată cu o nervură de aceeași grosime, care se intersectează cu nervurile de pe fețe. În locurile unde nervura nu era suficient de vizibilă, sculptorul a folosit ca paleativ tehnica inciziei. Chiar în axul liniei de separație dintre cele două părți, se ridică o proeminență tronconică, în legătură cu sistemul de adaptare al piesei la mîner [3]. Judecînd după urmele foarte vizibile (zgîrieturi dese, mai mult sau mai puțin perpendiculare pe canturi, înconjurînd piesa ca un manșon), se pare că acest sistem de fixare a afectat larg și partea anterioară. Rămîne de determinat ce a putut provoca astfel de urme, în ciuda durității rocii.

* *
*

Descoperiri asemănătoare piesei de la Mogoșești cunoaștem de pe teritoriul României și URSS. Le prezentăm în catalogul de mai jos, în categoria „schematică" tip. A.

2. „VAJA" = VĂLENI (fig. 1/2).

Bibl. Nestor 1933, 45 ; Dumitrescu 1934, 193—194, fig. 5 ; Gallus, Horváth 1939, 112, Pl. LXXV/2 ; Brudiu 1975, 172 ; 1979, 101, nota 2. Primele mențiuni bibliografice indică ca loc de proveniență : „Vaja, jud. Ciuc, Transilvania" (Nestor, *op. cit.)* „Szekelyvaja, în locul numit Kerekerdo" (= pădurea rotundă ; Gallus, Horváth 1939, 112). De fapt, piesa provine din satul Văleni, com. Acățari, jud. Mureș [4].

Descoperire fortuită, făcută cu ocazia unei vînători (Gallus, Horváth, *op. cit),* în 1867, de către Bella Dems. Piesa a aparținut întîi Colecției Bakk, iar din 1906 a intrat în Colecțiile Muzeului Brukenthal de la Sibiu (inv. 1427).

Dimensiunile : Lg. 12,7 cm ; î. 4 cm ; lț. 1,95 cm.

Greutate : 172 g.

Nu s-a făcut o analiză petrografică. Pare să fie vorba de un porfir „de culoare verzuie, pigmentat cu granule albe" (Gallus, Horváth, *op. cit.).* După Dumitrescu *(op. cit.,* 193), ar fi diorit.

Pe partea posterioară, piesa are urme foarte clare lăsate de legături. Partea anterioară lustruită. Nervura în relief este intermitent evidențiată prin incizie.

---

3 Este evident că oblicitatea mai mult sau mai puțin accentuată a părții superioare era în funcție de conturul inițial al pietrei alese pentru a fi prelucrată, și de necesitatea de a scobi pentru a da formă proeminenței. Cu excepția celui de la Văleni = „Vaja" (de formă simetrică), sceptrele de același tip cu cel de la Mogoșești prezintă o siluetă de o identitate remarcabilă. Excludem din discuție pe cel de la Berezovskaia GES, care, ținînd cont de anomalia formei sale, a putut fi prelucrat dintr-un exemplar deteriorat (Danilenko, Smagli, 1972, nota 21).

4 După o informație de la I. Paul (Brudiu, Coman 1979, 101 și nota 2), „Vaja" (sau „Szekelyvaja") este vechea denumire maghiară pentru Oaia, Oiva, Voya sau Voia, astăzi Văleni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

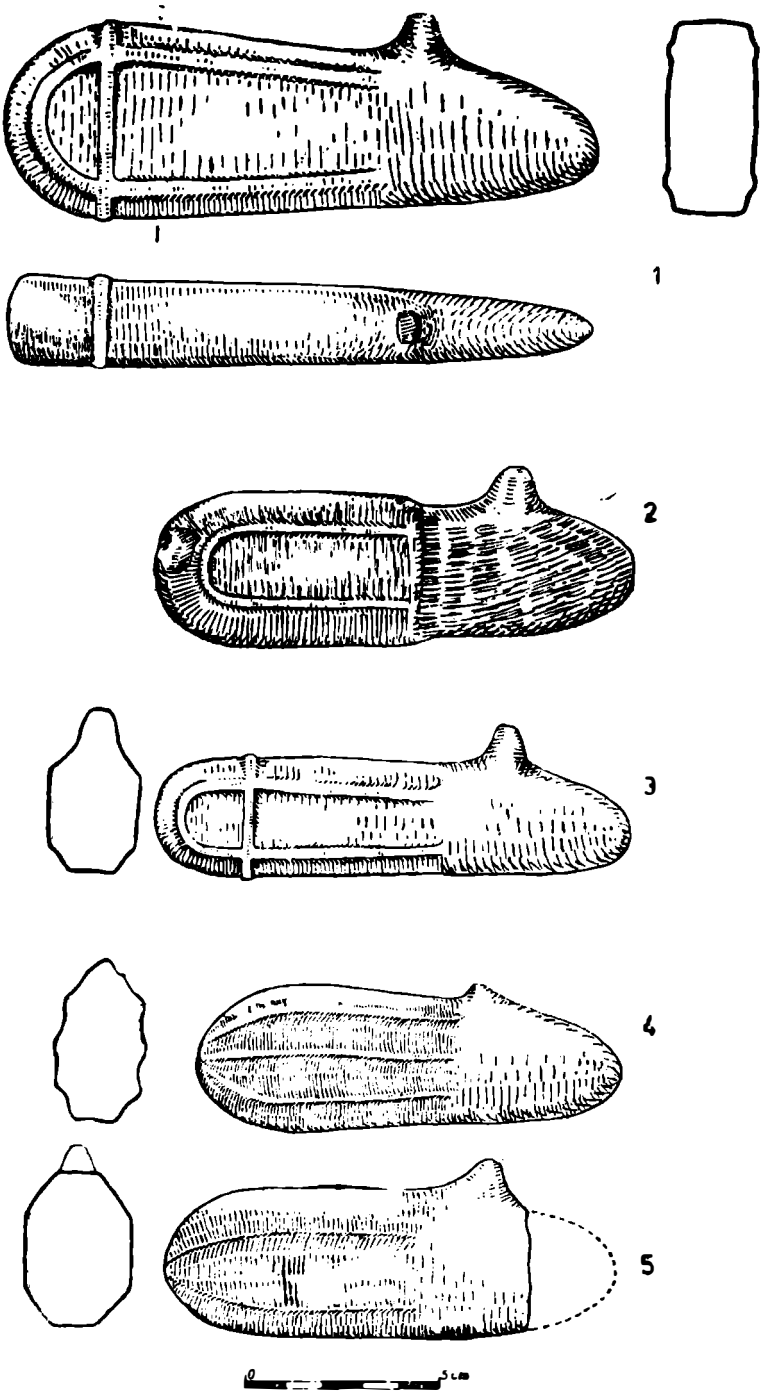

Fig. 1 — Sceptrele de tip A : 1, Mogoşeşti ; 2, „Vaja"—Văleni (după Brudiu 1975) ; 3—4, Obîrşeni *(ibidem)* ; 5, Bîrlălești (după Brudiu, Coman 1979).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3—4. OBÎRȘENI.

Bibl. Brudiu 1975, 169—179 ; Häusler 1981, 115. Descoperiri făcute pe teritoriul satului Obîrșeni, com. Vinderei, jud. Vaslui, în locul numit „Stuhărie", cu ocazia unor lucrări agricole, în 1972, de către localnicul V. Vlacoschi. Piesele au intrat în Colecțiile Muzeului de la Galați. Nr. inventar 10.000 (3) și 10.001 (4).

În asociere : un vîrf de săgeată, lucrată pe lamă ; un topor șlefuit. Împreună cu piesele litice, s-au găsit un mare număr de bucăți de chirpic și fragmente ceramice. Ulterior, M. Brudiu a întreprins cercetări pe locul descoperirii : a putut constata că piesele au fost găsite într-o locuință cucuteniană. Există, după autor, alte complexe similare. Se precizează că s-a reușit cu greu culegerea cîtorva cioburi pictate, fragmentele cu pictură păstrată fiind o raritate *(op. cit.*, 169).

3. Fig 1/3 (= sceptrul 1 după Brudiu).

Dimensiunile : lg. 12,6 cm ; î 3,3 cm ; lț. 2,3 cm.

Greutate : 172 g.

Materialul folosit : după analiza petrografică (Facultatea de Geologie, Univ. din București) este vorba de granit, în care predomină cuarț, feldspați amfiboli cu o structură holocristalină și o textură masivă *(op. cit.*, 172). Partea anterioară lustruită. Tipul este obișnuit, cu nervură în formă de U barat.

4. Fig. 1/4 (= sceptrul 2 după Brudiu).

Dimensiunile : lg. 11,2 cm ; î. 4,5 cm ; lț. 2,3 cm.

Greutate : 192 g.

Materialul folosit granit (vezi mai sus).

Partea anterioară lustruită ; cea posterioară zgrunțuroasă.

Tipul zis „cu caneluri" (cîte 3 pe o față).

5. BÎRLĂLEȘTI. (fig 1/5).

Bibl. Brudiu, Coman 1979, 101—103 ; Häusler 1981, 115. Găsit pe teritoriul satului Bîrlălești, com. Epureni, jud. Vaslui, în locul numit Sturza (sau „Pădurea Sturza"), la 7 km spre nord-est de Obîrșeni.

Descoperire fortuită, făcută de prof. Ghenuță Coman (cf. Brudiu, Coman, *op. cit.*, 102), „în zona așezării cucuteniene". Piesa se află la Muzeul din Vaslui (nr. inventar 91).

Dimensiunile : lg, 9,5 cm (fragmentară) ; î. 4 cm ; lț. 2,8 cm.

Reconstituită, piesa este lungă de 11,50 cm.

Materia primă granit similar celui folosit la sceptrul de la Obîrșeni. Partea anterioară lustruită, partea posterioară zgrunțuroasă.

Tipul zis „cu caneluri" (cîte 2 pe o față) [5].

6. BEREZOVSKAIA GES (fig. 5/2).

Bibl. Gimbutas 1970, 175, nota 6 ; Țibeskov 1971, 192 și fig. 5 ; Danilenko, Șmagli 1972, 8—9, și notele 15 și 21, fig. 2/4 ; Dumitrescu 1972, 46 și urm. ; Danilenko 1974, 95.

5 După părerea noastră, ar fi preferabil să vedem în exemplarele „cu caneluri" nu o variantă nouă, ci o degenerescență a tipului obișnuit : nervurile, prea estompate, seamănă pînă la urmă a caneluri, „U"-ul, prea ascuțit, sugerează mai degrabă un „V" (simplu la Bîrlălești, cu linie mediană la Obîrșeni).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Găsit (Danilenko, Šmagli, *op. cit.*, 8) „în cadrul inventarului unei case, într-o așezare de tip Sabatinovka (Tripolie B/I)", lîngă hidrocentrala de la Berezovska, pe cursul mijlociu al Bugului Meridional, cu ocazia săpăturilor efectuate de către V. P. Țibeskov (1962 și 1965).

Țibeskov *(op. cit.*, 192) precizează că piesa se afla într-o locuință-platformă din etapa a VI-a a așezării (ultima, caracterizată prin raritatea materialului) [6].

Despre cest sceptru, Țibeskov nu face nici o precizare, astfel încît dispunem de considerații foarte vagi : este asemănător (Danilenko, Šmagli, *op. cit.),* celui de la Arkhara, dar de „o factură mult mai grosolană". În ceea ce privește ilustrația, ea este foarte schematică. Danilenko mai menționează *(op. cit.*, nota 15) că piesa prezintă o anomalie în proporțiile ei părțile anterioară și posterioară sînt aproximativ egale, ceea ce ar putea sugera că piesa a fost spartă, și pe urmă remodelată sumar. Proeminența este ruptă. Este greu de precizat, după desen, ce fel de ornament a avut. Dar se pare (Danilenko, 1974, 95) că conturul ei este subliniat cu o șănțuire.

După scara dată de Țibeskov *(op. cit.),* piesa ar fi lungă de 10,6 cm.

7. VLADIKAVKAZ (fig. 2/3).

Bibl. Zichy 1897, 408, pl. I/1 ; Gallus, Horváth, 1939, 65—66, 112 ; pl. LXXV/1 ; Danilenko, Šmagli 1972, 7, și fig. 2/5.

Provine de la Vladikavkaz (astăzi Ordjonikidze), pe Terek, Osetia de Nord.

Condițiile descoperirii sînt necunoscute. Inițial, piesa a aparținut colecției Contelui Ienö Zichy, care l-a inventariat ca provenind de la Vladikavkaz. Pe urmă, a intrat în colecțiile Muzeului Ferenc Hopp din Budapesta (Gallus, Horváth, *op. cit.*, 65).

Dimensiunile : lg. 17,4 cm ; î. 6 cm ; lț. 3,1 cm.

Urme de „folosire" (Gallus, Horváth, *op. cit.)* pe partea posterioară (de fapt urme legate de sistemul de înmănușare). Piesa este socotită ca mai bine lucrată decît cea de la „Vaja" *(ibidem).*

8. KUIBÎȘEV (fig. 2/5).

Bibl. Merpert 1965, 16 și nota 37 ; 1974, 60 și fig. 18/1 ; Gimbutas 1970, 195, nota 6 ; Dumitrescu 1972, 46 ; Häusler 1981, fig. 10/2.

Descoperit în „Povoljie" (regiunea de lîngă Volga), în teritoriul de origine a triburilor Drevneiamnaia (Merpert 1965, 16).

---

6 Platformele acestei etape sînt descrise ca mai mari și mai complexe ca cele ale etapelor precedente (Țibeskov, *op. cit.).* Nici o urmă de incendii, ceea ce ne lasă să presupunem, spune autorul, că locuitorii au părăsit satul într-o atmosferă relativ calmă, lăsînd în spate cîteva oale sparte și cîteva obiecte uitate. Printre obiectele acestui strat, nu era nici unul care să permită o datare precisă. Dar dat fiind că nivelul IV, sincronizat cu Izvoare II 2 (Hăbășești, Cucuteni A 3) este urmat direct de nivelul VI, Țibeskov (ibidem) consideră că etapa VI este sincronă cu etapa Cucuteni A 4 — Tripolie B I. Așezarea (Danilenko 1974, 103) se caracterizează printr-un material ceramic aparte, dovedind „influențe stepice" : vase de tradiție Tripolie A, dar dintr-o argilă cu scoici pisate, vase cu fund ascuțit și decor linear. S-au mai găsit aici prototipuri de zăbale și un topor de silex șlefuit de tip Casimcea *(ibidem).*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

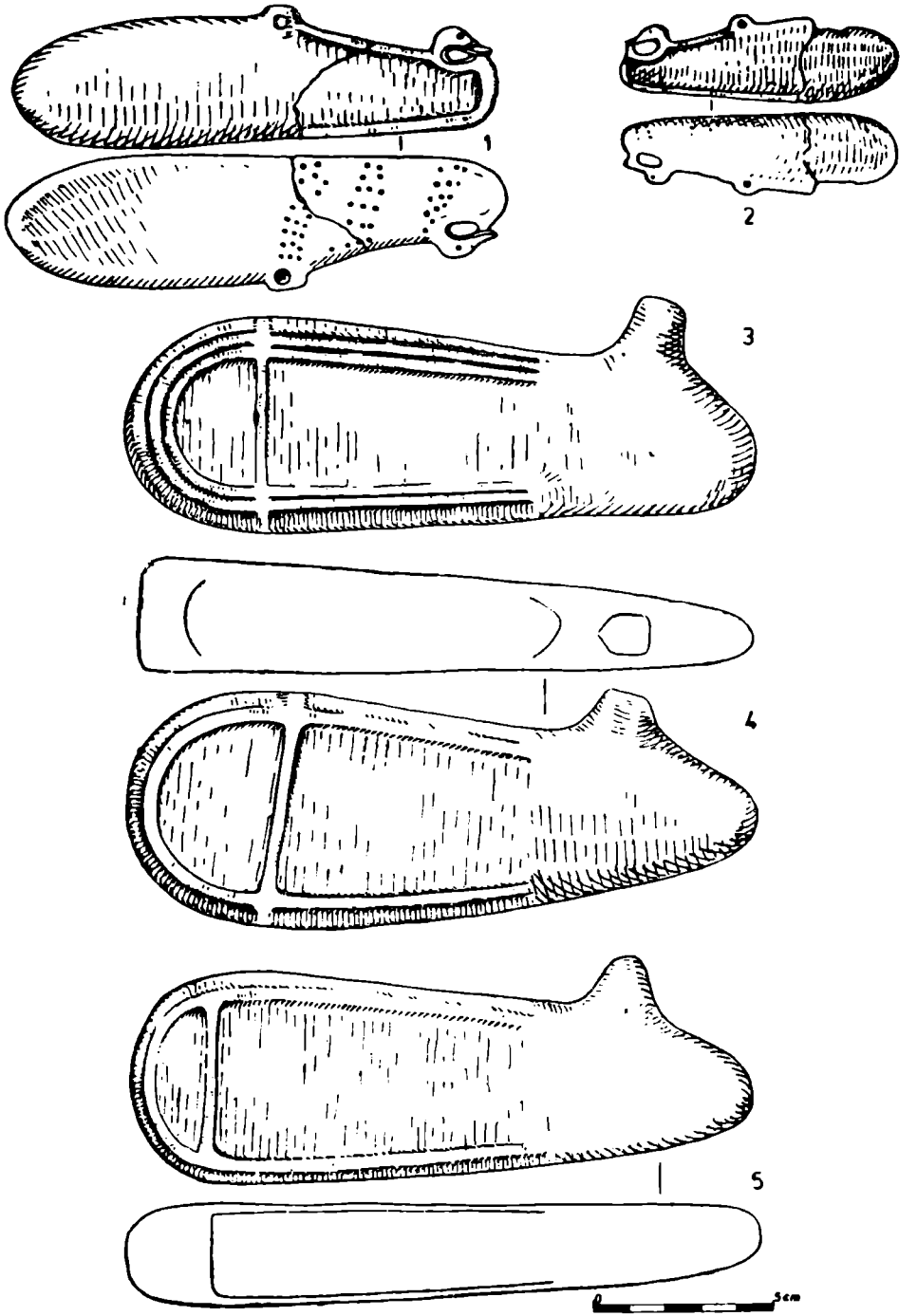

Fig. 2 — Sceptrele de tip A : 1—2, S'ezzhee (după Vasiliev, Matveeva 1979) ; 3, Vladikavkaz (după Gallus, Horváth 1939) ; 4, Arkhara (după Markovin 1976) ; 5, Kuibîşev (după Merpert 1974).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Merpert va preciza ulterior (1974, 60), că în 1950, Bakşev, un funcţionar din muzeu, i-a comunicat că sceptrul provine dintr-un kurgan distrus, din nordul Saratov-ului sau sudul Kuibîşev-ului. Alte informaţii despre contextul descoperirii nu există.

Dimensiunile : Lg. 17,3 cm ; î. 5,9 cm ; lţ. 2,9 cm (după ilustraţia dată de către Merpert, *op. cit.*, fig. 18/1). Piesa ar fi ruptă în partea posterioară *(op. cit.*, 60). Partea anterioară şlefuită.

9. ARKHARA (fig. 2/4).

Bibl. Merpert 1965, 15—16 ; idem 1967, 408 ; Siniţin, Erdilev 1966, 93—95 ; Gimbutas 1970, 195, nota 6 ; Danilenko, Šmagli 1972, 7 ; Dumitrescu 1972, 46 şi urm. ; Brudiu 1975, 173 ; Markovin 1976, 196 şi fig. 1/8 ; Häusler 1982, 107—108 şi fig. 3/4.

Descoperit în stepa kalmukă, în mormîntul 1 din kurganul 27 al necropolei de la Arkhara, cu ocazia săpăturilor întreprinse de către I. V. Siniţin, în anii 1962—63 [7].

Sceptrul se află la Institutul de Arheologie din Moscova.

Dimensiunile : Lg. 17,5 cm ; î. 6,5 cm ; lţ. 3,2 cm.

NB : la Brudiu 1975, 173, găsim alte dimensiuni, comunicate de către Vl. Dumitrescu. Noi am folosit scara dată de I. Markovin *(op. cit.*, fig. 1/8).

Materia primă ar fi vorba tot de porfir.

*

O altă categorie de sceptre, zise realiste, le-am încadrat în categoria pieselor zoomorfe = tipul B.

10. SĂLCUŢA (fig. 3/1).

Bibl. Andrieşescu 1929, 2—3, pl. III ; Dumitrescu 1931, 8 ; 1934, 188—198 ; 1954, 542—544 ; 1955, 929—930, 933 ; 1957, 91 ; 1981, 597 ; Nestor 1933, 45 ; Garašanin 1961, 25 ; Berciu 1954, 542 ; Comşa 1972, 1978, 358 ; Petrescu-Dîmboviţa 1978, 73.

Descoperit la Sălcuţa, com. Sălcuţa, jud. Dolj, în locul numit Piscul Cornişorului, în timpul săpăturilor efectuate de către I. Andrieşescu în 1920, în aşezarea eponimă. Se afla la 40 cm adîncime, şi a fost socotit ulterior (Berciu, *op. cit.*, 544) ca aparţinînd stratului Sălcuţa IV. Fără urme de ocru roşu.

Piesa se păstrează la Muzeul de Istorie a R.S.R. (nr. inv. 11 649)

Dimensiunile : Lg. 13 cm ; î. max. 7,5 cm ; lţ. 2,2 cm.

Materia primă : este o rocă de culoare închisă (Dumitrescu 1934, 188 : diorit negru-verde). Partea anterioară puternic lustruită, partea posterioară zgrunţuroasă. Urme neregulate lăsate de sistemul de legare Gura este reprezentată printr-o incizie, care se termină pe una din feţe

7 Mormîntul 1 al kurganului 27 prezintă caracteristicile următoare : groapă dreptunghiulară, schelet orientat cu capul spre est, culcat pe spate, cu picioarele foarte chircite (aduse peste abdomen). El reprezintă al doilea mormînt secundar al kurganului 27. Mormîntul principal, 27/3, conţinea două schelete, orientate cu capul la nord, într-o groapă pătrată. Primul mormînt secundar, 27/2, a dat un vas cu fund rotund şi decor incizat (vezi fig. 5, 4).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

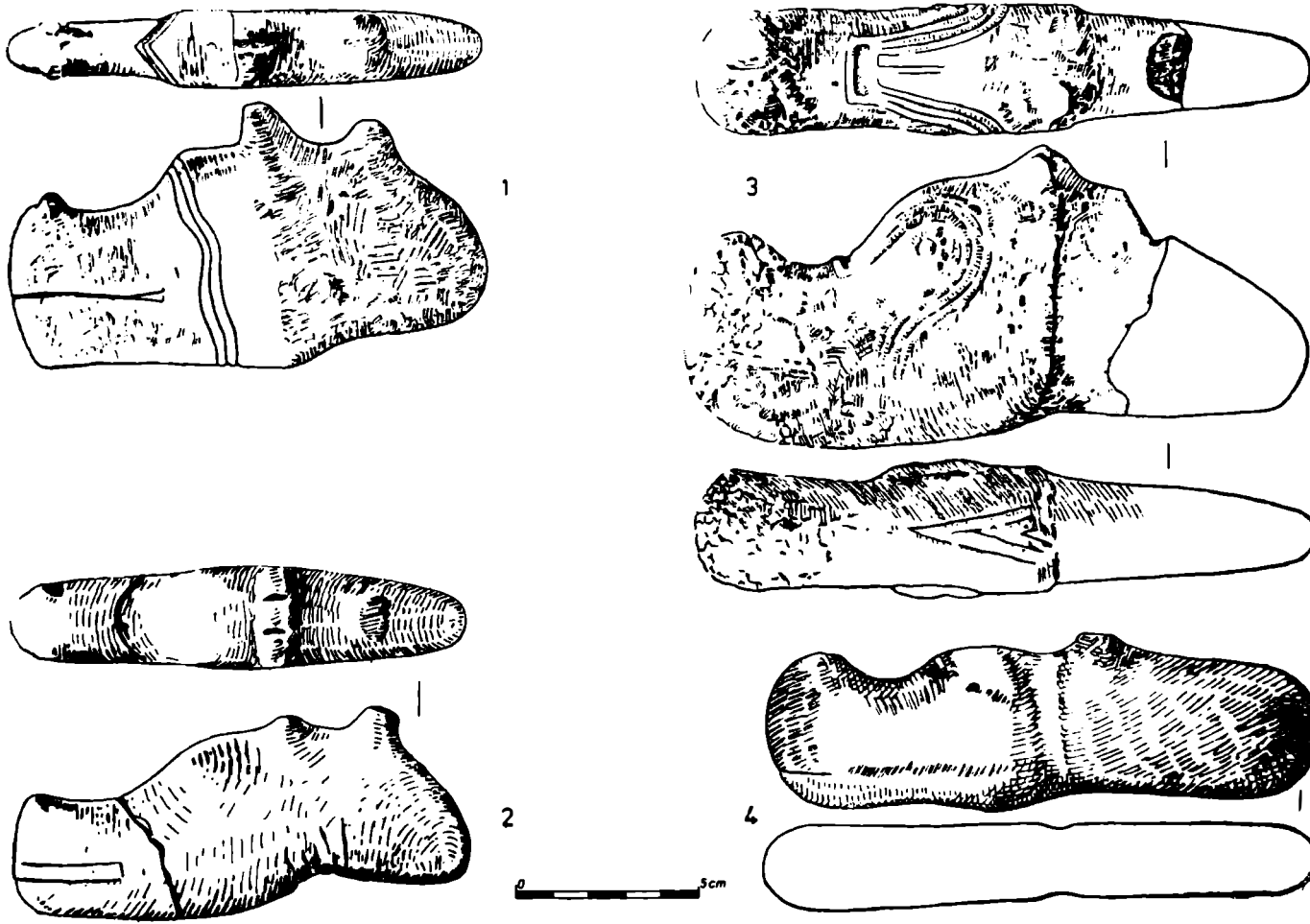

Fig. 3 — Sceptrele de tip B 1, Sălcuța (după Berciu 1954) ; 2, Fedeleșeni *(ibidem)* ; 3, Casimcea (după Popescu 1940) ; 4, Fitionești (după Harțuchi, Bobi 1981).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

printr-un triunghi. Din fruntea animalului, pornește un V triplu incizat, care cade în val pe ambele fețe.

11. FEDELEȘENI (fig. 3/2).

Bibl. Andrieșescu 1929, 4—5, pl. IV ; Dumitrescu 1931, 8 ; 1934, 188 ; 1957, 91 ; 1955 ; 1954, 542—544 ; 1981, 597 ; Nestor 1933, 45 ; Berciu 1954, 543 ; Garašanin 1961, 25 ; Häusler 1978, 82.

Descoperit la Fedeleșeni (sat, com. Strunga, jud. Iași) cu ocazia săpăturilor efectuate de către I. Andrieșescu și I. Nestor în 1927, în așezarea cucuteniană din faza A. Sceptrul se afla într-un colț de casă dărîmată (prin incendiu). D. Berciu constată *(op. cit.,* 543) că figurina nu prezintă urme de foc, deci nu se afla aici cînd incendiul a distrus casa. Vl. Dumitrescu (1955, 932) își explică faptul că sceptrul și-a pierdut parțial lustruirea originală printr-un eventual contact cu focul (și nu numai cu umiditatea).

Piesa se păstrează la Muzeul de Istorie a R.S.R. (nr. inv. 11 651).

Dimensiunile : Lg. 12,30 cm ; î. 5 cm ; lț. 2,7 cm.

Materia primă : examenul piesei la Universitatea din București (Dumitrescu 1934, 188) a identificat un diorit negru-verde, cu granulație albă.

Partea anterioară lustruită, partea opusă zgrunțuroasă.

Urme puternice lăsate de sistemul de ataș în zona înmănușării. Spărtură în zona botului.

Ochii sînt redați prin două umflături slabe, urechile printr-o creastă incizată de două ori, gura printr-o dungă lată de 0,5 cm, ușor în relief și subliniată prin incizie.

12. CASIMCEA (fig. 3/3).

Bibl. Popescu 1940, 81—91 ; Dumitrescu 1954, 541—542 ; 1957, 91, 95 ; 1962, 95—96 ; 1955, 926—932 ; 1981, 596 ; Berciu 1954, 544—545 ; Garašanin 1961, 25 ; Merpert 1965, 15 ; Comșa 1972, 357—358 ; Gimbutas 1978, 220 și fig. 2 ; Petrescu-Dîmboviță 1978, 73.

Descoperit la Casimcea (sat, comună, jud. Tulcea), în Dobrogea, în 1938, în curtea unei mori, cu ocazia nivelării unghiului unui dîmb mare care cobora pînă aproape de moară. Piesa provine dintr-un mormînt cu ocru, presupus tumular la origine [8].

Inventarul mormîntului mai cuprindea, în afara sceptrului : 15 vîrfuri de lance din silex, 3 lame de cuțit din silex, 5 topoare din silex gri. Se mai afla un gratoar, nemenționat de descoperitori. Sceptrul ca și o parte din inventar sînt în Colecțiile Muzeului de Istorie a R.S.R. (Nr. inv. 11 650).

Dimensiunile : Lg. 13 cm (fragmentară ; reconstituită : 17 cm) ; î. 7,5 cm ; lț. 3,5 cm.

Greutatea : 548 g.

8 Vl. Dumitrescu, punînd la îndoială (1954, 541) existența unui tumul — care, după D. Popescu, ar fi fost nivelat în urma unor repetate arături — s-a dus la fața locului în vara lui 1940. N-a detectat nici o urmă de tumul. Descoperitorii mormîntului n-au putut preciza poziția scheletului, observînd totuși orientarea capului la vest. Osemintele, incomplete, prezentau urme de ocru roșu.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Materia primă : identificată la Institutul de Geologie din București, este un calcar cretos local, de culoare albicioasă, moale, dezagregîndu-se ușor.

Partea anterioară lustruită.

Redarea realistă a ochilor, nărilor și urechilor, datorită maleabilității materialului.

Trei cordoane juxtapuse, pornind de pe o plăcuță rectangulară pe frunte, înconjoară ochii într-o mișcare armonioasă și se pierd la nivelul gurii.

13. FITIONEȘTI (fig. 3/4).

Bibl. Harțuchi, Bobi 1980, 111—126.

Descoperit la Fitionești, com. Mînăstioara, jud. Vrancea, pe dealul Cetățuia, într-o groapă Latène [9] cu ocazia săpăturilor întreprinse de către M. Florescu (Inst. Arh. Iași) și V Bobi (Muzeul de Istorie din Focșani) în 1967, în așezarea Monteoru de pe dealul Cetățuia.

Piesa se păstrează la Muzeul din Focșani (nr. inv. 6 074).

Dimensiunile Lg. 15 cm ; î. 4,5 cm ; lț. 2,3 cm.

În lipsa analizei petrografice, autorii descriu materia primă folosită ca o rocă granitoidă, de culoare cenușie-închisă, cu nuanțe maro, cu granulație albă și neagră.

Piesa a fost lustruită în întregime [10].

14. SUVOROVO (fig. 4/1).

Bibl. Danilenko, Śmagli 1972, 5 ; Danilenko 1974, 93 și fig. 63/3 ; Gimbutas 1977, 285 ; Häusler 1978—82, 109—110, 112 ; Comșa 1978, 356—357.

Descoperit la Suvorovo, r. Izmail, pe malul nord-vestic la lacului Katlabuch, cu ocazia săpăturilor întreprinse de Expediția nistro-dunăreană a Institutului de Arheologie al Academiei de Științe din URSS și Muzeul de Arheologie din Odesa, în 1970, în necropola 2 de la Suvorovo.

---

9 Se afla „spre fundul gropii, împreună cu fragmente Latène și monteorene. Dovada că groapa nu a afectat stratul neolitic este lipsa aproape totală a materialelor aparținînd acestui strat" *(ibidem)*. Situația stratigrafică *(op. cit.*, fig. 2) este următoarea : Cucuteni A 2—A 3 — Gumelnița A 2 (Stoicani—Aldeni) — Monteoru (Ic 3, Ic 4, I b) — La Tène.

10 Comparat cu celelalte exemplare, sceptrul de la Fitionești prezintă cîteva anomalii

— botul depășește în înălțime fruntea, ceea ce-i dă un caracter disproporționat ;

— urechile n-au fost reprezentate ;

— partea posterioară este surprinzător de mare, atît prin lungimea ei (jumătatea lungimii totale) cît și prin înălțimea ei (relativ constantă ; de unde lipsa formei specifice „en pain de sucre") și grosimea ei ;

— nici ochii, nici nările nu sînt reprezentate.

Faptul că piesa este lustruită în întregime ne împiedică totuși de a o considera ca neterminată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

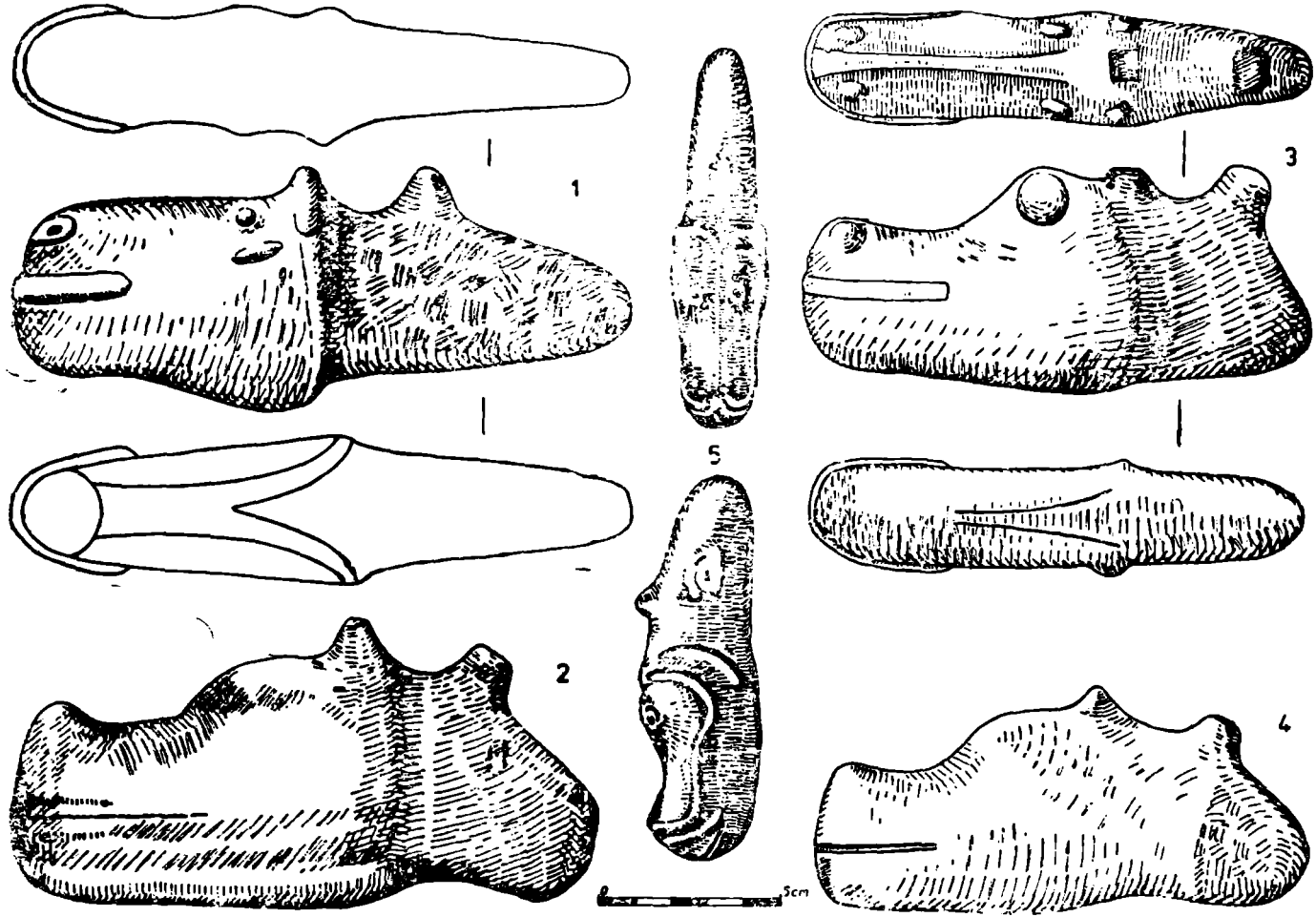

Fig. 4 — Sceptrele de tip B : 1, Suvorovo (după Danilenko, 1974) ; 2, Rezhevo (după Berciu 1962) ; 3, Terekli Mekteb (după Iessen 1952) ; 4, Drama (după Ghetov 1980) ; 5, Suvodol (după Jovanović 1979).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Sceptrul se afla în mormîntul 7 (dublu) al tumulului 1 [11].

Mormîntul este datat de către Danilenko *(op. cit.)* în perioada arhaică a culturii *Yamna*.

Dimensiunile : Lg. 17,1 cm ; î. 5 cm ; lț. 3,3 cm.

Materia primă : porfir, de culoare cenușie-închisă, cu pete albe și deschise *(ibidem)*.

Deasupra ochilor, o creastă adîncită de două ori, dă naștere urechilor.

15. TEREKLI MEKTEB (fig. 4/3).

Bibl. Iessen 1952, 48—59 ; Berciu 1954, 541—542, 546 ; Dumitrescu 1957, 91 și urm. ;1962, 95 și urm. ; Garašanin 1961, 25 ; Merpert 1965, 16 ; Gimbutas 1966, 484 ; 1977, 285.

Descoperit fortuit în 1928 în dunele de la Terekli Mekteb, regiunea Grosnensk, Stepa Karanogai, R.S.S.A. Daghestan.

Piesa a fost, atunci, achiziționată de către Muzeul Rusesc de Etnografie (actualul Muzeu Național de Etnografie din Leningrad), inventariată de către Bonci-Dobrovolski ca un cap de cal (inv. 4 931-1), împreună cu o săgeată scitică din bronz găsită în apropiere (cu care nu avea totuși nici o legătură). Provine probabil dintr-un mormînt cu ocru (urme de ocru).

Dimensiunile : Lg. 13,8 cm ; î. 6 cm ; lț. 3 cm.

Materia primă : „rocă dură, de culoare aproape neagră, cu nuanțe cenușiu-închis, și granulație albă de dimensiune destul de mare" (Iessen, *op. cit.*, 51). Nu există analiză petrografică, dar pare să fie vorba tot de aceeași rocă granitică.

Partea anterioară puternic lustruită, restul rămîne zgrunțuros.

Între cele două proeminențe — urechi, o depresiune pătrată.

Zona mediană a botului este subliniată de o creastă, pornind de deasupra buzei și oprindu-se între ochi.

Pe partea posterioară, urme de „culoare roșie".

---

11 Tumulul este de formă prelungită, cu diametrul pînă la 75 m, înalt de 4,5 m. A fost ridicat peste un cromleh de 13 m diametru, construit din lespezi așezate pe cant, și rezultînd din transformarea a două cromlehuri mai mici, cuprinse în perimetrul marelui cromleh. Deci, la origine, au existat doi tumuli mai mici, înconjurați fiecare de un cromleh. În centrul fostului cromleh din nord, pe jumătate distrus, se afla mormîntul dublu. Ar fi vorba de mormîntul principal (Danilenko 1974, 93). Groapa este de formă trapezoidală, scheletele sînt orientate est-vest. La sud, al doilea cromleh mic înconjoară un mormînt cu schelet întins pe spate, orientat tot est-vest. Aceste două morminte ar fi contemporane (Häusler 1982, 110).

Descrierea mormîntului 7. Unul din cele două schelete este culcat pe spate, brațele de-a lungul corpului, picioarele în romb. La stînga craniului, un fragment de rișniță de piatră, cu urme de ocru. Lîngă clavicula dreaptă, o lamă de silex, de dimensiuni mai mici. Pe oasele bazinului, se afla sceptrul de piatră. Al doilea schelet, de femeie se pare, era culcat la stînga primului, aproape cu totul așezat pe partea dreaptă, cu picioarele strînse pe dreapta. Brațele ușor îndoite, cu palma mîinii stingi pe bazin. Alături, un cuțit de silex, și o sulă de cupru, de dimensiuni mai mici. Mîna dreaptă întinsă spre mîna stîngă a bărbatului. Lîngă extremitățile falangelor mîinii drepte, un racloir retușat, de silex. Mare cantitate de scoici Unio, prelucrate într-un mod destul de grosolan, pe oasele bazinului. Pe vertebrele gîtului, alt rînd de scoici Unio. Pe fundul gropii, și pe cele două schelete : un strat gros de ocru roșu și cretă (pînă la 4 cm.).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

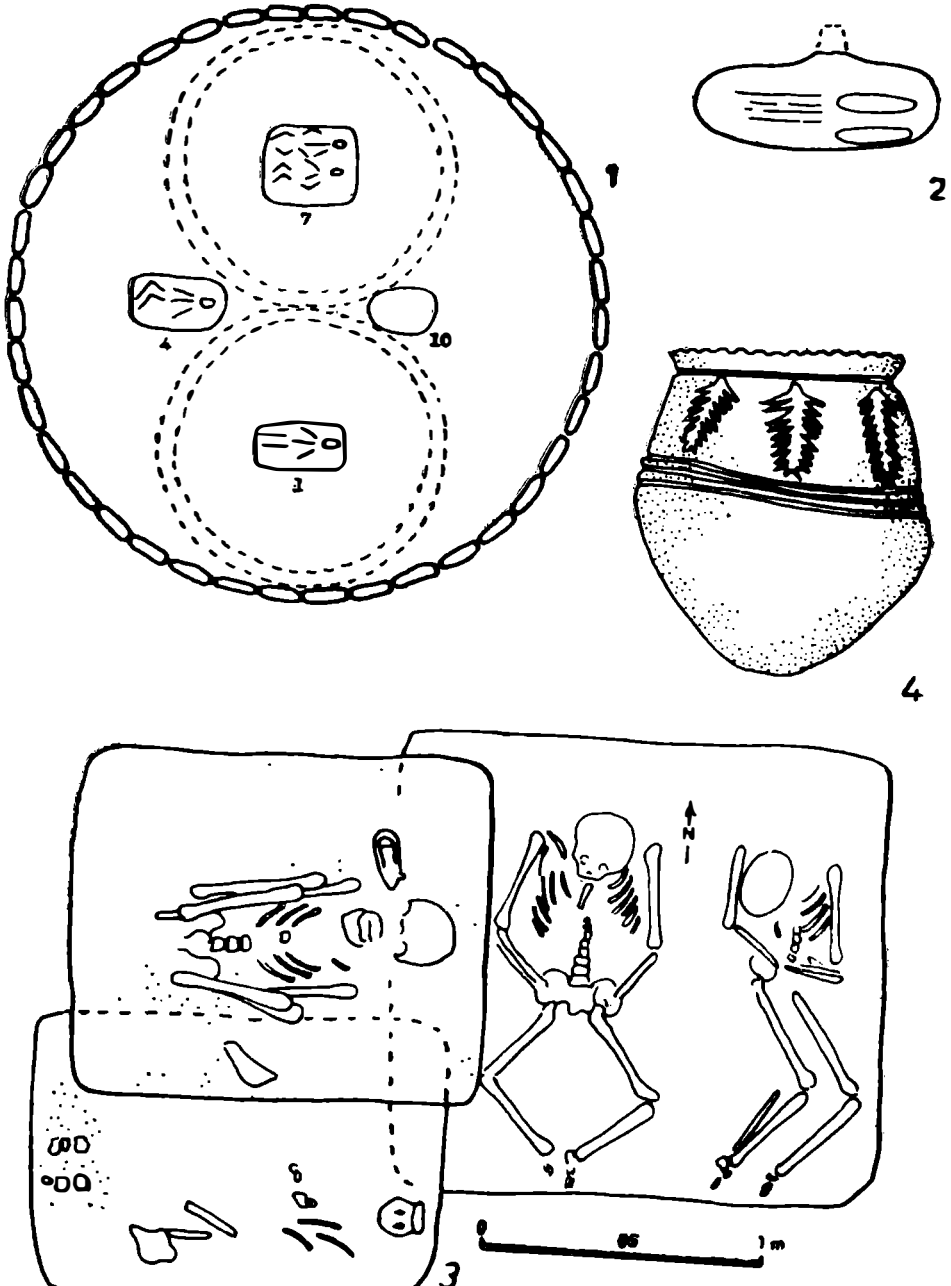

Fig. 5 — 1, tumul-ul 1 de la Suvorovo (după Häusler 1982) ; 2, sceptrul de la Berezovskaia GES (după Danilenko 1974) ; 3, tumul-ul 27 de la Arkhara, mormintele 1, 2, 3 (după Häusler, *op. cit.* ; modificările aduse la conturul gropilor sînt ale noastre) ; 4, vas din M. 2, tumulul 27, Arkhara (după Danilenko, *op. cit.*).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

16. REZHEVO (fig. 4/2).

Bibl. Detev 1961 ; Berciu 1962, 397—409.

Descoperit fortuit în 1960 de către niște țărani, la suprafața solului, pe teritoriul satului Rezhevo (între Rezhevo și Rezhevo Konara), lîngă rîul Striama, district Plovdiv, Bulgaria. Provine probabil dintr-un mormînt cu ocru. P. Detev, de la Muzeul Național din Plovdiv, l-a informat pe D. Berciu de această descoperire în cursul verii 1961, predîndu-i notele sale, desenul și clișeul piesei, spre publicare.

Dimensiunile : Lg. 15 cm ; î. 7,5 cm ; lț. 3 cm.

Materia primă : în lipsă de analiză petrografică, s-a descris ca o rocă dură, neagră, cu nuanțe gri, și granulație albă de foarte mică dimensiune.

Partea anterioară lustruită.

În urechi și pe una dintre fețe, urme de ocru roșu.

17. DRAMA (fig. 4/4).

Bibl. Ghetov 1980, 91—96 ; fig. 1.

Descoperit fortuit în 1973, în împrejurimile satului Drama, regiunea Iambol, nu departe de tell-ul Merdjumekja. Piesa se află în Muzeul județean de Istorie din Iambol.

Dimensiunile : Lg. 13,6 cm ; î. 6,2 cm ; lț. 2,8 cm.

Materia primă : „rocă tare, poroasă" *(op. cit.,* 92).

Nările bine marcate, prin două umflături ; gura reprezentată printr-o dublă linie incizată. Ochii nu sînt redați. Partea anterioară îngrijit șlefuită, contrastînd cu cea posterioară, zgrunțuroasă.

18. KJULEVCA.

Bibl. Ghetov 1980, 93.

Menționat sumar, după informațiile culese de la Ž. Važarová. A fost găsit într-un mormînt cu ocru fără tumul.

19. SUVODOL (fig. 4/5).

Bibl. Garašanin 1961, 15 și fig. 1 ; Garašanin col. 1971, 78 și nr. 172 ; Garašanin, Simoska 1976, 9—41.

Contextul descoperirii nu este prea clar. După Garašanin *(op. cit.),* sceptrul ar fi fost găsit în 1959, la Šuplevec (cunoscut în literatură sub denumirea de Suvodol), Delno Oreovo, Macedonia, Jugoslavia, în cadrul unei așezări a culturii Supleveć-Bakarno-Gumno, neoliticul tîrziu.

Cu ocazia noilor sondaje în zona pătrată a așezării (1971), a ieșit la iveală un material decorat cu șnur (Garašanin, Simoska, *op. cit.).*

Sceptrul se află în muzeul din Bitola (nr. inv. 850).

Dimensiunile : Lg. 10,5 cm ; î. 3,3 cm ; lț. 2,7 cm.

*
* *

Piesele mai sus prezentate, au provocat o îndelungată și vie discuție.

Astfel, descoperirile de la Sălcuța (1924) și Fedeleșeni (1927) s-au bucurat de o primă mențiune în cadrul celui de al VI-lea Congres Internațional de Științe Istorice din Oslo, 1928, în comunicarea ținută de către I. Andrieșescu (1929). Interpretate ca reprezentări ale „unui ani-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

mal mai mult sau mai puțin fantastic" ele nu se pot explica decît prin tradiția artei paleolitice, „persistînd în aceste ținuturi".

I. Nestor (1933), subliniind dificultatea de a face considerații la data aceea și imposibilitatea de a preciza despre ce fel de animal este vorba, înlătură apropierea (Dumitrescu 1931) cu niște figurine egiptene. Se gîndește mai degrabă la plastica de piatră din cercul baltic, apropiere susținută prin prezența *kammkeramik*-ei în cadrul unor așezări Cucuteni B. Autorul menționează un alt exemplar, cel de la „Vaja" (Văleni) considerîndu-l tot figurină.

Vl. Dumitrescu (1934) menține ipoteza formulată anterior : animalul reprezentat este „perfect recognoscibil" : este vorba de un hipopotam, figurinele fiind, probabil, importuri directe din Egipt. R. Vulpe (1934) și I. Andrieșescu (1938) se vor ralia acestei ipoteze. În ceea ce privește piesa de la „Vaja", semnalată lui Vl. Dumitrescu de către D. Berciu (deși menționată deja la Nestor 1933), se atrage atenția (Dumitrescu 1934) că nu poate fi vorba de o figurină, în ciuda înfățișării generale, ci de o unealtă, care „ar putea fi, de altfel, și ea, o piatră pentru baston de comandament".

În 1939, S. Gallus și T. Horváth publică un sceptru analog celui de la „Vaja", găsit la Vladikavkaz. Autorii îl descriu ca pe un „topor de piatră", probabil de solemnitate. Îl datează, împreună cu cel de la „Vaja", în perioada fierului, văzînd în ele antecedente ale piesei *Ärmchenbeil* din bronz.

Cu ocazia descoperirii mormîntului cu ocru de la Casimcea (Popescu 1940) mai apare un nou sceptru zoomorf. Reprezintă el un cap de rinocer ? de hipopotam ? sau de cîine dog ? Autorul consideră ca foarte plauzibilă teza lui Vl. Dumitrescu (vezi mai sus). Dar își explică greu caracterul celorlalte piese de inventar. Vede pentru topoarele de silex șlefuit niște analogii în Rusia meridională, anume în mormintele cu ocru de la Mariupol.

În 1952, Iessen face cunoscută piesa de la Terekli Mekteb, un „mic idol de piatră", reprezentînd un cap de mistreț, sau de porc domestic, și nu de cal harnașat (cum l-a descris Bonci — Dobrovolski). Sceptrul, ca și cele cunoscute din România, este cu mult anterior perioadei sciților timpurii. Provin din același centru, poate din același atelier. Autorul își explică distanța existentă între diferitele piese printr-un schimb intertribal cu direcție dublă, est-vest și vest-est.

În urma publicării acestui nou sceptru, D. Berciu (1954) declară ca incontestabilă originea estică a acestor piese. Dar le datează într-o epocă mai nouă sceptrele din România aparțin complexelor Gumelnița D — Săcuța D — Gorodsk-Usatovo și sînt sincrone cu cele de la Terekli Mekteb, care se leagă poate de complexul mormintelor cu ocru. Identificarea cu un cap de cal este plauzibilă. Este subliniată semnificația dublă a acestor figurine, ca totem și ca sceptru, marcă de distincție socială.

În 1954, apare, inclusă în monografia sa despre Hăbășești, textul unei comunicări ținută anterior de către Vl. Dumitrescu (1951), în care renunță la teza sa anterioară despre originea egipteană a sceptrelor,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

descoperirea de la Casimcea aruncînd o nouă lumină asupra acestor sculpturi. Este vorba de capete de cal, și sînt de atribuit triburilor pontice. Se subliniază rolul plasticii caucaziene. Exemplarele de la Sălcuța și Fedeleșeni ar fi imitații locale ale tipului descoperit la Casimcea.

Același autor (1955) reia problema mai pe larg, începînd cu cîteva observații de ordin istoric. Caracterul pieselor de inventar ale mormîntului de la Casimcea opunîndu-se unei datări în epoca Usatovo, sceptrele sînt din vreme pre-Usatovo, și se datorează unor contacte cu triburile nord-pontice, începînd cu sfîrșitul fazei Cucuteni A. Exemplarele de la Sălcuța și Fedeleșeni, sculptate în stepele pontice, au ajuns aici pe calea unor schimburi intertribale. Poziție pe care autorul o mai detaliază în 1957 : ca și ceramica C, sceptrele sînt dovada relațiilor între triburile Cucuteni-Tripolie și cele pontice, și a prezenței acestei populații străine în Dobrogea chiar înainte de marea migrație.

Publicînd exemplarul de la Suvodol, M. Garašanin (1961) vede în el confirmarea datării la un nivel neolitic tîrziu a sceptrelor, care dovedesc mai degrabă o migrație de populație din sudul Rusiei în această vreme, decît schimburi economice intertribale.

D. Berciu (1961) pune la îndoială originea nord-pontică a acestor piese. Aparținînd culturii Cernavoda, ele sînt de origine egeo-anatoliană, și figurează capete de cîine. Își va menține părerea cînd publică (1962) exemplarul găsit la Rezhevo, Bulgaria.

În același an, Vl. Dumitrescu (1962) revine asupra problemei cu ocazia publicării piesei de la Suvodol. Nu este de părere că se poate vorbi de prezența unor elemente etnice de origine nord-pontică în aceste ținuturi, neexistînd aici alte vestigii specifice acestor populații.

N. Merpert (1965) adaugă listei sculpturilor două noi exemplare, de tip schematic de data aceasta : sceptrul de la Arkhara (stepa kalmukă) și cel de la Kuibîșev. După autor, prin ele se confirmă situarea lor la un nivel Cucuteni A. Le consideră ca aduse de către grupuri izolate de triburi nord-pontice, spre sfîrșitul mileniului 4, în mișcarea lor spre sud și sud-vest.

Aceeași poziție o găsim la M. Gimbutas (1966), care vorbește despre niște „figurine rotunde sau plate, reprezentînd capete de cal", legate de perioada de expansiune *Kurgan*. Autoarea va preciza ulterior (1976) că aceste sculpturi sînt „cele mai timpurii reprezentări de cal harnașat". Menționează un nou exemplar schematic, găsit într-o casă tripoliană, la Berezovskaia GES.

Vl. Dumitrescu (1972) accentuează importanța acestei descoperiri care, oferind o situație analogă cu cea de la Fedeleșeni, înlătură definitiv dubiile despre apartenența culturală a ultimei. Ajungînd la sincronismul Cucuteni A 3—A 4 — Gumelnița B 1 — Sălcuța IV, autorul conclude că sceptrele de la Sălcuța și Fedeleșeni aparțin aceluiași moment cronologic. Aceasta confirmă cele declarate de el mai de mult ; anume că sceptrele din Oltenia și Moldova sînt de pus în legătură nu cu pătrunderea unor triburi stepice, ci cu relațiile dintre triburile eneolitice locale și cele nord-pontice, relații existînd încă din faza Cucuteni A (vezi și ceramica de la Drăgușeni).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

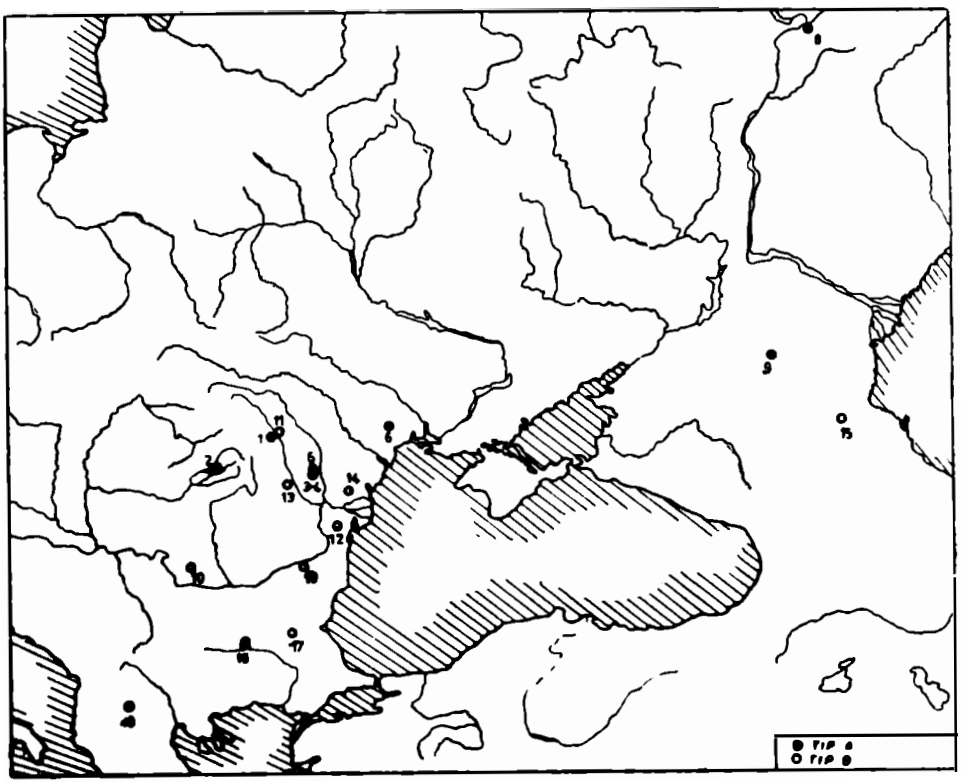

Fig. 6 — Harta de difuzare a sceptrelor de tip A şi B: 1, Mogoşeşti; 2, „Vaja" = Văleni; 3—4, Obîrşeni; 5, Bîrlăleşti; 6, Berezovskaia GES; 7, Vladikavkaz; 8, Kuibîşev; 9, Arkhara; 10, Sălcuţa; 11, Fedeleşeni; 12, Casimcea; 13, Fitioneşti; 14, Suvorovo; 15, Terekli Mekteb; 16, Rezhevo; 17, Drama; 18, Kjulevca; 19, Suvodol.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

V. N. Danilenko (Danilenko, Šmagli 1972 = Danilenko 1974), evidențiind relațiile dintre triburile de agricultori și cele de crescători de vite începînd cu mijlocul mil. al 4-lea, trece în revistă toate sceptrele cunoscute împărțindu-le în două tipuri, realist și stilizat, și face cunoscută o nouă descoperire, cea de la Suvorovo, Buceag. Ambele tipuri figurează, după el, capete de cal, cu căpăstru (tarpanul stepic). Originare din ținuturile nord-caucaziene, de lîngă Marea Caspică (Danilenko 1974, 93—98), ele atestă nașterea cavaleriei încă din mijlocul mil. al 4-lea.

E. Comșa (1973) atribuie totalitatea pieselor (zoomorfe și stilizate) comunităților Srednîi Stog și le explică prezența prin pătrunderea lor, la sfîrșitul fazei Cucuteni A, în ținuturile noastre.

N. I. Merpert (1974) publică sceptrul din Kuibîșev, drept cap de cal stilizat.

În 1975, seria sceptrelor schematice se îmbogățește cu alte două exemplare, descoperite în sud-estul Moldovei, într-un context Cucuteni A final. În urma lui Vl. Dumitrescu, M. Brudiu, care le publică (1975), asociază această categorie de obiecte unui alt element cultural, anume ceramica Cucuteni C, „tot atît de străin mediului cultural cucutenian autohton". Amîndouă și-ar găsi originea în spațiul nord-pontic și nord-caucazian. Prezența sceptrelor în mediul cucutenian se explică prin relații de schimburi, pierzîndu-se valoarea lor inițială.

M. Gimbutas (1977), dorind să ilustreze „conștiința de războinic" a omului *kurgan*, citează două exemple „revelatoare asupra ideologiei indo-europene" mormîntul de la Casimcea și cel de la Suvorovo. Le leagă de primul val kurgan.

H. Todorova (1977) menționează alte două sceptre, din seria zoomorfă, descoperite la Iambol și Garvan (Silistra).

A. Oprițescu (1977), pe baza hărții de difuzare a sceptrelor, consideră ca plauzibilă apartenența lor la comunitățile Cernavoda I. Același punct de vedere și la S. Morintz (1977).

E. Comșa (1978) atribuie mormîntul de la Suvorovo culturii Srednîi Stog II. El vede două căi de difuzare a sceptrelor și comunităților care l-au creat și vehiculat : una de-a lungul Dunării, alta mai sudică.

M. Petrescu-Dîmbovița (1978), cu multă prudență totuși, a fost tentat să lege sceptrele din teritoriul românesc de culturile perioadei de tranziție.

A. Häusler (1978) susține că sceptrele, stilizate ca și cele zoomorfe, nu pot „cel puțin dintr-un punct de vedere cronologic" reprezenta o dovadă a pătrunderii timpurii a nomazilor stepelor nord-pontice spre Balcani. În ceea ce privește cele zoomorfe, este clar, zice autorul, că exemplarele cele mai timpurii provin nu din stepă, ci din vechile culturi agricole balcanice. Mormintele de la Suvorovo și Arkhara datează dintr-o fază tîrzie a mormintelor cu ocru.

Total opusă teoriei lui Haüsler este cea a lui M. Gimbutas (1978), care vorbește despre „invazia războinicilor călăreți".

Anul 1980 îmbogățește lista sceptrelor zoomorfe cu alte două exemplare, unul descoperit în România, la Fitionești (Harțuchi 1980), atribuit componentei orientale a culturii Cernavodă I (cel de la Terekli Mekteb

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

datorîndu-se schimburilor permanente între triburile nord-pontice și cele nord-caucaziene), altul în Bulgaria, lîngă Iambol (Ghetov 1980). Ultimul autor precizează că identificarea animalului reprezentat nu constituie o problemă esențială, scopul creatorilor acestor figurine ar fi fost redarea unei „reprezentări generalizate a unui animal". Le datează în prima jumătate a mileniului al 4-lea. Autorul mai menționează descoperirea unui alt sceptru zoomorf la Kjulevca, regiunea Šumen, într-un mormînt cu ocru.

Vl. Dumitrescu (1981, 596) contestă atribuirea mormîntului de la Casimcea culturii Cernavodă II (cu trimitere la Petrescu 1978, 73), legînd descoperirile de sceptre de prima migrație a triburilor nord-pontice (Srednîi Stog II), spre sfîrșitul fazei Cucuteni A.

*
* *

Încheind prezentarea diferitelor opinii, facem precizarea că numărul descoperirilor este încă prea restrîns în raport cu imensitatea teritoriului pe care-l pun în discuție. În cele ce urmează prezentăm unele observații, ce reies din analiza paralelă a celor două serii de sceptre.

Privite din punct de vedere tehnologic, putem spune că e vorba, la ambele tipuri, de *têtes de masse*, montate pe o coadă, probabil înfurcată, și blocate cu legături la nivelul proeminenței. O analiză exhaustivă a acestor piese ar cere astfel includerea unui alt tip de descoperiri, măciucile, cu variante multiple (sferoidale simple, cu protuberanțe, cu prelungiri, în formă de sferă aplatizată...), răspîndite pe un teritoriu tot atît de vast, de la Caucaz pînă în Cîmpia Tisei, trecînd prin Transilvania.

Cît privește semnificație lor funcțională, s-ar putea ca ele să reprezinte, cel puțin pentru Europa, cele mai vechi forme de sceptru, simbol al autorității, prin extensie semn de distincție socială și, poate, totem (Berciu 1954, 545).

Diferențele dintre cele două serii de sceptre, atît pe plan morfologic cît și pe cel al difuziunii lor geografice, indică în mod clar că ele nu trebuiesc obligatoriu privite global, ca o unică și aceeași categorie de obiecte, de aceeași origine, de aceeași vechime, așa cum au presupus N. I. Merpert (1965, 15 ; 1974, 60), M. Gimbutas (1970, 158 ; 1977, 285), V. N. Danilenko și M. M. Šmagli (1972, 5 = Danilenko 1974, 95).

Dacă azi putem spune că a fost acceptată în mod aproape unanim identificarea sceptrelor zoomorfe drept capete de cal (ce alt animal ar fi putut, într-adevăr, mai bine decît calul, să sugereze aura șefului sau a războinicului, prin mijlocirea puterii oculte cu care era impregnat sceptrul ?), nu există, din contră, nici-un motiv (vezi și Dumitrescu 1934 ; 1954 ; 1955 și urm.) să vedem în exemplarele de tip A o replică foarte abstractă a celor zoomorfe (idee sugerată probabil de bara transversală care intersectează nervura în formă de U și care a fost interpretată ca o piesă din ham). Exemplarele cu „U"-ul nebarat (cf. sceptrul de la Văleni) și mai ales cele cu „caneluri" se opun acestei supoziții.

Foarte recent, Häusler (1982, 108) consideră că sceptrele de tip A sînt imitații grosolane, în piatră, ale unor amulete din corn, ca cele

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

găsite printre mobilierul funerar din necropola de la Sezzhee, cultura Samara [12].

Aceste amulete, confecționate într-o ramură de elan, au forma unei valve de scoică. La una dintre extremități, ele sînt ornate cu un cap de rață sculptat fin. Conturul piesei este subliniat parțial de o nervură subțire. În mijlocul piesei, a fost cruțată o proeminență, prevăzută cu gaură de suspensie. Desigur, forma generală a piesei o poate evoca pe aceea a sceptrelor noastre, dar absența de pe exemplarele din piatră a reprezentării rației (prin tehnica gravurii de exemplu) trebuie să ne facă să înlăturăm o asemenea apropiere.

În ceea ce ne privește, considerăm aceste piese, așa-zise „stilizate", în urma lui Vl. Dumitrescu și S. Gallus — T. Horváth, ca un fel de toporașe simbolice. Rămîne problema unei probabile semnificații totemice a desenului geometric în formă de „U", barat sau nebarat, care le ornează [13].

*

Cît despre originea pieselor noastre, ar trebui luați în considerare mai mulți parametri

1. Pe baza considerentelor pur statistice, ne apare că zona balcano-dunăreană deține majoritatea sceptrelor zoomorfe (la ora actuală, un singur sceptru există pentru teritoriul *Drevneiamnaia* ceea ce a sugerat cîtorva cercetători ideea unei fabricații locale, vehiculată ulterior către regiunile nord-pontice (Berciu 1962, 407; Häusler 1981, 115) [14].

2. Un simplu examen petrografic al materialului folosit pentru aceste sculpturi este puțin elocvent: aceleași roci există și în Carpați și în Caucaz. Fapt subliniat deja de către Iessen (1952, 52), și confirmat recent cu ocazia analizei petrografice a exemplarului de la Mogoșești: roca în care a fost tăiat există în Ural și în Caucaz, dar și în Munții Bîrgău-Țibleș. Într-adevăr, doar un examen microscopic (cf. Dumitrescu 1955, 929), cu inconvenientele metodei (necesitatea de a efectua prelevări) ar putea rezolva într-o manieră definitivă problema originii.

---

12 Cultură eneolitică recent descoperită (Vasiliev—Matveeva 1976, 73—96; 1979, 147—266) răspîndită în zona Volgăi (cursul mijlociu) — Samara. Necropola de la S'ezzhes (regiunea Kuibîșev) se compune din 9 morminte, cu schelete întinse pe spate, membrele alungite, capul orientat de la est spre nord-est, cu oasele vopsite cu ocru roșu. Unele dintre aceste morminte aveau un bogat mobilier funerar, compus din piese din silex și din os, din elemente de podoabă confecționate din os, din scoici și din colți de mistreț. Ceramica, constînd din vase de formă ovoidă, cu fund rotund sau plat foarte mic, prezintă în motivistica sa elemente de tradiție bugo-nistriană.

13 Există două posibilități sau forma generală prevalează, nervura în relief mulțumindu-se să sublinieze conturul piesei, decorînd-o în același timp, sau piesa însăși nu este decît un suport material pentru simbolica conținută în „U"-ul culcat.

14 Citățm din Häusler „Nu există la ora actuală nici un argument pentru a susține ipoteza că apariția acestor exemplare este mai veche în regiunile stepice decît în cercul culturilor agricole balcanice. O difuzare în sens invers este cu mult mai probabilă, în aceeași măsură în care apariția măciucilor de piatră în regiunea Volgăi este cu mult ulterioară apariției lor în Carpați."

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. Comparînd harta de difuzare (fig. 6) a celor două serii de sceptre, rezultă că nu există suprapunere decît în zona care se află la nord de Caucaz. Difuzarea vestică a tipului A este mult mai limitată, netrecînd limita meridională a ariei Cucuteni — Tripolie. Punctul cel mai nordic este reprezentat de exemplarul din muzeul din Kuibîșev ,găsit, se spune, într-un mormînt *Yamna*, la nord de Samara sau la sud de Kuibîșev (!). O astfel de difuziune pare să exprime contacte între comunitățile Cucuteni-Tripolie și cele care au creat aceste piese, sau cel puțin, le-au adoptat, asigurînd în același timp vehicularea lor.

Partizanii unei origini nord-pontice a sceptrelor (de tipul A și B), le atribuie în general comunităților Srednîi Stog II, în aceeași măsură ca și vestigiile funerare de la Cainari, Suvorovo, Casimcea, Decea Mureșului, Csongrad, și ceramica Cucuteni C (Comșa 1976, 35—36 ; 1978, 357—358 ; Dumitrescu 1981, 597 ; Ecsedy 1979, 40—41 ; 1982, 119—122). Totuși, nimic nu indică un raport oarecare între aceste figurine și cultura Srednîi Stog II nici o descoperire de acest gen n-a fost încă făcută în această zonă. Ori la ora actuală, cultura Srednîi Stog II este relativ bine cunoscută. Pe de altă parte, comunitățile ei nu par a fi preluat de la cele anterioare Nipru-Donețiene tradiția prelucrării pietrei (ne referim la acea multitudine de piese litice în formă de suveică, cu decor variat, ce ar putea fi figurine antropomorfe).

Repartizarea sceptrelor zoomorfe (tipul B) este cu totul diferită și demonstrează o difuzare către vest, urmînd căi mai meridionale : prin fișia stepică care mărginește malul nord-vestic al Mării Negre (Suvorovo, Casimcea), de-a lungul cursului inferior al Dunării (Garvăn, Sălcuța), pînă în inima cîmpiei trace (Rezhevo, Iambol) și Bitolia (Suvodol).

Asemenea căi de difuzare, prin cîmpia Dunării și a Mariței, ne fac să ne gîndim la cele folosite de comunitățile Cernavodă I, în coborîrea lor către sud-vest [15]. Aceste comunități au putut fi creatoarele (Opriţescu 1976 ; idem 1977 ; Morintz 1977, 1467 ; idem 1978, 96 ; Harțuchi 1979) sau pur și simplu vehiculatoarele acestor sceptre zoomorfe, locul lor de origine trebuind a fi căutat atunci încă și mai la est (Crimeea ? Caucazul de Nord ? Pentru o origine nord-caucaziană, vezi Danilenko 1974, 99).

*

Poziția cronologică exactă a sceptrelor este o problemă delicată, pentru simplul motiv că în foarte puține cazuri (fie că e vorba de tipul A ori de tipul B) au putut fi găsite într-un context cultural sigur. Și încă trebuie să scădem, din aceste foarte rare cazuri, pe acelea pentru care „contextul cultural sigur" constă dintr-un mormînt, tumular sau

15 Concentrarea sceptrelor zoomorfe la vest de Nistru ar putea veni în sprijinul ipotezei după care comunitățile Cernavodă I — mai exact comunitățile ce vor da naștere, odată ce au venit în contact cu fondul cultural local, culturii Cernavodă I — ar fi originare din ținuturile ocupate ulterior de către populația Mihailovka (Dodd-Opriţescu 1977), idee reluată de altfel de N. Harțuchi (1979), ce omite să indice sursa de informare.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nu : la ora actuală, asemenea monumente sînt datate într-un mod pur empiric [16].

Sînt de precizat două puncte : 1) Există contemporaneitate între cele două tipuri de sceptre ? 2) Pot fi ele puse în legătură cu primele infiltrații nord-pontice ce afectează „vechea Europă" eneolitică, sau numai cu cel de al doilea val nord-pontic, usatovian ?

În ceea ce privește sceptrele de tip A, descoperirile recente făcute în cadrul satelor de tip Cucuteni A 3 (Obîrșeni) — Tripolie B 1 (Berezovskaia GES) au permis ca momentul difuziunii lor să fie situat mai precis. Aceste descoperiri, oare vin ele să confirme ipoteza lui Vl. Dumitrescu (1954, 544) conform căreia „nu ar fi de loc de mirare" ca cele două serii de sceptre să fi fost contemporane ? Sau sceptrele de la Obîrșeni, găsite printre dărîmăturile unei locuințe cucuteniene deranjate de arături (deci nu „in situ") din etapa A 3 și cel de la Berezovskaia GES, aparținînd foarte probabil unui nivel de locuire de tip Tripolie B I, indică un moment de difuzare puțin anterior celui ce este socotit corespunzător primului val nord-pontic (Gumelnița B 1 — Cucuteni A 4 — Tiszepolgár final ?).

Prezența sceptrelor de tip A chiar de la un nivel Cucuteni A 3 ar putea găsi o confirmare în foarte recentele descoperiri făcute în sudul Moldovei, la Tîrgu-Berești, jud. Galați (Dragomir 1982 a ; 1982 b : ceramică Cucuteni C în cadrul unei așezări cucuteniene din etapa A 3), la Carcaliu, jud. Tulcea (Lazurcă 1981 ceramică „străină" în cadrul unei așezări de tip Gumelnița B 1) [17]. De citat, tot în acest context, zăbalele din os găsite la Hăbășești, Rușeștii Noi, Sabatinovka I.

Toate aceste descoperiri scot la lumină un prim șoc, ce se manifestă în sectorul oriental al teritoriului românesc într-o manieră dublă prin

---

16 După părerea noastră, de pildă, nu există nici un argument serios pentru a considera mormîntul tumular de la Hutor Popova (cursul inferior al Donului) ca unul din vestigiile *Iamna* cele mai vechi în această regiune (vezi Ecsedy 1979, 41). De altfel, criteriile de datare a mormintelor *Iamna* sînt încă foarte diferite. Astfel, variațiile în poziția scheletelor implică pentru I. Berezevskaia (1959) diferențe cronologice, pe cînd aceleași variații nu au nici o valoare de acest ordin pentru Leskov (1967). Toate dificultățile problemei constau în faptul că avem de-a face cu un număr infinit de grupuri culturale, ale căror date cunoscute, foarte parțiale încă, se încearcă a fi înserate într-un cadru rigid, considerat ca valabil pentru un teritoriu foarte vast. Mormîntul 1 al Kurganului 27 de la Arkhara (vezi nota 7) este în această privință un exemplu elocvent : considerat de către N. Merpert (1965, 16 ; 1974, 60) ca mormînt *Iamna* „de un arhaism incontestabil", el este atribuit de către L. S. Klein (1976, 29) monumentelor de tip catacombe, în timp ce A. Häusler (1982, 297) îl datează dintr-o fază tîrzie a „culturii mormintelor cu ocru".

17 Ceramica Cucuteni C de la Tg. Berești (ale cărei caracteristici sînt de așa natură încît I. Dragomir vorbește de un proces de „cucutenizare" începînd cu etapa Cucuteni A 3 !) și aceea cu caracter „străin" a așezării gumelnițene de la Carcaliu prezintă un mare număr de analogii între ele. Să menționăm, de exemplu, triunghiurile hașurate de incizii ori umplute cu alveole, ori constituite din impresiuni de dinți foarte fine. Asemenea ceramicii din Fedeleșeni sau Drăgușeni, ceramica „străină" de la Berești, Carcaliu și Berezovskaia GES nu are nici o legătură cu materialul stepelor nord-pontice (Dumitrescu 1981, 597) și încă mai puțin cu acela din îndepărtata zonă Kamm-Keramik (Marinescu 1980).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

apariția de elemente culturale, străine mediului local (Hăbășești, Obîrșeni, poate Bîrlălești și Mogoșești), dar mai ales prin „reculul" spre interior al comunităților periferice eneolitizate la o etapă anterioară, într-un sens Cucuteni-Tripolie sau Gumelnița (sau Aldeni II) după caz, care, cu toate acestea, și-au păstrat fondul lor tradițional de cultură.

Cultura Samara (Vasilev, Matveeva 1979, 150 și urm.) ne pare foarte semnificativă în acest sens : socotită eneolitică, probabil contemporană cu începuturile fenomenului *Yamna (Drevneiamnaia)*, se caracterizează printr-o ceramică ce dovedește o clară moștenire bugo-nistriană. Acest fapt ilustrează pregnant procesul de aculturație ce s-a produs pe acest imens teritoriu, prin difuzare în spațiu, în etape cronologice succesive.

În ceea ce privește sceptrele de tip B, contextul cultural al exemplarului de la Fedeleșeni constituie, pentru moment, baza cea mai sigură [18] pentru datarea lor : într-un orizont Cucuteni A final — Cernavodă I — Brătești.

Așezarea eneolitică de la Šuplevec (actuala denumire a Suvodolului) se situează (Garašanin Simoska 1976) la un nivel Sălcuța II c-III — datare care ar putea să fie valabilă și pentru sceptrul de la Sălcuța [19].

Atribuirea seriei sceptrelor de tip B perioadei de tranziție spre bronz (Berciu 1962, 401 și urm. ; Petrescu-Dîmbovița 1978, 73) nu poate fi reținută. Nici punctul de vedere al lui A. Häusler (1981, 115) după care nu este plauzibil a se vedea în sceptre dovada unei pătrunderi a „nomazilor din stepe" încă din eneolitic. Autorul aduce în discuție exemplarul găsit în mormîntul de la Suvorovo, atribuit „unei faze tardive locale a complexului mormintelor cu ocru" (1982, 113), „post-Usatovo sau, cel mult, contemporană cu Usatovo", de la care s-a preluat tradiția cromleh-ului *(op. cit.,* 110) [20].

Sceptrele noastre zoomorfe pot reflecta cu adevărat pătrunderea viitoarelor comunități Cernavodă I în Bărăgan, dar sînt departe totuși de a dovedi revărsarea asupra vechii Europe a unor „hoarde de călăreți", „războinici călări", pentru a relua expresiile scumpe lui M. Gimbutas 1977, 1978). Autoarea a văzut în aceste sculpturi un suport pentru teoria sa „migrationistă", un suport material ilustrativ, destinat a o face mai palpabilă, dar și mai „palpitantă".

Dacă, în 1929, cele două sceptre cunoscute pe atunci, de la Sălcuța și Fedeleșeni, nu îi puteau permite lui I. Andrieșescu altceva decît să deschidă problema semnificației lor, în așteptarea unor noi descoperiri, astăzi, în 1983, cu cele 19 exemplare, avem posibilitatea să ne exprimăm

---

18 Nu există (vezi și Dumitrescu 1962, 97) nici un motiv pentru a pune la îndoială apartenența sceptrului de la Fedeleșeni la mediul (Cucuteni A) în care a fost găsit, și a-l socoti mai degrabă de vreme Usatovo (așezarea prezentînd, se pare, și niște elemente usatoviene).

19 A se lua în considerație cazul eventual al exemplarelor conservate timp de mai multe generații, dincolo de acest orizont cronologic.

20 Vezi și Häusler (1982, 110), care compară mormîntul 1/7 de la Suvorovo cu mormîntul secundar 1/17 din tumul-ul de la Arciz (mormînt dublu cu cromleh ; scheletele orientate către est, în poziție dorsală, cu membrele alungite ; cu podoabe confecționate din scoici Unio). Cele două morminte au fost socotite contemporane pe baza acestor podoabe (!).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cîteva „păreri", pe baza unor observații concrete, rămînînd totuși departe încă de un răspuns definitiv. Așteptăm și noi alte descoperiri, și pînă atunci, să ne ferim de teoriile care se revelează a fi extremiste.

LE SCEPTRE DE MOGOȘEȘTI-SIRET, DÉP. D'IAȘI, PROBLÈMES D'ORIGINE ET DE DATATION

Résumé

La Moldavie s'enrichit d'un nouvel exemplaire de sceptre de pierre, schématique : il s'agit d'une découverte fortuité, faite à Muncelul de Sus (com. de Mogoșești, dép. d'Iași), dans une zone où ont été découverts ultérieurement quelques fragments de céramique cucuténiene, d'une phase non précisée encore.

Le sceptre, en diorite porphyrique, se compose de deux parties distinctes : une partie figurative, bifaciale, de section quasi-rectangulaire ; une partie postérieure, de section ovale surmontée d'une proéminence conique, lieé au système d'assujettissement de la pièce au manche. La partie antérieure, joliment polie (contrairement au reste de la pièce), présente sur ses deux faces une fine nervure, qui en souligne le contour. Une autre nervure, recoupant la première, ceint le sceptre vers son arrondi. A en juger par les traces, fines et denses, laissées sur les deux faces l'emmanchement de la sculpture a fortement empiété sur cette partie.

Faisant suite à cette description, nous est présentée la liste des exemplaires du même type (= type A) mis au jour à „Vaja" = Văleni (dép. du Mureș), Obîrșeni (dép, du Vaslui ; deux exemplaires), Bîrlășești (dép. du Vaslui), Berezovskaia GES (Bug Méridional Ukraine), Vladikavkaz (= Ordjonikidze, Ossétie du Nord), Koulbîchev (URSS), Arkhara (steppes kalmoukes, URSS).

À cette liste, viennent s'ajouter les sceptres dits „réalistes" on zoomorphes (= type B), de Sălcuța (dép. de Dolj), Fedeleșeni (dép. d'Iași), Casimcea (dép. de Constanța), Fitionești (dép. de Vrancea), Suvorovo (Lac Katlabuch, URSS), Terekli Mekteb (Daghestan), Rezhevo (district de Plovdiv, Bulgarie, Drama (district de Iambol, Bulgarie), Kjulevca (district de Sumen, Bulgarie), Suvodol (Macédoine, Yougoslavie).

Les auteurs rappellent ensuite les divers points de vue exprimés depuis plus d'un demi-siècle sur ces petites sculptures, schématiques ou réalistes, la controverse portant sur leur attribution culturelle et la nature de l'animal représenté.

Dans une dernière partie, les auteurs présentent un certain nombre d'observations, issues d'un examen parallèle des deux types. Ils soulignent tout d'abord la nécesité de ne pas envisager à priori la série entière des sceptres de façon globale, mais comme deux groupes distincts (type A et type B), d'origine et d'époque *éventuellement* différentes.

S'il est généralement admis, à l'heure actuelle, que le sceptre du type B représente une tête de cheval, il est très peu probable que le type A soit une réplique très abstraite (Danilenko, Merpert, Gimbutas) du premier. Il s'agirait plutôt de la figuration purement symbolique d'une arme, peut—être une hache.

En ce qui concerne l'origine de ces pièces, il faut avoir en vue plusieurs points :

— La répartition numérique actuelle est à interpréter avec le maximum de prudence (cf. Berciu 1962, Häusler 1981).

— Seul un examen microscopique des diverses pierres utilisées pourrait apporter des données sûres pour le problème de l'origine.

— Les cartes de diffusion des deux types ne coincident pas. Celle du type A est plus limitée vers l'ouest, et témoigne de contacts avec les communautés Cucuteni—Tripolie. L'hypothèse d'une origine Srednii Stog (Comșa 1978, Dumitrescu 1981) n'est soutenue par aucun élément concret.

La répartition du second type indique une diffusion vers l'ouest selon des voies plus méridionales, qui pourraient bien être celles empruntées par les communautés Cernavodă I, dans leur descente vers le sud-ouest.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La datation des sceptres se heurte, la plupart du temps, à un problème essentiel : l'absence d'un contexte culturel sûr, ou, dans le meilleur des cas, la difficulté d'encadrer chronologiquement le complexe culturel respectif (cf. sépultures à ocre). Deux questions demandent une réponse : 1) Y-a-t-il une contemporaneité des types A et B ? 2). Les sceptres sont-ils à mettre en liaison avec les premières infiltrations nord-pontiques qui affectent la „Vieille Europe", on bien avec un courant ultérieur, usatovien ?

En ce qui concerne les sceptres de type A, il semble qu'ils appartiennent à un horizon Cucuteni A 3 — Tripolie B I (des mouvements de population dès cette étape étant également attestés par les récentes découvertes de Tg. Bereşti — Carcaliu). Les sceptres de type B (cf. Fedeleşeni) se situent probablement à un niveau Cucuteni A final — Cernavodă I — Brăteşti.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1 — Sceptres du type A : 1, Mogoşeşti ; 2, „Vaja"—Văleni (d'après Brudiu 1975) ; 3—4, Obîrşeni *(ibidem)* ; 5, Bîrlăleşti (d'après Brudiu, Coman 1979).

Fig. 2 — Sceptres du type A : 1, 2, S'ezzhee (d'après Vasiliev, Matveeva 1979) ; 3, Vladikavkaz (d'après Gallus, Horváth 1739) ; 4, Arkhara (d'après Markovin 1976) ; 5, Kouĭbychev (d'après Merpert 1974).

Fig. 3 — Sceptres du type B : 1, Sălcuţa (d'après Berciu 1954) ; 2, Fedeleşeni *(ibidem)* ; 3, Casimcea (d'après Popescu 1940) ; 4, Fitioneşti (d'après Harţuchi, Bobi 1981).

Fig. 4 — Sceptres du type B : 1, Suvorovo (d'après Danilenko, 1974) ; 2, Rezhevo (d'après Berciu 1962) ; 3, Terekli-Mekteb (d'après Iessen 1952) ; 4, Drama (d'après Ghetov 1980) ; 5, Suvodol (d'après Jovanovic 1979).

Fig. 5 — 1, Suvorovo, tumulus 1 (d'après Häusler 1982) ; 2, sceptre de Berezovskaia GES (d'après Danilenko 1974) ; 3, Arkhara, sépultures 1, 2, 3 du tumulus 27 (d'après Häusler, *op. cit.* ; les modifications apportées dans le contour des fosses nous reviennent) ; 4, Arkhara, vase de la sépulture 2, tumulus 27 (d'après Danilenko, *op. cit.).*

Fig. 6 — Carte de diffusion des sceptres de type A et B 1, Mogoşeşti ; 2, „Vaja"—Văleni ; 3—4, Obîrşeni ; 5, Bîrlăleşti ; 6, Berezovskaia GES ; 7, Vladikavkaz ; 8, Kouĭbychev ; 9, Arkhara ; 10, Sălcuţa ; 11, Fedeleşeni ; 12, Casimcea ; 13, Fitioneşti ; 14, Suvorovo ; 15, Terekli-Mekteb ; 16, Rezhevo ; 17, Drama ; 18, Kjulevca ; 19, Suvodol.

LISTA PRESCURTĂRILOR

La acest articol fiind foarte multe prescurtări s-a dat o listă separată, faţă de cea de la sfîrşitul volumului.

Alekseeva 1976 — I.L. Alekseeva, Materiali, Odesa, 8, 176—186.

Andrieşescu 1929 — I. Andrieşescu, BARSI, 15, 1.

Idem 1939 — I. Andrieşescu, Arta şi tehnica grafică, 4—5, 11 şi urm.

Berciu 1954 — D. Berciu, SCIV, 5, 3—4, 539—548.

Idem 1961 — D. Berciu, *Contribuţii la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări,* Bucureşti.

Idem 1962 — D. Berciu, Dacia, N.S., 6, 397—409.

Berezenskaia 1959 — S. S. Berezenskaia, KSIA, Kiev, 9, 56—60.

Brudiu 1975 — M. Brudiu, SCIVA, 26, 2, 169—179.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Brudiu, Coman 1979 — M. Brudiu, Gh. Coman, SCIVA, 30, 1, 101—103.
Comșa 1973 — Eugen Comșa, Balcanica, 3, 59—92.
Idem 1978 — Eugen Comșa, SCIVA, 29, 3, 353—363.
Danilenko 1974 — V. N. Danilenko, *Eneolit Ukraini*, Kiev.
Danilenko, Šmagli 1972 — V. N. Danilenko, M. M. Šmagli, Archeologija, Kiev, 6, 3—20.
Detev 1961 — P. Detev, Otchestven Glas, Plovdiv, XII, 18, nr. 5 020.
Dragomir 1982 a — I. Dragomir, SCIVA, 33, 4, 422—429.
1982 b — I. Dragomir, Categoria ceramică de tip C din așezările cucuteniene de la Bereşti, jud. Galați, comunicare ținută la Colocviul XI, București.
Dumitrescu 1931 — Vladimir Dumitrescu, Buletinul com. mon. Istorice, fasc. 68, București.
Dumitrescu 1934 — Vladimir Dumitrescu, Istros, 1, 187—200.
Dumitrescu col. 1954 — Vladimir Dumitrescu și colaboratorii, *Hăbășești*.
Idem 1955 — Vladimir Dumitrescu, SCIV, 6, 3—4, 925—936.
Idem 1957 — Vladimir Dumitrescu, Dacia, NS, 1, 73—96.
Idem 1962 — Vladimir Dumitrescu, SCIV, 13, 1, 95—99.
Idem 1981 — Vladimir Dumitrescu, RRH, 20, 4, 589—597, București.
Ecsedy 1979 — I. Ecsedy, *The People of the Pit. grave Kurgans in Eastern Hungary*, Budapest.
Idem 1982 — I. Ecsedy, Pulpudeva, 3, Sofia, 119—131.
Gallus, Horváth 1931 — S. Gallus, T. Horváth, Diss. Parn. Série 2, nr. 9.
Garašanin 1961 — M. V. Garašanin, Glasnik-Sarajevu, NS, 15—16.
Garašanin col. 1971 — M. V. Garašanin, V. Sanev, D. Simoska, B. Kitanovski, *Les civilisations préhistoriques de la Macédoine*, Stip.
Garašanin, Simoska 1976 — M. V. Garašanin, D. Simoska, Mac Acta Arch., 2, Prilep, 9—41.
Gimbutas 1966 — M. Gimbutas în *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago, 459—503.
Idem 1970 — Marija Gimbutas, *Indo-European and Indo-Europeans*, Philadelphia, 155—197.
Idem 1974 — Marija Gimbutas, JIES, 1/2, 163—214.
Idem 1978 — Marija Gimbutas, La Recherche, 87, 228—235.
Harțuche 1979 — N. Harțuche, *Necropola de la Brăiliță*, rezumatul tezei de doctorat.
Harțuche, Bobi 1980 — Dr. N. Harțuche, V. Bobi, Istros, 1, Brăila, 111—126.
Häusler 1981 — Alexander Häusler, Przeglad Arch, Przeglad, 29, 101—149.
Idem 1982 — Alexander Häusler, Pulpudeva, 3, Plovdiv, 98—118.
Iessen 1952 — A. A. Iessen, KS, 46, 48—59.
Jovanović 1979 — Borislav Jovanović, Praistorija Jugoslavenskih Zemalja, III, Sarajeva, 381—395.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Klein 1976 — L. S. Klein, Problemi arheologii Povoljia i priuralia, Kuibîșev, 27—30.

Lazurcă 1981 — E. Lazurcă, Cercetări arheologice în așezarea neolitică de la Carcaliu, Colocviul X, București.

Leskov 1967 — A. M. Leskov, Pamjatniki epohi bronzî iuga evropeiskoi ciasti SSSR, Kiev, 7—19.

Marinescu 1981 — Silvia Marinescu-Bîlcu, Tîrpești. From Prehistory to History in Eastern Romania, BAR 107, Oxford.

Markovin 1976 — V. I. Markovin, Mat. po Arheologii severnogo pricermoria, Odesa.

Merpert 1965 — N. Ia. Merpert, KSIA, 83, 3—8.

Idem, 1967 — N. Ia. Merpert, Pamiatniki epohi bronzî iuga evropeiskoi ciasti SSSR, Kiev.

Idem, 1974 — N. Ia. Merpert, *Drevneise skotovodu Volzsko-Uralskogo mezdurecia.* Moskva.

Morintz 1977 — S. Morintz, Rev. Ist., 30, 8.

Mošinskaia 1972 — V. I. Mošinskaia, Problemi archeologii i drevnei istorii Ugrov, Moskva, 56—65.

Nestor 1933 — I. Nestor, 22, BerRGK, Frankfurt/Main.

Opriţescu 1976 — Ann Dodd-Opriţescu, referat pentru teza de doctorat.

Opriţescu 1977 — Ann Dodd-Opriţescu, *Primele elemente „stepice" în eneoliticul României,* teza de doctorat.

Petrescu-Dîmboviţa 1978 — M. Petrescu-Dîmboviţa, *Scurtă istorie a Daciei preromane,* Iași.

Popescu 1940 — D. Popescu, Dacia, 7—8, 81—91.

Sinicyn, Erdniev 1966 — I. V. Sinicyn, U. E. Erdniev, Trudi, Vupusk, 2, Elista.

Ţibeskov 1971 — V. P. Ţibeskov, Vostoćnaia Evropa v epohu kamnia i bronzu, Moskva.

Vasiliev, Matveeva 1979 — I. B. Vasilev, G. I. Matveeva, SA, 4, 147—166.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

STUDIUL PALEOFAUNEI DE CULTURĂ „NOUA", DESCOPERITĂ ÎN STAȚIUNEA DE LA CAVADINEȘTI (JUD. GALAȚI)

de Sergiu HAIMOVICI

I

Stațiunea arheologică de la Cavadinești — Rîpa glodului — este situată pe platforma Covurluiului, la o altitudine de circa 100 m., în apropiere de comuna Cavadinești, în nord-estul județului Galați. În anul 1957, sub conducerea lui Ion T. Dragomir, au fost efectuate aici săpături arheologice, care au evidențiat două straturi de cultură unul aparținînd unor cenușare de tip „Noua", iar altul datînd din sec. III—IV e.n. [1]. În cadrul stratului de cultură „Noua" au fost găsite și numeroase resturi de faună, pe care tov. Ion T. Dragomir a avut amabilitatea să ni le trimită pentru studiu.

Menționăm că pentru fauna provenită din stațiuni ale culturii „Noua" noi am executat un studiu de sinteză [2]. Lucrarea prezentă are menirea de a completa datele deja cunoscute în această privință.

II

Materialul faunistic descoperit în așezarea de tip „Noua" este reprezentat prin circa 1 200 fragmente, care aparțin unor resturi menajere ; au putut fi determinate doar 1 014 piese, care provin de la următoarele grupe de animale : moluște, pești și mamifere, dar frecvența grupelor este foarte inegală după cum reiese din tabelul 1.

Tabelul 1

Frecvența pe grupe a materialului determinat

Grupa	Moluște	Pești	Mamifere	Total
Nr. abs.	2	31	981	1014
%	0,2	3,06	96,74	100,00

1. Dragomir, I., T. — Săpăturile de la Cavadinești (reg. Galați). Mat. și cerc. arh. VI, 1959, p. 453—471.

2. Haimovici, S. — Sur la faune des stations de la culture „Noua" de Moldavie. Actes du IIe Congres international de thracologie, III, 1976, p. 407—411.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Se poate observa că materialul determinat provine aproape în exclusivitate de la mamifere. Facem remarca că resturile osoase, socotite ca nedeterminabile, aparţin de fapt tot la acest grup, dar dată fiind fragmentarea lor, nu s-a putut da pentru ele o diagnoză specifică sau generică.

Pe baza studiului somatoscopic şi biometric au putut fi determinate un număr de 12 specii care sînt trecute în tabelul 2.

Tabelul 2

Lista speciilor determinate la Cadavineşti

Moluşte		Unio sp.
Peşti		Cyprinus carpio
Mamifere	animale domestice	Bos taurus
		Ovis aries
		Capra hircus
		Equus caballus
		Sus scrofa domesticus
		Canis familiaris
	animale sălbatice	Cervus elaphus
		Sus scrofa ferus
		Capreolus capreolus
		Lepus europaeus

Moluşte

Clasa moluştelor este foarte slab reprezentată în materialul nostru, întrucît am găsit doar două valve fragmentare, provenind de la o specie de Unio (scoica de rîu).

Peşti

Peştilor teleosteeni le aparţin un număr de 31 resturi osoase, majoritatea dintre ele fiind coaste fragmentare. S-au găsit şi două radii de aripioare dorsale, două fragmente de operculare şi două de preopercule, toate aparţinînd probabil ciprinidelor. Unul dintre operculare, mai întreg, provine precis de la un crap (Cyprinus carpio), individul respectiv fiind relativ mic, cam de 30—35 cm lungime.

Mamifere

Aşa precum am arătat şi după cum se poate constata din tabelul 1, majoritatea covîrşitoare a materialului de la Cavadineşti este alcătuită din resturi osoase de mamifere. Frecvenţa diverselor specii de mamifere este însă foarte diferită, întîlnindu-se atît animale sălbatice cît şi domestice. Această frecvenţă este reprezentată în tabelul 3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tabelul 3

Frecvența speciilor de mamifere în fragmente osoase și în indivizi prezumați

Specia	fragmente		indivizi prezumați	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Bos taurus	530	54,03	56	44,44
Ovicaprinae (Ovis et Capra)	215	21,92	23	18,26
Equus caballus	90	9,18	12	9,53
Sus scrofa domesticus	84	8,56	19	15,08
Canis familiaris	4	0.41	1	0,79
Cervus elaphus	49	5,00	10	7,94
Sus scrofa ferus	5	0,50	3	2,38
Capreolus capreolus	3	0,30	1	0,79
Lepus europaeus	1	0,10	1	0,79
Total :	981		126	

A. Mamifere domestice.

Bos taurus

Se poate ușor constata din tabelul 3 că taurinele prezintă cantitatea cea mai mare de resturi, și datorită acestui fapt toate părțile scheletului sînt prezente. Au fost executate de aceea un număr suficient de măsurători, încît atît somatoscopic, cît și biometric, se pot face o serie de precizări cu privire la această specie.

Dintre cele 11 coarne fragmentare existente, 3 provin de la indivizi tineri. La un număr de 5 coarne aparținînd maturilor, s-au putut executa și unele măsurători. Atît somatoscopic cît și biometric se poate constata că coarnele sînt gracile, încadrîndu-se în limitele timpului „brachiceros".

Resturile de craniu sînt foarte fragmentate și nesemnificative, dar s-au păstrat mai bine un număr mare de maxilare cu dinți, după care se poate stabili vîrste de sacrificare a indivizilor respectivi.

Astfel dintr-un număr de 27 maxilare, pentru care vîrsta a fost precizată, se constată că doar 10 dintre ele (37,07%) aparțin nematurilor, printre care cele mai multe provin de la adulți, iar 17 (62,97%) sînt indivizi maturi, între care cele mai frecvente apar exemplarele cuprinse între vîrste de 5-10 ani.

Biometria executată pe resturi ale oaselor extremităților, ne evidențiază o variabilitate relativ largă a dimensiunilor, dar în medie putem considera că vitele de la Cavadinești erau de talie mică.

Date mult mai exacte asupra taliei (înălțimea la greabăn) cît și cu privire la repartiția pe sexe a materialului osos, ne pot fi furnizate de măsurătorile executate pe metapodale întregi. S-au găsit doar șase asemenea oase și se constată că 3 aparțin unor femele, iar alte 3 unor

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

masculi, nepunîndu-se în evidenţă nici un mascul castrat. Înălţimea la greabăn calculată este în medie de 112 cm, deci taurinele aveau o talie mică, destul de asemănătoare cu cea găsită şi pentru alte aşezări ale culturii „Noua".

Ovicaprinae

Frecvenţa cornutelor mici este mult mai joasă decît cea a taurinelor. Din întreaga cantitate de resturi provenite de la ovicaprine, doar pentru un număr relativ mic, s-a putut da o diagnoză generică exactă. Astfel am putut atribui 28 piese genului *Ovis* şi 23 piese genului *Capra*, ceea ce arată că, în general, locuitorii culturii „Noua" de la Cavadineşti creşteau mai mult ovine decît caprine.

În ceea ce priveşte ovinele se poate constata că pe lîngă femele cornute mai erau şi unele ce mai purtau încă coarne, acestea fiind însă gracile şi mici ; coarnele masculilor nu erau excesiv de puternice. Din măsurătorile executate pe oasele extremităţilor se poate constata că ovinele erau relativ masive, dar înălţimea medie la greabăn atingea doar 62,6 cm.

Caprinele au în materialul nostru un număr destul de mare de coarne (16 bucăţi), dintre care 2 provin de la indivizi masculi, celelalte fiind femele. Toate aceste coarne îmbracă caracteristicile tipului „prisca". Puţinele măsurători executate pe oasele extremităţilor ne arată în general, prezenţa unor caprine de mărime mijlocie.

Pe baza resturilor de maxilare cu dinţi se poate stabili şi pentru ovicaprine vîrsta de sacrificare. Se constată că din 38 fragmente de maxilare, 15 (adică 39,47%) aparţin nematurilor (cei mai mulţi dintre aceştia fiind aproape de vîrsta adultă) şi un număr de 23 (60,53%) provin de la maturi, printre care cele mai frecvente fiind exemplarele între 4—7 ani.

Equus caballus

Calul urmează ca frecvenţă după cornutele mici. Resturile sale sînt foarte fragmentare arătînd clar că era folosit şi în alimentaţie.

Pe baza unor dinţi incisivi s-a putut determina vîrsta aproximativă la 4 indivizi : primul avea circa 2 ani, al doilea 6 ani, al treilea 10 ani, iar al patrulea cam 12 ani ; erodarea dinţilor jugali arată de asemenea cel puţin o vîrstă mijlocie.

Considerînd fragmentele de oase al extremităţilor nu am avut posibilitatea stabilirii înălţimii la greabăn, iar puţinele măsurători executate par a arăta o talie medie.

Sus scrofa domesticus

Porcinele au aproape aceeaşi frecvenţă ca şi calul. Măsurătorile executate pe un material foarte fragmentar arată, în general, un porc mai masiv decît cel din aşezările culturilor bronzului propriu-zis. Cu privire la vîrsta de sacrificare se poate constata că jumătate dintre maxilarele cu dinţi aparţin nematurilor (lipsind însă purceii de lapte) şi cealaltă jumătate indivizilor maturi, care nu depăşeau însă 3—4 ani.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Canis familiaris

De la ciine provin doar 4 resturi cu totul nesemnificative, încît nu putem da nici o relație despre tipul și talia acestuia.

B. Mamifere sălbatice.

Cervus elaphus

Cerbul apare, între animalele sălbatice, ca cel mai frecvent, avînd un număr de 49 resturi. Menționăm însă că jumătate din ele sînt fragmente de coarne, care apar aproape în totalitate foarte mici și cu totul nesemnificative ; un singur rest, mai complet, se constată că aparține unui corn lepădat, provenit de la un individ de circa 2 ani, lipsindu-i totodată ramul ochiului.

Puținele măsurători executate pe oase ne-ar arăta că cerbul găsit la Cavadinești, era cam la fel de masiv cu acel din alte așezări ale epocii bronzului din Moldova.

Sus scrofa ferus

Mistrețul este reprezentat doar prin 5 resturi, ce ar aparține la 3 indivizi. Toate sînt nesemnificative, deși pentru două fragmente de maxilar inferior, s-a putut măsura lungimea lui M_3, care este de 44 și respectiv 45 mm.

Capreolus capreolus

Căpriorului îi aparțin 3 resturi, printre care se găsește un fragment de corn, la care se distinge rozeta și o parte a frontalului, arătînd astfel că aparținuse unui exemplar vînat.

Lepus europaeus

Iepurele este reprezentat doar printr-un fragment de tibie.

III

Studiul general al materialului faunistic, frecvența unor grupe și specii, anumite caracteristici morfologice și dimensionale ale acestora din urmă, stabilirea sexului și vîrstei unor indivizi, vin să aducă unele date importante cu privire la modul de viață și de activitate economică a locuitorilor așezării de tip „Noua" de la Cavadinești.

Așa cum am mai spus-o, modul în care se prezintă resturile osoase, felul cum ele sînt sfărîmate, ne arată că materialul studiat este reprezentat prin resturi menajere ale locuitorilor, a căror activitate gospodărească o oglindesc întocmai.

Mai întîi trebuie de menționat că culesul moluștelor nu reprezenta o ocupație propriu-zisă, acesta executîndu-se cu totul sporadic. De altfel și pescuitul pare a avea o importanță economică aproape nulă. Frecvența foarte înaltă a mamiferelor domestice ne dovedește însă clar că creșterea animalelor reprezintă una din ocupațiile de bază pentru locuitorii așezării.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Primul loc este ținut de taurine, fapt arătat nu numai de frecvența lor, dar avînd în vedere și talia lor specifică. Ca și în alte așezări „Noua" ele reprezintă cam jumătate din întregul material osteologic atribuit mamiferelor, încît toate celelalte specii,luate în ansamblu, au o cotă mult mai mică decît taurinele, acestea fiind astfel principalul furnizor de proteine animale. Menționăm însă că taurinele erau folosite mai întîi în scopuri utilitare, cu precădere ca furnizoare de lapte (lipsa castraților ne arată că nu erau întrebuințate la tracțiune sau la diverse munci) și abia în mod secundar pentru carnea lor (am văzut preponderența maturilor destul de înaintați în vîrstă în cadrul exemplarelor sacrificate).

În ordinea frecvenței urmează ovicaprinele, care erau crescute de asemenea cu precădere pentru scopuri utilitare (lînă, lapte), fiind sacrificate mai ales după ce au atins maturitatea, sau chiar mult după aceasta.

Calul se găsește pe locul al treilea, mai cu seamă dacă avem în vedere și talia sa specifică. Deși era folosit în alimentație, el era ținut mai întîi, tot pentru scopuri utilitare (aceasta dacă luăm în considerare vîrsta de sacrificare), probabil pentru tracțiune și munci, suplinind lipsa taurinelor castrate ; nu putem preciza dacă era utilizat în echitație.

Porcinele au o frecvență apropiată de cea a ecvidelor, ea fiind, în general, mai mică decît în alte așezări ale epocii bronzului, dar oarecum asemănătoare cu situația găsită în celelalte stațiuni „Noua" studiate de noi. S-ar putea ca această frecvență joasă a porcului să arate o oarecare mobilitate a populației umane din așezarea de la Cavadinești. Desigur, porcinele erau crescute în exclusivitate pentru carne și grăsime, dar așa cum am văzut, unele exemplare erau sacrificate după ce au atins maturitatea. Credem că această practică, care pare la prima vedere neeconomicoasă, se datorește faptului că porcul din stațiunile culturii „Noua" aparținea unui tip primitiv, cu o creștere înceată (rasă zisă tardivă), care ajungea la talia maximă abia în etapa de după atingerea maturității sexuale, cînd dentiția jugală își începuse de acum eroziunea.

Penuria cîinelui la Cavadinești este caracteristică și pentru celelalte așezări „Noua" studiate de noi.

Vînătoarea avea, pentru locuitorii de la Cavadinești, o importanță cu totul minoră. Speciile sălbatice reprezintă abia 5,90% ca fragmente și 11,90% ca indivizi, din totalul mamiferelor. Același fenomen este tipic și altor așezări „Noua".

Mai trebuie de menționat faptul, caracteristic și în alte așezări „Noua", că locuitorii foloseau mult osul ca material pentru executarea de unelte și obiecte ; în această privință sînt foarte tipice scapulare cu conturul cavității glenoide crestat.

Cu privire la caracteristicile peisajului geografic din jurul stațiunii acum mai bine de 3 milenii, trebuie să arătăm că existența cerbului evidențiază prezența în zonă a unor mari masive forestiere bine închegate, care probabil în lungul pîrîului Glodului erau formate din specii din arbori de esență moale. Unele rărituri și luminișuri, făcute de mîna omului, aduc cu ele căpriorul și iepurele, care au o frecvență joasă.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'ÉTUDE DE LA PALÉOFAUNE DE CULTURE „NOUA" DÉCOUVERT DANS LA STATION DE CAVADINEŞTI (DÉPART. DE GALAŢI)

Résumé

La station de Cavadineşti est située au Nord-Est du départ. de Galaţi. Les fouilles ont mis en evidence des restes de faune appartenant à la culture „Noua" du fin de l'époque du bronze.

On donne les fréquences des espèces trouvées et on présente leurs caractères typologiques, morphologiques et biométriques. On constate quelles sont les occupations des habitants de la station et les caractéristiques du milieu environnant.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O NOUĂ CULTURĂ ARHEOLOGICĂ PROTOISTORICĂ RECENT DESCOPERITĂ ȘI STUDIATĂ : CULTURA BIHAREA (Br. C D — Ha A_1)

de Sever DUMITRAȘCU

În prefața acestor rînduri cerem îngăduința de a preciza — pentru cei interesați — că închinăm această comunicare memoriei ilustrului arheolog român *Vasile Pârvan,* cu ocazia centenarului nașterii sale.

Memoriei sale îi dedicăm și cultura arheologică protoistorică *Biharea,* recent descoperită și studiată, datînd din BrCD—HaA_1, deoarece în ultima sa lucrare publicată postum în străinătate de profesorii englezi Ifor L. Evans și M. P. Charlesworth : *Dacia. An Outline of the Early Civilisation of the Carpatho-Danubian Countries,* remarcabilul savant își începea expunerea cu capitolul intitulat sugestiv *Carpato-danubienii și villanovienii,* ce acoperă tocmai această etapă cronologică. Este pentru prima dată reprezentată sintetic schița istoriei sfîrșitului epocii bronzului și începutul epocii fierului în regiunile carpato-dunărene.

* *
*

I. *Istoricul problemei*

A. În anul 1926 Vasile Pârvan a ținut la Cambridge cinci prelegeri asupra istoriei vechi a Daciei, prelegeri ce vor deveni cele cinci capitole ale lucrării sale *Dacia,* publicată în *1928*[1] în limba engleză. În primul capitol Vasile Pârvan analizează faptele arheologice ce ilustrează sfîrșitul epocii bronzului și începutul epocii fierului, ajungînd la următoarele concluzii

1. „Aceste căldărușe (vase metalice semisferice) sînt cele dintîi vase nord-italice, care circulă aproape în toată Europa centrală și occidentală, din Gallia pînă în Galiția și din Stiria pînă în Danemarca, *la sfîrșitul epocii bronzului și la începutul celei a fierului* (s.n. S.D.), adică, după cronologia protoistorică a regiunilor alpine, între circa 1 100 și

1. V. Pârvan. *Dacia. An Outline of the Early Civilisation of the Carpatho-Danubian Countries,* Cambridge, 1928 ; *cf.* traducerea lui R. Vulpe după originalul francez : V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene,* București, 1967.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

800 a. Chr., *ceea ce se potrivește perfect și cu mediul carpatic...* (s.n.S.D.)"[2].

2. „Aceste elemente erau procurate mai cu seamă pe calea comerțului atît de activ al vaselor de bronz de fabricație italică, iar răspîndirea lor era așa de mare încît peste tot dădea loc la *imitații în lut ars...* (s.n. S.D.)" [3].

3. „În urma experienței pe teren, în mediul arheologic al epocii respective, am dobîndit convingerea că *Iliada* și *Odysseia* vor putea servi pe viitor să ilustreze unele capitole ale *protoistoriei băștinașilor din Carpați* (s.n. S.D.)" [4].

4. „Diferitele pandantive (cu protome de lebede — n.n.) și podoabe de bronz care se întîlnesc așa de des în bronzul IV Carpatic nu sînt nicidecum o simplă influență decorativă veneto-iliri, ci o realitate artistică și religioasă proprie regiunilor noastre și chemată la o nouă viață prin contactul intim cu lumea de la Adriatica" [5].

B. Peste 40 de ani de la lucrarea lui Vasile Pârvan, arheologul K. Horedt publica în 1967 articolul *Problemele bronzului evoluat în Transilvania* în care așează cronologic, între culturile bronzului mijlociu (respectiv cultura Otomani în Crișana) și cultura Gava din Ha, — *cele trei vase de la Oradea* „înrudite cu cultura Egyek sau aparținînd, eventual, de-a dreptul culturii mormintelor tumulare din bazinul carpatic" și adaugă : „Alte materiale corespunzătoare de factură Egyek nu sînt, deocamdată cunoscute în Crișana, în regiunea de baștină a culturii Otomani" [6].

C. Peste un deceniu, în 1978, arheologul bucureștean S. Morintz, în sinteza sa, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*", constată următoarele :

1. Între culturile clasice ale epocii bronzului mijlociu de tip *Otomani, Suciu de Sus* și începutul epocii fierului se conturează un „gol cronologic aparent" [7].

2. „Unii cercetători consideră că Otomani III reprezintă ultima fază (D) a epocii bronzului din Crișana, precedînd imediat cultura Gava. Argumentul principal este acela că între aspectul Otomani III și cultura Gava *n-ar mai fi documentată nici o altă cultură* (s.n. — S.D.) și dacă nu s-ar accepta datarea aspectului Otomani în Bronz D, s-ar crea un hiatus" [8].

3. „Cultura Noua a fost datată între mijlocul secolului al XIV-lea și mijlocul sau chiar a doua jumătate a secolului al XII-lea î.e.n. Sfîrșitul culturii Noua este marcat de pătrunderea din vest, în cursul secolului al XII-lea, a culturii hallstattiene timpurii, caracterizată prin ceramica neagră canelată" [9].

---

2 V. Pârvan, *op. cit.*, p. 39.
3 *Idem, op. cit.*, p. 48.
4 *Idem, op. cit.*, p. 52.
5 *Idem*, op. cit., p. 43—44.
6 K. Horedt, în *St. Com. Brukenthal*, 13, 1967, p. 137—153.
7 S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii. I. Epoca bronzului în spațiul carpato-balcanic*, București, 1978, p. 167.
8 *Idem, op. cit.*, p. 169.
9 *Idem, op. cit.*, p. 155.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

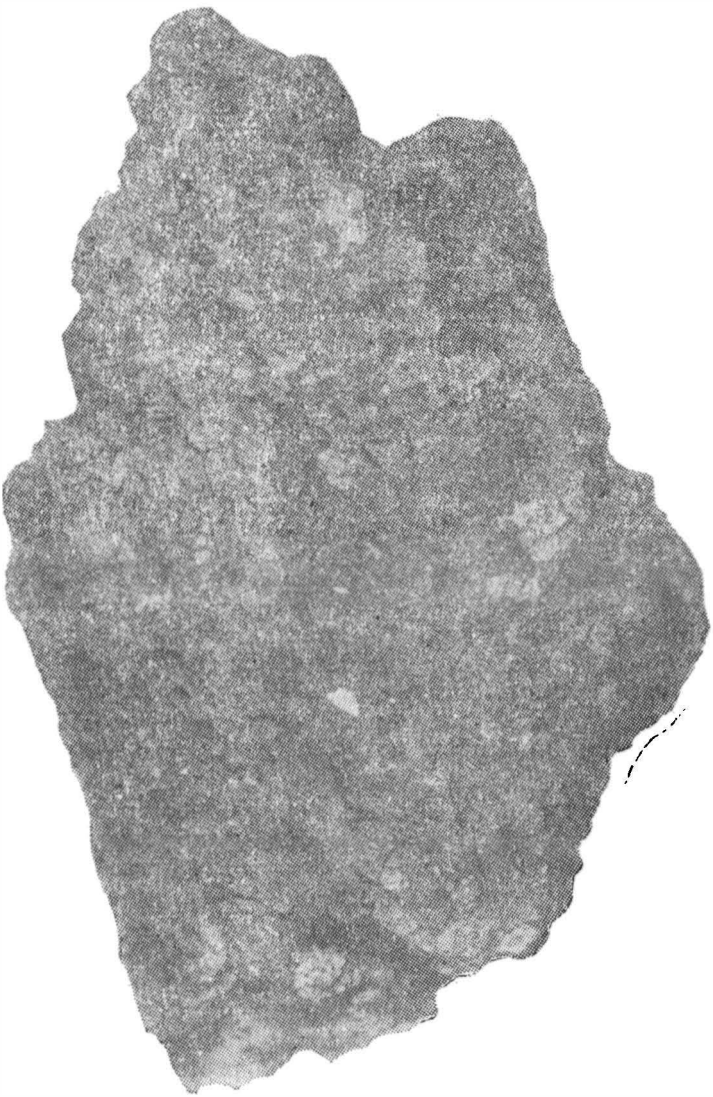

Fig. 1 — *Biharea* (săpături 1982) : piesă de lut ars provenind de la o vatră (?) de cult (fragment).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

D. În urma cercetărilor efectuate în două localități bihorene — *Cociuba Mare* [10] și *Biharea*, în anul 1980 a fost publicat articolul *Materiale arheologice de la sfîrșitul epocii bronzului și de la începutul epocii fierului descoperite la Biharea*, în care se prezentau materialele arheologice rezultate în urma săpăturilor de la Biharea și se formulau următoarele precizări de natură istorico-arheologică :

1. „În Crișana, în zona centrală a ariei culturii Otomani, între această cultură și cultura Gava apar încă cel puțin două nivele culturale ne-Otomani și ante-Gava, elemente ce sînt ilustrate de descoperirile de tip Oradea — Cociuba Mare — Biharea, ce se înscriu cronologic între culturile bronzului mijlociu și Hallstatt A, acoperind etapele Br. C și D (Reinecke)“ [11].

2. „Urnele de tipul Cociuba Mare — Biharea, conduc, pînă la dovezi contrarii, la admiterea perpetuării formei lor și în Ha A, în orice caz fiind unele elemente demne de luat în seamă în procesul de hallstattizare la care sînt supuse aceste regiuni la începutul epocii fierului“ [12].

3. „Se pare că putem începe să considerăm aceste transformări nu numai la sfîrșitul culturilor regionale din Bronzul mijlociu ci și începutul îndepărtat al realizării culturii relativ unitare hallstattiene timpurii“ [13].

Săpăturile arheologice de la Biharea din anii 1979 și 1981—1982, parțial încă inedite, au adus în circuitul cunoașterii istorico-arheologice noi fapte care întăresc prin material concret datele cîștigate anterior și confirmă pe cele enunțate numai ipotetic.

În anul *1979* au mai fost descoperite încă două „pachete“ de fragmente ceramice (Mormintele nr. 5 și 6), între care s-au remarcat două căni de culoare *cenușie*, ornamentate cu caneluri și un fragment de vas mare (urnă ?) ornamentat pe pîntec cu *caneluri late* asociate cu motive în formă de raze obținute prin *tehnica incizie-excizie*, aceasta din urmă caracteristică culturii Suciu de Sus. Asocierea *canelurilor* cu *motivistica Suciu de Sus* indică un import cultural, la Biharea, din nivelul cronologic Lăpuș.

În aceeași campanie de săpături s-a mai descoperit o *locuință de suprafață* sau o *construcție de cult* de mari dimensiuni, cu piese ce indicau, eventual, practici spirituale încă necunoscute.

Continuarea săpăturilor în anul 1980 a confirmat ipoteza că la Biharea se află o întinsă așezare datînd din BrCD-HaA_1. A fost dezvelită complet o locuință adîncită în pămînt, de formă patrulateră, probabil cu acoperișul în două ape, cum par să indice urmele de pari care susțineau acoperișul și sprijineau pereții. În *locuință* a fost găsită o mare cantitate de ceramică de o mare varietate, unelte, ustensile și un *pandantiv de bronz semilunar* de tipul cu două protome de pasăre (lebădă).

10 S. Dumitrașcu, I. Ernödi, *Materiale arheologice de la sfîrșitul epocii bronzului și de la începutul epocii fierului descoperite la Biharea*, în *Acta MP*, IV, 1980, p. 53.

11 *Idem, op. cit.*, p. 54.

12 *Ibidem.*

13 S .Dumitrașcu, *Săpăturile arheologice de la Biharea*, în *Materiale și cercetări arheologice*, Tulcea, 1980, p. 137—138.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2 — *Biharea* (săpături 1982) : piesă de lut ars provenind de la o vatră (?) de cult (fragment).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pandantivul semilunar cu protome de pasăre din locuința de la Biharea are analogii în cîteva importante depozite de bronzuri din nord-vestul României : 1. în depozitul de tipare de turnat bronz de la Ciumești (j. Satu Mare), descoperit în 1961, unde apare o *valvă pentru pandantive semilunare ;* 2. *pandantivul semilunar* din depozitul de la *Frîncenii de Piatră* (j. Sălaj) ; 3.*pandantivul în formă de barcă* (fibulă după M. Rusu), semilunar, ca formă originară, ornamentat cu două protome de pasăre și avînd două tortițe pentru prindere, descoperit în depozitul de la *Satu Mare ;* 4. două *pandantive semilunare* descoperite în depozitul de la Satu Mare, com. Secusigiu (j. Arad) ; 5. *27 pandantive* în formă de semilună descoperite în depozitul de la *Uioara de Sus* (Ocna Mureșului, j. Alba). Cu excepția celor două pandantive semilunare de la *Satu Mare,* com. Secusigiu (j. Arad) care sînt datate, împreună cu întreg depozitul găsit acolo, în bronzul mijlociu, toate celelalte descoperiri de *pandantive semilunare,* inclusiv valva de la Ciumești, j. Satu Mare, sînt datate de M. Petrescu-Dîmbovița, în recentul său corpus al depozitelor de bronzuri din România, în Hallstatt A_1.

Pandantive semilunare ,rotunde sau cu altă înfățișare, fibule și alte piese cu protome de păsări, sînt cunoscute în arheologia Europei centrale de mai bine de un secol. Asupra lor au zăbovit adeseori mari învățați arheologi ca *I. Hampel, P. Reinecke, V. Pârvan,* sau recent cercetători mai tineri ca T. Kovács.[14] Protomele de păsări sînt un ornament (probabil de natură sacrală, rituală sau totemică), frecvent în culturile bronzului final și ale începutului epocii fierului, perioada de tranziție între cele două mari epoci din istoria Europei.

În anii 1981—1982 materialele arheologice s-au îmbogățit atît prin descoperirea de noi „pachete" de cioburi (morminte ?), cît și a unei *vetre de cult* (?), distrusă însă, din care s-au păstrat frumoase detalii ale unor suprafețe ornamentate cu largi caneluri, alveole, incizii, care apoi au fost vopsite cu alb (fig. 1—4).

Întregul sistem al descoperirilor de la Biharea — *locuințe* (de suprafață și adîncite), morminte (?) — „pachete de cioburi", vatra de cult și alte numeroase descoperiri ce nu pot fi amintite în economia acestei succinte comunicări, ne obligă să definim descoperirile de la Biharea ca o nouă cultură arheologică, o cultură de sine stătătoare, pe care am denumit-o, după numele stațiunii unde a fost descoperită și cel mai atent cercetată — *cultura Biharea,* în sens de civilizație protoistorică precis definită.

Cultura Biharea se deosebește limpede de cultura anterioară Otomani, din epoca bronzului timpuriu și mijlociu, dar preluînd anumite elemente tipologice și stilistice din fondul vechi. Ea se înscrie cronologic la nivelul descoperirilor din epoca bronzului tîrziu (Br C—D) și începutul Hallstatt-ului (Ha A_1), acoperind „golul" dintre culturile bronzului mijlociu și cultura Gava, în nord-vestul României, în speță în Crișana. Ea este o cultură *ne-Otomani,* și *pre-Gava,* în sens de Proto-Gava. Aceste transformări petrecute la sfîrșitul epocii bronzului și începutul Hallsta-

14 S. Dumitrașcu, *Biharea. I. Monografie arheologică,* Oradea, 1982 (inedită).

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

Fig. 3 — *Biharea* (săpături 1982) : piesă de lut ars provenind de la o vatră (?) de cult (fragment).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ttului vor conduce gradual la înțelegerea procesului de închegare a culturii unitare tracice din Hallstattul timpuriu și mijlociu.

Mai există însă între elementele acestei culturi, în speță, în ceramică, cîteva elemente de natură tehnologică și ornamentală, deci cultural-istorice, care vor trebui, de asemenea, luate în considerare. Ne referim la apariția *tehnologiei de ardere a ceramicii cu „două fețe"*, adică neagră în exterior și cărămizie în interior și la ornamentica constînd din caneluri largi, „gurguie" (Buckelkeramik) obținute prin împingerea pastei din interior spre exterior, ambele maniere de modelare și ardere a ceramicii, de factură hallstattiană timpurie (în terminologia curentă — elemente proto-Gava și Gava). În acest fel se explică nașterea culturii Gava în mediul cultural din nord-vestul României, în Crișana. Aceste elemente noi au fost definite încă în 1926, și au fost publicate postum încă în 1928 de profesorii englezi Evans și Charlesworth, de Vasile Pârvan ca elemente de tip *protovillanova și villanova*. După un vas de pămînt descoperit la Tg. Mureș, el numea urnele funerare de acest fel „tipul bitronconic aproape villanovian", iar epoca respectivă „vremurile villanoviene". Aceste precizări făceau *improprie în istoriografia românească* numirea de *cultura Gava* pentru genul de descoperiri definite de Vasile Pârvan ca *proto-villanoviene și villanoviene*.

Dacă, după Vasile Pârvan, penuria unor descoperiri adecvate și mai ales lipsa de cercetări profunde în acest capitol important al protoistoriei Europei, făceau ca analogiile stabilite de el între descoperirile din România și cele din nordul Italiei (Villanova — varietatea Corneto) să pară hazardate, azi ele nu mai sunt de domeniul ipotezelor.

Descoperirea la Troia, în stratul VII b_2 [15], a unei ceramici de tipul *ceramicii canelate* din regiunile carpato-dunărene, așa-numita ceramică Buckelkeramik, amintită de noi și în descoperirile de la Biharea, ne obligă, științific judecînd, să acordăm importanță acestui gen de descoperiri făcute în regiunile carpato-dunărene, la Troia și în nordul Italiei (Villanova). Se pare că *reverberația* culturilor cu ceramică canelată din zona carpato-dunăreană spre est și spre vest sau numai spre est ori invers va trebui cu vremea să-și găsească o explicație organică.

Două fapte în acest complex context, rămîn deocamdată precis stabilite :

a) descoperirea culturii (= civilizației) protoistorice Biharea datînd din Br CD—HaA_1, deci conturînd o perioadă de tranziție între culturile clasice ale epocii bronzului și epoca fierului.

b) faptul că în Transilvania intercarpatică între culturile bronzului clasic (A, B) și epoca fierului se interpune cultura Noua, după care urmează orizontul cu *ceramică canelată*, ar putea sugera cu limpezime o pătrundere culturală din Crișana și Banat spre răsărit și implicit o anume explicație în definirea originii și realizarea unității culturale la începutul epocii fierului (HaA, A—B, B) și mai tîrziu. Ar fi aceasta și o explicație la originea și unitatea civilizației tracice din prima vîrstă a epocii fierului.

15 W. Müller, *Troja. Wiederentdeckung der Jahrtausende*, Leipzig, 1971, fig. 41 : *Buckelkeramik aus Troja VII b_2* ; fig. 42 : *Buckelkeramik aus Troja VII b_2*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rămîne însă ca cercetările viitoare să întregească și să precizeze și mai limpede acest pachet de întrebări ce le ridică studierea epocii de tranziție dintre cele două mari epoci istorice în istoria Europei — epoca bronzului și epoca fierului.

În ceea ce ne privește subliniem încă o dată importanța cercetărilor efectuate asupra descoperirilor din „Europa centrală, de la Alpii austrieci și din cîmpia Bavariei pînă în podișurile Galiției orientale și pînă în stepa Dobrogei, adică Europa danubiană", de Vasile Pârvan și cerem îngăduința ca descoperirile de la Biharea, care-i confirmă, după mai bine de jumătate de secol cercetările, să i le aducem ca modest dar respectuos omagiu *.

UNE NOUVELLE CIVILISATION ARCHÉOLOGIQUE PROTOHISTORIQUE RÉCEMMENT DÉCOUVERTE ET ÉTUDIÉE : LA CIVILISATION BIHAREA (Br C D — Ha A_1)

Résumé

L'auteur présente, dans le contexte des recherches archeologiques du nord-ouest de la Roumanie, une nouvelle civilisation archéologique protohistorique *la civilisation Biharea*. La nouvelle civilisation, récemment découverte et étudiée, à la suite des recherches archéologiques de *Biharea*, date du Br. C D—Ha A_1. C'est la *période de transition* de l'âge du bronze à l'âge du fer que cette civilisation met en évidence.

La nouvelle civilisation joua un important rôle dans le procès de „hallstattisation" de Crișana et un certain rôle dans la génèse de la civilisation Gava, marquant en même temps la fin de la civilisation Otomani et le commencement de la civilisation Gava.

L'auteur dédie sa communication concernant la nouvelle civilisation à'la mémoire de l'illustre archéologue roumain Vasile Pârvan à l'occasion de la fête du centenaire de sa naissance.

LISTE DES FIGURES

Fig. 1 — *Biharea* (fouilles de 1982) : pièce de terre cuite provenant d'un âtre (?) cultuel (fragment).

Fig. 2 — *Biharea* (fouilles de 1982) : pièce de terre cuite provenant d'un âtre (?) cultuel (fragment).

Fig. 3 — *Biharea* (fouilles de 1982) : pièce de terre cuite provenant d'une âtre (?) cultuel (fragment).

Fig. 4 — *Biharea* (fouilles de 1982) : pièce de terre cuite provenant d'un âtre (?) cultuel (fragment).

Fig. 5 — *Biharea* (fouilles de 1982) : fragment d'écuelle au fond ornementé (exterieur) (Muzeul Țării Crișurilor), Inv. Nr. 11.461).

Fig. 6 — *Biharea* (fouilles de 1982) : fragment d'écuelle au fond ornementé (exterieur) (Muzeul Țării Crișurilor, Inv. Nr. 11.461).

Fig. 7 — *Biharea* (fouilles de 1982) : fragment d'écuelle au fond ornementé (exterieur) et au *lustre* à l'intérieur pour le recouvrement de la porosité (Muzeul Țării Crișurilor, Inv. Nr. 11.461).

* Comunicare pregătită pentru sesiunea de comunicări a Institutului de Tracologie ținută la Bacău în memoria lui V. Pârvan, în 16—17 oct. 1982, unde din motive obiective, autorul nu a putut participa.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

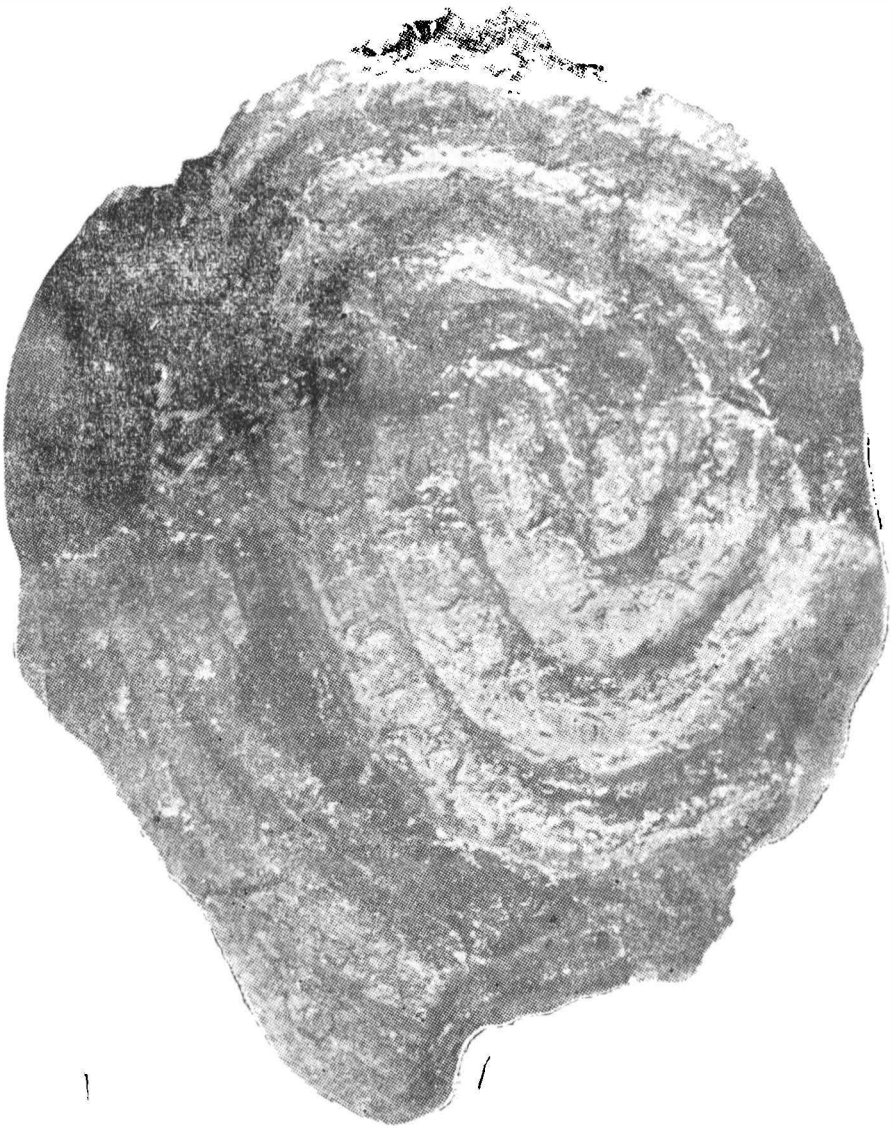

Fig. 4 — *Biharea* (săpături 1982): piesă de lut ars provenind de la o vatră (?) de cult (fragment).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

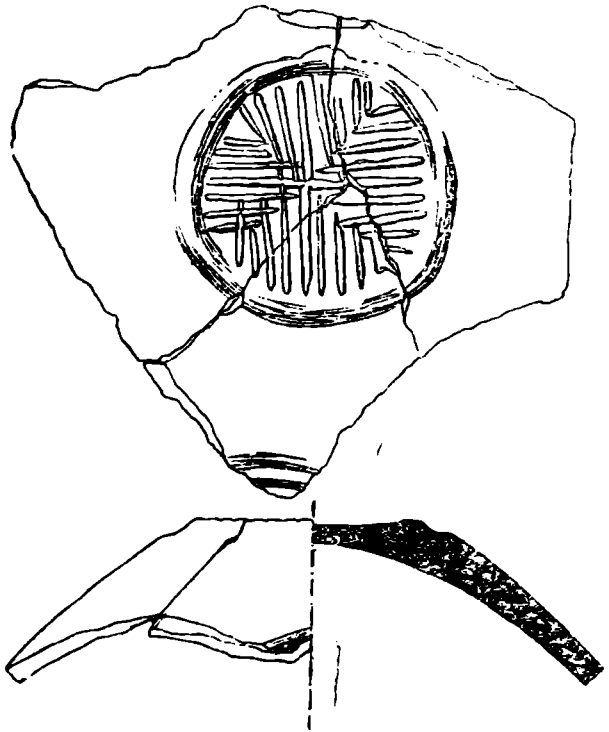

Fig. 5 — *Biharea* (săpături 1982) fragment de strachină ornamentată pe fund (exterior) (Muzeul Țării Crișurilor), Inv. Nr. 11 461.

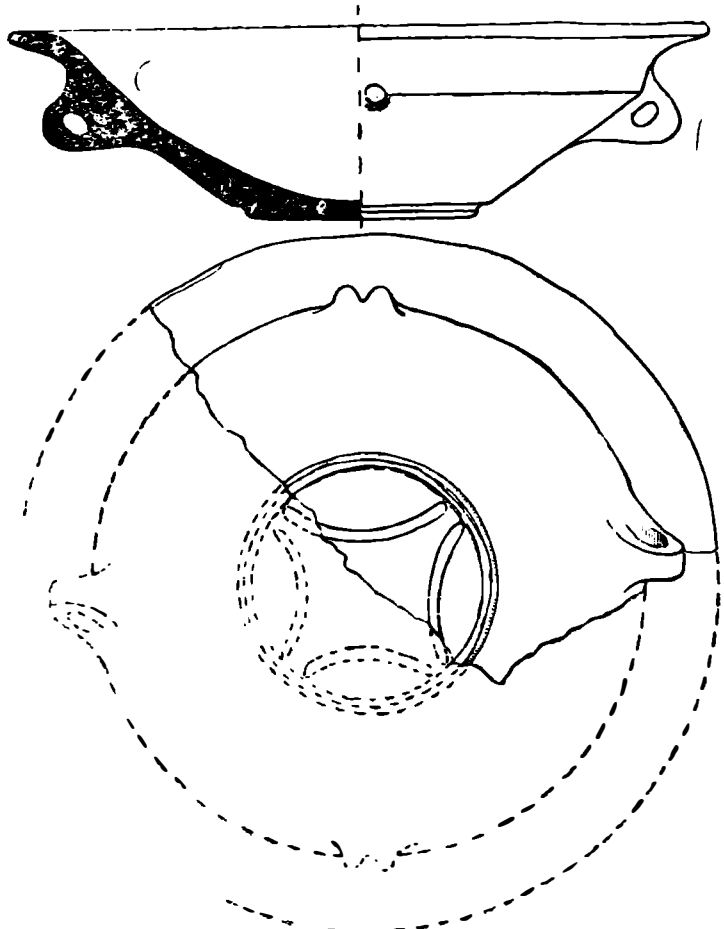

Fig. 6 — *Biharea* (săpături 1982): fragment de strachină ornamentată pe fund (exterior) (Muzeul Țării Crișurilor), Inv. Nr. 11 461.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 7 — *Biharea* (săpături 1982) fragment de strachină ornamentată pe fund (exterior) şi cu lustru în interior pentru acoperirea porozităţii (Muzeul Ţării Crişurilor. Inv. Nr. 11 461).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DEUX TOMBES DU VI—Ve SIECLE N. E., DECOUVERTES A MILEŞTII DE SUS LE DEPARTEMENT DE BACĂU *

par Ioan MITREA

En été 1975, à l'occasion de quelques travaux d'excavation, imposés par l'aménagement de la plate-forme de la route départementale Bacău — Bibireşti — Horgeşti, à un point situé à quelque 200 m au nord du pont de sur le ruisseau Valea Morii, de l'aire du village Mileştii de Sus, la commune de Parincea, le département de Bacău, on a découvert deux tombes, d'inhumation, ayant comme inventaire plusieurs objets [1].

Des informations, reçues [2], il résulte que les deux tombes, emplacées sur le flanc de la colline, se sont trouvées près l'une de l'autre, la distance entre celles-ci étant d'environ 2,50—3,00 m. La profondeur à laquelle se sont trouvés les squelettes [3], était de 1,20 m environ, par rappart à la surface actuelle du terrain.

La tombe n. 1. où l'on a trouvé un squelette, de petites dimensions, étendu sur le dos, était orientée aproximativement sur la direction NNOUEST (la tête) — SSE. Les seuls objets d'inventaire qui s'y trouve sont quatre coquilles de moule kauri, (fig. 3/3,5—7 ; 4/1—4), employées comme collier, trouvées dans la zone du crâne.

---

* Cet article, dans la langue roumaine, à été édité dans Studia Antiqua et Archaeologica, I, Iaşi, 1983, p. 59—64.

1 Les premières informations sur la découverte des deux tombes de Mileştii de Sus, nous les avons obtenués le 16 septembre 1977, du prêtre Nicolae Vascan de Năneşti, la commune de Parincea qui nous a remis les obiets récupérés, qui sont entrés dans les collections du Musée départemental d'histoire et d'art de Bacău.

2 Identifiant une partie des terrassiers qui avaient travaillé dans la zône, nous avons appris des dates concernant le lieu de la découverte, la position des squilettes, les objets trouvés, etc. Les plus nombreux détails et précisions, concernant cette découverte, nous les avons reçus de l'ouveier Mircea Oancea, qui, entre autres, nous a dit, qu'initialement il y a eu plusieurs pointes de flèches, dont on a récupéré huit pièces.

Nous remercions encore une fois, tous ceux qui ont contribué au sauvetage et à la récupération des objets, ou ceux qui nous ont fourni des détails concernant la découverte des deux tombes.

3 Des relations des ouvriers, nous avons appris que les os, relativement bien conservés, ont été jetés en même temps que la terre excavée ; on n'a retenu que les objets trouvés dans les tombes.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La tombe n. 2., decouverte à environ 2,50—3,00 m au nord de la première, contenait un squelette plus grand (long de 1,70 m environ) situé en position étendue, sur le dos, orienté dans la même direction que la T_1, en espèce NNOUEST (la tête) — SSE. L'inventai e de T_2 est plus riche et plus varié. Au côté droit du squelette, vers la partie inférieure du bassin, on a trouvé un poignard akinakes (fig. 1/2). Dans la zone de l'humérus gauche on a trouvé une lance (fig. 1/1 ; 2/2) et, toujours au côté gauche du squelette, vers l'extrémité inférieure du bassin, on a trouvé plusieurs pointes de flèches, dont on a récuperé huit pièces (fig. 1/3—9,12). Toujours de la tombe 2, sans pouvoir préciser la position exacte par rapport au squelette, proviennent aussi quelques dispositifs (aiguilles ?) éliciformes (fig. 1/11 ; fig. 3/1—2,4) et une aiquille à bout discoïdal (fig. 1/10).

Description de l'inventaire, analogies.

Le poignard akinakes (fig. 1/2 ; 2/1), travaillé en fer, par forgeage libre, ayant le manche en forme de barre parallélipipédique, aux marges légèrement écornées et renforcées sur les deux faces. Le pommeau a été réalisé d'une barre de fer rectangulaire en section, amincie et rétrécie aux extrémités, ayant les bouts courbés sous la forme de deux antènnes (volutes). La manche et la lame ont été forgé d'un seul morceau de fer. La lame, plus large vers la garde, a deux tranchants, étant légèrement bombée au milieu, en section se présentant sous forme de rhombe très alongé. Bien que la lame soit abîmée, on observe qu'elle devenait plus étroite vers la pointe. Les lobes de la garde ne se sont pas conservés.

La longueur totale de l'akinakes est de 21,6 cm dont la longueur de la lame este de 11,4 cm. Les analogies les plus proches pour le poignard décrit plus haut, nous les rencontrons à l'akinakes découvert, toujours par hazard, à Năneşti, la commune de Parincea le département de Bacău, dans un point situé à environ 7 km sud-est de Mileştii de Sus [4]. Parmi les découvertes du territoire de la Roumanie, nous mentionnons encore les analogies avec les pièces de Bîrseşti [5], Ferigile [6], Frata [7], Cozia [8], Batoş [9], et Cipău [10].

Sur le territoire de l'URSS, des poignards semblables aux exemplaires de Milêştii de Sus, ont été récouverts dans plusieurs localités,

4 I. Mitrea, SCIV, 32, 1971, 3, p. 491 et les autres.

5 S. Morintz, Dacia, N. S., I, 1957, p. 127 ; ide, Materiale, VII, 1961, p. 203, fig. 2.

6 A. Vulpe, *Necropola Hallstattiană de la Ferigile* (La Nécropole hallstattiane de Ferigile), Bucureşti, 1967, p. 133 et la planche XV/4.

7 N. Vlassa, *Omage à Constantin Daicoviciu*, 1960, p. 551—552, fig. 1.

8 C. Iconomu, *Cercetări istorice*, Iaşi, 1975, p. 58, fig. 1—3 et p. 59, fig. 4—6.

9 V. Vasiliev, AMN, III, 1966, p. 412, fig. 2/1 ; p. 413, fig. 3/1 ; idem, *Sciţii agatîrşi pe teritoriul României* (Les Scythes agathyrsi sur le territoire de la Roumanie), Cluj-Napoca, 1980, p. 142 ; pl. 13/1.

10 N. Vlassa, Apulum, IV, 1961, p. 23, fig. 4/7 ; V. Vasiliev, op. cit. p. 144 ; pl. 13/6.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

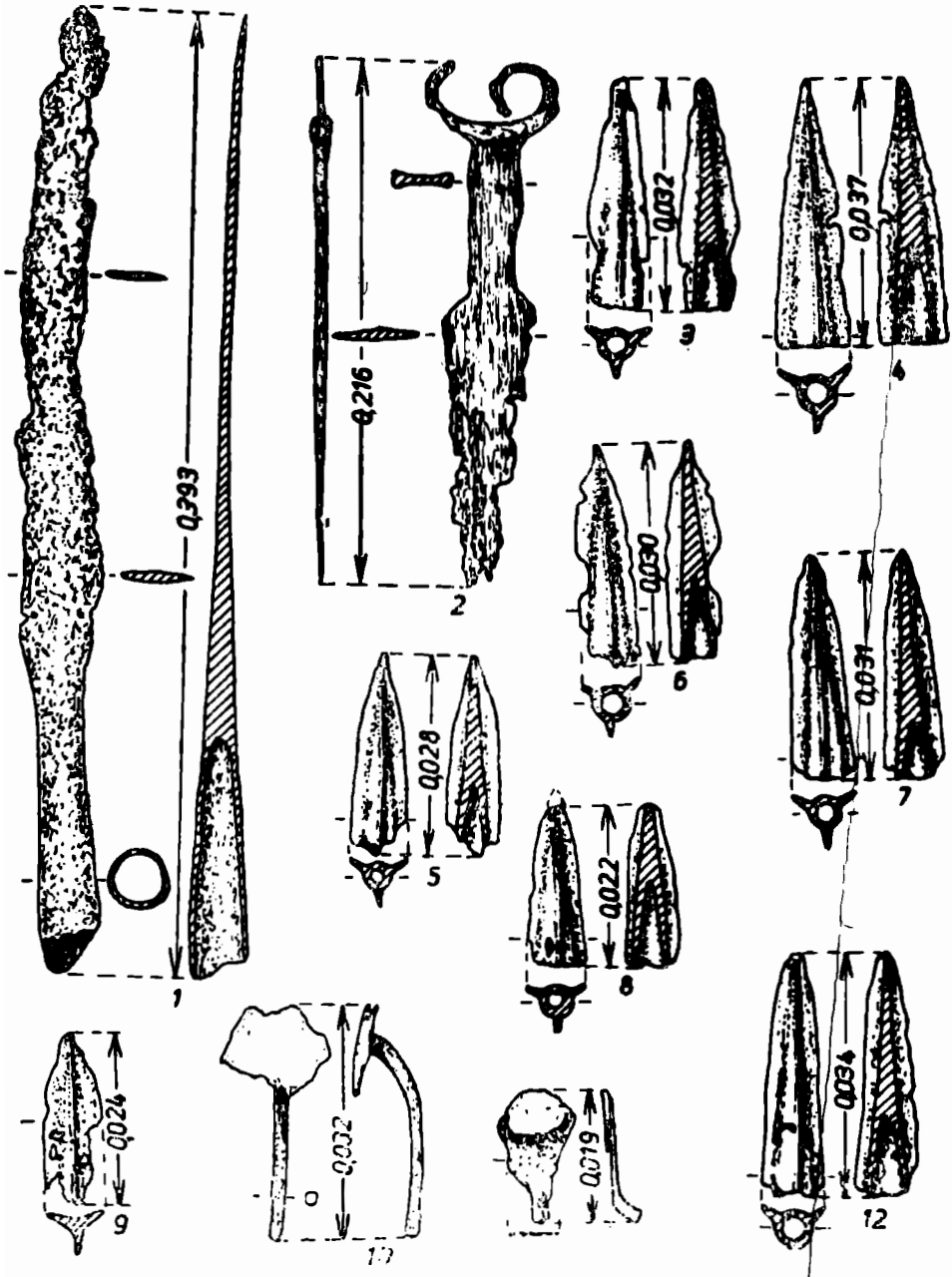

Fig. 1 — Milcștii de Sus 1, pointe de lance ; 2, poignards ; 3-9, 12, pointe de flèche ; 10-11, fragments d'aiguilles aliciformes.

http://www.cimec.ro / http://cimiabc.ro

parmi lesquelles nous rappelons ceux de Varvarino [11], Jurovka [12], Sahnovka [13], Ivanovsk [14] etc.

Pointe de lance (fig. 1/1; 2/2) forgée d'un seul morceau de fer, le tuyau d'enchâssement étant obtenu par la courbure de la plaque de fer, préalablement applatie. Près du bout du tuyau, on a réalisé des trous pour la fixation. La lame de la pointe de lance, est étroite, sans nervure, rhomboïdale en section. La longueur totale est de 39,3 cm, dont la longueur de la lame est de 25,2 cm. Des types de pointe de lance semblables se rencontrent à Batos [15] et à Blandiana [16] en Transylvanie. Comme nous avons déjà mentionné, dans la T_2 on a trouvé plusieurs pointes de flèches, dont on a récupéré huit exemplaires. Ce sont des flèches en bronze, à trois ailes, côniques, à douille très courte ou sans douille et sans aiguillon (fig 1/3—9, 12). La longueur des pointes de flèches varie entre 2,2 cm et 3,7 cm, en mentionnant que, pour quelques-unes, le bout de l'orifice de fixation est abîmé. Les exemplaires de Mileştii de Sus, s'encadrent dans la série des flèches „scythiques de nouveau type", qui, au nord de la Mer Noire sont caractéristiques pour la période classique de la culture scythique [17].

Sur le territoire de notre pays, de telles flèches ont été trouvées dans plusieurs localités [18]. Parmi les objets découverts à Mileştii de Sus, nous mentionnons aussi trois dispositifs éliciformes travaillés en bronze. La partie d'où partent les ailettes (les élices) est prévue d'un orifice pour l'introduction de l'aiguille de fixation (fig. 3/1, 2, 4). C'est toujours d'un tel objet que provient aussi un fragment d'ailette (fig. 1/11). De tels objets sont connus sur le territoire de notre pays, des découvertes de Cimbala [19] en Moldavie et de Copşa Mică, Rotbav, Seica Mică, Ciumbrud et Gîmbaş, en Transylvanie [20].

Probablement ces dispositifs éliciformes, se fixaient-ils à l'aide de certains aiguilles en bronze, ayant le bout discoïdal, du type de celles découvertes à Mileştii de Sus (fig. 1/10) au à Cimbala [21].

Enfin, de l'inventaire des tombes de Mileştii de Sus, font encore partie deux coquilles de moule kauri (fig. 3/3, 5-7 4/1-4) semblables à celles découvertes à Cimbala [22] en Moldavie, tout comme dans plusieurs

11 M. R. Polesskih, SA, Moskva, 1, 1961, p. 257, fig. 1.
12. A. I. Meliukova, Arheologhiia SSSR, D, 1—4, Moskva, 1964, p. 120.
13 Ibidem, pl. 20/4.
14 R. F. Voronina, MIA, 113, p. 132, fig. 1/2.
15 N. Vlassa, op. cit., p. 553, fig. 2/1—2; V. Vaslliev, op. cit., p. 91—92;
16 K. Horedt, Dacia, N. S., X, 1966, p. 281, fig. 22/6—7.
17 V. Vasiliev. op. cit., p. 74.
18 Ibidem, p. 74—75.
19 V. Căpitanu, Carpica I, 1968, p. 70—71, fig. 1/4.
20 V. Vasiliev, op. cit., p. 76.
21 V. Căpitanu, op. cit., p. 70, fig. 1/2.
22. Ibidem, p. 70, fig. 1/5-les quatre derniers objets.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

endroits de Transylvanie [23], coquilles qui ont fait partie de la composition des colliers ou diadèmes, portés par les femmes [24].

Encadrement chronologique. L'inventaire des tombes de Mileştii de Sus, comme on a déjà vu, trouve des analogies, avec prédilection, dans l'inventaire des tombes scythes, datées au VI—Ve siècle a.n.è.

Quelques éléments caractéristiques des objets découverts, permettent de restreindre les limites chronologiques pour l'inventaire et, en espèce, pour les deux tombes de Mileştii de Sus.

Ainsi, bien que les akinakes à antennes se rencontrent sur le territoire de la Roumanie, depuis la première moitié du VIe siècle a.n.è. [25], ceux-ci sont — ils plus fréquents pendant la duexième moitié du VIe siècle et la première moitié du Ve siècle a.n.è. [26].

En URSS, les poignards à antennes, recontrés dans les complexes datés déjà à la fin du VIIe siècle a.n.è. [27], deviennent fréquents au VIe siècle et pendant la première moitié du Ve siècle a.n.è. [28], pour qu'ils apparaissent sporadiquement seulement, au IVe siècle a.n.è. [29].

Le poignards à antennes de Mileştii de Sus tout comme celui découvert aux environs de Năneşti [30], peut être daté à la fin du VIe siècle et au commencement du Ve siècle a.n.è. Le type de pointe de lance de Mileştii de Sus, à lame étroite, rhomboïdale en section, est caractéristique pour l'époque de la fin du VIe siècle et la première moitié du Ve siècle a.n.è. [31].

Si l'on a en vue le fait que les flèches en bronze, côniques, à trois ailettes, avec ou sans douille et sans aiguillon, apparaissent dans les régions du nord du Pont, après le milieu du VIe siècle a.n.è. [32], nous pouvons apprécier que les exemplaires de Mileştii de Sus, soutiennent la datation des deux tombes, à la fin du VIe siècle et au commencement du Ve siècle a.n.è.

La datation, plus tard, de ces deux tombes de Mileştii de Sus, est soutenue encore par la présence des coquilles kauri et des dispositifs (aiguilles ?) éliciformes. Les analogies et l'encadrement chronologique des différents armes et objets d'ornement, provenus des deux tombes de Mileştii de Sus, nous déterminent à les attribuer à l'époque comprise entre la fin du VIe siècle et le commencement du Ve siècle a.n.è. Les caractéristiques des matériaux de Mileştii de Sus, certains éléments de

23 V. Vasiliev, op. cit., p. 100—101 ; pl. 18/6.
24 Ibidem, p. 100.
25 V. Vasiliev, op. cit., p. 85 ; C. Buzdugan, Cercetări arheologice, II, 1976, p. 264.
26 Al. Vulpe, op. cit., p. 61 ; C. Buzdugan, op. cit., p. 264.
27. A. I. Meliukova, op. cit., p. 51—60.
28 Ibidem, p. 51.
29 M. R. Polesskih, op. cit., p. 257.
30 I. Mitrea, op. cit., p. 493, atribué à une série spécifique pour la fin du VI-e siècle a.n.è. ; Nous considérons que ce poignard de Năneşti aussi, peut ère encadré chronologiquement à la fin du VI-e siècle et au commencement du V-e siècle a.n.e.
31 V. Vasiliev, op. cit., p. 131 (Blandiana, Batoş, M 2).
32 Ibidem, p. 131.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

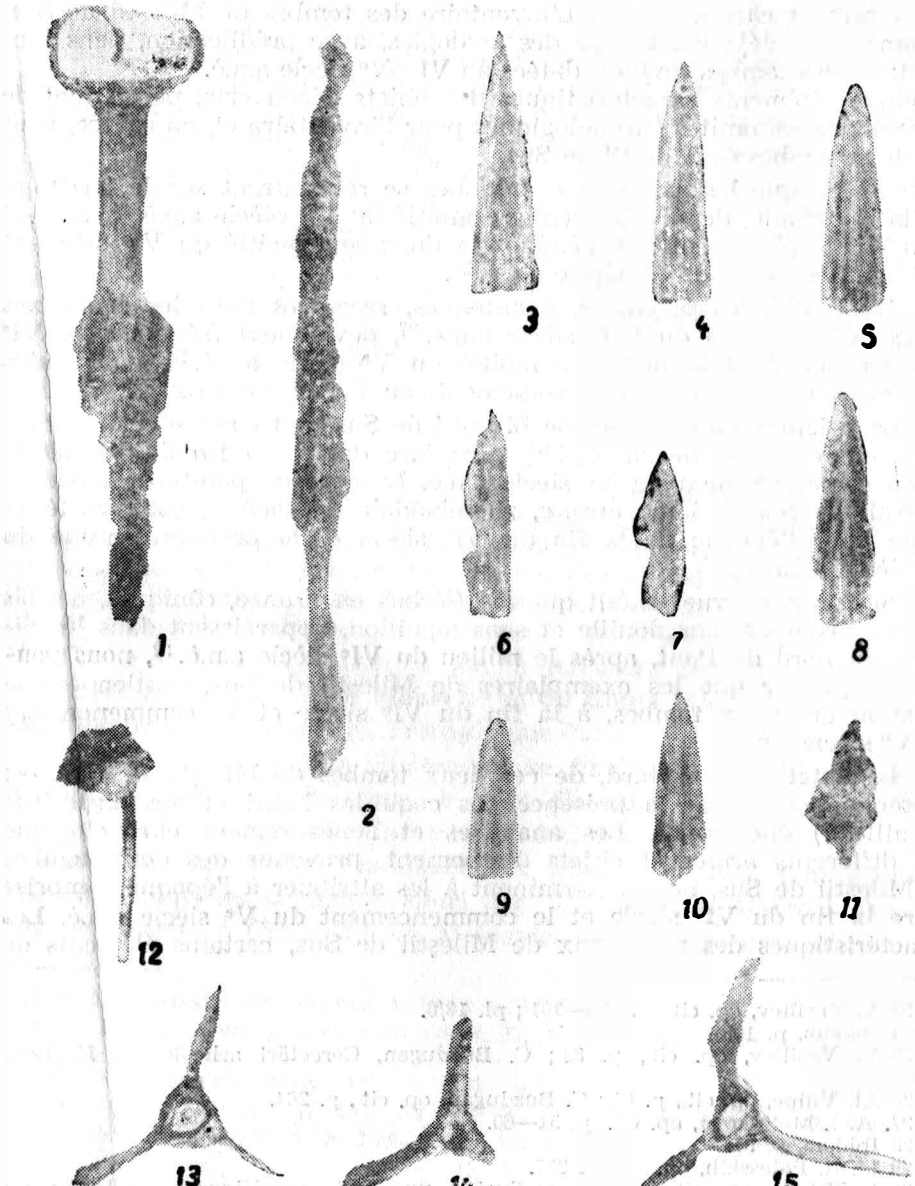

Fig. 2 — Mileştii de Sus : poingards ; 2, pointe de lance ; 3—10, pointes de flèche, 11—15, d'aiguilles eliciformes.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

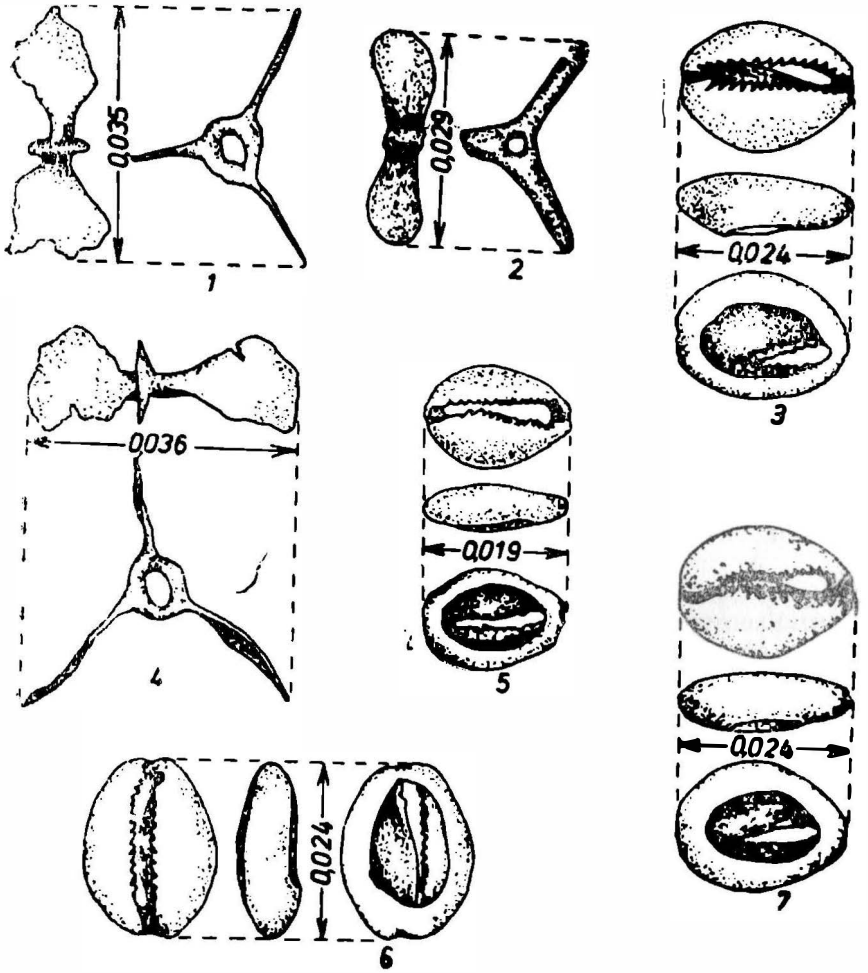

Fig. 3 — Mileştii de Sus : 1—2, 4 aiguilles éliciformes ; 3, 5—7, coquillages

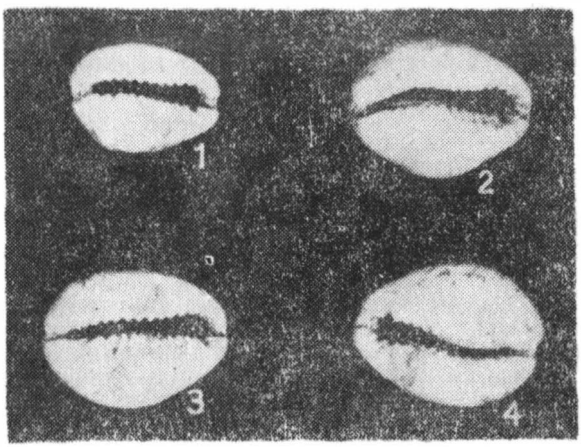

Fig. 4 — Mileştii de Sus : 1—4, coquillages.

http://www.cimec.ro / http://cniabc.ro

rite et de rituel sont d'evidente facture scythique, ce qui nous détermine à attribuer les deux tombes à cette population.

Tout comme la tombe de Năneşti, de la même zône, les deux tombes de Mileştii de Sus, peuvent être liées à la présence d'une enclave scythique, à la fin du VIe siècle et au commencement du Ve siècle a.n.è., dans le Plateau central de la Moldavie.

Traduit par Elena BULAI

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FORTIFICAȚII GETO-DACICE ÎN MOLDOVA

de Constantin BUZDUGAN

Transmisă peste milenii, prin intermediul a numeroase vestigii, civilizația geto-dacică apare astăzi, în urma investigațiilor arheologice tot mai stăruitoare, ca una dintre manifestările complexe și autentice ale antichității universale.

Printre monumentele ce oglindesc complexitatea acestei civilizații, originalitatea și unitatea ei, capacitatea creatoare și ingeniozitatea spiritului geto-dacilor, stau mărturie multiple așezări fortificate sau cetăți, unele de un aspect monumental, sugerînd, prin sistemul lor constructiv, analogii cu edificii din lumea mediteraneană.

De așezările întărite sau cetăți, a căror origine trebuie căutată în procesul descompunerii ginții și împărțirii societății în clase, în perioada de apariție a statului, cînd — după cum afirma Engels [1] — „împrejurul noilor orașe întărite cu ziduri amenințătoare, în șanțurile lor, se deschide mormîntul orînduirii gentilice, iar turnurile lor își înalță vîrfurile pînă în civilizație...", sînt strîns legate *fortificațiile*, parte integrantă a arhitecturii geto-dacice.

Cele mai vechi cetăți geto-dacice din Moldova, prevăzute cu elemente de fortificație proprii epocii, asupra cărora vom stărui în cele ce urmează, își au începuturile încă din prima jumătate a mileniului I î.e.n., fiind deci mult anterioare lui Burebista, caracterizat în *Decretul lui Acornion* din Dionysopolis [2] ca „cel dintîi și cel mai puternic dintre regii din Tracia, stăpîn al ținuturilor de dincoace și de dincolo de Dunăre".

Situate pe înălțimi dominante, cum sînt cele de la *Cotnari* [3], *Sco-*

---

1 Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, București, 1957, p. 164.

2 R. Vulpe, *Getul Burebista*, în *Studii și comunicări*, Muzeul Pitești, 1, 1968, p. 38 și urm.; Ion Horațiu Crișan, *Burebista și epoca sa*, București, 1975, p. 76; R. Vulpe, *Studia Thracologica*, București, 1976, p. 44.

3 Adrian C. Florescu, *Le problème des établissement hallstattiens fortifiés dans la zone Orientale de la Roumanie*, în *Actes du VII-e Congrès des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques*, 2, 21—27 august, Praga, 1966, p. 885—888; idem, *Unele considerații asupra cetăților traco-getice (hallstattiene) din mileniul I î.e.n. de pe teritoriul Moldovei*, în *Cercetări istorice*, 2, Muzeul de istorie a Moldovei—Iași, 1971, p. 104, 106, 110 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

binți [4] și *Moșna* [5] (jud. Iași), *Tîrzii* (jud. Vaslui) [6], sau pe platforme mai joase, dar înconjurate de culmi înalte, ca cele de la *Stînceşti-Botoşani* [7], *Baia* (jud. Suceava) [8], *Brăhăşeşti* (jud. Galați) [9] și *Dochia* (jud. Neamț) [10], cetățile geto-dacice timpurii sînt răspîndite pe aproape întreg teritoriul Moldovei, cu deosebire în zona de podiș.

Configurația terenului pe care erau amplasate ofereau acestor cetăți o foarte bună apărare naturală. În general, ele ocupă un promontoriu deasupra unui rîu sau a unei prăpăstii, fiind apărate din trei părți de pante abrupte, greu accesibile. Cu toate acestea, în cele mai multe cazuri s-a dovedit că întreaga cetate sau măcar părțile ei vulnerabile erau apărate de anumite elemente de fortificație. Apărarea naturală, dublată de una artificială, concepută și realizată de mîna omului, sporea capacitatea defensivă a cetății, transformînd-o într-o fortăreață greu accesibilă, dacă nu chiar inexpugnabilă.

O împletire a apărării naturale cu elemente defensive artificiale se constată atît în cetățile din perioada geto-dacică clasică cît și la cele timpurii. Astfel, incinta cetății I de la Stînceşti-Botoşani, de formă pentagonală, este delimitată printr-un val de pămînt, lat la bază de 22 m și înalt de 5 m, și un șanț adiacent, de secțiune trapezoidală, avînd lățimea de 20—23 m la partea superioară și 7,50 m la cea inferioară. Adîncimea șanțului este de 6—7,20 m. În apropierea colțului de est-nord-est al cetății valul prezintă o întrerupere, reprezentînd, probabil, poarta de intrare. O altă întrerupere a valului, surprinsă pe latura de sud a cetății, putea servi ca poartă de comunicare cu cetatea II. Ca și cetatea I, cetatea II descrie un plan de formă pentagonală, cu colțurile rotunjite, delimitată aproape în întregime de un val de pămînt și un șanț adiacent. Valul, lat la bază de 14—16 m și înalt de 3—3,50 m, și șanțul constituie singurile elemente ale sistemului defensiv al cetății.

Un sistem defensiv complex prezintă cetatea din secolele IV—III î.e.n. de la Cotnari, de pe platoul nord-vestic al colinei Cătălina.

Amplasată pe o înălțime dominantă, cu largi posibilități de supraveghere de jur împrejur, cetatea schițează în plan forma unui patrulater, care închide între laturile sale curbe, cu colțurile rotunjite, o suprafață de aproximativ 4,5 ha.

---

4 Adrian C. Florescu, *Unele considerații...*, p. 104.

5 Idem, Le problème..., p. 886; Adrian C. Florescu și Iorgu Melinte, *Cetatea traco-getică din a doua jumătate a mileniului I î.e.n. de la Moșna (jud. Iași)*, în *SCIV*, 19, 1967, 1, p. 129—134; Adrian C. Florescu, *Unele considerații...*, p. 104.

6 Ibidem, p. 104.

7 Adrian C. Florescu, Le problème..., p. 886 și urm.; Adrian C. Florescu și Simion Rață, *Complexul de cetăți traco—getice (sec. VI—III î.e.n.) de la Stînceşti—Botoşani*, în *Studii și materiale*, Muzeul Suceava, 1969, p. 9—21.

8 Adrian C. Florescu, *Unele considerații...*, p. 104.

9 M. Brudiu și P. Păltănea, *Cetatea daco—getică de la Brăhăşeşti (jud. Galați)*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 225—239.

10 Adrian C. Florescu, *Unele considerații...*, p. 104.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Deși apărată în cea mai mare parte natural, prin pantele abrupte ale colinei, cetatea a fost întărită prin elemente defensive artificiale, ingenios adaptate la particularitățile terenului, care alcătuiesc un sistem defensiv de un aspect monumental, astăzi consolidat și conservat în bună parte. Înclinarea pantelor de pe laturile de nord-vest și nord-est a fost accentuată, la partea superioară, prin executarea unei escarpări. Pe coama pantelor s-a construit un zid de piatră de o înălțime apreciabilă, peste care s-a ridicat un val de pămînt cu baza de 4—6 m și înălțimea actuală de 0,40—1 m. Pe latura de sud-vest, unde înclinarea pantei este mai mare, s-a construit un ansamblu de ziduri de piatră cu *emplecton* de nisip și schelărie de bîrne de stejar. Peste acest ansamblu, la capătul de nord-vest, a fost ridicat un val înalt de 3 m. Capătul de sud-est al valului este prevăzut cu un zid longitudinal, peste care se asamblează o serie de ziduri transversale. Peste această „țesetură" de zidărie s-a așezat pămînt. O armătură asemănătoare, compusă dintr-un ansamblu de ziduri, dispuse longitudinal și transversal, caracterizează și valul de pe latura de sud-est, înalt de 5 m și lat de 25 m la bază, prevăzut cu o întrerupere care ar putea reprezenta intrarea principală în cetate. Valul de pe această latură este dublat în exterior de un șanț larg la partea superioară de 23 m și adînc de 6 m. Pe coama valului a fost ridicată o palisadă care se sprijinea cu partea inferioară de paramentul exterior al zidului, construit din pari, așezați la distanță de 1,50—1,80 m unul de altul.

După structura interioară a valului de apărare, alcătuit din zid de piatră și lemn, cetatea de la Cotnari capătă o notă aparte, de excepție, chiar dacă s-ar admite posibilitatea recent formulată de H. Daicoviciu potrivit căreia sistemul defensiv al cetății ar reflecta două faze de construcție diferite în timp : una în secolul al IV-lea î.e.n., cînd s-a construit zidul de piatră și alta în secolul al III-lea î.e.n., cînd peste zidul de piatră a fost ridicat valul de pămînt [11].

Cercetările arheologice demonstrează că în cele mai multe dintre cetățile menționate viața continuă să se desfășoare pînă în secolul al III-lea î.e.n.

În ultimile două secole înaintea erei noastre se constată dezvoltarea unor așezări intens locuite, denumite de geto-daci *dava* și de greci *polis* (oraș). Fortificate cu valuri de pămînt, cu palisade și șanțuri, după vechea tradiție din epoca bronzului și prima epocă a fierului, ori cu ziduri de piatră, ele vor cunoaște în vremea lui Burebista și Decebal o mare înflorire. Adevărate cetăți, davele dacice erau situate pe terase înalte, ca

11 Hadrian Daicoviciu, *Cercetări arheologice privind cunoașterea sistemului de fortificații la geto-daci*, în *Revista muzeelor și monumentelor (Monumente istorice și de artă)*, 1, 1978, p. 3—8.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cele de la *Barboşi* [12], *Poiana (Piroboridava)* [13], *Răcătău (Tamasidava)* [14], *Brad (Zargedava?)* [15] sau în masive muntoase, ca cele de la *Tiseşti-Tg. Ocna (Utidava?)* [16], *Cozla şi Bîtca Doamnei (Petrodava)* [17], care pot fi considerate pe drept cuvînt ceea ce istoricul grec Dio Cassius, referindu-se la cetăţile din Transilvania, numea *„munţi întăriţi cu ziduri"* [18].

În linii generale, fortificaţiile acestor aşezări urmează sistemul tradiţional, oglindind o îmbinare a apărării naturale, asigurată de configuraţia terenului, cu elemente concepute de om. Cetatea de la Poiana este prevăzută pe partea vulnerabilă cu un val de pămînt precedat de un şanţ. Uneori, cetăţile erau complet înconjurate de elemente defensive. Astfel, cetatea de la Barboşi era apărată de jur împrejur de un şanţ larg şi adînc şi de o palisadă de pămînt întărită pe margini cu bîrne groase.

În schimb, fortificaţiile cetăţii de pe Bîtca Doamnei se deosebesc de cele ale celorlalte cetăţi din aceeaşi perioadă. Este adevărat că în prima fază de locuire a cetăţii fortificaţia era tot o palisadă, cu grosimea de 6m, dublată, pare-se, de un zid de piatră. În faza următoare însă, cînd dacii depăşesc sistemul de întărituri simplu din pămînt şi bîrne, platoul pe care se afla cetatea şi unele terase au fost fortificate cu ziduri de piatră. Peste palisada care a fost desfiinţată în întregime se construieşte acum un zid puternic, gros de 3,50 m. Deşi pantele înălţimii erau foarte abrupte, mai ales cele de nord şi est, totuşi au fost întărite şi închise cu ziduri şi aceste laturi, care deveneau aproape inexpugnabile. Materialul folosit la ridicarea acestui zid este piatra locală de stîncă, adusă din împrejurimi. Între peretele interior şi cel exterior al

12 Nicolae Gostar, *Cetăţi dacice din Moldova*, Bucureşti, 1969, p. 30—34; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, Bucureşti, 1972, p. 216; Ion Horaţiu Crişan, op. cit., p. 278.

13 Radu et Ecaterina Vulpe, *Les fouilles de Poiana, campagne de 1927*, în *Dacia*, III—IV, 1927—1932, p. 251—253; R. Vulpe şi colab., *Activitatea şantierului arheologic Poiana—Tecuci 1950*, în *SCIV*, 2, 1951, p. 177—191; idem, *Şantierul Poiana* în *SCIV*, 3, 1952, p. 191—209; idem, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana, en Basse—Moldavie*, în *Dacia*, N.S., I, 1957, p. 143—146; ibidem, în *Studia Thracologica*, 1976, p. 103—107; Nicolae Gostar, *op. cit.*, p. 5; Ion Horaţiu Crişan, *op. cit.*, p. 278.

14 V. Căpitanu şi V. Ursachi, *O nouă cetăţuie dacică pe valea Siretului*, în *Carpica*, II, 1969, p. 93—130; idem, *Descoperiri geto-dacice în jud. Bacău*, în *Crisia*, 1972, Oradea, p. 97—114; Ion Horaţiu Crişan, *op. cit.*, p. 292 şi urm.

15 V. Ursachi, *Cercetări arheologice efectuate de Muzeul de istorie din Roman în zona rîurilor Siret şi Moldova*, în *Carpica*, I, 1968, p. 171—184; idem, *Contribuţii la problema aşezărilor dacice de pe valea Siretului*, în *MemAntiq*, I, 1969, p. 105—119; V. Căpitanu şi V. Ursachi, *op. cit.*, 1972, p. 97—114; Ion Horaţiu Crişan, *op. cit.*, p. 296.

16 Anton Niţu şi Mihai Zamoşteanu, Sondajul în cetăţuia getică de la Tiseşti, în *Materile*, VI, 1959, p. 375-381; Nicolae Gostar, *op. cit.*, p. 26; Hadrian Daicoviciu, Dacii, p. 216; Ion Horaţiu Crişan, *op. cit., p. 300.*

17 Anton Niţu, Ioana Zamoşteanu şi Mihai Zamoşteanu, *Sondajele de la Piatra Neamţ*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 361—366; N. Gostar, *Cetăţile dacice din Moldova şi cucerirea romană la nordul Dunării de Jos*, în *Apulum*, V, 1965, p. 137—149; idem, *Cetăţi dacice...*, p. 9—26; Hadrian Daicoviciu, *op. cit., p. 135; Ion Horaţiu* Crişan, *op. cit.*, p. 279 şi urm.

18 Dio Cassius, LXVIII, 14, în *Izvoare privind Istoria României*, I, Bucureşti, 1964, p. 89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

zidului de incintă, care închidea cetatea și cele patru laturi, au fost așezate pietre de stîncă, formînd *emplectonul*. În colțul de sud-est al cetății s-a descoperit un turn pătrat, construit din piatră și lut, element defensiv care apropie cetatea de pe Bîtca Doamnei de cele din Munții Orăștiei și cele de la *Bănița* [19], *Tilișca* [20] și *Piatra Craivii* [21]. Acest turn apără accesul dinspre sud, singura parte expusă eventualelor atacuri și singurul drum care ducea spre poarta cetății.

Caracteristica generală a tuturor cetăților prezentate, fie că este vorba de cele hallstattiene sau de cele din perioada Latène, o constituie amplasarea lor pe promontorii izolate sau pe piscuri înalte, bine apărate natural și greu accesibile, cu o bună poziție strategică. În majoritatea cazurilor porțiunile de teren vulnerabile sînt întărite prin șanțuri de apărare, valuri de pămînt cu palisade și chiar cu ziduri de piatră.

Pe teritoriul Moldovei, ca de altfel pe întreg spațiul carpato-dunărean, așezări întărite cu șanțuri, sînt cunoscute încă din neoliticul tîrziu, ca cele de la *Băiceni-Cucuteni* [22], *Hăbășești* [23], *Trușești-Țuguieta* [24] etc. Asemenea elemente defensive se regăsesc apoi în epoca bronzului, după cum o dovedesc cercetările de la *Bogdănești* [25] și *Costișa* [26], pentru a nu aminti decît doar pe cele mai importante dintre ele.

Apoi, ceea ce se remarcă la cetățile geto-dacice prezentate este îmbinarea ingenioasă a apărării naturale cu elemente artificiale, cuprinse într-un sistem defensiv bine închegat. Realizarea acestui sistem defensiv, uneori monumental, presupune nu numai o largă participare socială

---

19 M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București, 1966, p. 23—33 ; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, p. 215 ; Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 278—279.

20 Nicolae Lupu, *Cetatea dacică de la Tilișca*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 477—483 ; idem, *Santierul arheologic Tilișca*, în *Materiale*, IX, 1970, p. 233—243 ; M. Macrea, O. Floca, N. Lupu, I. Berciu, *op. cit.*, p. 34—45 ; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, p. 217—218 ; Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 298—299.

21 I. Berciu, Al. Popa și H. Daicoviciu, *La forteresse dace de Piatra Craivii (Transylvanie, Roumanie)*, în *Celticum*, XII, *Actes du IV-e Congrès International d'Etudes Gauloises, Celtiques et Protoceltiques*, p. 116—146 ; Hadrian Daicoviciu, *Dacii*, p. 213—215 ; Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p. 289—290 și urm.

22 H. Schmidt, *Cucuteni in der oberen Moldau*, Berlin-Leipzig, 1932, p. 9—23, 114—125 și fig. 1 ; M. Petrescu-Dîmbovița, *Cucuteni*, București, 1966 ; A. C. Florescu, *Observații asupra sistemului de fortificare a așezărilor cucuteniene din Moldova*, în *ArhMold*, IV, 1966, p. 24, 28 și fig. 5.

23 Vladimir Dumitrescu, *Hăbășești, monografie arheologică*, București, 1954, p. 203 și urm., pl. VIII/4 și LXI—LXIII ; Adrian C. Florescu, *Observații...*, p. 25 și urm. și fig. 3—4.

24 M. Petrescu-Dîmbovița, Adrian C. Florescu și Marilena Florescu, *Șantierul arheologic Trușești*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 227 ; M. Petrescu-Dîmbovița, *Die Wichtigsten der archäologischen Ausgrabungen in der neolitischen Siedlung von Trușești (Moldau)*, în *PZ*, XLI, 1963, p. 171 și fig. 1 ; Adrian C. Florescu, *Observații...*, p. 25 și fig. 1 și 2.

25 Marilena Florescu și Constantin Buzdugan, *Săpăturile din așezarea din epoca bronzului (cultura Monteoru) de la Bogdănești*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 306—307 ; idem, *Așezarea din epoca bronzului de la Bogdănești (jud. Bacău)*, în *ArhMold*, VII, 1972, p. 163 și urm.

26 Al. Vulpe și M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Costișa*, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 309.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dar și existența în același timp a unei autorități locale capabile să dirijeze numeroase forțe umane către un efort constructiv considerabil. O astfel de autoritate putea fi reprezentată de diferiți regișori („basilei"), șefi militari ai unor formațiuni politice unional-tribale, a căror apariție în secolul al IV-lea î.e.n. este atestată și prin obiecte de aur, descoperite în cuprinsul cetăților sau în preajma lor [27]. De aici se poate deduce că o anumită cetate îndeplinea rolul de centru militar, politic și administrativ al unei regiuni întinse.

FORTIFICATION GÉTO-DACES EN MOLDAVIE

Résumé

La présentation des forteresses géto-daces de la Moldavie permet à l'auteur de mettre en évidence les éléments qui forment le système défensif de celle-ci. Ainsi on souligne que la principale caractéristique de ces forteresses, soit celles datant du Hallstatt, soit celles de la période Latène, est constituiée par l'emplacement de celles-ci sur des promontoires isolés on sur des hots sommets, bien défendus naturellment et auquels on peut accéder difficilement, jouant d'une bonne position stratégique. Mains dans majorité des cas, les parties de terrain vulnérables sont fortifiées par de fossés, de des vallums à pallssades et même par des murs en pierre. La combination de la défense naturelle aves des éléments défensifs artificies, adaptés d'une manière ingénieuse aux particularités du terrain, augumentait la capacité défensive des forteresses, en les transformant en fortifications dificillement à escalader, on même inexpugnables.

À base du système de fortification, dont la réalisation implique un travail organisé et de certains trésors comprenant des objets en or et qui ont été découverts dans l'étendue des forteresses ou dans des environ, on conclut qu'une certaine forteresse pouvait jouer le rôle de centre militaire, politique et administratif d'une region plus étendue.

27 Cf. Adrian C. Florescu și Simeon Rață, *Complexul de cetăți....*, p. 15. *Pentru un alt tezaur, descoperit la Băiceni—Cucuteni, vezi M. Petrescu-Dimbovița* și M. Dinu, *Le trèsor d'objets d'or de Băicenі (dép. de Iași)*, în *Dacia*, N.S., XIX 1957, p. 105 și urm.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

DESCOPERIRILE GETO-DACICE, DIN SEC. I Î.E.N.— SEC. I E.N. DE LA FLOREȘTI, JUDEȚUL BACĂU *

de Ioan MITREA

În literatura de specialitate a fost menționat, de mai multe ori, ca provenind de la Florești, județul Bacău, un fragment ceramic, din pastă caolinată, ornamentat cu linii adîncite, dispuse în rețea, caracteristic culturii materiale din sec. X—XI e.n. [1].

Pentru a verifica exactitatea informațiilor privind această descoperire, foarte importantă dacă avem în vedere că specia ceramică lucrată din caolin a apărut, pînă acum, doar în cîteva așezări din Moldova [2], în septembrie 1972 am efectuat un sondaj de informare la Florești, com. Căiuți, jud. Bacău, în locul din care se presupunea că provine fragmentul ceramic în discuție [3]. Locul, numit „Via mică", se află pe terasa înaltă de pe malul stîng al rîului Trotuș, fiind mărginit la nord-vest și la sud-est de două pîraie, numite de oamenii locului, pîrîul Fiții și respectiv pîrîul Recea. La sud-vest locul e delimitat de buza terasei, iar la nord-est de pantele ușoare ale unui deal.

Pentru realizarea sondajului de informare au fost săpate trei secțiuni, late de 1,50 m, de lungimi variabile, însumînd 107 m. Secțiunile au fost trasate dinspre buza terasei spre panta dealului, respectiv dinspre sud-vest spre nord-est.

Sub stratul arabil, între — 0,20 și — 0,50 m, au apărut, sporadic, materiale arheologice, respectiv fragmente ceramice, ce indică o slabă locuire geto-dacică [4].

---

* Comunicare la al V-lea Simpozion național de tracologie, Bacău, 16—17 octombrie 1982.

1. Dan Gh. Teodor, *SCIV*, 19, 1968, 2, p. 241 și nota 45, în care se menționează că fragmentul ceramic în discuție „provine dintr-o cercetare mai veche efectuată de prof. dr. doc. I. Sandru, de la Facultatea de geografie-geologie, de la Universitatea „Al. I. Cuza", Iași.C f. și I. Mitrea, *Carpica*, 1972, p. 123 și fig. 17/5; Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n.*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 113; p. 221, fig. 62/11.

2. Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI e.n...*, p. 113.

3. La lucrări a participat și Ionel Bauman, muzeograf, în acea vreme, la Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorgiu-Dej. Materialele arheologice descoperite au intrat în colecțiile Muzeului din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, instituție care a asigurat fondurile necesare cercetărilor arheologice.

4. Materiale certe care să indice existența unei așezări din sec. X—XI nu au fost descoperite. Au fost găsite cîteva fragmente ceramice, decorate cu striuri vălurite și drepte de tipul celor aflate, uneori, prin cercetări de suprafață și socotite, evident greșit, drept prefeudale, respectiv din sec. VIII—X e.n. În realitate și la Florești ca și în alte așezări, cercetate sistematic, ca de exemplu la Răcătău (Cf. V. Căpitanu, *Carpica*, VIII, 1976, fig. 33/1—5, 7, 9), aceste materiale ceramice sînt sigur geto-dacice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dacă prin secțiunile săpate, nu au fost surprinse complexe de locuire din așezarea geto-dacică și nici din presupusa așezare din sec. X—XI, în schimb au fost descoperite cinci gropi de formă ușor ovală sau circulară în plan orizontal, cu diametrul de cca. 0,90—1,30 m, și care se adînceau pînă la cca. 1,20 m față de nivelul actual de călcare. În gropi, ca inventar, s-au găsit fragmente ceramice, provenite din vase neîntregibile, obiecte de podoabă, oase (mai ales în G_4 și G_5), cărbuni și cenușă.

Ceramica descoperită, în gropi, provine din vase lucrate cu mîna (fig. 3/1—10) și vase lucrate la roată (fig. 1/—10 ; fig. 2/1—7).

Ceramica lucrată cu mîna a fost confecționată dintr-o pastă poroasă, după ardere vasele avînd, în general, o culoare cărămizie. Fragmentele descoperite provin din vase de tip borcan, de diferite mărimi (fig. 3/1—9) și cești (fig. 3/10). Ca motive ornamentale, pe vasele lucrate cu mîna, întîlnim alveole pe buză (fig. 3/1), brîu alveolar (fig. 3/5, 6), brîu cu crestături (fig. 3/2, 3) sau brîu alveolar întrerupt de butoni (fig. 3/5).

Ceramica lucrată la roată, aproape în totalitate, aparține categoriei confecționate din pastă fină, cenușie. Doar un singur fragment, din gura unui vas, este de culoare portocalie (fig. 2/7). Ca forme, la roată, din pastă cenușie, au fost confecționate cupe și căni de diferite mărimi (fig. 2/1—3), pahare (fig. 1/10), fructiere (fig. 1/2, 6, 8, 9) străchini și farfurii (fig. 1/7 ; fig. 2/6). Unele din fragmentele ceramice (fig. 2/3) prezentau urme puternice de ardere secundară.

Motivele ornamentale, întîlnite pe ceramica lucrată la roată, au fost realizate prin lustruire, striuri adîncite și linii în relief. Deosebit de interesant este motivul ornamental de pe o cană, de dimensiuni mai mari, avînd corpul ușor globular. Între două șiruri de linii în relief, pe un registru situat pe umărul cănii, zonă din care pornește și toarta, a fost realizat, prin lustruire, un șir de triunghiuri negre, a căror bază se sprijină pe banda de linii în relief (fig. 2/3). Prin realizarea triunghiurilor negre a rezultat și un rînd de triunghiuri, de culoare cenușie, culoare apropiată de fondul vasului.

Fără a intra în detalii, menționăm că ceramica descoperită la Florești-Bacău își găsește analogii în așezările geto-dacice de la *Răcătău* [5] și *Brad* [6], respectiv în nivelele datate în sec. I î.e.n. — sec. I e.n.

În afară de ceramică, amintim aflarea în groapa nr. 1 a unei fibule din bronz (fig. 1/1) de tipul celor profilate, cu un singur buton pe arc și capul lățit, care, pe baza tipologiei și încadrărilor cronologice stabilite pentru aceste tipuri de fibule [7], poate fi datată în prima jumătate a sec.

5. V. Căpitanu și V. Ursachi, *Carpica*, II, 1969, p. 96—77 ; p. 104, fig. 9 ; p. 110, fig. 16 ; p. 111, fig. 17 ; p. 119, fig. 25 ; p. 120, fig. 26 ; V. Căpitanu, *Carpica*, VIII, 1976, p. 62—63 ; fig. 14—23 ; fig. 27—28 ; fig. 30 ; fig. 33. Cf. și *Rapoartele asupra cercetărilor arheologice de la Răcătău*, prezentate la Sesiunile anuale de rapoarte, din anii 1980—1983.

6. V. Ursachi, *Carpica*, I, 1968, p. 171—182. Cf. și *Rapoartele asupra cercetărilor arheologice de la Brad*, prezentate la Sesiunile anuale de rapoarte, organizate în ultimii ani.

7. O. Almgren, *Studien uber Nordeneuropàische Fibelformen*, Mannus-Bibl., 32, Leipzig, 1923, Pl. IV/69 ; A. K. Ambroz, *Fibuly juga europejskoj časti SSSR, Arheologija SSSR*, fasc. D 1—30, Moscova, 1966, p. 36 și Pl. VII/1—4, (datate în

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

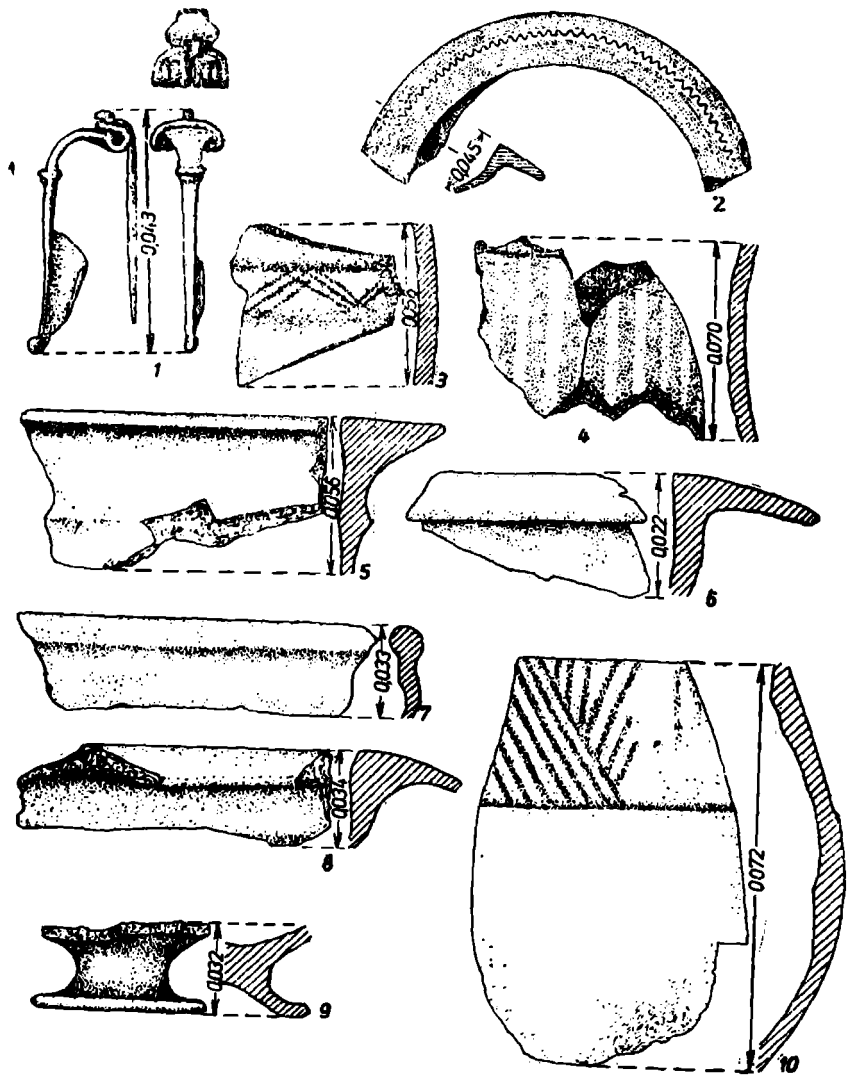

Fig. 1 — Floreşti — Bacău. Fibulă (1) şi ceramică lucrată la roată (2—10)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

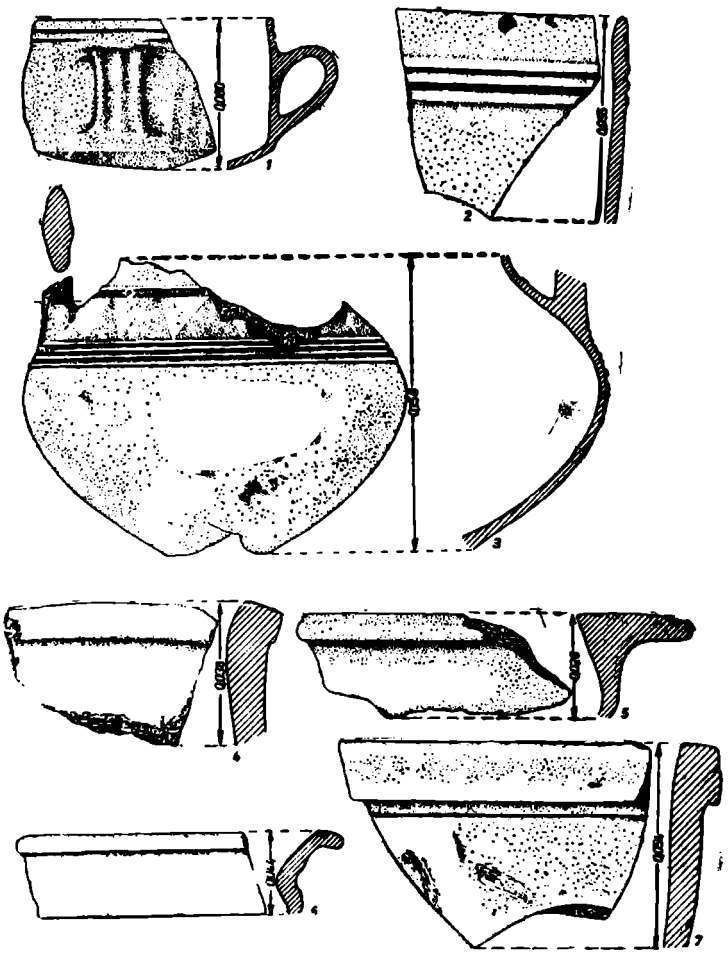

Fig. 2 — Floreşti—Bacău. Ceramică lucrată la roată (1—7).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

I e.n. Dacă avem în vedere încadrarea cronologică a fibulei, precum și a ceramicii descoperite, putem încadra, în ansamblu, așezarea geto-dacică de la Florești în epoca sec. I î.e.n. — sec. I e.n., cu posibilități de restrîngere a acestei datări la a doua jumătate a sec. I î.e.n. și prima jumătate a sec. I e.n.

Dacă la prima vedere, gropile de la Florești, pe baza inventarului, ne-ar fi tentat să le considerăm a fi de caracter funerar, respectiv gropi de morminte, așa cum au fost apreciate asemenea complexe în alte cazuri [8], decisivă a fost analiza materialului osteologic, care a dovedit că nici unul din fragmentele de oase aflate în gropi nu este uman, ci toate provin de la animale domestice și sălbatice [9]. Prin urmare gropile de la Florești-Bacău, nu pot fi interpretate ca morminte, ci probabil complexe legate de anumite practici de cult [10], sau chiar simple gropi menajere.

Sondajul de informare de la Florești-Bacău, deși nu a confirmat existența (în punctul în care s-au efectuat săpăturile), unei așezări din sec. X—XI e.n. [11], a avut drept rezultat descoperirea unei așezări geto-dacice, din sec. I î.e.n. — sec. I e.n., într-o regiune deosebit de importantă, cum este valea Trotușului, care a constituit una din arterele principale de legătură între spațiul est-carpatic și Transilvania, atît în sec. I î.e.n. — sec. I e.n., cît și mai înainte sau după aceea, de-a lungul întregii istorii a poporului român.

---

epoca lui Tiberius) ; T. Kolnic, în vol. *Symposium Ausklang der Latènezivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im Mittleren Donaugebiet*, Bratislava, 1977, p. 147 și urm., fig. 3 și fig. 5/1—2, plasează aceste fibule între anii 10—50 e.n.

8. D. Berciu, *Buridava dacică*, Ed. Academiei, București, 1981, p. 120—126.

9. M. St. Udrescu și N. Mirițoiu, *Expertiza materialului osteologic descoperit la Florești, jud. Bacău*, în prezentul volum, p. 137 și urm.

10. Mircea Babeș, *SCIVA*, 33, 1982, 2, p. 255—256.

11. Fără a exclude posibilitatea ca fragmentul ceramic din caolin, să provină de la Florești, com. Căiuți, poate dintr-un punct diferit decît locul sondajului efectuat de noi, ne gîndim totuși și la eventualitatea ca în realitate să fie o altă localitate Florești. Pe teritoriul județului Bacău mai există două sate Florești, unul în com. Huruiești și unul în com. Scorțeni. La acestea se adaugă un sat Florești, desființat în 1968 și înglobat la satul Valea Seacă, com. N. Bălcescu. Cf. Ion Iordan, Petre Gâștescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Ed. Academiei, București, 1974, p. 139.

LES DECOUVERTES GETO-DACIQUES DU I-e SIÈCLE A.N.E. — I-e SIÈCLE N.E. DE FLOREȘTI, DE DEPARTEMENT DE BACĂU

Résumé

L'auteur présente les resultats d'un sondage archéologique l'information effectué à Florești, de departament de Bacău, ou a été irentifiee une habitation dacique, qui à la suite d'une analyse des materiaux decouvertes a été daté en Ie siécle a.n.è. — Ie siécle n.e.

EXPLICATIONS DES FIGURES

Fig. 1 — Florești—Bacău. Fibule (1) et céramique travaillée à la roue.
Fig. 2 — Florești—Bacău. Céramique travaillée à la roue (1—7).
Fig. 3 — Florești—Bacău. Céramique travaillée à la maine (1—10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

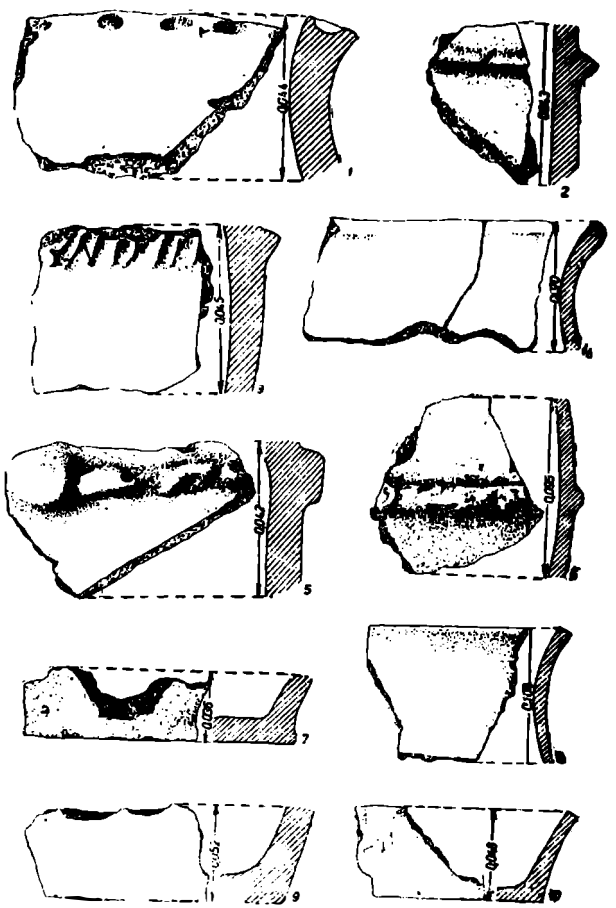

Fig. 3 — Floreşti—Bacău. Ceramică lucrată cu mîna (1—10).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

EXPERTIZA MATERIALULUI OSTEOLOGIC DESCOPERIT LA FLOREȘTI, JUD. BACĂU

de M. Șt. UDRESCU și N. MIRIȚOIU

Materialul osteologic care face obiectul notei de față, provine dintr-un sondaj de informare efectuat de către arheologul dr. I. Mitrea în așezarea geto-dacă din sec. I î.e.n. — I e.n. de la Florești, com. Căiuți, punctul „Via mică".

Pe lîngă alte situații arheologice, în acest punct a fost descoperit și un complex de gropi, care prin forma și inventarul lor (ceramică neîntregibilă, obiecte de podoabă, cărbuni, cenușă și oase) [1], sînt similare cu alte descoperiri din așezările geto-dacice ce au fost considerate de către unii autori drept mormintele de incinerație ale populației geto-dacice din epoca clasică [2].

Din acest complex ne-au parvenit pentru studiu cca. 26 de fragmente osoase, recoltate din două gropi : Gr. 4 (21 fragmente) și Gr. 5 (5 fragmente) ; precum și 5 fragmente din stratul de cultură din S. 3.

Destul de bine conservate dar de dimensiuni variabile, aceste piese osoase prezintă spărturi vechi de forme neregulate. Unele dintre ele poartă urmele unor intervenții cu unelte tăioase, iar altele urme de arsură rezultate prin contactul cu focul sau obiecte încinse [3]. Cîteva au spărturi, distrugeri și rupturi din timpul excavării. Demn de semnalat ni se pare și faptul că 3 dintre cele 5 fragmente descoperite în S. 3 s-au racordat unor piese din Gr. 4 [4].

Identificarea fragmentelor a arătat că nici unul dintre ele nu este uman, toate provenind din scheletele unor animale domestice și sălbatice. Astfel, din cele 28 de piese (rezultate în urma întregirilor) au putut fi localizate anatomic precis și determinate ca specie 16 piese : 13 aparținînd animalelor domestice și 3 celor sălbatice. (Vezi tabelul nr. 1).

---

1 I. Mitrea, *Descoperirile geto-dacice, din sec. I î.e.n. — sec. I e.n. de la Florești, județul Bacău,* Comunicare la al V-lea simpozion național de tracologie, Bacău, 16—17 oct. 1982 ; în prezentul volum p. 131 și urm.

2 O analiză detaliată a problemei cu toate implicațiile sale, a prezentat de curînd Cornelia Stoica, *Problema ritului și ritualului funerar la geto-daci,* Comunicare la al IV-lea simpozion de tracologie, Rm. Vîlcea, 14—15 nov. 1981.

3 Arsurile de pe aceste oase sînt limitate ca întindere și intensitate, ceea ce face ca ele să nu poată fi confundate în nici un caz cu oasele incinerate.

4 Nu se poate ști dacă această situație are vreo semnificație specială sau dacă este vorba doar de un amestec al materialelor în timpul excavării.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Bovidee *(Bos taurus)*, 5 piese diferite ca localizare anatomică : două mici fragmente craniene, un humerus distal, o ulnă proximală și un metatars aproape întreg care a permis estimarea unei talii de 110 cm [5]. Probabil piesele provin de la indivizi adulți.

Ovicaprine *(Ovis-Capra)*: un fragment distal de tibie cu epifiza nesudată și un fragment carbonizat de metatars, aparținînd unor exemplare diferite.

Porc domestic *(Sus domesticus)*: 6 piese divers localizate, între care două mandibule aproape complete, care permit aprecierea vîrstelor de sacrificare a celor doi indivizi, unul la un an iar celălalt la un an și jumătate.

Mistreț *(Sus scrofa)*: un fragment distal de humerus cu lățimea epifizei de 57 mm.

Cerb *(Cervus elaphus)*: un fragment de humerus distal cu lățimea epifizei de 50,5 mm.

Pisică sălbatică *(Felis silvestris)*: un fragment de radius cu dimensiuni (estimate) mari.

Restul de 12 fragmente din coaste și spărturi de oase lungi nu prezintă elemente morfologice specifice. După aspect și dimensiuni ele aparțin cu mare probabilitate unora dintre speciile identificate.

Lipsa din cele două gropi studiate a oaselor umane și în general a oricărui fragment osos incinerat, înlătură posibilitatea ca ele să poată fi interpretate ca morminte de incinerație. De asemenea, starea bună de conservare a oaselor neincinerate de animale arată că această absență a oaselor umane incinerate nu se datorează în nici un caz distrugerii lor de către aciditatea solului, așa cum în mod forțat s-a presupus pentru unele descoperiri [6].

Fără să generalizăm aceste observații (rezultate din cercetarea unui material restrîns) asupra tuturor complexelor asemănătoare considerate de către unii autori drept morminte de incinerație, sîntem totuși nevoiți să ne exprimăm îndoiala că această controversată problemă a ritului și ritualului funerar al geto-dacilor din epoca clasică va putea fi vreodată rezolvată satisfăcător fără expertiza antropologică a pretinselor oase umane incinerate din aceste complexe.

Trebuie însă să recunoaștem că eliminarea posibilității ca gropile de acest tip să fie morminte, nu duce în mod automat și la rezolvarea adevăratei lor funcționalități. În această privință informația pe care ne-o oferă materialul osteologic în sine este mai restrînsă.

Privit în ansamblu acest material are în cazul de față un aspect tipic de „resturi de bucătărie", prezentînd spărturi, tăieturi, arsuri și o localizare anatomică heterogenă. Din păcate, nu se poate preciza dacă a ajuns întîmplător în gropi sub formă de oase (resturi menajere), sau a fost depus în mod intenționat sub formă de carne gătită (ofrande).

Desigur numai analiza comparativă a unui număr mai mare de cazuri, precum și coroborarea tuturor observațiilor arheologice și antro-

5 Valoare apropiată de media taliei bovinelor pentru această perioadă.

6 D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, p. 120.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pologice ar putea să lămurească pe viitor toate aceste aspecte ale problemei, paginile de față putînd fi considerate în acest sens doar un început de drum.

Tabelul nr. 1

	Număr fragmente			Total frgm.
	Gr. 4	Gr. 5	S. 3	
Bos taurus	3	2	—	5
Ovis-Capra	1	—	1	2
Sus domesticus	5	—	1	6
Cervus elaphus	1	—	—	1
Sus scrofa	1	—	—	1
Felis silvestris	1	—	—	1
Frgm. indeterminabile	9	3	—	12
Total frgm.	21	5	2	28

EXPERTISE DU MATÉRIEL OSTÉOLOGIQUE DÉCOUVERT A FLOREȘTI, DÉP. DE BACĂU

Résumé

On présente les données de l'étude du matériel ostéologique provenant d'un complexe de fosses trouvées dans l'établissement géto-dace de Floreşti, dép. de Bacău (I-er siècle av. n. ère — I-er siècle de n. ère).

Le matériel ostéologique a été atribué en totalité aux animaux, étant identifiées à la fois des espèces domestiques et sauvages. On n'a pas reconu aucun fragment ostéologique humalne.

Dans l'état actuel des recherches, il est très tôt à discuter le caractère rituel où non du complexe des fosses découvertes dans l'établissement géto-dace de Floreşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

FIGURINE ANTROPOMORFE GETO-DACICE, DESCOPERITE LA RĂCĂTĂU (COM. HORGEȘTI, JUD. BACĂU).

de Viorel CĂPITANU

Așezarea de la Răcătău, identificată ipotetic cu Tamasidava, din harta lui Ptolemeu [1], ne-a oferit în ultimii ani suficiente dovezi în legătură cu viața materială și spirituală a geto-dacilor, locuitori ai acestei dave.

Materialele arheologice descoperite pînă în prezent la Răcătău, reflectă o prezență activă pentru toate etapele La Tène-ului geto-dacic, începînd cu sec. IV î.e.n. și pînă la începutul sec. II e.n., cînd întreg teritoriul Daciei a fost ocupat de către imperiul roman, iar această așezare este părăsită pentru totdeauna.

Cercetările arheologice întreprinse aici începînd cu anul 1968 și în continuare au demonstrat că această cetățuie a avut parte îndeosebi de evenimente pașnice, reprezentînd datorită condițiilor favorabile pe care i le oferea valea Siretului, un important centru comercial.

Ceramica reprezintă din punct de vedere cantitativ partea cea mai numeroasă din materialul descoperit pînă în prezent și aparține celor trei mari categorii ceramică lucrată cu mîna, la roată și de import. Ponderea o deține în schimb ceramica autohtonă de culoare cenușie lucrată la roată, într-o diversitate de forme.

Bogăția materialului ceramic autohton precum și calitatea imitațiilor după formele elenistice și romane, presupune existența și în această așezare a unor meșteri foarte pricepuți și iscusiți în tehnica olăritului. Avem în vedere cînd facem această afirmație vasul de tip cantharos, cu figurația antropomorfă și zoomorfă de influență elenistică și plăcuța de ceramică de culoare cenușie, de factură autohtonă pe care este redat în relief, într-o tehnică desăvîrșită un Silen [2]. La aceste descoperiri mai adăugăm și multe alte vase de culoare cenușie și roșie-cărămizie, primele decorate în tehnica lustruirii, procedeu ce aparține geto-dacilor.

Împreună cu ceramică, în complexele de locuire sau în gropi s-au descoperit și foarte multe unelte din metal din domeniul agriculturii și meșteșugurilor precum și obiecte de podoabă din argint, bronz și

1. Ptolemeu, *Geografia*, III, 10, 8, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, 1964, p. 555.
2. Viorel Căpitanu, în *Carpica* VIII, 1976, fig. 46/1—5.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fier, fibule aparținînd La Tène-ului III, obiecte și podoabe de sticlă, de piatră și os, care atestă diversitatea ocupațiilor acestei așezări.

O parte din aceste descoperiri reprezintă dovezi concludente privind preluarea și adaptarea în mod creator a modelelor din lumea elenistică și romană [3].

Din bogăția și varietatea materialelor descoperite la Răcătău se poate afirma că această așezare de tip dava a avut un rol foarte important în vremea de apogeu a culturii geto-dacice la este de Carpați.

Între aceste descoperiri un loc aparte în cadrul așezării îl deține plastica geto-dacă și vasele de cult cu protome zoomorfe de formă paralelipipedică, într-un număr destul de mare.

Descoperiri de acest gen, mai vechi sau mai noi, se cunosc la Poiana [4], Popești [5], Tinosul [6], Moreşti [7], Sighișoara [8] sau Marca [9], Piscul Crăsani [10], Răcătău [11], Brad [12], Barboși—Galați [13], Dumbrava [14], Pietroasele [15], Buridava dacică de la Ocnița [16], în mai multe localități din județul Vaslui [17], la care se adaugă Bunești—Averești [18], sînt doar cîteva din așezările mai importante în care s-au descoperit asemenea vestigii.

Un loc aparte în cadrul plasticii geto-dacice îl deține dava de la Cîrlomănești, județul Buzău [19], care prin descoperirile ce reprezintă figuri

3. Ioan Glodariu, *Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974.

4. Radu și Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Poiana*, Dacia, III—IV, 1927—1932, p. 318, fig. 99/2 ; idem, *Activitatea șantierului arheologic Poiana—Tecuci*, 1950, în SCIV, II, 1, 1951, p. 207 și SCIV, III, 1953, p. 202.

5. Radu Vulpe, SCIV, 6, 1955, p. 253, fig. 21/5 ; idem ; Materiale, VI, 1969, p. 313, fig. 12/9.

6. Radu și Ecat. Vulpe, *Les fouilles de Tinosu*, Dacia, I, 1924, p. 210—211, fig. 41/4—5.

7. Kurt Horedt, Moreşti, *Grabungen in einer vor-und frühgeschichtlichen Siedlung in Siebenburgen*, 1977, Abb. 22/1—5.

8. Conf. I. H. Crișan, *Ceramica geto-dacică*, București, 1969, p. 141, pl. 41/1—3, 6.

9. S. Dumitrașcu, V. Lucăcel. *Cetatea dacică de la Marca*, 1974, p. 22 și fig. 26—27.

10. Nicolae Conovici, *Cîteva figurine antropomorfe getice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)* în SCIV, 25, 2, 1974, p. 295—301, fig. 1/1—4.

11. Viorel Căpitanu și Vasile Ursachi, *O nouă cetățuie dadică pe valea Siretului*, în Carpica, II, 1969, p. 126, fig. 22/1—3. Idem, în Carpica, VIII, p. 66, fig. 49/1—5.

12. Informații, Vasile Ursachi, material inedit.

13. Informații, Silviu Sanie, figurina inedită.

14. Silviu Sanie și Seiva Sanie, *Cercetările arheologice de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)*, în Cercetări istorice, p. 86—87, fig. 15/3 *a b* și 4 *a b*.

15. Fl. Preda și V. Dupoi, *Figurine de lut antropomorfe geto-dacice descoperite în așezarea de la Pietroasele—Gruiu Darii (jud. Buzău*, în Crisia, IX, 1979, p. 77—87, fig. 1/1—2.

16. D. Berciu, *Buridava dacică*, 1981, *capit. Figurine de lut*, p. 89—91, fig. 21/1—8).

17. Ghenuță Coman, *Figurine antropomorfe geto-dacice descoperite în jud. Vaslui*, în SCIVA, 28, 2, 1977, fig. 1/1—8.

18. Vioieta Veturia Bazarciuc, *Cetatea dacică de la Bunești*, în Materiale și Cercetări arheologice, 1980, p. 137, fig. 15/1—3.

19. Mircea Babeș, *Statuetele geto-dacice de la Cîrlomănești (jud. Buzău)*, în SCIVA, 28, 3, 1977, p. 319—352.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

umane și animaliere se deosebesc net de tot ce se cunoaște pînă în prezent în mediul dacic.

Toate aceste descoperiri au dus la apariția în ultima vreme a unor studii speciale privind plastica și unele aspecte ale cultelor și credințelor geto-dacice [20].

La Răcătău au fost descoperite pînă în prezent un număr de 18 figurine antropomorfe precum și o statuetă din lut ars. O parte din aceste figurine se păstrează în stare fragmentară.

Pentru a ușura descrierea acestor piese le-am împărțit în funcție de caracteristicile lor, în mai multe grupe.

Grupa I-a.

În această grupă am inclus un număr de trei figurine, care au o înfățișare aproape identică, deosebindu-se doar ca dimensiuni.

Prima figurină din această grupă, inv. 8003 (fig. 1/1) are înălțimea de 37 mm și este executată din pastă fină de culoare cenușie de aspect lucios și foarte schematic, înfățișează caricatural un om. Capul de formă ovală face corp comun cu trupul. Nasul este redat printr-o linie profilată, ochii prin două perforații mici, ușor adîncite în cele două orbite, executate prin alveolare. Corpul se sprijină pe picioare, care au o formă oarecum cilindrică fiind ușor depărtate. La această figură nu este redat sexul.

Piesa a fost descoperită în ultimul nivel de locuire și se datează în secolul I e.n.

A doua figurină, inv. 13 210 (fig. 1/2), cu înălțimea de cca. 38 mm. Este executată din lut ars cu pasta de aspect poros de culoare cărămizie. La partea dorsală se observă urme de ardere secundară. Ca și precedenta, capul are o formă ovală și face corp comun cu trupul, care se sprijină pe picioare. Piesa este de formă cilindrică. Lăcașul orbitelor este redat prin alveolare, iar nasul printr-o linie profilată. Sexul este redat schematic printr-o proeminență conică, cu baza aplatisată. Datare, secolul I î.e.n.

A treia figurină, inv. 13 209 (fig. 1/3), are înălțimea de 70 mm și lățimea de 33 mm. Pasta de aspect poros de culoare cenușie. Capul face corp comun cu trupul, care se sprijină pe două picioare masive de formă cilindrică. Atributele feții sînt redate prin alveole, iar nasul printr-o linie profilată ușor curbată. Pe deasupra corpului se întîlnesc mai multe denivelări, care aparțin modelatorului. În direcția abdomenului se observă o concavitate adîncă de cîțiva milimetri. Sexul nu este redat. După înfățișare ar trebui să fie de sex masculin avînd trăsături comune cu precedentele. Menționăm faptul că la cele trei figurine descrise mai sus nu sînt schițate brațele, iar pasta diferă de la una la alta. Piesa se datează în secolul I î.e.n.

20. Silviu Sanie, *Plastica și unele aspecte ale cultelor și credințelor geto-dacice*, în Studii Clasice, 1981, p. 174—195; Mioara Turcu, *Geto-dacii în cîmpia Munteniei*, 1979, p. 166—175, unde se află toată bibliografia pentru toate descoperirile din Muntenia; Fl. Preda și V. Dupoi, în Crisia, 1979, p. 77—87; Mărgărit Tătulea și D. Vicoveanu, *Depozitul de piese de cult de la Poiana*, în Cercetări Istorice, IV, 1973, p. 143—159.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Grupa a II-a.

Două figurine umane, inv. 5 280 și 5 281 (fig. 1/4 și 1/5).

Sînt executate din lut ars cu pasta de aspect lucios, de culoare cenușie. Detaliile fizionomice sînt realizate prin incizii și alveole, corpul rectangular, brațele modelate chematic în forma unor proeminențe laterale în poziție orizontală, cu extremitățile unghiulare. Picioarele depărtate și disproporționate față de celelalte părți ale corpului, formînd în zona bazinului un unghi ascuțit. Figurina 1/4 are înălțimea de 70 mm și n-are redată o mînă, iar figurina 1/5 are înălțimea de 60 mm. Ochii sînt redați prin cîte două împunsături de o parte și de alta a nasului, care este redat printr-o linie profilată ușor curbată spre stînga. Urechile sînt redate prin niște crestături. La nivelul brațelor se întîlnește o a doua linie incizată în poziție orizontală. Sub brațul stîng la ambele figurine se întîlnește cîte o scobitură de formă ovală. Sexul este redat prin cîte o proeminență conică. Figurinele sînt de gen masculin și prezintă pe partea dorsală mai multe denivelări. Datare, secolul I î.e.n..

Grupa a III-a.

În această grupă am inclus trei figurine (fig. 1/6—8), toate în stare fragmentară.

Figurina masculină, inv 8 011 (fig. 1/6) se păstrează în stare fragmentară. Este executată dintr-o pastă de culoare cenușie, arsă uniform. Piciorul de formă cilindrică cu vîrful ascuțit și ușor tras în față. Sexul este redat prin trei proeminențe, cea din mijloc de formă conică cu baza aplatisată. Se păstrează doar 47 mm din lungimea figurinei și a fost descoperită într-o groapă cu resturi menajere.

Figurina se datează în secolul I î.e.n..

Figurina masculină, inv. 8 001 (fig. 1/8) cu un braț rupt din vechime. Este executată din lut ars de culoare roșie cărămizie, pasta de aspect poros. Atributele feței sînt redate prin niște alveolări executate cu degetele prin apăsare în lutul crud și au o formă ovală. Nasul este puternic profilat, iar capul are o formă ovală, mult alungit. Gura este redată printr-o adîncitură în poziție verticală, iar sub gură se observă o concavitate mai mare. Pieptul profilat, iar mîinile sînt redate prin două proeminențe laterale, în poziție orizontală. Picioarele de formă cilindrică și vîrful ascuțit. Sexul este realizat printr-o proeminență de formă rotundă.

La partea superioară a figurinei se întîlnesc mai multe denivelări rămase din timpul modelării. Figurina are o înălțime de 82 mm și se datează în sec. I î.e.n.

Figurină masculină? inv. 8 002 (fig. 1/7) în stare fragmentară. executată din pastă de culoare cărămizie-roșiatică cu micro-prundișuri în compoziție. Capul în formă de calotă, nasul profilat, orbitele de formă ovală ușor adîncite prin apăsarea degetelor în pasta crudă. Membrele superioare sînt redate prin niște proeminențe, care cad pe lîngă corp. Picioarele de formă cilindrică cu vîrful ascuțit, mult depărtate. Partea dorsală prezintă o ușoară denivelare. Figurina a fost neglijent lucrată.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Înălțimea piesei este de 76 mm și se datează în secolul I î.e.n. A fost descoperită într-un complex închis cu multă ceramică lucrată cu mîna și la roată și alte resturi menajere.

Grupa a IV-a, inv. 25 177—25 184 (fig. 2/—6).

Avem de-a face cu un număr mai compact de figurine executate din aceeași pastă de culoare roșie-cărămizie în aceeași groapă și la aceeași adîncime împreună cu o ceașcă dacică de tipul cu trei torți și un suport de vatră cu protomă de berbec, în stare fragmentară, decorat cu brîie alveolare. În apropierea acestor figurine s-au descoperit și un grup de pietricele, rotunde și ovale de diferite dimensiuni, care nu depășeau 4—5 cm în diametru, din categoria celor aplatisate natural. Din cele 6 figurine cîte au fost descoperite în groapa nr. 13, un număr de 5 figurine au capul de formă ovală, ochii lenticulari, nasul profilat și brațele în forma unor protuberanțe cu extremitățile ușor arcuite. Picioarele sînt depărtate și disproporționate în comparație cu restul corpului, care are o formă dreptunghiulară, cu excepția unui singur exemplar (fig. 3/6) cu corpul mult alungit și brațele abia schițate. Aceste figurine au dimensiunile cuprinse între 50—66 mm. Sexul nu este redat la nici un exemplar. Figurinele umane ca și celelalte materiale descoperite în aceeași groapă se datează în sec. I î.e.n.

Prezența ceștii dacice în aceeași groapă cu cele 6 figurine și cu suportul de vatră nu le putem pune pe seama întîmplării, cu atît mai mult cu cît pe corpul ceștii observăm ca decor brîie în poziție verticală avînd la capătul de sus o protomă de șarpe. Avem de-a face deci cu trei elemente de cult : figurine, „cățelul" sau suportul de vatră la care mai adăugăm ceașca cu protomele de șarpe. (fig. 6/1, 6/2).

Grupa a V-a. Figurină antropomorfă, inv. 13 286 (fig. 2/7). Un singur exemplar cu înălțimea de 73 mm probabil de sex feminin, executată din pastă de culoare gălbuie, cu ardere uniformă. Capul oval, gîtul lung și prelungit pînă la linia umerilor. Mîinile abia sînt simulate, iar picioarele se reduc la niște proeminențe prelungite și depărtate pe linia umerilor au o formă cilindrică. Ochii sînt redați prin două înțepături. Figurina se datează în secolul în secolul I e.n.

Grupa a VI-a. Figurină feminină, inv. 8 000 (fig. 2/8), cu înălțimea de 75 mm și lățimea maximă de 38 mm executată din pastă fină de culoare gălbuie, capul de formă ovală, ușor arcuit prelungit pînă la linia umerilor. Mîinile sînt redate prin niște proeminențe disproporționate cu vîrfurile ascuțite. Ochii sînt redați prin niște bobițe neuniforme, iar nasul printr-o proeminență executată foarte neglijent. Sînii sînt redați la nivelul umerilor. Piesa a fost descoperită în strat și aparține sec. I î.e.n.

Grupa a VII-a. Două figurine mult stilizate, inv. 26 704 și 12 533 (fig. 2/7—10), cu dimensiunile de 53×50 mm.

Prima figurină din această grupă este executată din lut ars de culoare gălbuie-roșiatică, de aspect poros, corpul de formă rectangulară. Atît membrele inferioare cît și cele superioare sînt redate prin niște protuberanțe laterale. Capul mult schematizat. Această figurină se datează în secolul I e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

A doua figurină este de culoare cenușie cu corpul stelat. Se păstrează doar 41 mm din înălțimea piesei. Sexul la aceste figurine nu poate fi determinat, dar după înfățișare se pare că sînt feminine. La bază această figurină are o perforație rotundă de cca. 5 mm în diametru. Figurina se datează în secolul I e.n.

Alături de aceste figurine din lut ars a mai fost descoperită în anul 1980, într-o groapă o statuetă, în stare fragmentară (fig. 3/1) din pastă de aspect poros de culoare cărămizie-roșiatică avînd ca degresant nisip, micro-prundișuri și cioburi pisate. Pasta în general este identică cu cea din care s-au executat vasele borcan și ceștile de tip zis dacic.

Statueta are înălțimea de cca. 122 mm, iar lățimea maximă de cca. 70 mm.

Partea superioară a piesei are o formă tronconică, în genul așaziselor sfeșnice dacice de tip opaiț, iar pasta este arsă neuniform, din cauza aceasta căpătînd o culoare cenușie închisă pe o grosime de 16 mm la bază și 3 mm la partea superioară. Pe corpul stauetii se observă, la partea dorsală niște benzi late, abia perceptibile, în poziție verticală și paralele realizate dintr-o vopsea de culoare maronie închisă. O astfel de „pictură" se întîlnește și pe ceramica de aspect poros, la categoria vaselor borcan, dar în proporție redusă.

Statueta redă o femeie, poate o divinitate feminină, cu mîinile în față, în stare de repaus.

Partea superioară, care în mod normal ar trebui să reprezinte capul, se păstrează doar parțial, în schimb mai jos de marginea cupei apare o proeminență ,care în mod normal ar trebui să reprezinte bărbia. Sînii sînt realizați prin două proeminențe uniforme la distanțe egale.

Piesa era așezată probabil pe un fel de soclu, în genul statuetelor de la Cîrlomănești [21].

Figurinele de la Răcătău în majoritate sînt întregi, excepție făcînd doar cîteva, care au fost rupte din vechime și cele a căror pastă fiind foarte friabilă și arsă neuniform să se fi deteriorat în timpul săpăturilor.

La toate figurinele descoperite la Răcătău se remarcă faptul că n-a existat o preocupare pentru finisaj, iar în ceea ce privește redarea detaliilor anatomice, acestea sînt foarte stîngaci executate și constau din linii profilate sau incizate, alveole, proeminențe sau mici înțepături.

Descoperiri de acest gen apar destul de timpuriu în La Téne-ul dacic la Morești, Murgeni—Bozianu, Bunești—Averești, Zimnicea etc., și corespund unei perioade largi de datare, sec. IV î.e.n. — II î.e.n.

În cetatea dacică de la Răcătău întîlnim aproape toate tipurile cunoscute pînă în prezent ; în așezări ca cele de la Poiana, Brad, Barboși, Ocnița, Pietroasele, Piscul Crășani etc., așa cum rezultă și din harta întocmită recent de Fl. Preda și V. Dupoi [22].

21. Mircea Babeș, op. cit., fig. 1/a b c și fig. 10/10—12.
22. Vezi harta întocmită de Fl. Preda și V. Dupoi cu toate descoperirile la zi, în Crisia, IX, 1979, fig. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

O analiză sumară privind această categorie de obiecte de cult, duce la concluzia că avem de-a face în primul rînd cu reprezentări umane masculine.

Majoritatea pieselor descoperite la Răcătău se caracterizează printr-o formă circulară a capetelor, iar detaliile fizionomice sînt redate prin incizii şi alveole ca la descoperirile similare de la Poiana [23], Brad [24], Piscul Crăsani [25], Ocniţa [26]. În schimb braţele, la cele mai multe exemplare sînt în forma unor protuberanţe cu extremităţile unghilare depărtate şi disproporţionate în comparaţie cu celelalte părţi ale corpului. Astfel de figurine se cunosc la Poiana [27], Brad, Tiseşti — Tg. Ocna [28], în zona Siretului mijlociu, dar în aşezări şi mai îndepărtate cum ar fi : Popeşti—Novaci [29], Tinosul [30], Piscul Crăsani [31], Ocniţa [32], Pietroasele [33], Govora Sat [34], Cătunu, judeţul Dîmboviţa [35], Sighişoara, Moreşti [36], Marca [37], Angheluş, jud. Harghita [38] pentru a da doar cîteva exemple de aşezări mai importante de pe teritoriul României, în care au fost descoperite asemenea obiecte.

La Răcătău cele mai multe obiecte din această categorie au fost descoperite în stratul de cultură, gropi menajere sau în resturile din dărîmăturile locuinţelor. Această situaţie nu împiedică cu nimic interpretarea dată pînă în prezent, acestei categorii de obiecte.

Avînd în vedere că în ultima vreme s-au descoperit astfel de obiecte în complexe închise la Dumbrava [39], Pietroasele [40], Ocniţa [41], Răcătău [42], Buneşti—Avereşti [43] asociindu-le descoperirilor mai vechi de

23. Radu şi Ecat. Vulpe, supra nota 4.
24. La Brad au fost descoperite pînă în prezent un număr de 6 figurine asemănătoare celor de la Răcătău. Informaţii V. Ursachi căruia îi mulţumim şi pe această cale.
25. N. Conovici, op. cit., fig. 2/1 şi 2/2.
26. D. Berciu, op. cit., fig. 21/1—2, 4—8.
27. R. şi Ecat. Vulpe, op. cit.
28. A. Niţu şi M. Zamoşteanu, *Sondajul în cetăţuia getică de la Tiseşti*, în Materiale şi Cercetări, VI, 1959, fig. 4/5.
29. Mioara Turcu, op. cit., Pl. XXXV/1, 4.
30. R. şi Ecat. Vulpe, op. cit.
31. N. Conovici, op. cit., fig. 1/1—4.
32. D. Berciu, op. cit., fig. 21/1,5—6.
33. Fl. Preda şi V. Dupoi, op. cit., fig. 1/1—2.
34. Gh. I. Petre, în Materiale, IX, 1970, p. 477, fig. 7/6, figurină fragmentară asemănătoare celei de la Tiseşti — Tg. Ocna.
35. Cornelia Stoica, *Cercetări în aşezarea geto-dacică de la Cătunu, judeţul Dîmboviţa*, în Materiale şi Cercet. Arh. Oradea, 1979, p. 123, fig. 7.
36. Kurt Horedt, op. cit., fig. 22/1.
37. Sever Dumitraşcu şi V. Lucăcel, op. cit., fig. 26.
38. Zoltan, Szekely, *Nouvelles donnes sur la culture geto-dace du sud-est de la Transylvanie*, în Thraco—Dacica, 1976, p. 232—233, fig. 1/3.
39. Silviu Sanie, op. cit., p. 185.
40. Fl. Preda şi V. Dupoi op. cit., p. 77 şi urm.
41. D. Berciu, op. cit
42. Viorel Căpitanu, *Raport privind descoperirile arheologice din anul 1980*, în Materiale, XV, sub tipar.
43. Informaţii Violeta Veturia Bazarciuc.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

la Poiana [44] sau Zimnicea [45] din necropolă. Toate aceste descoperiri din cadrul complexelor închise, reprezintă noi și importante verigi la interpretările date privind practicile magico-religioase la populația getodacă.

Asocierea acestor figurine cu alte obiecte de cult de tipul vaselor paralelipipedice decorate cu protome de Berbec sau Boss, de culoare roșie-cărămizie, pictate sau cenușii, a suporților de vatră decorați cu brîie alveolare, a ceștilor cu trei torți decorate cu brîie alveolare, care se termină la partea superioară cu protome de șarpe, vasele miniaturi care imită pe cele lucrate cu mîna sau la roată, amulete de argint, bronz sau fier, unele în formă de secure sau căldărușă, altele din os sau dinți de urs sau porc mistreț, perforați, din piatră, sticlă colorată cu „ochi" de păun, cochilii perforate și lista ar trebui să continuie, obiecte care după Vasile Pârvan și Radu Vulpe erau menite și capabile, în credințele celor vechi, să îndepărteze spiritele rele sau de a se apăra împotriva „deochiului" și a tuturor accidentelor demonice [46], în ultimă instanță să-i apere de nenorocire și să le aducă fericire [47]. Unele din aceste practici într-o formă sau alta se folosesc și în zilele noastre.

După Hadrian Daicoviciu alături de divinitățile oficiale, în închipuirea maselor persistau anumite elemente mai vechi, credințe legate de magie și felurite superstiții, fiind vorba despre aceste reprezentări, care se întîlnesc în număr destul de mare în majoritatea așezărilor cercetate, care pot fi considerate elemente de caracter magic [48].

Mare nostru învățat, Vasile Pârvan mergînd mai departe cu interpretarea a văzut în aceste descoperiri „o transpunere cu mijloace naive, a elementelor zoomorfe și antropomorfe, elenistice care pătrundeau din miazăzi. După el idolii din teracotă sînt tot o formă de gînd, plastic-religios a vremurilor mai vechi [49].

Din cele relatate mai sus rezultă că Vasile Pârvan a intuit perfect sensul și semnificația acestor reprezentări antropomorfe și zoomorfe, întîlnite în număr destul de mare atît la daco-geți cît și la alte populații, între care sînt enumerați și celții.

Descoperirile recente, care în prezent sînt numeroase, vin să confirme pe deplin acest punct de vedere relatat cu peste 50 de ani în urmă de către autorul genialei lucrări „Getica".

Cîteva descoperiri mai vechi sau mai noi, din categoria reprezentărilor de „călăreți", de la Surcea [50], Zimnicea [51], Polovragi [52] și Răcă-

44. Radu și Ecat. Vulpe, op. cit.
45. A. D. Alexandrescu, *La nécropole gete de Zimnicea*, în Dacia, N. S. XXIV, 1980, p. 21, fig. 55/5.
46. Vasile Pârvan, *Getica*, 1926, p. 341, și Radu Vulpe, în SCIV, II, 1, 1951, p. 207—208.
47. Hadrian Daicoviclu, *De la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 220.
48. Vasile Pârvan, op. cit.
49. L. Mărghitan, *Tezaure de argint dacice*, București, 1976.
50. A. D. Alexandrescu, op. cit., p. 125, fig. 77/9.
51. Informații Floricel Marinescu. Descoperire inedită.
52. Viorel Căpitanu, în Carpica, VIII, 1776, fig. 46.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tău[53], pe ceramică, bronz sau pe podoabe de argint, nu sînt altceva decît dovezi ale prezenței în lumea dacică a unui cult al „cavalerului erou", sau cum preciza Vasile Pârvan, „cunoscut sub numele neexact de „eroul thrac", care de fapt era tot atît de mult elenic și iranian, ca și daco-thracic" [54].

Faptul că în secolele următoare atît în fosta provincie Dacia, cît mai ales în spațiul locuit de dacii liberi, aceste reprezentări dispar aproape în totalitate, nu trebuie să surprindă pe nimeni, pentru că dacii „au rămas totuși și în toată vremea romană, la religia lor aniconică" [55].

În concluzie, descoperirile de la Răcătău, din categoria celor menționate mai sus, trebuiesc puse în legătură cu practicile și credințele magico-religioase și alături de descoperirile de acest gen de pe întreg spațiul locuit de strămoșii noștri geto-daci, ele reprezintă dovezi concludente privind spiritualitatea și unitatea întregii lumi geto-dacice. Și cînd facem această afirmație avem în vedere în primul rînd marile sanctuare din munții Orăștiei și pînă pe Bistrița sau Siret de la Bitca Doamnei — Piatra Neamț și Brad, com. Negri, județul Bacău.

Descoperirile de la Răcătău se datează în secolele I î.e.n.—I e.n.

FIGURINES ANTROPOMORPHES GETO-DACIQUE DECOUVERTES A RACATAU (DÉP. DE BACAU)

Résumé

A l'occasion des recherches archéologiques éffectués pendant 1968—1982 dans la cité dacique de Răcătău, à cooté des nombreux vestiges géto-dacique et étrangères un lieu particulier l'occupe la platique géto-dace.

A Răcătău ont été découvertes jusqu'a present 18 figurines antropomorphes et une statuette en terre cuite (fig. 1/1—8), fig. 2/1—10 et fig. 3/1) departagées, par leurs caractéristiques en 7 groupes.

La plupart des figurines découverts á Răcătău trouovent leurs analogies dans les etablissements géto-daces de la période clasique (I-er siècle a.n.è — I-er siècle de n.è.).

Ces découverts sont mises en relation aux practiques et croyances magiques-religieux et représente des preuves concluantes concernant l'unité spirituelle de la population de la Dacie.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Figurines antropmorphes geto-dacique.
Fig. 2. Figurines antropomorphes geto-dacique.
Fig. 3. Statuete antropomorphes geto-dacique.

53. Vasile Pârvan, în *Getica*, 1926, p. 638.
54. Idem, p. 639.
55. Vasile Ursachi, *Sanctuarul geto-dacic de la Brad, com. Negri, județul Bacău*, în Traco Dacica, V, sub tipar.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

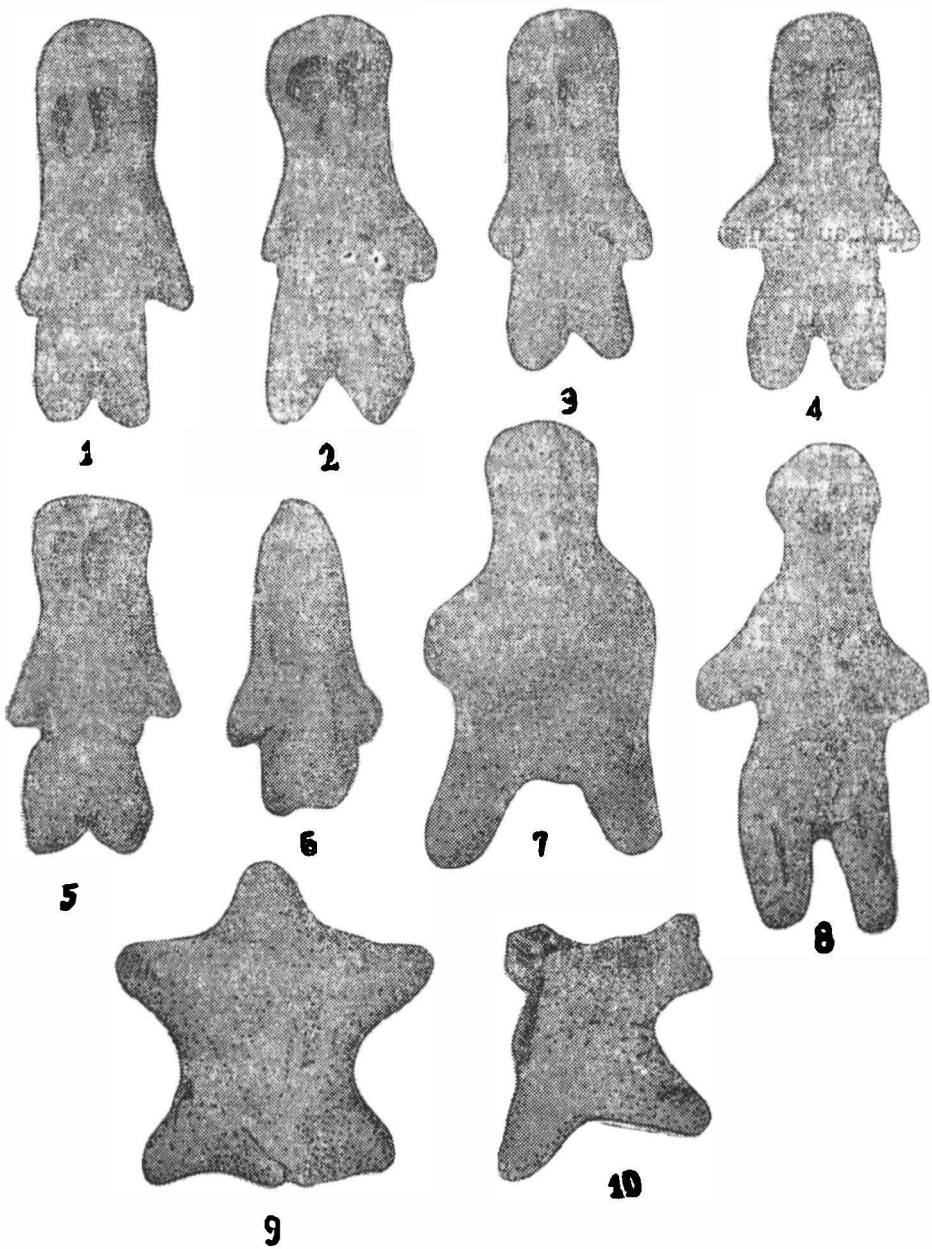

Fig. 1. Figurine antropomorfe geto-dacice, de la Răcătău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

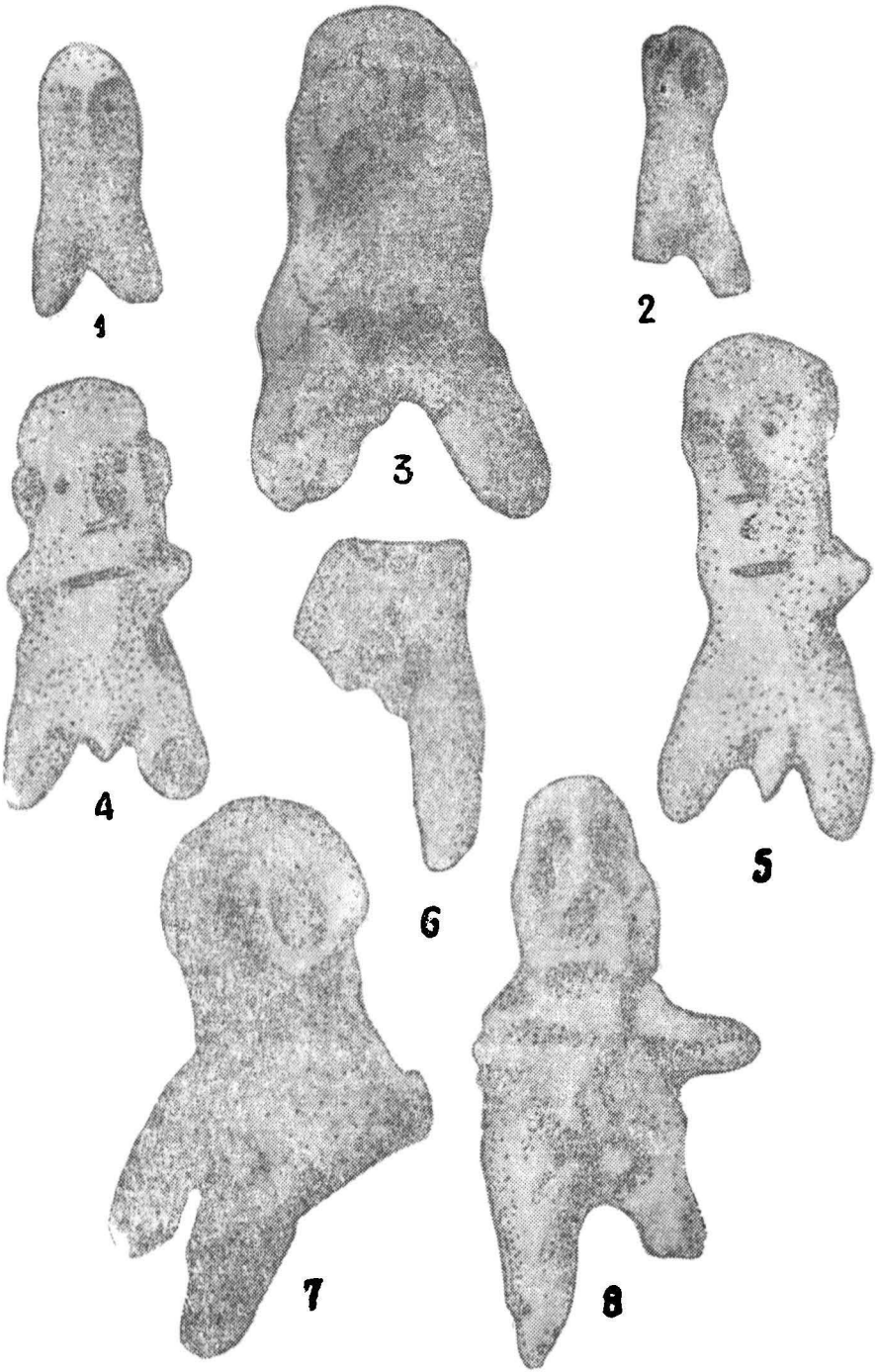

Fig. 2. Figurine antropomorfe geto-dacice de la Răcătău.

http://www.cimec.ro / http://cimec.ro

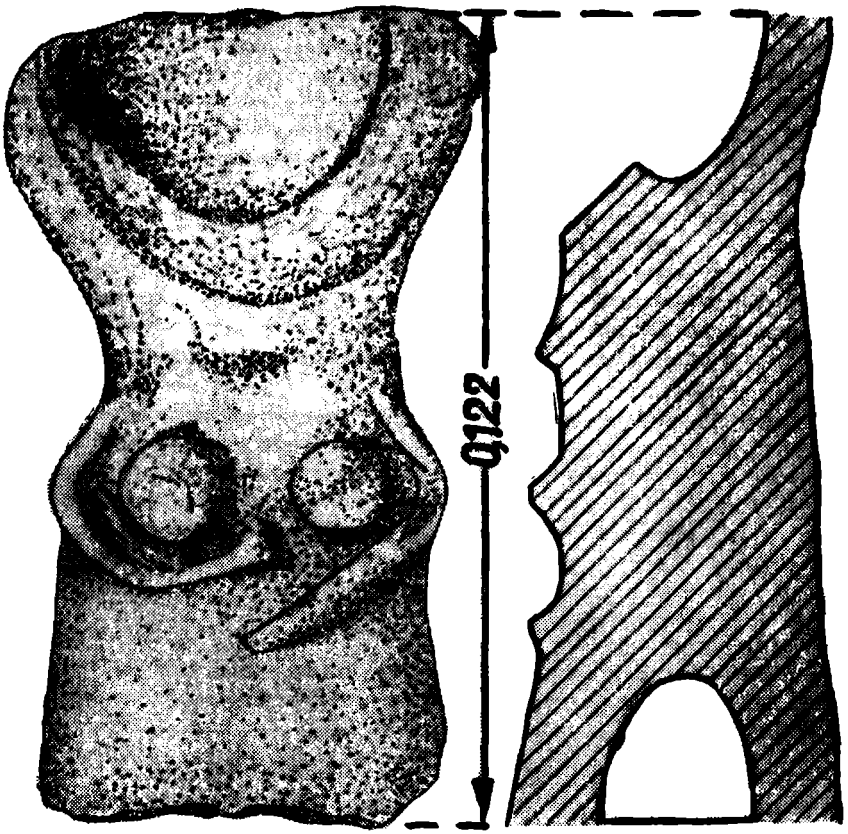

Fig. 3. Statuetă antropomorfă geto-dacă de la Răcătău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA PÎRÎUL BOGHII — PÎRGĂREȘTI

de Ioan MITREA și Constantin EMINOVICI

În toamna anului 1976, cu prilejul săpăturilor, executate cu mijloace mecanizate, pentru instalarea unei conducte de apă, pe o terasă din dreapta rîului Trotuș, din apropierea satului Pîrîul Boghii, com. Pîrgărești, jud. Bacău, au fost descoperite materiale arheologice, din care s-a recuperat un vas ce a intrat în colecțiile Muzeului de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej [1].

Vasul, spart de cupa excavatorului și restaurat ulterior, este o cană lucrată la roată din pastă cenușie, fină, avînd corpul bitronconic, gîtul relativ înalt și gura trilobată (fig. 1/1). Din partea superioară a pîntecelui pornește o mănușă, arcuită și ușor torsionată, care se prinde sub buza cănii. Suprafața cănii este împărțită în cîteva registre prin nervuri în relief sau șănțuiri. Jumătatea superioară a pîntecelui cănii este ornamentată prin caneluri largi, dispuse oblic.

Pe baza analogiilor [2], cana de la Pîrîul Boghii poate fi atribuită culturii Sîntana de Mureș și datată într-o epocă cuprinzînd a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul sec. al V-lea e.n.

Presupunîndu-se că această cană, ca și alte materiale arheologice, care nu au putut fi recuperate [3], provine dintr-o necropolă de tip Sîntana de Mureș, s-a procedat, în 1982, la executarea unui sondaj de informare-salvare [4]. Aceasta se impunea cu atît mai mult, dacă avem în vedere constatarea că, descoperirea se situează într-o zonă puțin cercetată arheologic, pe valea Trotușului, importantă axă de legătură între Moldova și Transilvania.

---

1 Vasul a fost predat la Muzeul de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej (inv. 1543), de către un excavatorist, care a descris împrejurările descoperirii, fără a accepta, din lipsă de timp, să meargă pentru localizarea în teren a locului descoperirii.

2 Bucur Mitrea, Constantin Preda, *Necropole din secolul al IV-lea e.n. în Muntenia*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 133 ; p. 357, fig. 224/3 ; p. 392, fig 262/2, 3 ; Ligia Bîrzu, *Continuitatea populației autohtone în Transilvania în secolele IV—V*, Ed. Academiei, București, 1973, p. 41—44 ; p. 297, pl. XVI/1—2.

3 În timpul cercetărilor, din 1982, mai mulți săteni ne-au mărturisit că au văzut fragmente ceramice, de-a lungul șanțului în care s-a instalat conducta, în special spre marginea de est a terasei.

4 Cercetările s-au efectuat în baza avizului dat de către Direcția Economică și a Patrimoniului Cultural Național, Cf. Adresa nr. 6875 din 10,06.1982.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Locul în care s-au efectuat săpăturile, a fost ales în suprafaţa terasei, unde se bănuia că a fost descoperită cana intrată în colecţiile Muzeului de istorie din municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej [5]; loc care este numit de localnici „Ţarina Pîrîul Boghii", sau mai nou „La conducte", şi se află pe malul drept al rîului Trotuş, la cca. 200 m nord de marginea satului Pîrîul Boghii.

A fost săpată o secţiune, orientată Sud-Nord, plecînd de la drumul de ţarină, mărginit la sud de grădina locuitorului Gheorghe Vrînceanu, spre albia Trotuşului, perpendicular pe curbele de nivel ale terasei ce coboară uşor spre albia rîului amintit.

Secţiunea S_1, cu lungimea de 67 m şi lăţimea de 1,50 m, executată pe parcela de teren a locuitorului Costică D. Jugaru, a permis investigarea parţială, din punct de vedere arheologic, a podului terasei.

Din punct de vedere stratigrafic, menţionăm că sub stratul vegetal arabil, pînă la adîncimea de cca. —0,75 m la — 1,05 m, urmează un strat de pămînt gălbui, cu nuanţe castanii, dens, mîlos, adus de apă, de pe versantul aflat la sud de terasă, strat steril din punct de vedere arheologic. Acest strat de pămînt mîlos, acoperă un strat de pămînt negru, a cărui grosime variază între 0,20 şi 0,40 m şi în care se găsesc materiale arheologice. Sub stratul de pămînt negru, în care se găsesc materiale arheologice, urmează pămîntul galben, viu, steril din punct de vedere arheologic.

Observaţiile stratigrafice şi geomorfologice conduc spre concluzia că stratul de pămînt negru, cu resturi arheologice, se prezintă astăzi ca un sol îngropat, prin procese laterale, rezultat al unui fenomen, mai intens, de eroziune în suprafaţă de pe versantul aflat la sud de terasă şi coluvionare la bază.

Cînd s-a petrecut acest proces este mai greu de precizat, sigur este că procesul a avut loc la scurt timp după încetarea locuirii în aşezare, (începuturile sale determinînd probabil părăsirea acestei aşezări) şi că a durat mai mult timp, cel puţin un secol. Urmarea, a fost că peste stratul de pămînt cu resturi arheologice s-a depus un strat, foarte gros, de cca. 1,00 m, de pămînt steril.

Date fiind realităţile din teren, cercetările arheologice s-au efectuat în condiţii grele. Dacă stratul de cca. 1,00 m, de pămînt mîlos, steril din punct de vedere arheologic, a fost prima „surpriză" în cursul efectuării acestor cercetări, o a doua „surpriză" nu a întîrziat să apară.

În loc să interceptăm, prin secţiunea săpată, presupusa necropolă de tip Sîntana de Mureş, de la cca. —1,05 m înspre capătul de sud şi respectiv cca. — 0,75 m înspre capătul de nord al secţiunii au început să apară în stratul de pămînt negru, indici despre existenţa în acest loc a resurilor unei aşezări din sec. VIII—IX e.n., aşezare ce acoperea, la rîn-

5 Acest loc a fost „identificat" pe baza descrierii făcute de muncitorul excavatorist în 1976.

6 Terasa pe care s-au efectuat cercetările arheologice este străbătută de la est spre vest, de mai multe conducte, montate în ultimii ani. În secţiunea săpată am surprins şapte asemenea conducte, îngropate la adîncimi ce variază între 1,10 m şi 2,00 m.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

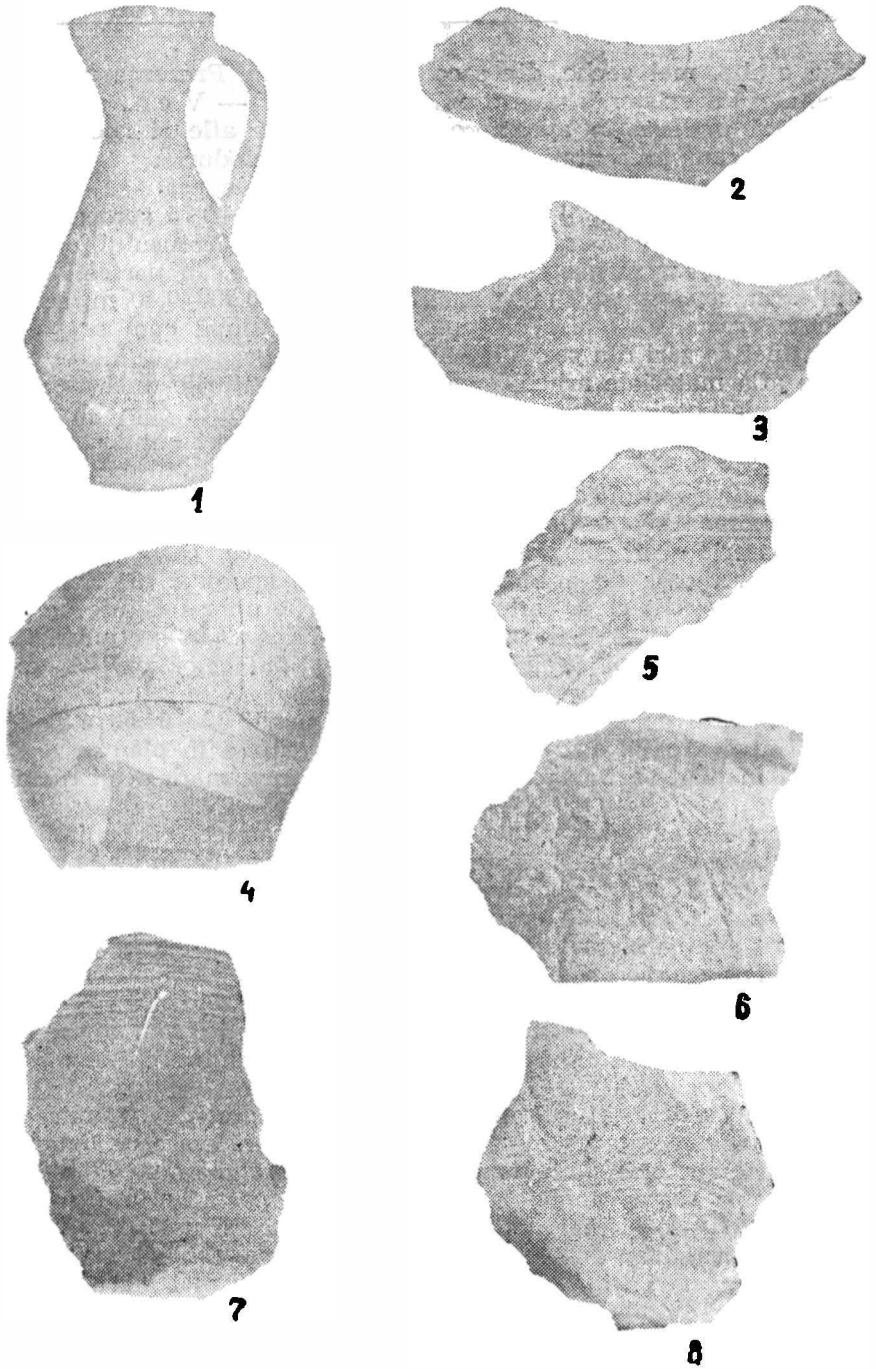

Fig. 1. Ceramică din sec. IV—V e.n. (1—4) și din sec. VIII—IX e.n. (5—8).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dul său, o alta, mai veche, din secolele IV—V e.n. Prezenţa unor materiale ce atestau existenţa unei aşezări din sec. IV — V e.n., ne-a dat încrederea, că undeva, în apropiere, trebuie să se afle şi necropola din care provine cana prezentată la începutul acestor rînduri [7].

În stratul de pămînt negru, care începe de la cca. —1,05 m spre capătul de sud al secţiunii şi respectiv de la cca. —0,75 spre capătul de nord, unde terenul coboară uşor spre buza terasei Trotuşului, după cum s-a mai menţionat, se găsesc materiale arheologice. În partea de sus a acestui strat, a cărui grosime variază între cca. 0,20—0,40 m, se găsesc fragmente ceramice şi alte obiecte, aparţinînd, după cum se va arăta mai jos, unei aşezări din sec. VIII—IX e.n. Spre baza stratului de pămînt negru se află materiale arheologice care indică resturile unei aşezări din sec. IV şi începutul sec. V e.n. Nu s-a putut delimita clar, stratigrafic, limita dintre orizontul aşezării din sec. IV—V, de orizontul aşezării din sec. VIII—IX e.n. Deseori, mai ales spre mijlocul stratului de pămînt negru, fragmentele ceramice apar amestecate.

Pe lungimea secţiunii S_I, în mai multe locuri s-au găsit aglomerări de materiale arheologice (fragmente ceramice, cărbuni, bucăţi de lipitură, pietre, oase de animale sau păsări şi sporadic diferite obiecte din lut, fier, os etc.) ce ar putea indica resturile unor locuinţe de suprafaţă, fie din sec. IV—V, fie din sec. VIII—IX e.n. În secţiunea săpată nu s-a surprins groapa vreunei locuinţe de tipul celor parţial adîncite în pămînt, atît de frecvente în alte aşezări.

Spre capătul de nord al secţiunii între metrii 63—64,50 a fost surprinsă, şi apoi săpată, o groapă, menajeră, circulară în plan orizontal şi tronconică în plan vertical, cu diametrul gurii mai mare decît diametrul bazei.

În groapă s-au găsit cîteva fragmente ceramice, cărbuni şi fragmente de oase de animale. Cele cîteva fragmente ceramice, provenind din vase lucrate cu mîna şi mai ales la roată, pe baza caracteristicilor intrinseci, pot fi atribuite culturii Sîntana de Mureş. Ca atare groapa G_1, în care s-au aflat aceste fragmente ceramice, aparţine aşezării din sec. IV şi începutul sec. V e.n. de la Pîrîul Boghii.

Fără să fi fost dezvelită vreo locuinţă, deşi în cîteva locuri au apărut indicii privind existenţa unor asemenea locuinţe, mai multe materiale arheologice atestă existenţa unei aşezări aparţinînd culturii Sintana de Mureş.

Avem în vedere în primul rînd, cîteva fragmente ceramice, care provin din vase lucrate cu mîna, din pastă grosieră, vase ce indică borcane şi foarte rar cesti ; precum şi mai multe fragmente, ce provin din vase lucrate la roata rapidă, în majoritate din pastă zgrunţuroasă (fig. 1/2—4 ; fig. 2/1—4) şi mai puţine din pastă fină, cenuşie (fig. 2/6). Din pastă zgrunţuroasă au fost confecţionate, la roata rapidă, atît vase de dimensiuni mai mici (fig. 2/1—4), cît mai ales vase mai mari, de provizie, cu buza orizontală, lată (fig. 1/2, 4). Vasele din pastă zgrunţuroasă

7 După unele informaţii, ale localnicilor, primite în timpul cercetărilor, se pare că necropola, în cazul în care există, se află spre limita de est a terasei, unde se bănuieşte că a fost descoperită cana de tip Sîntana de Mureş.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

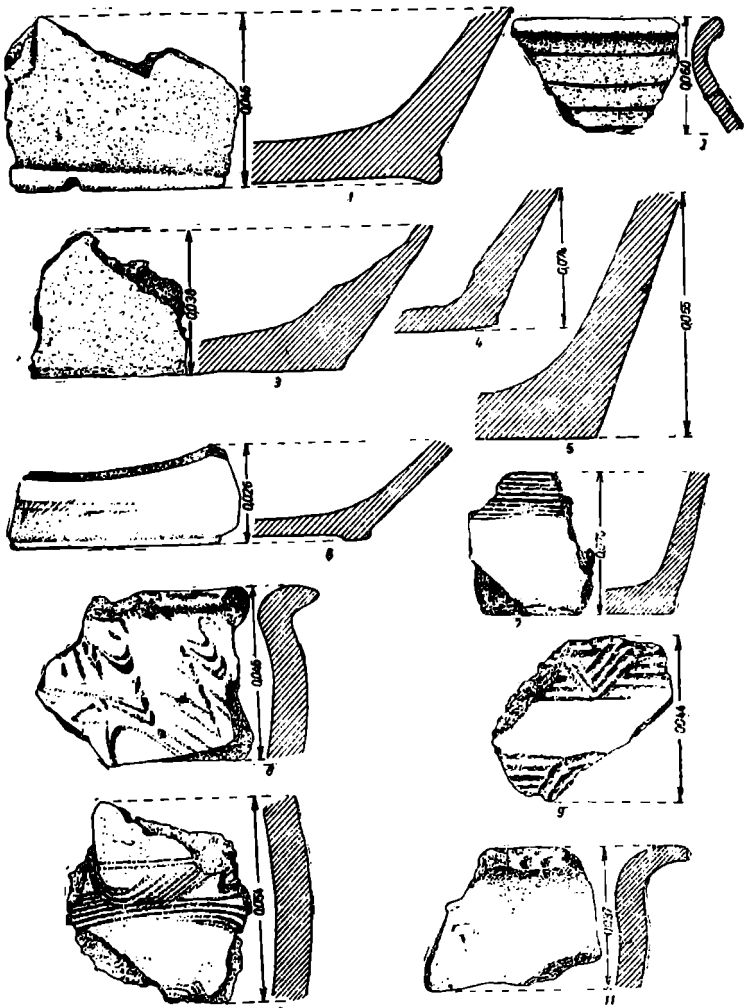

Fig. 2. Ceramică din sec. IV—V e.n. (1—6) şi din sec. VIII—IX e.n. (7—11).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

au fundul drept, pereții mai groși, uneori ornamentați (fig. 2/2) iar în interior prezintă coaste pronunțate.

Analiza ceramicii, aparținînd așezării de tip Sîntana de Mureș, ne determină să atribuim acest nivel de locuire unei etape, situate, în timp, la sfîrșitul sec. al IV-lea și începutul sec. al V-lea e.n.

În suprafața secțiunii s-au descoperit mai multe fragmente ceramice, caracteristice secolelor VIII—IX e.n. În cîteva locuri au apărut chiar „aglomerări" de materiale arheologice, cu fragmente ceramice specifice sec. VIII—IX e.n. Între metrii 25—30, 25, în stratul mai gros, de pămînt negru, s-au găsit mai multe fragmente ceramice, pietre, chirpic și cărbuni, indicînd resturile unei locuințe. S-a deschis o casetă (A) pe latura de vest a secțiunii, dezvelindu-se cea mai mare parte din suprafața unei locuințe, notate L_1.

Locuința L_1 a fost construită la suprafață, avînd dimensiuni mari (lungimea de cca. 5,00 m, lățimea nefiind precizată, întrucît nu a fost săpată o casetă și pe latura de est a secțiunii, pentru dezvelirea marginii de est a locuinței).

Conturul aproximativ al locuinței, în suprafața dezvelită, a fost delimitat urmărindu-se răspîndirea materialelor arheologice (ceramică, chirpic, cărbuni și unele obiecte). Spre colțul de nord-est s-a găsit un grup de pietre, indicînd resturile unei instalații pentru foc, o vatră simplă.

În suprafața locuinței, în pămîntul negru s-au găsit mai multe fragmente ceramice și cîteva obiecte de lut, fier, și os. Mai menționăm descoperirea unor fragmente de lutuială, avînd imprimate urme de pari, oase, pietre și cîteva bucăți de zgură din fier.

Ceramica aparține categoriei lucrate cu mîna, din pastă grosieră și mai ales categoriei lucrate la roata înceată, dintr-o pastă mai bună, cărămizie, avînd în compoziție și diferite proporții de nisip.

Asemenea fragmente, din vase lucrate cu mîna sau la roată, s-au descoperit și în restul secțiunii.

Ceramica lucrată cu mîna este ornamentată, uneori, cu alveole pe buză (fig. 2/11).

În general, ceramica, lucrată la roata înceată, este ornamentată cu motive realizate prin incizie, respectiv benzi de linii drepte și benzi de linii vălurite (fig. 1/5—8 ; fig. 2/7—10).

În unele cazuri benzile din linii vălurite sînt mărginite de linii drepte, alteori peste striurile drepte s-au executat striuri vălurite (fig. 1/5, 8 ; fig. 2/9, 10). Remarcăm prezența unor fragmente ornamentate cu striuri drepte, continui, pînă aproape de fundul vasului (fig. 1/7 ; fig. 2/7).

Caracteristicile ceramicii aflate în această locuință, dar și în restul secțiunii ,analogiile cu descoperiri din alte așezări [8] ne determină să o atribuim, deocamdată, unei epoci situată cronologic în a doua jumătate a sec. VIII și prima jumătate a sec. IX e.n.

8 Dan Gh. Teodor, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V—XI*, Ed. Junimea, Iași, 1978, p. 80—85 ; I. Mitrea, *Carpica*, XII, 1980, p. 88—90 ; Eugenia Zaharia, *Carpica*, XIV, 1982, p. 87—89.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

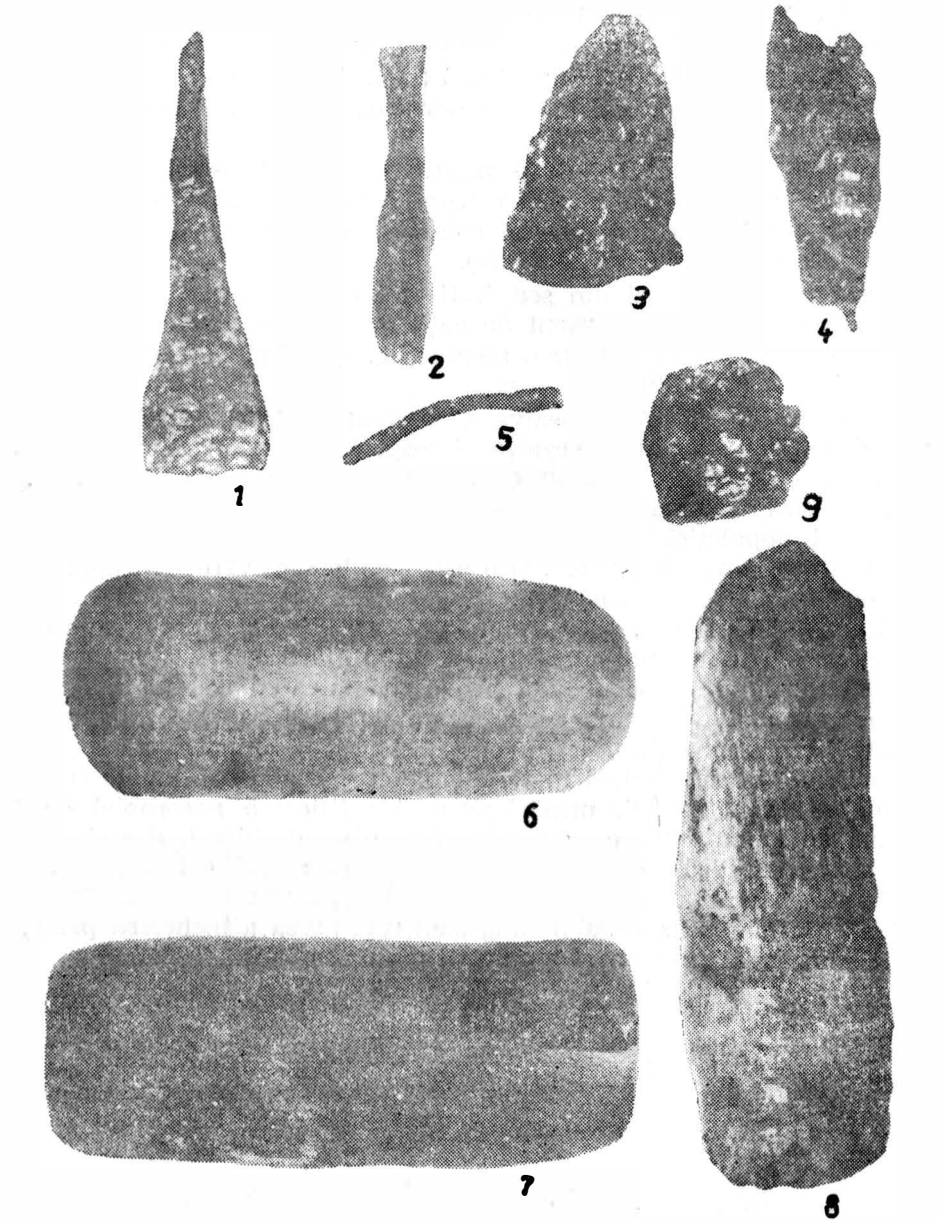

Fig. 3. Obiecte din fier (1—5, 9), lut (6—7) şi os (8), aparţinînd aşezării din sec. VIII—IX e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

În locuința L_1 s-au mai descoperit și cîteva obiecte, între care două obiecte din lut, unul întreg și al doilea fragmentar, de formă cilindrică, cu un orificiu longitudinal (fig. 3/6, 7 ; fig. 4/5, 6) un gravoar din fier, fragmentar (fig. 3/5), o dăltiță din fier (fig. 3/1 ; fig. 4/1) și un obiect din os (fig. 3/8 ; fig. 4/7).

Așezării din sec. VIII—IX îi aparține și un vîrf de săgeată, de tipul cu lama în formă de frunză (lamă păstrată parțial), avînd porțiunea dintre lamă și tubul de înmănușare rotundă în secțiune, iar tubul de înmănușare cilindric (fig. 3/2 ; fig. 4/4).

Probabil că așezării din sec. VIII—IX e.n. îi aparțin și alte cîteva obiecte, între care un fragment de cuțit din fier (fig. 3/4 ; fig. 4/3), un vîrf, provenind probabil dintr-o secere (fig. 3/3 ; fig. 4/2) și o floare de piron, din fier (fig. 3/9).

Sondajul de informare—salvare, efectuat, în 1982, la Pîrîul Boghii, chiar dacă nu a avut drept rezultat descoperirea presupusei necropole de tip Sîntana de Mureș, a avut ca urmare identificarea a două așezări, dintr-o epocă importantă a istoriei vechi a patriei, respectiv o așezare aparținînd populației autohtone, daco-romane, din a doua jumătate a sec. IV și începutul sec. V e.n. și o așezare din sec. VIII—IX, aparținînd unei comunități vechi românești. Descoperirea acestor două așezări este cu atît mai importantă, dacă avem în vedere, pe de o parte, faptul, că acestea sînt situate într-o regiune mai puțin cercetată, din punct de vedere arheologic, și pe de altă parte, realitatea că această regiune se situează pe una din principalele artere de legătură între spațiul est-carpatic și Transilvania. Aceste constatări ne determină să apreciem că, deși solicită anume eforturi materiale, se cuvine a fi continuate cercetările de la Pîrul Boghii, urmărindu-se identificarea necoroplei de tip Sîntana de Mureș, care deocamdată rămîne un deziderat, dar și dezvelirea altor vestigii din cele două așezări, atît de semnificative pentru cunoașterea evoluției unor comunități autohtone, într-o epocă, a cărei importanță nu mai trebuie subliniată, cum este aceea a încheierii procesului de etnogeneză și afirmare a culturii vechi românești.

LES RECHERCHES ARCHÉOLOGIQUES DE PÎRÎUL BOGHII — PÎRGĂREȘTI

Résumé

En automne 1982 à Pîrîul Boghii, la commune de Pîrgărești, le département de Bacău, au point appelé *La conducte (Aux conduites)*, sur la terrasse de la rive droite de la rivière Trotuș, là où en 1976 on a découvert, par hazard, un récipient (fig. 1/1) qui a été daté au IV—Ve siècle n.è., on a effectué un sondage d'information-sauvetage. Grâce à ces recherches, on a découvert du matériel archéologique qui indique l'existence des vestiges de deux habitats de l'époque de la formation du peuple roumain. Une partie du matériel découvert (fig. 1/2—4 ; fig. 2/1—6) appartient à un habitat du IV—Ve siècle n.è.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

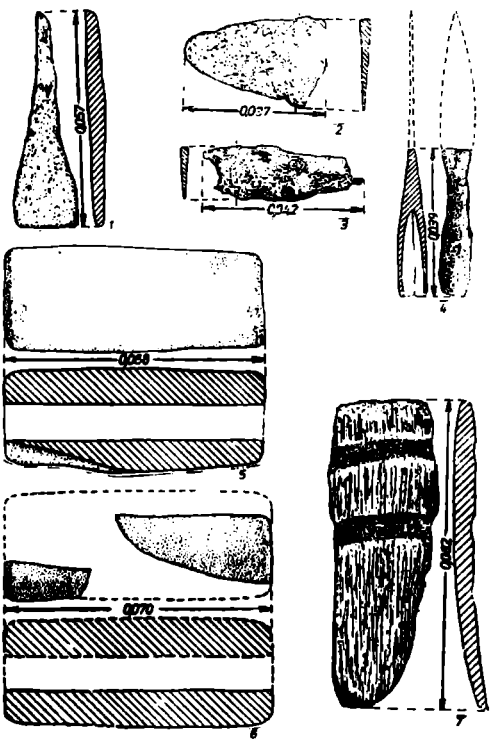

Fig. 4. Obiecte din fier (1—4), lut (5—6) şi os (7), aparţinînd aşezării din sec. VIII—IX. e.n.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

L'hanitat du IV—Ve siècle, a été surmonté d'un habitat, dont on a découvert une demeure aussi, qui, par les caractéristiques des matériaux découverts, de la céramique en espèce, (fig. 1/5—8 ; fig. 2/7—11), différents objets en fer (fig. 3/1—5, 9 ; fig. 4/1—4) en argile (fig. 3/6, 7 ; fig. 4/5—6) et en os (fig. 3/8 ; fig. 4/7), peut être attribuée au VIII—IXe siècle n.è.

LA LISTE DES FIGURES

Fig. 1 —Céramique du IV—Ve siècle n.è. (1—4) et du VIII—IXe siècle n.è. (5—8).

Fig. 2 — Céramique du IV—Ve siècle n.è. (1—6) et du VIII—IXe siècle n.è. (7—11).

Fig. 3 — Objets en fer (1—5, 9), en argile (6, 7) et en os (8), appartenant à la remeure du VIII—IXe siècle n.è.

Fig. 4 — Objets en fer (1—4), en argile (5—6) et en os (7), appartenant à la demeure du VIII—IXe siècle n.è.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VIZIUNE MODERNĂ ÎN OPERA LUI MIRON COSTIN

de Traian CANTEMIR

Importanța lui Miron Costin în evoluția literaturii române constă în faptul că abandonează succesiunea rigidă a datelor informative, coborînd în spațiul larg al unei expuneri de nuanță memorialistică [1]. La modalitatea aceasta nu recurge numai din cauza lipsei de bibliografie străină referitoare la istoria principatelor române, ci și pentru motivul că a fost martor ocular și participant activ la o bună parte a evenimentelor din vremea sa. În consecință putea ușor să-și permită să reconstituie însuși trecutul apropiat, dispersîndu-se de izvoarele altora, chiar dacă acestea ar fi existat. Pe lîngă realitatea menționată se adaugă apoi o pregnantă chemare interioară către arta cuvîntului pe care o manifestă atît în proză, cît și în versuri. Ambele forme literare nu le folosește numai în limba maternă, ci și în polonă. Repetarea lor e o dovadă a înaripării poetice spre care tinde scrisul său.

Sigur, structura lucrărilor elaborate nu-i originală. Ea aparține epocii. În Polonia secolului al XVII-lea la modă nu sînt numai cronicile, ci și poemele istorice. Cele din urmă au o frecvență susținută [2]. Ca inspirație, *Istoria în versuri polone despre Țara Moldovei și Munteniei* i se datorește lor. Meritoriu pentru cronicarul moldovean e că le concurează cu succes, impunîndu-se atît prin frumusețea imaginilor, cît și prin calitatea versurilor. În felul dat, Miron Costin intră și în istoria literaturii polone, cu toate că pe locul pe care-l ocupă e minim și e reținut de puține istorii literare.

Prezența lui alături de scriitorii străini reprezintă începutul de punere în practică a ideii literaturii universale, a acelei Weltliteratur pe care o lansează mai tîrziu Goethe [3]. După marele scriitor german, mijloacele prin intermediul cărora bunurile spirituale ale unui popor pot ajunge la cunoștința celorlalte, determinînd o înțelegere mai profundă a particularităților lui sufletești și o apropiere mai palpabilă față de el,

1. N. Iorga, *Istoria literaturii românești, Introducere sintetică*, Editura Librăriei Pavel Suru, București, 1929, p. 242.
2. I. C. Chițimia, *Marii cronicari moldoveni, în Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1964, p. 407.
3. Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1963, p. 278—280.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sînt traducerile, lectura operelor în original, critica literară a lucrărilor reprezentative etc. Depășind indicațiile lui Goethe, Miron Costin sugerează o nouă și firească șansă de contact interetnic,cerînd efectuarea unor lucrări care să pornească de la cei care doresc să fie cunoscuți, nu de la cei care vor să se edifice. E cazul *Poemei polone* și a *Cronicii pămîntului Moldovei și Munteniei* scrise pentru țara vecină. Elaborîndu-le, autorul a avut intuiția să țină seama atît de gradul de cultură a celor cărora li se adresează, de poziția lor socială, cît și de interesul pe care-l pot suscita. De aceea, între *Letopisețul Țării Moldovei*, scris pentru uz intern, și *Cronica pămîntului Moldovei și Munteniei*, dedicată polonilor, există diferențieri categorice. La fel între *Poema popolnă*, închinată regelui Jan Sobieski, și între amintita *Cronică a pămîntului Moldovei și Munteniei*, elaborată la insistența comisului Poloniei Marek Matczynski.

Dacă în lucrările polone, pe lîngă evenimentele istorice intervin și elemente folclorice, cum sînt cele în legătură cu descălicatul lui Dragoș și Negru vodă, iar narațiunea lor are un mers onctuos pentru a face textul mai plăcut, nu același lucru se întîmplă și cu operele redactate de Miron Costin în românește. Ceea ce le caracterizează pe cele din urmă este tensiunea lor critică. Cronicarul nu e întotdeauna mulțumit de situația din țară, de faptele derulate. Defecțiunile surprinse le consemnează fără reticență. În sesizarea lor nu iartă nici pe domnitori. Cel care cade sub incidența penei lui de mai multe ori este Vasile Lupu. Comportarea regretabilă pe care i-o reproșează în primul rînd e că fiind „omu" ci hire înaltă și împărătească, mai mult decît domnească", visa să-și întindă domnia și asupra Munteniei. Cunoscîndu-i intențiile, nu-i aprobă expedițiile întreprinse dincolo de Milcov, la Matei Basarab. Nici pe Mihai Viteazul nu-l pune la inimă pentru dorința de unificare a celor trei principate, pentru că nu-i înțelege gestul. Deși e mîndru de originea românilor, consacrîndu-i o întreagă lucrare, totuși practic n-o vede cum s-ar putea realiza. Conservatorismul său e determinat desigur de împrejurările vitrege pe care le trăiește. Flancate de turci, tătari poloni și unguri, principatele române zadarnic ar încerca mutații politice, căci acestea ar putea ușor fi suprimate.

Miron Costin n-are neastîmpărul și persistența lui Dimitrie Cantemir, care a intervenit de nenumărate ori la țarul Rusiei să angajeze război cu turcii și astfel să-și elibereze țara de sub suzeranitate străină și nici viziunea fostului domnitor care considera Imperiul otoman în lichidare. Contradicția dintre scrisul său de cuprins istoric și atitudinea politică adoptată o constitue și faptul că Miron Costin nu prezintă în lucările sale polone istoria Moldovei separată de cea a Munteniei, ci împreună. Procedînd în felul acesta, subliniază intenția de a scoate „lumii — recte polonilor — la vedere felul neamului, din ce izvor și seminție sîntŭ lăcuitorii" celor două principate. Vorbind despre ele, cronicarul dorea să demonstreze nu numai originea comună a românilor, ci și extinderea lor în cuprinsul hotarelor vechii Dacii. Elementele acestea contribuiau atît la stabilirea unor realități incontestabile, cît și la prestigiul pe care-l obținea astfel poporul român în fața străinilor. Deși era conștient de rezultatele pozitive de care va beneficia posteritatea, Mi-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ron Costin rămîne totuşi la ideea menţinerii statului quo ante în ceea ce priveşte divizarea politică a românilor.

Dacă atitudinea sa puţin flexibilă pentru un militantism care să urmărească unificarea nu interesează prea mult, ea neavînd influenţă asupra cursului evenimentelor, în schimb lucrările polone şi *De neamul moldovenilor* se impun în mod deosebit. Ele premerg Şcoala ardeleană şi deschid noi drumuri în istoriografia românească. Interesant de observat că deşi lucrările enunţate tratează istoria naţională fără să facă distincţie între principate, cele ale reprezentanţilor Şcolii ardele mai păstrează vechiul sistem şi după moartea lui Miron Costin. Samuel Micu, de exemplu, în a sa *„Istoria, lucrurile şi întîmplările românilor"* din 1805 include *Istoria domnilor Ţării Româneşti* în tomul al doilea al tratatului *„Istoria domnilor Ţării Moldovei* în tomul al treilea, iar evenimentele din Transilvania în cel următor. Datorită acestei repartiţii separatiste, personalităţi istorice, fapte şi locuri se repetă în toate trei tomurile. Defectuoasa organizare a materialului cerea impetuos o nouă restructurare. Aceasta nu întîrzie.

Critica întîlnită în *Letopiseţul Ţării Moldovei* nu rămîne la valenţele cunoscute, ci se accentuează şi mai mult în *De neamul moldovenilor* De astă dată ea nu „vizează obiective social-politice, ci se deslănţuie cu toată indignarea împotriva falsificatorilor istoriei, Simion Dascălul şi Misail Călugărul. Făcînd neamul de ocară, aceştia trebuie să dea socoteală pentru basnele scornite de care s-au făcut vinovaţi, pentru că „nici ieste şagă a scrie ocară vecinică unui neam, că scrisoarea ieste un lucru vecinic".

Cu ocazia aceasta Miron Costin îşi desvăluie nu numai sentimentele adînci pe care le poartă neamul său, ci şi pregătirea în domeniul istoriei, utilizarea judicioasă a bibliografiei. Nu acceptă tot ce spun istoricii de peste hotare, pentru că unii dintre ei nu dispun de informaţii pertinente, alţii sînt de rea credinţă. Ilustrativ în privinţa din urmă este Iane Zamavschii „care orbu năvăleşte, zicînd că nu sîntù moldovenii nici muntenii din rîmleni". Unor asemenea aserţiuni, Miron Costin le contrapune dovezi peremtorii menite să-i desfiinţeze afirmaţiile şi imparţialitatea istoriei. Ceea ce i se cere acestei ştiinţe e să păstreze adevărul, or cronicarul a căutat întotdeauna să fie în limitele lui, chiar şi atunci cînd nu-i convenia. Pe Vasile Lupu îl înfăţişează uneori şi pozitiv, deşi de la acest domn „multă urgie părinţii noştri au pătimit, iară dreptatea socotindù, nu poci scrie într-altù chip", dacă faptele îi sînt meritorii. Probitatea morală este o particularitate ce-l caracterizează de-a lungul întregii sale opere. La fel şi exactitatea informaţiei. Sigur există şi greşeli, dar acestea, pentru vremea de atunci, sînt scuzabile. Ţinînd seama de bunele lui intenţii, rezultă de aici că Miron Costin are despre meşteşugul istoriei o părere deosebită, încercînd s-o onoreze în cel mai înalt grad.

Predilecţia pentru istorie n-o manifestă numai în scris, ci şi în lectura lucrărilor de asemenea gen. Vorbind de ea, susţine că „nu ieste alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă decît cetitul cărţilor". Îndeletnicirea subliniată a făcut-o pururea cu „dragoste" „pînă la această vîrstă acmu şi slăbită".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fire predispusă spre meditație, cronicarul moldovean, deși nu-și limitează *Letopisețul* la evenimentele din țară, ci le conectează cu cele externe, totuși nu surprinde în perspectivele evoluției lor nici o scînteie de speranță în bine. Dimpotrivă. Pesimismul dezarmat ce-l caracterizează se adîncește și mai mult. Faptul e explicabil, pentru că timpurile de glorie ale Moldovei au apus. Țara a devenit teatru de război între turci și poloni. Cele două partide politice apărute drept urmare a opțiunii boierilor pentru turci sau poloni își disputau întîietatea. Din cauza aceasta multe capete de demnitari cad. Nesiguranța zilelor de mîine dezorganizează întreaga activitate economică internă. Instabilitatea politică a devenit atît de acută, încît într-o perioadă scurtă de numai 66 de ani pe tronul Moldovei se perindă 22 de domnitori [4]. În asemenea situație precară, Miron Costin declară că „vremile de acmu nu sîntŭ în putere și nici un sfat nu încape la greu ca acesta, fără de mărturia că ieste sosită peirea". Rezultă de aici că Miron Costin nu vede nici o ieșire din împrejurările nefaste în care se găsește țara, prognosticîndu-i prăbușirea.

Nu e la primul enunț de acest gen. În „Viața lumii" perspectivele sumbre se repetă mereu. Ele nu vizează țara, ci întreg sistemul planetar, subliniind concepția filozofică a cronicarului. Cunoscînd-o în esență, peirea la care se referă Miron Costin în *Letopiset* nu trebuie interpretată ad litteram, ci ca o simplă formulare a nemulțumirii autorului.

Legată de pesimism mai trebuie amintită nostalgia care transpare printre rînduri după vremile de liniște și pace de altă dată, cînd ar fi putut să-și satisfacă pasiunea lecturii și a scrisului. Epocile de stabilitate internă ar fi corespuns apoi firii sale potolite, căci deși a urcat pînă la rangul de vornic, totuși i-au repugnat conflictele armate, intrigile la palat, răzvrătirea mulțimilor rurale.

Letopisețul lui Miron Costin conține un bogat evantai de evenimente care permit lectorului să pătrundă în ființa intimă a cronicarului, stabilindu-i apartenența de clasă, opiniile politice, simpatia pentru poloni, altitudinea de la care privește pe cei din jur, caracterul didactic ce-l imprimă povestirilor. Latura moralizatoare n-o reliefează cu ostentație, ci o mînuiește discret de așa manieră, încît povața se desprinde singură din conținut ca fructul ajuns la maturitate. Vocația povestirilor face ca întîmplările să fie bine închegate, să ducă la un final concluziv. Antrenante și proporționate, ele anunță proza din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Personajele incluse în acțiune sînt variate, caracterizîndu-se mai mult prin fapte decît prin portretizări. Portretele, dacă intervin, sînt scurte, sintetice, nedistonînd compozițional cu mersul narațiunii. Apar cînd autorul nu dă posibilitatea eroilor să se desfășoare pe larg și să devină cunoscuți înainte de a intra în scenă. Așa procedează cu Matei Basarab, despre care spune că e „omŭ fericit preste domniile acei țări, nemîndrŭ, blîndu, direptu, om de țară, harnic la războaie, așea neînfrî-

4. N. Cartojan, *Istoria literaturii române vechi*, vol. II, Fundația regală pentru literatură și artă, București, 1942, p. 159.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

natù şi nespăimîntat, cît poţi să-l asemeni cu marii oşteni ai lumii". Alăturînd portretul lui Matei Basarab de cel al lui Ştefan cel Mare, lucrat de Grigore Ureche, între ele se observă o deosebire netă. Distincţia se datoreşte facturii spirituale a celor doi cronicari, Grigore Ureche fiind mai concentrat în exprimare, mai operativ în enunţarea trăsăturilor caracteristice. Portretul său e parcă tăiat în piatră. Se imprimă uşor în memorie. Cel al lui Miron Costin se caracterizează prin mai multă discursivitate, printr-o comparaţie care face aluzie la cultura pe care şi-a acumulat-o la colegiile umaniste din Polonia. Atunci învaţă să consulte izvoare străine şi să facă citate din lucrările de specialitate. Şi tot de atunci păstrează deprinderea de a folosi sintaxă latină şi comparaţii homerice. Cînd se dedă plăcerii de a scrie, îşi leagănă expunerea în ritmicitatea unor hexametri ce amintesc de epopeele antice. Pentru exemplificarea jocului de silabe accentuate şi neaccentuate e suficient să se reproducă propoziţia adversativă din *Predoslovia Letopiseţului:* „Iară noi prăvim cumplite vremi pămîntului nostru şi nouă" pentru a se observa la ce altitudine ar fi urcat limba cronicarului dacă n-ar fi venit „cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisori". Extrasele operate dispun de o acaparantă contabilitate care le-a favorizat vehicularea peste vremi, ca şi versurilor lui Eminescu. Nu sînt singurele care fac parte din patrimoniul spiritual al contemporanilor, căci opera lui Miron Costin abundă în formulări sentenţioase şi comentarii filozofice. Ele atestă nu numai experienţa de viaţă a cronicarului, bogăţia lui de cunoştinţe, ci şi discreţia simulată sub care se ascunde. Deşi evită să iasă la suprafaţă pentru a-şi sublinia activitatea pe care a desfăşurat-o spre binele neamului, prezenţa lui se simte totuşi uşor în primul rînd în felul cum conduce expunerea memorialistică imprimîndu-i o notă întunecată de nemulţumire faţă de situaţia din ţară şi de instabilitatea timpurilor cărora le-a căzut el însuşi victimă.

UNE VISION MODERNE DANS L'OEUVRE DE MIRON COSTIN

Résumé

Le chroniquer Miron Costin abandonne la succession rigide des informations historiques, optant pour une forme mémorialistique. Cette façon de traité la question lui permete d'être plus personel, de enchoississant donner au chronique un caractère de prose littéraire. On observe cette tendance vers littérature, même dans ses oeuvres historiques en vers. Elles n'ont pas été concus seulement en roumain, mais en polonaise aussi. Par leur intermède, Miron Costin a intentionné de présenter à ses voisins aussi l'origine de peuple roumain, que son évolution historique, pour que les liaisons entre les deux pays deviennent plus étroites. En procedant ainsi il anticipait Goethe, qui avait lancé l'idée (l'ainsi-nommée) Weltliteratur, ayant, comme but de contribuée à la fraternité des peuples.

C'est toujurs Miron Costin qui a le merite d'avoir écrit l'histoire des roumains en les indusant tous, pas separé, selon les Principautés. Ces oeuvres ont un caractére critique et educatif. Elles sont concues dans un esprit moderne, scietifique, en utilisant une bibliographie surprentante pour son époque.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN TEZAUR MONETAR DIN SECOLELE XVIII—XIX DESCOPERIT LA SOMUȘCA — CLEJA (JUD. BACĂU) *

de Al. ARTIMON

În vara anului 1980, cu ocazia săpării unei gropi în zona în care se aflau construcțiile zootehnice ale Cooperativei agricole de producție din satul Somușca, comuna Cleja, lucrătorii Benchea Mihai și Budău Ioan au găsit un vas în care erau depozitate mai multe piese monetare din argint. Monedele au fost împărțite între acești lucrători, iar vasul a fost distrus și nu a mai putut fi găsit.

În urma cercetărilor întreprinse au fost recuperate un număr de 56 monede [1].

Tezaurul înregistrat la Muzeul județean de istorie și artă din Bacău (inv. 26554—26609) constă din piese monetare din argint în greutate totală de 512,55 g. și cu un titlu al argintului de 800‰.

Monedele au fost emise în imperiul romano-german, respectiv austriac (47 buc.), Bavaria (1 buc.), Peru (1 buc.), Rusia (1 buc.), Imperiul otoman (6 buc.). Cea mai veche monedă este emisă în 1764, iar cea mai nouă în 1847, deci tezaurul se eșalonează pe o durată de timp de 83 ani.

Dăm mai jos descrierea monedelor din tezaur :

Imperiul romano-german (din 1804, austriac) [2]

Maria Tereza (1740—1780)

1. *Emisiune pentru Austria de Jos, 1764*
   Av. : M. THERESIA D.G.R. — IMP. GE. HU. BO. REG.
   Bust tineresc al împărătesei, într-o ghirlandă din ramuri de palmier și de laur.

---

* Tezaurul de care ne ocupăm a fost prezentat la sesiunea științifică a Muzeului de istorie a R.S.R. cu tema : „Contribuții numismatice la istoria României", organizată la București în zilele de 26—27 februarie 1982.

1. Cercetările întreprinse de organele de miliție (maior Cristea Dumitru de la I. M. Bacău) au dovedit că lucrătorii menționați mai sus au găsit un număr de 108 monede pe care le-au împărțit. O parte din aceste monede au fost vîndute la alți cetățeni și n-au putut să mai fie găsite. Lotul de 56 monede a fost predat Muzeului județean de istorie și artă Bacău, prin procesul verbal nr. 141 din 02.02.1981

2. Pentru identificarea monedelor austriece am folosit pe Ludwig Herinek, *Osterreichische Münzpragungen von 1740—1963*, Vien, 1970 (se va cita prescurtat *Ludwig Herinek).* De asemenea s-a folosit și lucrarea lui William D. Craig, *Coins of the World, 1750—1850*, Wisconsin, 1966 (se va cita prescurtat *Craig)*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rv. : ARCHID. AUST. DUX — BURG. CO. TYR. 1764 X.
Vulturul bicefal încoronat, având pe piept scutul cu stema Austriei, pe un postament având în părţi o ramură de laur şi alta de palmier. Pe postament valoarea nominală de 20 creiţari (fig. 1/1). Ludwig Herinek, nr. 930, p. 51 ; D : 28 mm ; G : 6,44 g.

2. Idem, 1765

Av. : Ca mai sus

Rv. Ca mai sus, dar în legendă 1765. D : 28 mm G : 6,32 g ; Ludwig Herinek, nr. 931, p. 51.

3. *Emisiune pentru Austria de jos, 1767.*

Av. : M. THERESIA, D.G.R. — IMP. HU. BO. REG.
Bust cu vălul de văduvă, într-o ghirlandă cu ramuri de palmier şi laur.

Rv. : ARCHID AUST DUX — BURG CO TYR 1767 X
Vulturul bicefal încoronat are pe piept într-un scut o stemă ştearsă. Sub ghearele vulturului iniţialele I.C.—S.K. La bază, încadrată de ramuri de laur şi palmier, cifra 20 în medalion (fig. 1/2). D : 28 mm ; G : 6,32 g ; Ludwig Herinek, nr. 846, p. 48.

4. Idem. 1776.

Av. Ca mai sus la nr. 3.

Rv. Ca mai sus, dar în legendă 1776. La bază sigla I.C.—F.A. D : 28 mm ; G : 6,18 g. Ludwig Herinek, nr. 858, p. 48.

Francisc I (1745—1765)

5. *Emisiune pentru Nürnberg, 1764.*

Av. FRANCISCUS. D. G. ROM. IMP. SEMP. AVG. Bustul laureat al împăratului spre dreapta, într-o cunună de lauri.

Rv. : MONETA NOVA REIPUBL. NORINBERGENSIS.
Pe un soclu în care este indicată valoarea nominală a monedei (20), într-un cerc este redat jumătate de vultur bicefal şi bare orizontale (stema). La stînga soclului, ramură de laur, la dreapta, ramură de măslin iar în dreptul lor iniţialele meşterului monetar : S.F. Dedesubtul soclului 1764 (fig.1/3) D : 28 mm ; G : 6,41 ; Craig, nr. 57

6. *Emisiune pentru Austria de jos, 1765*

Av. : FRANC. D. G. R. IMP. S. A. — GE. IER. REX. LO.
B. M. H. D. Bustul împăratului spre dreapta, încadrat în cunună de lauri. Sub bust sigilele B.O.

Rv. IN TE DOMINE—SPERAVI. 1765. X. Vultur bicefal încoronat, cu sabie şi sceptru în gheare şi cu stemă pe pipet. Vulturul pe un soclu. pe care este indicată valoarea nominală de 20 creiţari. La stînga soclului ramură de laur, la dreapta ramură de măslin. De o parte şi de alta sigilele S.K.—P.D. (fig. 1/4) D : 28 mm ; G : 6,37 g. Ludwig Herinek, II, nr. 337, p. 114.

Iosif II (coregent 1765—1780, împărat 1764—1790).

7. *Emisiune pentru Transilvania, 1769*

Av. : IOSEPH II. D.G.R.I.S.A. — GE. REX. A.A.LO. αM.H.D, Bustul emitentului laureat, la dreapta, în cunună, dedesubt sigla E.

Rv. VIRTUTE ET — EXEMPLO 1769. X. Vultur bicefal, cu stema Habsburg — Lothringen pe piept, dedesubt în cartuş valoarea nominală 20, la stînga ramură de laur, la dreapta una de măslin. Lîngă picioarele vulturului iniţialele H—G (fig. 1/5) D : 28 mm ; G : 6,24 g. Ludwig Herinek, nr. 182, p. 140.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

8. *Emisiune pentru Boemia, 1776*

Av.: IOSEPH. II. D.G.R.I.S.A. — GE. REX.A.A. LO. α M.H.D. Bustul emitentului laureat, la dreapta, în cunună, dedesubt sigla C.
Rv. VIRTUTE ET EXEMPLO 1776 X. Vultur bicefal, încoronat, pe piept, stema Austriei. Lîngă picioarele vulturului EVS—I.K. Cifra 20 în chenar vegetal, încadrată în ramură de laur şi palmier (fig. 1/6). D: 28 mm ; G : 6,20 g. Ludwig Herinek, nr. 173, p. 140

9. *Emisiune pentru Tirol, 1778*

Av.: IOSEPH II. D.G.R.I.S.A. — GE.REX.A.A.LO α M.H.D. Bustul împăratului laureat, la dreapta, în cunună, dedesubt sigla F.
Rv.: VIRTUTE ET EXEMPLO 1778 X. Vultur bicefal încoronat avînd pe piept stema Tirolului. Sub picioarele vulturului iniţialele V.C.—S. Cifra 20 în chenar vegetal, încadrat în ramură de laur şi palmier (fig. 2/1). D 29 mm ; G : 6,45 g. Ludwig Herinek, nr. 149, p. 139

10. *Emisiune pentru Ungaria, 1780*

Av.: IOSEPH. II. D.G.R. III — GE. REX.A.A.LO. α M.H.D. Bustul împăratului laureat, la dreapta, în cunună, dedesubt sigla B.
Rv.: VIRTUTE. ET. — *III* IMPLO. 1780 X. Vultur bicefal încoronat avînd pe piept stema Austriei. La mijlocul monedei de o parte şi de alta a vulturului bicefal siglele S.K. — P.D. Cifra 20 în chenar vegetal încadrat în ramură de lauri şi palmier (fig. 2/2). D : 26 mm ; G : 5.82 g Ludwig Herinek, nr. 209, p. 141.

11. *Emisiune pentru Boemia, 1785*

Av. IOSEPH. II. D.G.R.I.S.A.—GERM. HV. BO. REX. Bustul împăratului laureat, la dreapta, în cunună. Dedesubt sigla B.
Rv. ARCH. AVST. D. BVRG. — LOTH.M.D.HET. 1785 X. Vultur bicefal încoronat, avînd pe piept stema Austriei. Jos, într-un chenar încadrat într-o ramură de măslin şi una de lauri, cifra 20 (fig. 2/3) D : 28 mm ; G 6,44 g. Ludwig Herinek, nr. 231, p. 160.

Francisc II (1792—1835 ; din anul 1806 Francisc I)

12. *Emisiune pentru Austria de jos, 1804*

Av. FRANC. II.D.G.ROM. — ET. HAER. AVST. IMP. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla A ; cunună de lauri.
Rv. GER.HVN.BOH. REX.A.A. — D.LOTH.VEN.SAL. 1804. Vulturul bicefal cu coroană imperială austriacă, ţine în dreapta sabia şi sceptrul, în stînga globul cruciger. În centru un scut cu stema Austriei. Dedesubt cifra 20 în chenar vegetal între ramuri de laur şi palmier (fig. 2/4). D 28 mm ; G : 6,50 g. Ludwig Herinek, nr. 631, p. 208.

13—14. *Emisiuni pentru Ungaria, 1804*

Av. FRANC. II. D.G.R.I.S.A. — GERM.HV.BO.REX. Bustul împăratului spre dreapta, sub el, sigla B ; cunună de lauri.
Rv.: ARCH. AVST. BVRG. — LOTH.M.D.HET. 1804 X.
Vultur bicefal cu coroană imperială austriacă, ţine în dreapta sabia şi sceptrul, în stînga globul cruciger. Dedesubt, cifra 20 în chenar vegetal, între ramuri de laur şi palmier (fig. 2/5). Nr. 13. D : 27 mm ; G : 6,50 g ; nr. 14. D : 28 mm ; G : 6,42 g. Ludwig Herinek, nr. 640, p. 208

15. *Emisiune pentru Austria de jos, 1806*

Av.: FRANC. II. D.G. ROM. — ET.HAER. AVS. IMP. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla A ; cunună de lauri
Rv.: GER. HVN. BOH. REX—A.A.—D. LOTH. VEN. SAL. 1806. Vulturul bicefal cu coroană imperială austriacă, ţine în dreapta sabia şi scep-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

trul, în stînga globul cruciger. În centru un scut cu stema Austriei. Dedesubt, cifra 20 în chenar vegetal, între ramuri de laur și palmier (fig. 2/6). D : 27 mm, G : 6,32 g. Ludwig Herinek, nr. 681, p. 208

16. *Emisiune pentru Austria de jos, 1809*

Av. FRANCISCVS. I.D.G. — AVST. IMPERATOR. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla A ; cunună de lauri
Rv. HVN. BOH. GAL. REX.A.A.—D.LO.SAL.W. I.R.C. 1809. În centru ca la nr. 15 (fig. 3/1) D : 28 mm ; G : 6,40 g. Ludwig Herinek, nr. 696, p. 209

17. *Emisiune pentru Ungaria, 1813*

Av. FRANCISCVS I.D.G.—AVST IMPERATOR. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla B ; cunună de lauri
Rv. HVN. BOH. GAL. REX. A.A. — LO.WI.ET. IN FR.D. 1813. În centru ca la nr. 15 D : 27 mm ; G 6,30 g. Ludwig Herinek, nr. 722, p. 209

18. *Emisiune pentru Austria de jos, 1817*

Av. FRANCISCVS. I.D.G. — AVST. IMPERATOR. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla A ; cunună de lauri
Rv. : HVN.BON. LOMB. ET. VEN—GAL.LOD. IL. REX.A.A. 1817. În centru ca la nr. 15 (fig. 3/2). D : 27 mm ; G : 6,50 g. Ludwig Herinek, nr. 740, p. 210

19—20. *Idem, 1818*

Av. : Ca la piesa nr. 18
Rv. Ca la piesa nr. 18, dar anul 1818
Piesa nr. 19 are D : 27 mm ; G : 6,54 ; Piesa nr. 20 are D 27 mm și G : 6,52. Ludwig Herinek, nr. 741, p. 210

21. *Emisiune pentru Ungaria, 1821*

Av. FRANCISCVS I.D.G. — AVST. IMPERATOR. Bustul împăratului spre dreapta, sub el sigla B ; cunună de lauri
Rv. : HVN.BOH. LOMB. ET.VEN—GAL.LOD. IL.REX.A.A. 1821. Vultur bicefal cu coroană imperială austriacă ține în dreapta sabia și sceptrul, în stînga globul cruciger. În centru un scut cu stema Austriei. Dedesubt, cifra 20 în chenar vegetal, între ramuri de laur și palmier (fig. 3/3) D : 28 mm ; G : 6,52 g. Ludwig Herinek, nr. 750, p. 210.

22. *Idem, 1821*

Ca mai sus, dar pe Av. sigla E. D : 28 mm ; G 6,60 g. Ludwig Herinek, nr. 763. p. 210

23. *Emisiune pentru Ungaria, 1822*

Ca mai sus, dar pe Av. sigla E și pe RV. anul 1822. D : 27 mm, G : 6,34 g. Ludwig Herinek, nr. 764, p. 210

24. *Emisiune pentru Ungaria, 1823*

Ca mai sus, la numărul 21. D : 28 mm, G 6,57 g. Ludwig Herinek, nr. 765, p. 210

25. Idem, 1823. Dar pe Av. sigla E. D 28 mm, G : 6,30 g. Ludwig Herinek nr. 765, p. 210

26—27. *Emisiune pentru Ungaria, 1824*

Av. : Ca mai sus la numărul 21, dar sigla E
Rv. : Ca mai sus la numărul 21. Nr. 26. D : 28 mm ; G : 6,67 g., nr. 27 ; D : 27 mm ; G : 6,52 g ; Ludwig Herinek, nr. 766, p. 210

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

28. *Emisiune pentru Ungaria, 1825*

Av. : Ca la numărul 21. dar sigla E
Rv. : Ca la numărul 21 D : 27 mm ; G 6,38 g. Ludwig Herinek, nr. 784, p. 210

29. *Emisiune pentru Austria de jos, 1826*

Av. : Ca la numărul 21, dar sigla A
Rv. : Ca la numărul 21, D : 28 mm ; G 6,45 g. Ludwig Herinek, nr. 776, p. 210

30—31. *Emisiune pentru Ungaria, 1826*

Av. : Ca la numărul 21, dar sigla E
Rv. : Ca la numărul 21. Nr. 30 ; D : 27 mm ; G : 6,53 g ; Nr. 31 ; D : 27 mm ; G : 6,48 g. Ludwig Herinek, nr. 785, p. 210

32. *Emisiune pentru Ungaria, 1827*

Aversul şi reversul ca la numărul 21, numai că pe Av. sigla E. D : 27 mm ; G : 6,55 g. Ludwig Herinek, nr. 786, p. 210

33. *Emisiune pentru Ungaria, 1828*

Av. : Ca la numărul 21, dar sigla E
Rv. : Ca la numărul 21. D 23 mm ; G 5,95 g. (Este ruptă o porţiune din monedă), Ludwig Herinek, nr. 787, p. 210

34. *Emisiune pentru Ungaria, 1829*

Av. : Ca la numărul 21, dar sigla E
Rv. : Ca la numărul 21. D 27,5 mm, G : 6,59 g. Ludwig Herinek, nr. 795, p. 211

35. *Emisiune pentru Austria de jos, 1830*

Av. : FRANCISCVS I D. G.—AVST IMPERATOR Bustul laureat al împăratului, spre dreapta. Sub bust, sigla A.
Rv. HVN. BOH. LOMB. ET. VEN.—GAL. LOD. IL. REX. A. A. 1830. În centru vulturul bicefal încoronat, ţine în dreapta sabia şi sceptrul, în stînga globul cruciger. În centru, scutul austriac, dedesubt cifra 20, în chenar vegetal, între ramuri de lauri şi palmier (fig. 3/4). D 28 mm ; G : 6,50 g. Ludwig Herinek, nr. 791, p. 211

36. *Emisiune pentru Boemia, 1830*

Ca mai sus , dar pe Av. sigla C. D : 27 mm ; G : 6,50 g ; Ludwig Herinek, nr. 794, p. 211

37. *Emisiune pentru Austria de jos, 1831*

Ca mai sus, dar pe Av. sigla A. D : 24 mm ; G : 6,20 g. Ruptă o mică porţiune. Ludwig Herinek, nr. 800, p. 212

38. *Emisiune pentru Austria de jos, 1833*

Av. : FRANCISCVS I.D.G. AVST. IMPERATOR. Bustul împăratului, spre dreapta. Sub bust sigla A.
Rv. : HVN. BOH. LOMB. ET VEN. 20 GAL. LOD. IL. REX.A.A. 1833
Vulturul bicefal încoronat, ţine în dreapta sabia şi sceptrul, în stînga globul cruciger. În centrul vulturului stema în scut a Austriei (fig. 3/5).
D : 26,5 mm ; G 6,55 g. Ludwig Herinek, nr. 802, p. 212

39. *Emisiune pentru Ungaria, 1834*

Av. : Ca mai sus, dar sigla E
Rv. : Ca mai sus, dar anul 1834. D : 26,5 mm, G 6,49 g ; Ludwig Herinek, nr. 815, p. 212

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

40. *Emisiune pentru Ungaria, 1835*

Av. : Ca la numărul 38, dar sigla B
Rv. : Ca la numărul 38, dar anul 1835. D : 27 mm ; G : 6,50 g. Ludwig Herinek, nr. 808, p. 212

Ferdinand I (1835—1848)

41. *Emisiune pentru Ungaria, 1839*

Av. FERD. I D.G AVST. IMP. HVNG.B.REX.H.N.V. R.L.V.D.G.L.I.A.A. Bustul spre dreapta al emitentului, capul încins cu o cunună de lauri. Sub bust, sigla B
Rv. S. MARIA. MATER. DEI.—20—PATRONA. HVNG. 1839. În imagine, Madona cu copilul, în mănunchi de raze (fig. 3/6). D : 26 mm ; G : 6,50 g. Ludwig Herinek, vol. II, P. II, 244, nr. 277

42. *Emisiune pentru Transilvania, 1840*

Av. : FERD. I.D.G. AVSTR. IMP. HVNG. BOH.R.H.N.V. Bustul spre dreapta a împăratului, capul încins cu o cunună de lauri. Sub bust sigla E
Rv. : REX. LOMB. ET. VEN. DALM. — 20—GAL. LOD. ILL. A.A. 1840 Vultur bicefal, pe piept stema Habsburg-Lothringen, dedesubt valoarea nominală 20 (fig. 4/1) D 26 mm ; G : 6,45 g. Ludwig Herinek, (vol. II, p. 244, nr. 257)

43—44. *Emisiune pentru Transilvania, 1842*

Ca mai sus, dar pe Rv. anul 1842, nr. 43 are D : 26 mm ; G 6,62 g. Nr. 44 ; D : 26 mm ; G : 6,55 g. Ludwig Herinek, II, p. 244, nr. 259

45. *Emisiune pentru Transilvania, 1843*

Ca la numărul 42, dar pe Rv. 1843. D 26 mm ; G : 6,60 g. Ludwig Herinek, II. nr. 260, p. 244

46. *Emisiune pentru Transilvania, 1844*

Ca la numărul 42, dar pe Rv. anul 1844, D : 26,5 mm, G : 6,65 g. Ludwig Herinek, II, nr. 261 p. 244.

47. *Emisiune pentru Ungaria, 1844*

Ca la numărul 41, dar pe Rv. anul 1844, D : 26 mm ; G 6,60 g. Ludwig Herinek, II, nr. 282, p. 244

Bavaria (electorat)
Maximilian Iosif (1727—1777)

48. *Piesă de 20 creiţari, 1764*

Av. : D.G.MAX.IOS.U.B. α P— S.D.C.P.R.S.R. I. A. E.L.L. Bustul emitentului spre dreapta, în cunună de lauri
Rv. : IN. DEO — CONSILIUM. Stema Bavariei în cartuş vegetal, deasupra coroana. Sub stemă, în chenar, cifra 20 ; de o parte şi de alta, anul 17—64. Sub postamentul chenarului, o stea (fig. 4/2) D : 29 mm G : 6,47 g.

PERU[3]

Carol IV

49. *Piesă de un taler, 1791*

Av. : CAROLUS. IIII. — DEI. GRATIA. 1791. În centru bustul emitentului laureat la dr., cu cunună de laur

3. Pentru identificarea monedei emisă de Carol IV am folosit pe José A. Vicenti, *Venta Publica de Numismatica*, 1968, p. 59, nr. 1019. De asemenea vezi şi *Craig*, p. 492, nr. 76

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Rv. : HISPAN. ET. IND. REX. S. 8 R.P.R. Un scut timbrat de o coroană. Stema Spaniei sub Bourboni. Scutul este fasciat în patru : cartierul 1 și 4 cîte un turn, iar în cartierul 2 și 3 cîte un leu cu picioarele din față ridicate în sus (fig. 4/3) D : 42 mm ; G : 26,46 g.

IMPERIUL OTOMAN [4]

Selim III (1789—1807)

50. *Piesă de un gedid — üzlük, 1792*

Av. : În cîmpul superior turaua sultanului Selim III. Pe cîmpul inferior, despărțit printr-o linie orizontală de cel superior, este scris pe două rînduri locul baterii monedei (Istambul) și anul ridicării pe tron a sultanului (anul hegirei 1203)

Rv. : Legenda cuprinde o formulă auguralâ la adresa sultanului și anul baterii monedei (anul 4 de domnie a sultanului Selim III—1792) (fig. 4/4) D 44 mm ; G : 31,23 g. Nuri Pere, nr. 705, p. 231

51. *Piesă de un gedid — üzlük, 1797*

Ca mai sus, numai că reversul cuprinde anul 9 de domnie a sultanului — 1797 (fig. 4/5) D 43,5 mm ; G : 30.35 g. Nuri Pere, nr. 705, p. 231

Abdülmecid (1839—1861)

52. *Piesă cu valoarea de Yirmi Kuruş, 1844*

Av. : Turaua sultanului Abdülmecid. Sub turauă : Tugra sene 6.

Rv. : Azze nasrühü duribe fi Kostantinlye 1255 (bătută la Constantinopol în anul urcării pe tron a sultanului Abdülmecid — anul hegirei 1255), D 37 mm ; G : 24,17 g. Nuri Pere, nr. 891, p. 260.

53. *Piesă cu valoarea Yirmi Kuruş, 1846*

Ca mai sus, numai că pe avers tugra sene 8. D : 37 mm ; G 23,95, Nuri Pere, nr. 891, p. 260.

54—55. *Piese cu valoarea Yirmi Kuruş, 1847*

Ca mai sus,numai că pe avers tugra sene 9 (fig. 5/1) Nr. 54 are D : 37 mm, G : 24,05 g ; Nr. 55 are D : 37 mm ; G : 23,98. Nuri Pere, nr. 891, p. 260

RUSIA

Nicolae I (1825—1855)

56. *Piesă de 1 rublă, 1832* [5]

Av. : Legenda între două cercuri de perle. În centru o acvilă imperială bicefală, triplu încoronată cu sceptrul și globul cruciger, pe piept stema Moscovei, în jur cordonul ordinului Lîna de Aur, iar pe aripi șase scuturi cu stemele următoarelor țări, provincii și posesiuni : Polonia, Crimeea, Kazan, Siberia și Astrahan.

Rv. Legenda înscrisă înăuntrul unei ghirlande din frunze de lauri și stejar, deasupra coroană (fig. 5/2). D : 36 mm ; G : 20,66 g. Craig, nr. 168, p. 530

4. Identificarea monedelor turcești s-a făcut după Nuri Pere, *Osmanlilarda Madeni paralar*, Istambul, 1968 (se va cita prescurtat *Nuri Pere)*

5. Moneda emisă de Nicolae I, pentru Rusia, s-a identificat după *Craig* nr. 168, p. 530

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

După cum reiese din lista monedelor,tezaurul constă din 48 piese de 20 creiţari, un taler, o rublă, doi gedid-üzlük şi patru Yirmi Kuruş.

Monedele emise pentru Imperiul romano-german au fost bătute în monetăriile din Viena, Praga, Hall, Kremnica, Alba-Iulia.

Moneda emisă pentru Peru a fost bătută în atelierul Potosi. Emisiunile turceşti din tezaurul nostru au fost bătute în monetăriile din Istambul de Selim III şi Constantinopol de Abdülmecid. Moneda emsă de Nicolae II pentru Rusia a fost bătută la Moscova.

Cauzele tezaurizării monedelor (şi cînd anume) sînt îngreunate şi de faptul că nu s-a recuperat întregul tezaur pentru a stabili care este cea mai recentă monedă din această descoperire şi în funcţie de acestea să emitem unele concluzii referitoare la evenimentele istorice sau sociale care s-au petrecut în Moldova în această perioadă.

Într-adevăr, cercetările au stabilit că tezaurul se compunea din 108 monede, din care au fost recuperate numai 56 piese monetare. Cu toate că tezaurul cuprinde monede ce au o frecvenţă constantă ca emisiuni, ar fi fost posibil ca alte monede ce s-au pierdut să se eşaloneze pe o perioadă mai tîrzie decît data ultimei monede recuperate (1847).

În comuna Cleja a mai fost descoperit un tezaur din secolele XVII—XVIII [6], iar din alte informaţii a reieşit că s-a mai găsit un tezaur din secolele XVIII—XIX [7].

Tezaurul monetar descoperit la Somuşca-Cleja, chiar dacă n-a fost recuperat complet, prin datele care le conţine contribuie la elucidarea unor probleme privitoare la circulaţia monetară şi prezenţa pe piaţa Moldovei a unor numeroase monede străine. [8]

Ţinînd cont de faptul că tezaurul pe care l-am descris se încadrează în secolele XVIII—XIX şi studiind literatura de specialitate, se pot emite cîteva concluzii referitoare la circulaţia monetară din aceste vremuri. Monedele care circulau în Moldova în secolul al XVIII-lea sînt foarte numeroase ca tip şi variate ca origine. Circulaţia cea mai intensă o au monedele turceşti, apoi monedele poloneze, ruseşti, austriece, veneţiene, olandeze [9]. De asemenea se cunoaşte că monedele care au jucat un rol economic mai însemnat începînd din secolul al XVIII-lea, au fost galbenul olandez şi sfanţul austriac. Sfanţul, monedă austriacă de argint, în valoare de 20 creiţari, a fost emis începînd din anul 1754, păstrîndu-şi neschimbat tipul pînă la 1856, cînd emisiunea sa a încetat [10]. În tezaurul analizat sînt un număr de 48 monede de această valoare. Menţionăm că în ţara noastră s-au descoperit numeroase monede de acest tip. Un tezaur format din 177 piese monetare cu valoare de 20 creiţari a fost descoperit în primăvara anului 1979 în municipiul Cluj-Napoca [11].

6. Vezi Al. Artimon, *Carpica, VI*, 1973—1974, p. 101—106

7. Cercetările întreprinse în anii 1970—1971 pentru recuperarea tezaurului găsit la Cleja în 1969 au dovedit că în altă zonă a satului s-a descoperit un alt tezaur ce a fost împărţit între mai mulţi locuitori şi care s-a pierdut.

8. Octavian Iliescu, *Moneda în România*, Bucureşti, 1970, p. 47—52

9. *Istoria României*, vol. III, p. 381.

10. Octavian Iliescu, *op. cit.*, p. 51.

11. Francisc Pap şi Ştefan Matei, în *Acta Musei Napocensis, vol. XVII*, p. 533—556.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Descoperirea acestui tezaur într-o așezare sătească ne dovedește că în secolele XVIII—XIX asistăm la un proces de intensificare a schimburilor comerciale atît interne cît și externe. Ca urmare a acestui fapt se observă o creștere a producției pentru piață la care participă atît boierii, negustorii cît și o anumită pătură a țărănimii ce vinde pe piață vite mari și mici, produse cerealiere, brînzeturi, fructe, zarzavaturi etc.

Cu toate că nu a fost recuperat în întregime tezaurul, emitem cu titlu de probabilitate ipoteza că el a fost îngropat în vremea evenimentelor revoluționare din Moldova anului 1848, mai ales că ultima emisiune monetară recuperată datează din anul 1847.

Tezaurul a aparținut, probabil, unui negustor sau unui locuitor mai înstărit antrenat în producția pentru piață.

În concluzie, descoperirea acestui nou tezaur, este încă o dovadă, în plus, a folosirii frecvente a monedelor străine, în cadrul așezărilor sătești din Moldova secolelor XVIII—XIX.

UN TRÉSOR MONÉTAIRE DE XVIIIe—XIXe SIÉCLE DÉCOUVERT A SOMUSCA — CLEJA (DÉPARTAMENT DE BACĂU)

Résumé

L'auteur présente dans cet article, un trésor monétaire découvert en été 1980 dans le village Somușca—Cleja, destrict de Bacău. Le trésor se compose de 56 monnaies en argent, emises pour l'Empire Habsbourg (par Marie Thérèse (1740—1780) — 4 piéces, Francisc I (1745—1765) — 2 piéces, Joseph II (1765—1790) — 5 piéces, Francisc II (1792—1835) — 29 piéces et Ferdinand I (1835—1848) — 7 piéces), pour Baviere — 1 piéces par Maximilian Iosif (1727—1777), 1 piéces pour Peru, par Carol IV, 6 piéces pour l'Empir ottoman par Selim III (1769—1807) et Abdülmecid (1839—1861), et 1 piéces par Nicolae I, (1825—1855) pour la Russie.

La plus ancièNne monnaie du trésor est une monnaie en valeur de 20 Kreuzer émis par Maria Thereza en 1764 et la plus récente monnaie est emise en 1847 par Abdülmecid, pour L'Empir ottoman.

Par la suite, les auteurs se réferent à la circulation monétaire en notre pays en XVIIIe siécle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. Somușca — Cleja. Monnaies émises par Marie Thérése (1—2), Francisc I (3—4) et Joseph II (5—6)

Fig. 2. Somușca — Cleja. Monnaies émises par Joseph II (1—3) et Francisc II (4—6).

Fig. 3. Somușca — Cleja. Monnaies émises par Francisc II (1—5) et Ferdinand I (6).

Fig. 4. Somușca — Cleja. Monnaies émises par Ferdinand I (1), Maximilian Joseph (2), Carol IV (3) și Selim III (4—5).

Fig. 5. Somușca — Cleja. Monnaies émises par Abdülmecid (1) et Nicolae I (2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

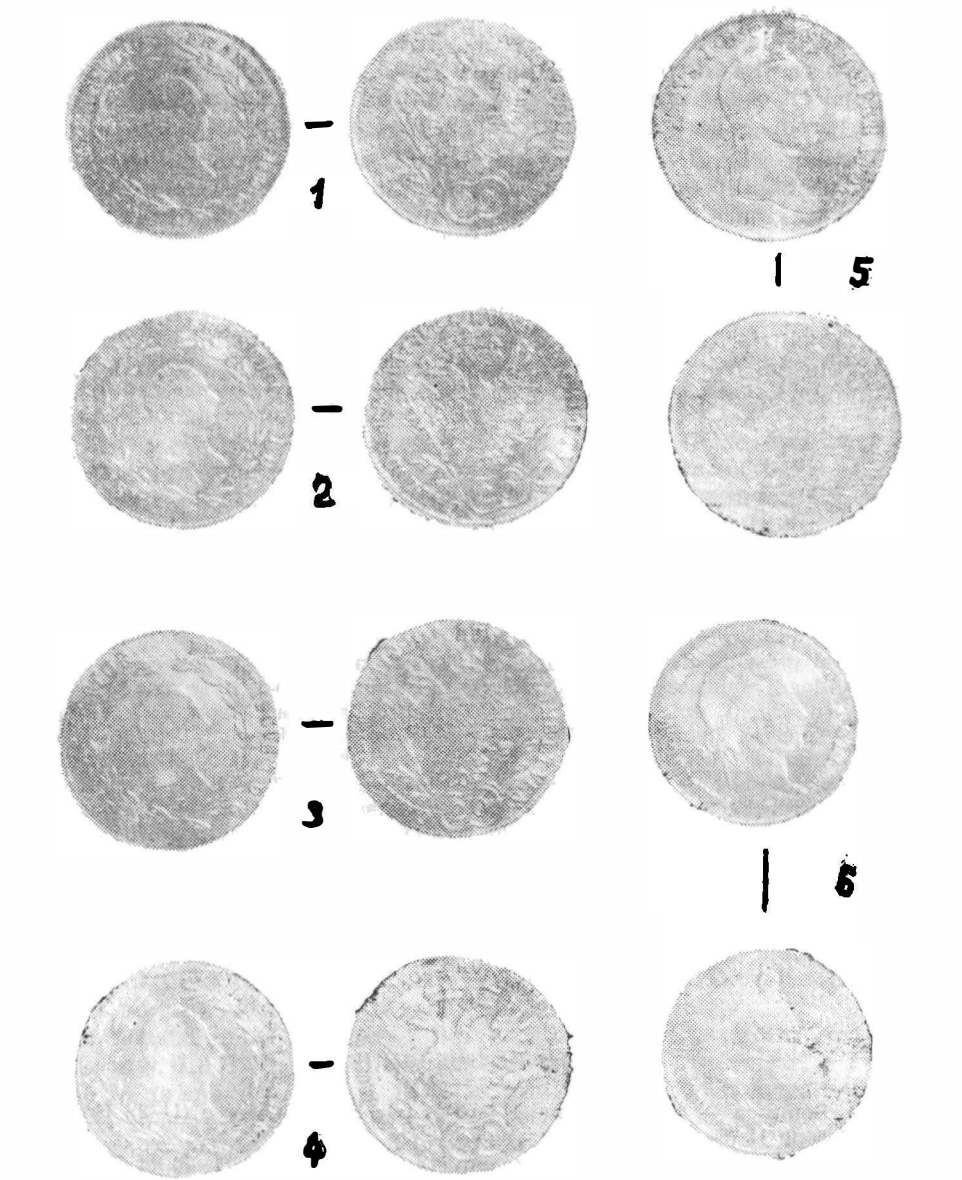

Fig. 1. Somuşca — Cleja. Monede emise de Maria Tereza (1—2), Francisc 1 (3—4) şi Iosif II (5—6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

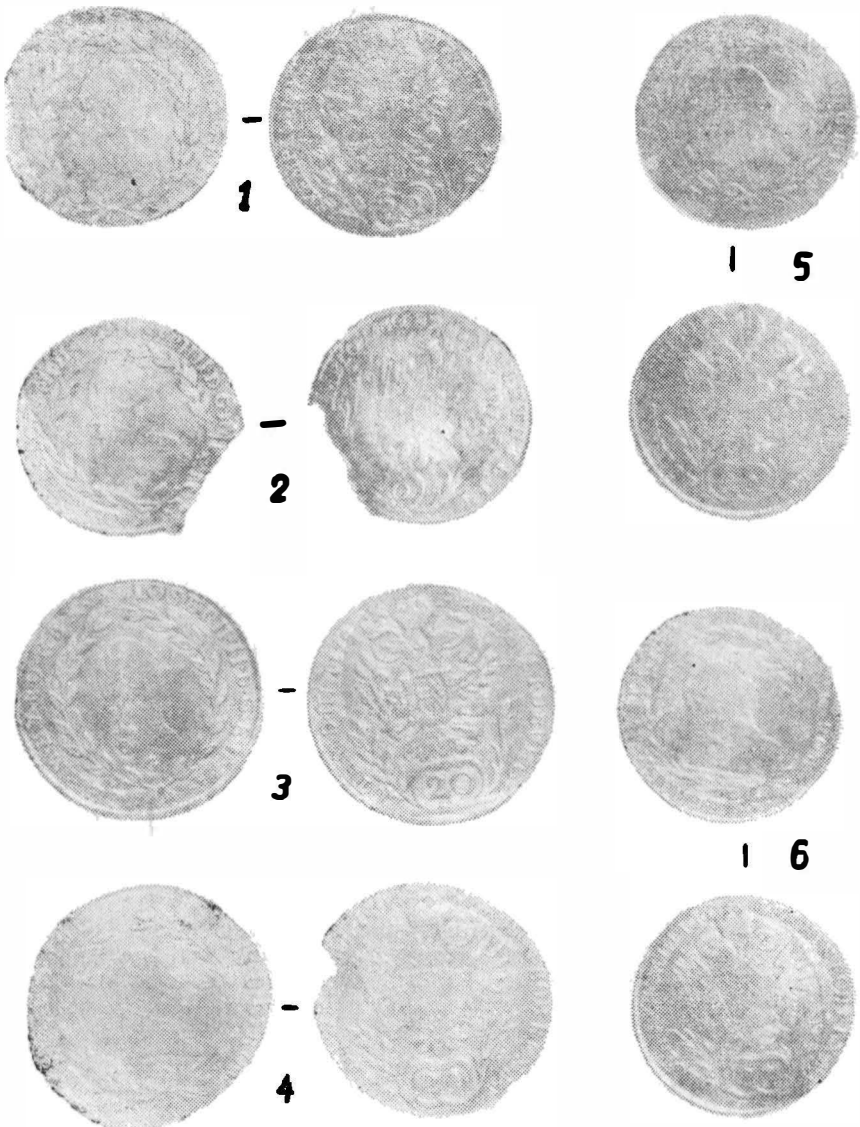

Fig. 2. Somușca — Cleja. Monede emise de Iosif II (1—3) și Francisc II (4—6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

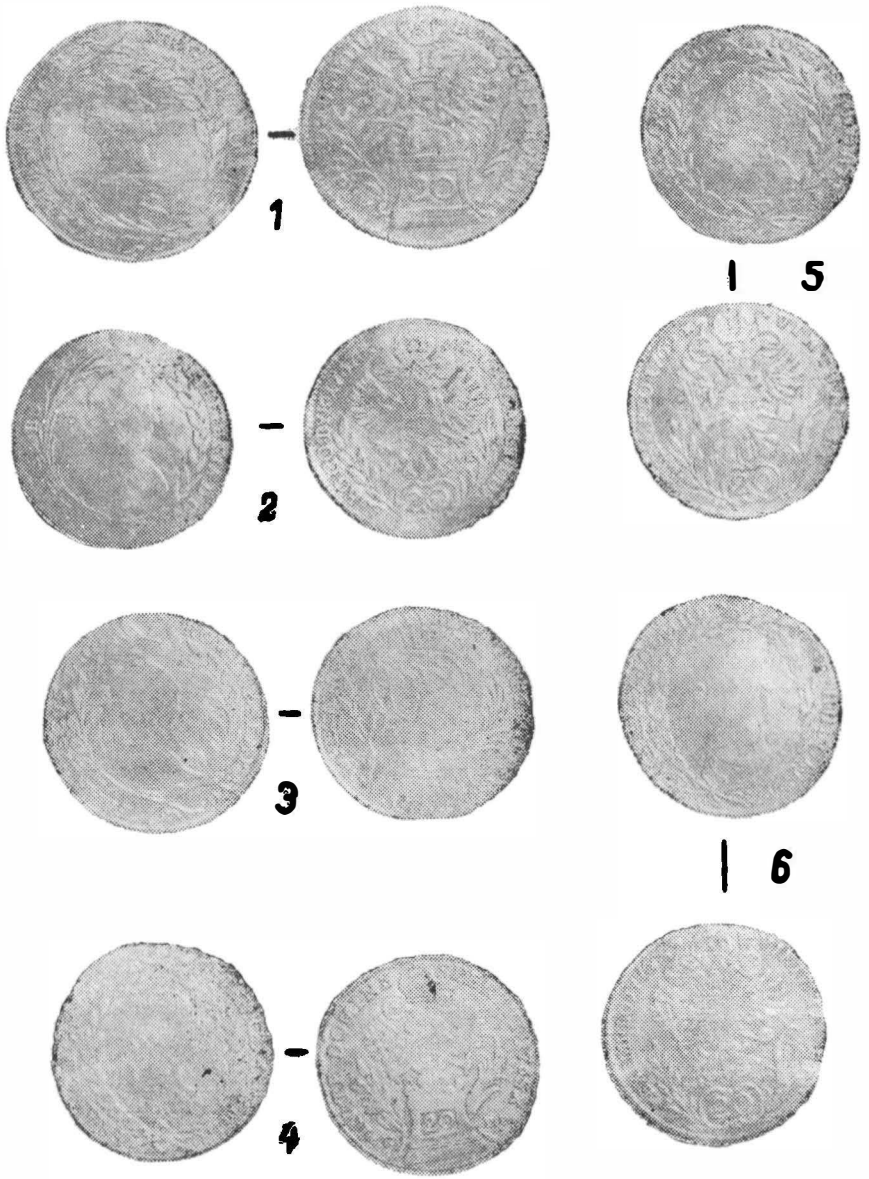

Fig. 3. Somuşca — Cleja. Monede emise de Francisc II (1—5) şi Ferdinand I (6).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

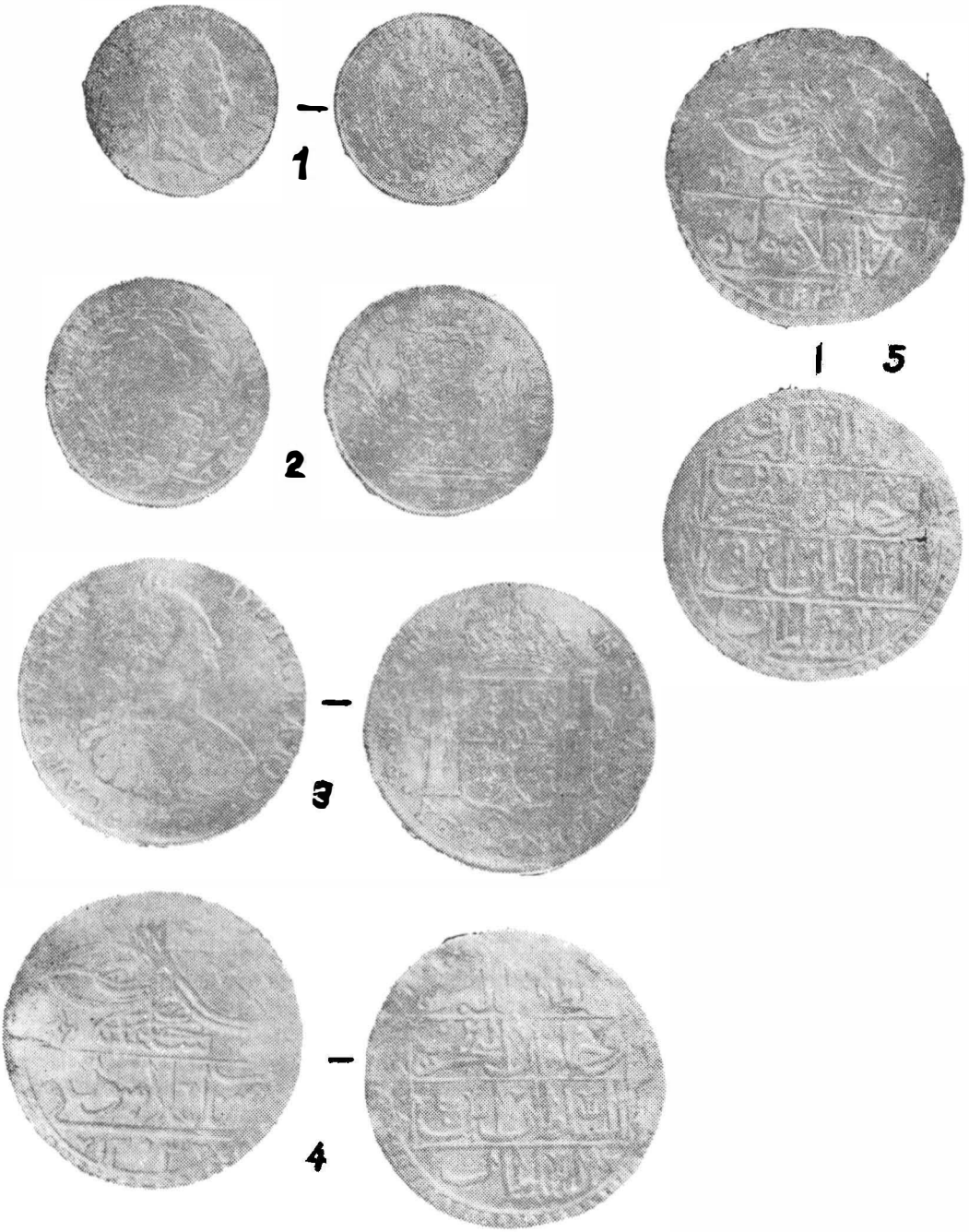

Fig. 4. Somuşca — Cleja. Monede emise de Ferdinand I (1), Maximilian Iosif (2), Carol IV (3) şi Selim III (4, 5)

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

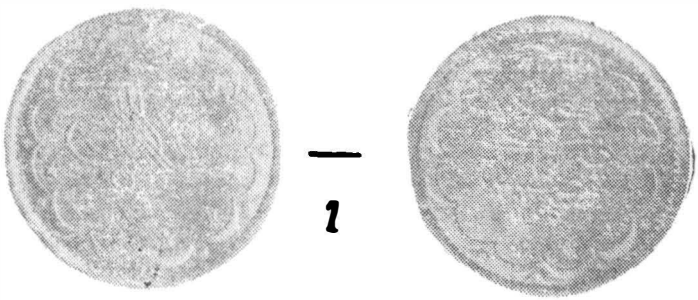

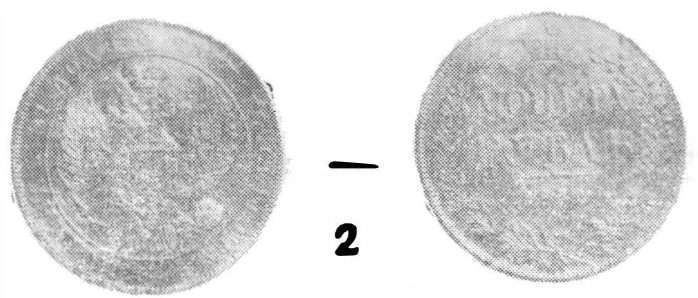

Fig. 5. Somuşca — Cleja. Monede emise de Abdülmecid (1) şi Nicolae I (2).

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

UN DOCUMENT INEDIT PRIVIND *AJUTORINȚA DE IARNĂ* ÎN MOLDOVA ÎN ANUL 1794

de Ioan MURARIU

În Moldova — dar și în celelalte două țări române — perioada feudalismului dezvoltat și tîrziu se caracterizează, între altele, prin existența unui complicat sistem fiscal. Marele istoric Nicolae Iorga, referindu-se la acest aspect, scria că „numai un om genial sau un nelegiuit era în stare să îndeplinească bine slujba de vistiernic în Țara Românească sau Moldova" [1].

În anul 1760 domnul Moldovei, Ioan Teodor Callimachi (1758—1761) a introdus o nouă dare, numită *ajutorință*. [2] Dacă la început *ajutorința* era socotită drept un adaos la bir, mai apoi ea a devenit un impozit permanent. Darea era achitată Vistieriei de către contribuabili în funcție de numărul hornurilor (coșurilor) de pe casele, crîșmele sau dughenele lor și varia între 3 și 11 lei de contribuabil pe an. Acest impozit era plătit chiar și de boieri și mănăstiri. [3]

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea dughenele de același fel plăteau o *ajutorință* la fel de mare, indiferent de numărul coșurilor de fum. Astfel, printr-un hrisov din septembrie 1795 se hotăra ca dughenele de lipscănie să plătească la *slujba ajutorinței* cîte 25 lei, brașoveniile și blănăriile cîte 20 lei și bogasieriile cîte 15 lei ; obligația crîșmarilor era de 3 lei pe bute, și 60 parale (adică 1,5 lei) de poloboc. [4] Hrisovul domnului Constantin Ipsilanti din 1 decembrie 1799, dat breslei negustătorilor pămînteni din Iași, prevedea aceleași obligații. [5]

Unii mari boieri erau scutiți de această dare. De exemplu, la 8 martie 1799 hatmanul C. Ghica, stăpînul tîrgului Vaslui, a primit de la domnul Alex. I. Callimachi un hrisov care prevedea următoarele, în legătură cu problema ce ne interesează : „adică mesărnița din tîrgu Vasluiului să

1. N. Iorga, *Istoria poporului românesc*, vol. III, București, 1925, p. 103.
2. *Istoria României în date*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p 153.
3. *Istoria României*, Vol. III, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 400 și 448.
4. N. Grigoraș, *Unele aspecte privind breslele din orașele moldovenești în sec. XVI—XVIII*, în „Studii", tomul 22, nr. 6/1969, p. 1122.
5. V. A. Urechiă, *Istoria românilor*, tomul VII, seria 1774—1800, București, 1894, p. 286—287.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fie lăsată în apărare de banii agiutorinţii, şi 8 dughene, o crîşmă şi o pitărie ce are în tîrgu Vasluiului să nu fie supărat (hatmanul C. Ghica — n.n. I.M.) cu plata banilor agiutorinţii sau cu alte dări (...)". [6]

Următorul stăpîn al tîrgului Vaslui a fost vornicul Alex. C. Ghica, fiul hatmanului. Un hrisov din 8 martie 1820 dat de domnul Mihail Gr. Şuţu precizează că mesărniţa, 18 dughene şi 2 crîşme pe care vornicul Alex. C. Ghica le are în Vaslui „să fie scutite de banii agiutorinţii şi de alte orice dări şi angării vor fi asupra altor dugheni ori cîrciume". [7]

Ajutorinţa se percepea de două ori pe an, de unde şi denumirile de *ajutorinţă de vară* şi *ajutorinţă de iarnă*. [8]

Multe documente privind mărimea *ajutorinţei* în Moldova s-au pierdut de-a lungul timpului. Eventualele documente care se mai păstrează prin arhive, cu rare excepţii [9], încă nu au fost publicate de cercetători.

În filiala Bacău a Arhivelor Statului se păstrează un document din decembrie 1794 privind *ajutorinţa de iarnă*. [10] Documentul ni se pare cu atît mai important, cu cît se referă la toate ţinuturile Moldovei.

Suma totală a acestui impozit se ridica atunci la 459.630 lei şi era defalcată pe 21 ţinuturi, plus oraşul Iaşi (vezi *anexa*). Două categorii de contribuabili — *mazilii şi ruptele Cămării* — au fost trecute separat, la sfîrşitul documentului.

Suma de 459.630 lei, adunată din toate ţinuturile Moldovei, era, pe vremea aceea, o sumă foarte mare. Ea reprezenta, după calculele noastre, preţul a 45.963 vaci, sau a 229.815 oi, sau a 3.677.040 ocale (4.718 tone) brînză de oi. [11]. De fapt, cifrele trebuiesc dublate, căci în anul 1794 s-a încasat şi o *ajutorinţă de vară* care va fi fost la fel de mare ca şi cea de iarnă din documentul citat.

Această dare, alături de altele, a contribuit mult la sărăcirea micilor contribuabili din satele şi oraşele Moldovei în perioada feudalismului tîrziu. Ea a fost desfiinţată în anul 1832, cînd Regulamentul Organic a introdus o singură dare pentru contribuabili, prin aceasta modernizîndu-se sistemul fiscal în Moldova.

---

6. Gh. Ghibănescu, *Surete şi izvoade (Vasluiul)*, vol. XV, Iaşi, 1926, p. 186—187.

7. *Ibidem*, p. 236—239.

8. N. Grigoraş, *Privilegiile fiscale în Moldova (1741—1821)*, (I), în „Anuarul Instit. de Istorie A. D. Xenopol" din Iaşi, Editura Academiei R.S.R., XIV, 1977, p. 45, 49 şi 50 ; vezi şi *Istoria R.S.S. Moldoveneşti*, Editura Cartea Moldovenească, Chişinău, 1967, vol. I, p. 359.

9. S-a publicat, de exemplu, *agiutorinţa dughenilor* din tîrgul Focşani pentru anii 1828—1829 (vezi *Îndrumător în Arhivele Statului din Iaşi*, II, Direcţia Arhivelor Statului, Bucureşti, 1956, p. 50).

10. Arh. St. Bacău, *Colecţia de documente feudale*, III/78.

11. Ioan Murariu, *Preţurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfîrşitul sec. al XVIII-lea şi începutul sec. al XIX-lea*, în „Carpica", Muzeul judeţean de istorie şi artă Bacău, VII, 1975, anexa nr. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ANEXA

„Slujba agiu[to]rinții, 1794, decembrie" [1]

Ținuturile	Lei
1. SUCEAVA	26.560
2. NEAMȚUL	38.490
3. ROMANUL	19.580
4. BACĂUL	31.600
5. PUTNA	46.200
6. TECUCI .	16,520
7. COVURLUI	13.870
8. TUTOVA	17.540
9. VASLUIUL	6.420
10. FĂLCIUL	16.100
11. GRECENII	2.000
12. CODRU	2.427
13. HOTĂRNICENI . .	2.461
14. LĂPUȘNA, ORHEIU	52.000
25. SOROCA	31.630
16. HERȚA . .	5.150
17. DOROHOIU	22.600
18. HÎRLĂUL . . .	14.416
19. CÎRLEGĂTURA	3.900
20. ȚINUTUL EȘII	38.700
21. TÂRG EȘII . .	21.800
	429.964
22. BOTȘANII . .	15.716
	445.680
— Mazilii	10.460
— Ruptele Cămărli . .	3.490
	459.630

1. Arh. St. Bacău, *Colecția de documente feudale*, III/78.

EIN UNVERÖFFENTLICHTES DOKUMENT ÜBER DIE „AJUTORINȚĂ" — STEUER IM WINTER DES JAHRES 1794 IN DER MOLDAU

— Zusammenfassung —

In der Zeitspanne 1760—1832 kassierte die Schatzkammer der Moldau von der steuerpflichtigen Bevölkerung eine Geldsteuer, die sogenannte „ajutorință". Diese neue Steuer wurde zur Hälfte im Sommer und zur Hälfte im Winter einkassiert.

Der Autor untersucht ein unveröffentlichtes Dokument, sämtliche Landesteile der Moldau betreffend, aus welchem der genaue Betrag der Winter „ajutorință" für das Jahr 1794 hervorgeht.

Das Schriftstück wird am Ende dieser Arbeit veröffentlicht. Daraus ist ersichtlich, dars der Betrag der Winter „ajutorință" für das Jahr 1974 in der Moldau 459.630 Lei betrug. Mit der Bevölkerungszahl der Moldau verglichen, war das eine sehr hohe Summe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RAPORTURILE DINTRE PROPRIETARI—ARENDAȘI ȘI ȚĂRANII DIN ȚINUTUL BACĂU ÎN ANUL 1848

de Dumitru ZAHARIA

Această parte a României, prin condițiile sale naturale, a atras pe oamenii dornici să-și întemeieze prin munca lor o viață economică înfloritoare. Numai astfel se explică creșterea, secol după secol, a numărului de așezări sătești și urbane. În anul 1774, în cuprinsul ținutului Bacău existau 100 de sate, din care 22 erau boierești, 12 mănăstirești, iar 66 erau lipsite de stăpîni de moșii în hotarele lor. Numărul caselor din așezările boierești se ridica la 1437, iar din cele mănăstirești la 1043. Rezultă că 2480 capi de familii din acest ținut fuseseră deposedați de drepturile de proprietate asupra pămînturilor lor, iar din această situație decurgeau toate obligațiile economice, sociale și politice față de stăpînii mijloacelor de producție. În cele 66 așezări rurale asupra cărora marea proprietate nu reușise să-și întindă tentaculele acaparatoare existau 2494 case [1].

Situația generală a ținutului arată că numărul așezărilor sătești și al caselor țărănești libere era, în 1774, mai mare de 50% față de acela al oamenilor și satelor dependente. Între așezările sătești care-și păstrau libertatea economică la acest moment erau Comăneștii, Dărmăneștii, Moinești, Dofteana, Grozeștii, acolo unde peste puțină vreme s-au întins marile proprietăți ale unora dintre cei mai mari stăpînitori de pămînturi și exploatatori ai țăranilor dependenți.

Situații statistice privind numărul proprietarilor, al țăranilor dependenți și liberi s-au făcut de mai multe ori în prima jumătate a secolului al XIX-lea. De fiecare dată ele arată o creștere evidentă a marilor proprietăți și o diminuare a hotarelor răzășești, o împuținare a caselor acestora. Astfel, în anul 1852 se aflau în ținut 87 sate dependente de proprietari în care trăiau 77.832 capi de familii. În același an erau în ținut 24 așezări rurale dependente de mănăstiri. În acestea din urmă se aflau 21.828 oameni și membrii familiilor acestora. Pînă la același moment 40.851 răzeși, care trăiau în 52 așezări sătești libere, au reușit să-și păstreze drepturile economice, de folosință și juridice asupra pămîntului transmis lor de generațiile anterioare. [2] În procente situația se prezintă

1. Moldova în epoca feudală, Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești, Editura științifică, 1975, vol. VII, p. II, p. 289—356.
2. S.P. Radianu, Județul Bacău, București, 1889, p. 32.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

astfel în anul 1852 : capii de familii dependenţi de marea proprietate 55,4% ; iar cea mănăstirească 15,5% şi numai 29,1% reuşiseră să-şi păstreze libertatea. Situaţiile statistice întocmite în cursul anului 1852 arată cu suficientă precizie scăderea de la 66% a capilor de familii liberi la mai puţin de 30%. Aceasta ne demonstrează că în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea şi în prima jumătate a celui următor fenomenul deposedării ţăranilor de pămîntul răzeşesc luase proporţii. Anii 1800—1852 reprezintă o întreagă perioadă istorică în care unii mari proprietari, care deţineau şi funcţii în stat, au acaparat moşiile răzeşilor. Astfel vistiernicul Petrache Sturza, deşi poseda în ţinut o moşie de 3053 st., totuşi, prin mijloacele cele mai diferite departe de a întruni aprecierile de corectitudine şi cinste, a lăsat fără pămînt de hrană pe locuitorii din satele răzeşeşti : Năneşti, Bibireşti, Văleni, Mileşti, Zlătari, Viforeni, Fichiteşti. [3] Hatmanul era proprietarul întregii zone care se întindea de la Siret pînă la dealurile Tutovei, avînd apa Răcătăului drept linie de mijloc. Membri ai familiei Pruncu s-au întrecut în a deposeda de pămînturile prin care îşi asigurau cele necesare traiului o bună parte din tîrgoveţii Bacăului, toţi locuitorii din satele Luizi Călugăra, Dealul Nou, Sarata, Valea Seacă şi altele. [4] Vornicul Ştefan Roset a neliniştit prin activitatea depusă în acelaşi scop pe sătenii din aşezările de pe Oituz [5]. Lăscarache Roset şi comisul Costache Crupenschi şi-au extins proprietăţile în dauna locuitorilor din aşezările de pe Tazlău (Valea Rea, Poiana, Helegiu) [6]. Alecu Aslan, hatman şi ispravnic al ţinutului Bacău, şi-a rotunjit proprietatea sa de la Oneşti. Hatmanul Răducanu Rosetti acapara proprietăţile răzeşeşti din Căiuţi şi Plopeni [7]. Episcopia Romanului nu ezita prin reprezentanţii săi să-şi extindă proprietăţile sale în detrimentul locuitorilor din Negureni şi Ruşi [8]. Practici similare foloseau proprietarii în dauna răzeşilor din satele : Hertioana, Tisa Silvestri, Mărgineni. Între anii 1838—1848 numai comisul Manolache Lupaşcu a deposedat de pămînturile lor peste 100 răzeşi din aşezările Tisa Silvestri, Odobeşti, Gloduri [9]. Situaţii de acelaşi fel s-au petrecut cu răzeşii din Năneşti, unde Costea Polieni şi Ion Anastasachi i-au lăsat fără pămînt [10]. Locuitorii din Cernu, Poduri, Bucşeşti au fost tulburaţi în exercitarea drepturilor de proprietari de către călugării de la schitu Savu [11]. Existenţa marilor proprietăţi de la Comăneşti, Helegiu, Valea Rea, Orăşa, Oneşti, Faraoani, Răcăciuni, Geoseni, extinderea acestora, formarea altora noi, precum şi rotunjirea lor de-a lungul perioadei a făcut ca proprietatea răzeşilor din cuprinsul ţinutului Bacău să scadă mereu.

3. Dumitru Zaharia şi Em. Chiriacescu, Îndrumător în Arhivele Statului Bacău, Bucureşti, 1979, p. 252.
4. Arh. St. Bacău, Colecţia de documente, VII/99, IX 36.
5. Idem, Colecţia de documente V. Gheoldum, nr. 25—28, 40.
6. Idem, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1847, f. 18—21.
7. Idem, Colecţia de documente Ştefania Lupescu, nr. 2.
8. Idem, Colecţia de documente Geo Văduva, nr. 13.
9. Idem, Tribunalul judeţului Bacău, dosar 1/1848, f. 43—51.
10. Idem, Colecţia de manuscrise, nr. 3—10.
11. Idem, Colecţia de manuscrise, nr. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Cei 40.851 capi de familii răzeşeşti din această parte a Moldovei mai stăpîneau suprafeţe de pămînturi extrem de reduse.

Mulţi dintre marii proprietari din cuprinsul accestui ţinut nu aveau capacitatea de a exploata întinsele suprafeţe de pămînt pe care le aveau şi din acest motiv le arendau. În aceeaşi situaţie se aflau şi acei proprietari care deţineau funcţii de stat sau îşi petreceau viaţa în ţările occidentale. Şi unii şi alţii recurgeau la mijlocul arendării pentru exploatarea marilor moşii. În aceste cazuri interveneau raporturile juridice directe între proprietari şi arendaşi în care erau implicaţi şi locuitorii satelor respective. Prin intemediul acestor contracte se cunosc în fapt raporturile dintre proprietari, arendaşi şi ţăranii dependenţi. Toate contractele încheiate la Tribunalul judeţului Bacău, în cursul anului 1848, evidenţiază obligaţiile în muncă care reveneau ţăranilor dependenţi. Prin intermediul acestora se remarcă grija proprietarilor de a-şi permanentiza braţele de muncă existente în satele aflate pe moşiile lor, sporirea acestora. Preocuparea este oglindită în acele stipulaţii în care erau înscrise responsabilităţi juridice, financiare, umane pentru cazul în care oamenii ar fi fugit.

N-au lipsit prevederile în care se stipulau măsurile umane de readucere la ordine şi muncă a răzvrătiţilor. Aceasta este semnificaţia acelor stipulaţii ca în momentul pregătirii răzmeriţelor, începutului manifestării acestora, capii şi participanţii să fie chemaţi la curtea proprietăţii, să se discute cu cei în cauză. Recurgerea la instanţele de judecată era prevăzută numai în cazul insuccesului celorlalte mijloace de potolire a nemulţumiţilor. Pentru majoritatea ţăranilor dependenţi erau prevăzute obligaţii extrem de grele şi mijloacele de constrîngere a acestora ca să-şi ducă la îndeplinire sarcinile înscrise în contracte, sau stabilite arbitrar de proprietari.

Lascarache Roset, proprietarul moşiei Valea Rea, stabilise că locuitorii aflaţi în satele ce-i aparţineau aveau obligaţia să are, să grape, să prăşească de 2 ori, să culeagă şi să care recolta de pe 50 prăjini teren. Aceeaşi oameni trebuiau să secere, să care şi să clădească păioasele de pe 40 prăjini pămînt. Fiecare cap de familie avea sarcina să coseasă, să adune, să care şi să clădească iarba de pe o falce teren. În situaţia în care nu era iarbă de coasă sau cereale de secerat, gospodăria ţărănească trebuia să plătească 24 lei pe an. Deşi eram la mijlocul secolului trecut, totuşi gospodăriei ţărăneşti i se stabileau plata a cîte 2 oca cîlţ sau una de fuior, ori o litră de in, predarea către curtea proprietarului a unei găini şi a unui pui. Dijma obligatorie din toate produsele era stabilită la a 10-a parte. Celor care aveau oi le revenea sarcina să dea anual cîte o oca brînză de fiecare mînzare. Tuturor le revenea obligaţia de a presta zile de muncă pentru întreţinerea iazului, a morilor, a coşarelor şi hambarelor, sau facerea acestora [12]. Locuitorii din satele Ilieşti şi Hemeieni, ambele aşezate pe moşia dvornicului Manolache Galer, erau datori să are 24 prăjini, să prăşească 36 prăjini, să secere 30 prăjini şi

12. Idem, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 18—21.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

să cosească o jumătate falce, să care 3 merțe produse la Palanca. Și acestora li se stabileau sarcini privind prevederea unei cote de cînepă, căratul lemnelor, întreținerea iazurilor, a morilor [13].

O situație deosebită prezintă starea locuitorilor răzeși din satele Băimac și Mărăști, care au fost constrînși de greutățile timpului să arendeze moșia lor spătarului Iancu Verghe. Aceștia nu numai că au renunțat la drepturile de folosință a pămîntului în schimbul unei sume derizorii de bani, dar s-au angajat față de arendaș cu niște sarcini de tip feudal. Astfel ei își asumau obligații de felul următor : să are pămîntul, să prășească porumbul, să secere păioasele, să care produsele la arie sau coșere, să-i dea dijmă din toate produsele, să-i care lemne, să nu mai practice negoțul cu băuturi, să presteze anual două zile de muncă și să-i dea fiecare cîte 2 găini. Deși locuitorii celor două sate au luptat pentru păstrarea răzeșiilor lor cu tot felul de greutăți, totuși sjătarul Iancu Verghe, în cursul lunii martie 1848, le-a impus sarcini care nu diferă cu nimic de cele dintre proprietari și țăranii dependenți. Spre deosebire de marea majoritate a locuitorilor din satele ținutului, în unele cazuri, preoții și dascălii, oamenii curților proprietarilor se bucurau de o serie de avantaje, ca unii care aduceau reale servicii exploatatorilor și beneficiarilor muncii oamenilor dependenți [14].

Un caz cu totul deosebit îl reprezintă proprietarul moșiei Tețcani. Costache Rosetti și-a înscris numele în istoria relațiilor sociale din Moldova printr-o faptă unică. La 2 septembrie 1848, într-un moment în care flacăra revoluției burghezo-democratice mai flutura încă pe pămîntul românesc, în ciuda prezenței numeroaselor trupe ale puterilor reacționare, proprietarul moșiei Tețcani „desființează boierescul politicesc precum și urmatile îndatoriri“ ale țăranilor către stăpînul moșiei. Totodată el acordă în mod gratuit sătenilor de pe întreaga sa moșie o casă, 8 prăjini pămînt pentru ogradă și grădină. Prin același act progresist el oferă țăranilor posibilitatea de a arenda suprafețele necesare de teren agricol și fînaț la prețul de 5 parale prăjina. Erau acordate și garantate alte avantaje economice locuitorilor de pe această moșie fără nici un fel de obligații [15].

În încheiere subliniem că în ținutul Bacău s-au manifestat 2 tendințe în ceea ce privește raporturile dintre proprietarii pămînturilor și lucrătorii acestora. Preocuparea generală era aceea de a consolida și întări exploatarea țăranilor dependenți și chiar a celor cu proprietăți răzești prin mijloacele juridice și economice. Cu toate acestea se produce și actul unic al omului cu concepție înaintată asupra progresului societății românești, Costache Rosetti, care din proprie inițiativă a desființat boierescul pentru locuitorii aflați pe moșia sa, care-și avea sediul administrativ în satul Țețcani.

13. Ibidem, f. 21, 22.
14. Ibidem, f. 74, 75, 80—83.
15. Ibidem, f. 117—120.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1847 sept. 27, Bacău.

Iancu Greceanu vornic arendează lui Grigore Vîrtan pe timp de 6 ani — 23 aprilie 1848 — 23 aprilie 1854 — moşiile: Mărgineni cu locul de danie din ocolul tg. Bacău; Trebeşul de Sus, Trebeşul de Jos, propr. bisericii catolice; Negrenii; 284 st. din Gherăieşti, Căţăleşti cu părţile din Iteşti, cu 1 600 galbeni pe an.

„Lăcuitorii aflători pe moşie după numărul tăbliţei visteriei vor fi datori a lucra zilele boierescului după contracturile statornicite prin aşezămînt de ocîrmuire, sau precum să va putea alcătui cu ei cu bună învoială, dator fiind şi d--lui posesorul a li da locurile de hrană, de imaş şi de fînaţ, iarăşi după contract sau după cum să va pute învoi cu dînşii, folosindu-să numai cu dijma după obiceiu din semănăturile lor, păzind liniştea cu neobijduirile lor cu vreo împărtăşire sau încărcare de muncă mai multă piste cuprinderea punturilor ocîrmuirii, spre a nu se strămuta vreunul sau a-i încărca cu niscai datorii pisti a lor putinţi, căci atuncea va fi în gre răspundere, ci mai vîrtos să se silească precum să va pute a mai aduna lăcuitorii după starea moşiei căci la dinpotrivă urmînd din alte pricini vreo pribegire a vreunui lăcuitor va fi răspunzător şi îndatorit a-l aduce la urma lui de unde ar fi cu a sa cheltuială. Ca la împlinirea anilor să fie număr deplin, căci va fi răspunzător pretenţiilor proprietăţii, neîngăduind nici pe vătavul dumnealui, nici pe alţi oameni slujbaşi în sat di a bati oamenii sau a face alte bîntuieli, ci la orice nisupunire a lor în lucrul boierescului după ponturi dator este a-i chema la ograda boierească şi a-i faci cu cuvînt, cu binişoru, silindu-să a-i supune cu măsuri liniştite la legiuita lor îndatorire. Iar dacă după aceste sfaturi nu să vor supune la a lor legiuită îndatorire apoi atuncea prin instanţele ţinutale va cere supunerea lor".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 60—65.

1848 martie 4, Bacău.

Lascăr Roset arendează lui Gheorghe Condopol moşia Valea Rea pe timp de 3 ani cu obligaţia de a-i plăti 1 800 galbeni blanci, 10 merţe porumb şi ovăz măcinaţi, 6 merţe grîu dat la moară.

„Lăcuitorii toţi ce se află pe moşia me vor lucra boieresc precum să însămnează: 50 prăjini au să are de fieştecare pereche de boi cu grăpat; au 50 prăjini de prăşit de 2 ori, cules şi suit în coşere şi ciocanii toţi tăieţi şi duşi la arie sau la o ogradă boierească unde va porunci d-lui posesorul; 40 prăjini să secere şi cărat la arie, clădit gospodăreşte precum să va porunci şi o falce de iarbă cosită, adunată şi clădită în stog îngrădit. Iar niavînd dumnealui de coasă îi va întrebuinţa în săcere i podhoadă la palancă socotită 3 merţi de perechea di boi. Iar netrebuindu-i di podvoadă să-i plătească, vor da cîte 24 lei, socotind merţa cîte 8 lei dumnealui; 2 căleapuri de fieştecare gospodar, însă căleapul să mărgineşte într-o ocă călţi sau pol ocă fuior de cînepă, ori una litră în, precum şi fieştecare gospodar are să dea cîte o găină şi cîte un puiu pe fiişticare an, care boieresc să va urma de către locuitorii pe fiişticare an către d-lui posesor. Din feciorii slujbaşi volnici să opresc 4 pe socotiala mea, încă un Adria surugiu, cari aciia sînt pentru trebuinţele mele şi d-lui posesorul nu o va supăra întru nimica. Iar ceilanţi slujbaşi volnici rămîn în socotiala d-lui posesorul. Asăminea şi pentru 2 ţigani robi ci-i am pe moşie rămîn tot în socotiala mea nesupărîndu-i dumnealui întru nimica.

D-lui posesorul nu va sminti pi lăcuitori din locurile de hrană, atît şi de fănaţ, iar vroind dumnealui a-i schimba din locurile lor de hrană, să aibă a li da aiurea locul precum să va lua de la dînşii. Şi oricare din lăcuitori vor discuta di iznoavă, curătura la anul dintîi nu vor fi supăraţi de domnia-sa. Iar din zăciuiala lor pe locuri precum arătură, fînaţu şi grădini şi din orice fel de semănături vor da dijmă legiuită din 10 una. Dumnealui posesor va spicularisi pi a sa socotială

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

toate locurile de hrană, ca şi moara ce o am pe apa Tazlăului cu 2 pietre, tîrguşor ce se află după alcătuire ce am cu neguţătorii şi crîşma cu o dughiană ci este în acest tîrg. Ace crîşmă, dughiană va stăpîni-o numai pe 2 ani precum i imaşu, i muntili de oi va specularisi dumnealui precum se va pute învoi cu lăcuitorii di pi la megieşitele sate. Iar pentru lăcuitorii di pi moşie toate vitele lor li sînt slobode, fără a da nimica, afară de oi, cari aceli se va lua cîte una ocă brînză de mînzare cu lapte, i livada finaţ, şi vitele mele şi a păşuna fără nici o plată.

Pentru icrimia iazului şi facerea coşăriului vor fi datori lăcuitorii a face pi moşia aceasta, dacă va trebui, iar meremet ci va trebui pentru moară, sau iazu, ori coşăr".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 18—21.

1848 martie 5, Bacău

Contract prin care Manolache Galer vornic arendează lui Sotir Mitacsa părţile sale de moşie din satele Ilieşti şi Hemeieni, ţin. Bacău, precum şi părţile cumpărate de la cumnatul său cu o arendă de 50 galbeni blanci anual.

„Lăcuitorii ce sînt pe aceste moşii sînt datori a lucra boieresc adică 24 prăjini arătură acei cu boi, 36 prăjini praşilă pusă în coşariu, 30 prăjini săcere şi giumătate falcie di coasă şi pentru podvoadă să ducă trei merţe la Palancă di pi loc, sau bani o carboarvă di la acei cu boi, dar mai mult nu ari a pretinde de la ei, avînd şi zece boi. Iar acei fără boi nu au a face arătură, nici podvoadă 4 zile de meremet. Au a lucra şi acei cu boi şi acei cu mîinile calep şi iarna sănii de lemn şi au a duce acei cu boi la curtea boierească din pădure unde va cumpăra dumnealui posesorul. Pe lăcuitorii din locurile di arat şi finaţ n-ari voie dumnealui posesorul a-i strămuta, dar nici a-i asupri mai mult pisti acele însămnati din pontul di mai sus. La întîmplare de puhoi sînt datori lăcuitorii a li face şi cădere ci ar cere de trebuinţă (la morile de apă)... Preotul bisericii şi dascălul din locurile ci li au n-ari a-i scoati".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 21, 22.

1848 martie 5, Bacău

Alistar Breahnă, Ioan Năstasă, Vasile Bandrabur, Sandul Boboc, Apostol Volcescu, Condurache Boboc, Andrii Ariton, Ioan, fiul lui Andrei Anton, zăt Costache Boboc, Toader Grozav, Ioan Bandrabur, Ioan Bugan, Ilie Ursachi, Ioan Popa, Constantin Banu, Ioan Hărţanu, Apostol, fiul lui Andone Ariton, Iordache Pătrăşcanu, Ioniţă Bandrabur, Enachi Palade, Toader Căpăţînă, Constantin Boboc, Vasile Vintilă, Ioan Hagiu, Vasile Cîrlan, Panaite Berescu, Vasile Popa, Ioan Ţarălungă, Gavril Popa, Ioan Pătrăşcanul, Mătei Popa, Ioan Ariton, Ichim Vîrlan, Andrei Mihalce, Condurache Bugan, Ioan Ariton, Costache brat lui, Dumitrache Ariton, Gavril Ariton, Mihai Diaconu, Ioan, fiul ispravnicului Ariton, Mihalache Ariton postelnic, Niţă Ariton, Ioan Diaconu, Ştefan Diaconu dascăl, Gheorghe Ariton postelnic, ispravnic, Chiriţa Hărjan, Vasile Ariton, Neculai Năstase postelnic, Ioan Tănasă, Gheorghe Popa, Grigore, fiul Savei, Ioniţă Popa, Ioan, fiul lui Grigoraş Ariton, Ioan Ţarălungă, Condurache Banu, Gheorghe Vărlan, Ilie, brat lui Iancul, Grigoraş Ariton, Lupul, fiul lui Ioan Pătrăşcanu, Petrache Ariton, Gheorghe, brat lui Agachi Ciuchi, Dascălul Toader, Toader Meleşcan, Ichim Văduva, Iordache, zăt lui Gavril Ariton, Constantin Ciuchi, Mihai Rusul paznic, Petrache Banu vornic, Gheorghe Bîrzu, Ilie Bercea, Mihalache, fiul lui Savin, Ioan Breahnă, Vasile Căpăţînă,

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Tudorache Vîrlan, Petrache Pătrăşcanul răzeşi din satul Mărăşti, ţin. Bacău, arendează lui Iancu Verghe, bivel spătar, moşia lor răzeşească din hotarul satului Mărăşti, ţin. Bacău, afară de părţile Ciucheştilor de la Fruntești şi 204 st. pădure, pentru stăpînirea cărora se urma judecată.

„Noi iscăliţii şi puitorii de degite săntem datori ca pe tot anul să-i lucrăm doă prăjini locul nostru arat, sămănat, strîns, cînd ne-ar porunci dumnealui, numai cu sămînţa dumnealui. Păpuşoii fiind să-i prăşim de două ori cînd ne-ar poronci şi strînsul de noi la coşerile ce sînt acum făcute, iar grâu fiind săcerat de noi şi strîns la arie făcută de noi. Noi sîntem datori să dăm dijmuire din toate sămănăturile i fînaţul, poamele pomi[lor] din grădini, din vie din zăce una, afară numai din tiutiun şi orînzile di băuturi ce sînt date la altă faţă cu osăbit contract.

Noi sîntem datori a-i da de fiiştecare lăcuitor căte doă zile pre tot anul la orice ne-ar poronci. Datori sîntem a-i da de fiişticari lăcuitor cîte un car de lemne aici la casa dumisale.

Sîntem datori a-i da dumisale de fiişticare lăcuitor cîte doă găini pe tot anul".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 81—83.

1848 martie 14, Bacău.

Vasile Hutu, Andoni Ciupercă, Toader Ifrim, Vasile, fiul preotului Gheorghe Ciuchi, Ioan, fiul lui Simeon Ciuchi, Gheorghe Ţaga, Catrina Vornicița, Vasile Roman, Alecu, fiul porosnicului Toader Ciuchi, Vasile Peşti arendează lui Iancul Verghe părţile lor de moşie din hotarul Băimac, precum şi cele care aparţin lui Constantin Botez agă şi altor răzeşi din aceeaşi aşezare cu 257 1/2 galbeni blanci pe perioada 1848—1851.

„Noi sântem datori pe fiişticare an la vreme cuviincioasă cînd va poronci dumnealui din locurile noastre care le avem să-i dăm 1087 (adică una mie opt zeci şi şapte) prăjini loc măsurat cu prăjina de douăzeci şi patru palme gospod, pe care loc avem să-l arăm cu plugurile noastre, numai sămînţa să o puie dumnealui, apoi să-l lucrăm bine, gospodăreşte pînă la sfîrşit. Şi pînea albă să o cărăm la arie, să o clădim şi să o îngrădim şi aria, iar păpuşoii să-i ducem la coşariu, care tot noi avem a-l face cu lemnul şi nuele din pădurea noastră. Avem să-i dăm legiuită dijmă din toate, adică din tot soiul de pâne, din toată leguma şi din fănaţu din zăce una, de la noi iscăliţii, afară de cei ce nu sânt iscăliţi răzăşi.

Orânda băuturii să fie iar a dumisale, însă numai partea noastră, bez partea celorlalţi răzăşi şi ce nu sînt iscăliţi, pe care noi avem a merimitisa crâşma i pivniţa în care va vinde. Iar noi nu vom mai îndrăzni a mai vinde pe la casele noastre.

De tot gospodarul şi acei care nu vom ave boi săntem datori a-i aduce din pădurea noastră cîte doă sănii lemni de foc la casa dumisale vechilului.

De toată casa să dăm câte doă găini cînd va avea de trebuinţă".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 80, 81.

1848 martie 21, Bacău.

Manolache Romano, Iosif, fiul lui Manolache Romano, Dumitru Chiriac, Toader, fiul lui Manolache Romano, arendează lui Iancu Verghe spătar părţile lor de moşie din hotarul satului Băimac, ţin. Bacău, precum şi cele care aparţin agăi Constantin Botez, răzeşilor lăturaşi şi celor ce aveau pămînt între poprietăţile acestora pe 3 ani de zile, cu 36 galbeni blanci.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Noi sîntem datori pe fieştecare an, la vreme cuviincioasă, cînd va porunci dumnealui din locurile noastre cari li avem să dăm noi 158 (adică una sută cinci zeci şi opt) prăjini măsurat cu prăjina di 24 palme gospod., pe care loc avem noi să-l arăm cu plugurile noastre, numai sămănţa să o puie dumnealui şi apoi să-l lucrăm noi gospodăreşte pînă la sfîrşit. Şi pănea albă să o cărăm noi la arie şi să o clădim şi să îngrădim şi aria. Iar păpuşoii să-i ducem la coşăr, cari tot noi avem să-l facem cu lemnul şi nuelile noastre din a noastră pădure.

Avem să-i dăm legiuită dijmă din toate, adică din tot soiul de sămănături, din toată leguma şi din fînaţu din zece una de la noi iscăliţii, afară de cei ce nu-s iscăliţi răzăşi.

Orânda băuturii să fie toată a dumisale, însă numai partea noastră, bezi de părţile altora răzăşi care nu-s iscăliţi, pe care noi avem a merimitisa crăşma i pivniţa în care va vinde. Iar noi nu vom mai îndrăzni a vinde pe la casele noastre.

De tot gospodariul, şi acei care nu vom ave boi, sîntem datori a aduce din pădurea noastră câte doă sănii lemne de fieştecare casă de foc la casa dumisale vichilului de moşie.

Di toată casa să dăm câte două găini, cînd va avea dumnealui trebuinţă".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 74—75.

1848, martie 25, Bacău.

Slugerul Gheorghe Hociung arendează moşia sa Ruşii lui Alecu Lăzărache şi Aristide Hristodor pe timp de 3 ani de zile cu 300 galbeni blanci. Moşia era situată din Bistriţa către răsărit şi apus. Aceasta era arendată cu locuitorii de pe ea, cu casele boiereşti, cu o piatră şi jumătate de moară.

„Lăcuitorii ce sînt pe moşie vor lucra boierescul domniilor sale posesorilor după învoiala săvîrşită cu iscălitul la 1846, care o au şi dat domniilor sale, sau după osăbită învoială ce dumnealor ar putea săvîrşi cu ei.

Slujbaşii volnici ce iscălitul are, precum şi vatavul se dau domniilor sale cum li va plăce, fără însă a-i asupri peste aceea ce pînă acum au lucrat, afară de acea deosebită alcătuire ce ar face cu ei, care din partea iscălitului este slobodă.

Morariul ce va fi la moara iscălitului acea nouă, pentru cît pămînt va lua de la dumnealor în trebuinţa sa, care dumnealor să-i datorăsc a-l da, el va lucra boierescul ca şi ceilanţi lăcuitori, însă chibzuit ca şi moara la vreme cînd s-ar strica, el să aibă vreme trebuitoare, spre a nu le face domniilor sale sminteală cît de puţină.

În cursul acestor ani, dacă dumnealor posesorii vor înlesni pe lăcuitori cu osebite îndatoriri de bani şi pînă la împlinire nu-i vor scoate, iscălitul rămîne răspunzătoriu însă pentru acele condee ce ar fi binecuvîntate, cu aceasta ca dumnealor să se sigurisască la vremea împlinitoare alcătuirilor atuncea a plăti datoria şi numai rămăşiţa are a o plăti iscălitul la împlinirea anilor".

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 40—42.

1848 martie 27, Bacău.

Contractul de arendarea moşiei Peletuci şi Cotul proprietatea lui Grigore Morţun spătar, de către Ariton Grigoriu Meier, cu 1 000 galbeni pentru 4 ani.

„Lăcuitorii aflaţi pe această moşie vor lucra boierescul dumisale după învoiala ce au ei cu mine, pe care învoială am şi încredinţat-o dumisale posesorului. Asămine şi ţiganii aflaţi în număr de 8 sălaşe, au să lucreze tot asemenea ca şi lăcuitorii, precum şi alţii, atît ţigani, cît şi lăcuitori s-ar mai spori să rămâe tot în folosul d-sale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Dumnealui se îndatoreşte de a da locurile, atît de hrană, precum şi finaţul i imaşul lăcuitorilor după cum glăsuieşte învoiala ce am eu cu ei fără de a-i obijdui întrucît de puţin..."

„Tagma bisericească nu va fi strămutată din locurile ci au date de mine, adică 250 prăjini loc de arătură, una falce iarbă şi 60 lei (adică şase zeci lei) pe an preotului. Dascălului 120 prăjini loc de arat, 65 prăjini iarbă şi 30 lei (adică trei zeci lei) şi 15 lei pe an prescorniţei şi pentru slujba sf. biserici. Este datoriu d-lui a da undelemnu, lumânări, tămîie, smirnă, bez şi prescuri spre a nu să zăticni niciodată slujba altarului...

4 ţigani anume 3 croitori şi un curălariu ci i-am propit pentru slujba casei mele d-lui este datoriu de a nu-i strămuta din locurile lor, nici a-i supăra la boieresc."

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 72 ; 73.

1848, septembrie 2, Bacău.

Actul prin care Costache Rosetti desfiinţează iobăgia de pe moşia sa de la Ţeţcani.

Aşezare ci eu gios iscălitul am săvîrşit cu lăcuitorii aflători pe dreapta proprietate a me moşie Stiţcanii prin carile cu totul să disfiinţează boierescul politicesc precum şi urmaţile mele pînă acum îndatoriri către ei, ii luîndu-şi prifacere, numai avînd a le da at (sic) şi ei a-mi face decăt aceia ce să arată mai în gios, cu care alcătuire să socoteşte nu numai că să suguriasăşti dreptul fieştecăruia în parti, afară că lăcuitorii să fie cît de puţin obijduiţi cu însărcinare de mai multă lucrare de boieresc la deosăbite lor trebuinţe şi interesuri a proprietarilor şi posesuirii lor, ci din vreme în vreme după împrejurări aduc azi. Dar după buna me plăceer ce am avut pentru lăcuitorii mei şi am ca să fie mai uşuraţi la politicitile lor îndatoriri am socotit că prin această le va fi şi mult mai cu înlesnire şi prin urmare o dovadă despre simţirile cele căstrâns din care sânguri pricini. Numai îndemnat fiind am şi făcut această alcătuire, care este în chipul următoriu după ponturile în jos însămnate.

1-iu. Tot lăcuitoriul pe moşia me va ave casă şi opt prăjini loc pe lîngă ia de ogradă şi grădină dăruit de la mine fără a face cel mai mic boieresc, sau a fi supărat cu vreo altă deosăbită dare pentru acele, dacă alt folos nu va ave de pe a me proprieta[te].

2-lea. Lăcuitorii ce vor vrea a lua locuri de hrană pentru înlesnire lor şi a vitilor, de arat şi finaţ să fiu dator a li da, însă cu bani şi mai jos cu 5 parale la prăjină, de alt să va vinde pe la alţi străini potrivit şi cu bunătatea locului spre cea mai dreaptă urmare, în care locuri să va cuprinde şi fânaţurile lor avînd a le plăti tot după preţul locului de arătură. Aceste locuri de hrană ci să va da din orice locuri di pe moşia me din acele ci vor fi de dat cu bani, cari locuri dîndu-li-să odată oricît ar vroi a le ave tot pe acele să nu fie strămutaţi, iar cînd vreun lăcuitor ar vroi să lasă acele locuri pentru a lua altele, sau a nu mai lua nici cum va fi îndatorit a arăta acea cu jumătate an înainte, adică de cu toamnă, ca şi eu pînă în primăvară să pot găsi chipurile cuviincioase spre a întrebuinţa acele locuri, ca să nu mi să pricinuiască păgubire şi banii ci vor ave lăcuitorii a da pe locurile luate să-i răspundă rânduri, rânduri până la vremea cosării fânaţului şi culesul păinilor.

Al 3-lea. Imaş pentru păşunatul vitelor sînt datoriu a le da unde au avut şi până acum, sau aiure, unde voi socoti de cuviinţă tot pe aceasta, precum şi lemne de foc de ars pentru casele lor, a-i slobozi să ei de prin pădurile mele, însă numai uscate de pe jos şi verzi din picioare copaci răi, netrebnici, şi aceste prin ştire pădurarilor pentru care folosuri sînt însărcinaţi a-mi lucra pe tot anul cîte una mie două sute prăjini loc ori de ce soi de pîine voi vroi a sămăna, a căror lucrare să va începe de la arătură şi toate celelalte până se va strânge la coşariu, sau arie după rînduială solului pînei şi a-mi cosă şi două zeci fălci finaţu tot pe moşia me făcîndu-le stoguri şi îngrădindu-le unde eu voi zice pe

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

moşie, asemine şi ariea pentru strîns pâne. Toate aceste însă la vreme ci voi însămna şi cu toţi lăcuitorii odată fără a mi se face întîrziere o zi măcar. Iar apoi fiincă lucrarea aceasta este socotită pe număr de una sută lăcuitori, precum astăzi se găsesc, să adaogi a se arăta şi aceasta că la adăugiri numărului lor, precum şi a împuţinării tot aşa să se urmeze şi cu lucrarea acestui pont, adică analogicol, sporind sau scăzînd după împrejurările ce ar urma.

Al 4-lea. Din numărul tuturor lăcuitorilor aflători pe moşie volnic voi fi a tragi paisprezeci oameni din acei mai cinstiţi şi cu buni purtări spre îndeplinire slujbilor moşiei, cît şi a particularnicilor casnice interesuri ci voi ave cu alcătuire din parte-mi cu dînşii cum mă voi pute învoi, iar totime lăcuitorilor să nu aibe numai a-i tragi şi pe aceştia la îndatorirea lucrării pontului al treilea. Deosăbit vor mai fi opriţi a trage tot la această lucrare pe nevolnicii săraci şi văduvele fără ajutor.

Al 5-lea. Pentru văratul oilor ce vor ave vor da brînză politicită cîte una ocă şi o litră de fleştecare mânzare.

Al 6-lea. Dacă păinile să vor strînge de prin ţarini şi să vor cosi finaţurile, slobozi vor fi lăcuitorii a-şi păşuna vitele lor fără a da, sau a face ceva. Nu vor fi volnici a-şi vîrî vitele numai prin locurile ce ar fi fost sămănăturile noastre, mele, iar altile volnici a-şi vără vitele toate până la cel mai mic folos al întregii mele proprietăţi, vor fi fără ce mai mică jignire privitoare numai la a mele cîştiguri şi neîmpiedecate de lăcuitorii prin nici un feliu de împotrivitori urmare din parti-le.

Al 7-lea. Vor mai fi lăcuitorii deosăbit datori prin a lor lucrare a ţăne în bună stare umblarea morilor ci am pe moşie, adică Arăni, Gărlile, a drege iazurile şi a disgheţa iarna aceste toate câte odată numai cînd neapărat ar cere trebuinţa, după cum am urmat şi în vreme trecută, precum şi gardurile iarăşi toate câte ar trebui pe moşie, la închisul grădinilor, ogrăzilor şi alte, de asemene, vor fi datori toţi lăcuitorii a le face şi a ţăne în bună stare, însă cu parii şi nuelile mele, iar apoi altă nimică vor mai fi supăraţi de a da sau a face, scutiţi fiind de toate îndatoririle ci s-au urmat până acum de la cel mai mic lucru şi până la cel mai mare, rămîind slobozi în toată vreme, în pace a-şi face lucrul lor şi a-şi agonisă o crâşmă prin a lor închipuire şi mijloace cinstite, ca unii ce atît boierescu nu mai au, din care pricină să fie împiedicaţi, sau opriţi la a lor interesuri de a nu le pute îndeplini.

Al 8-lea. Această alcătuire o fac acum cu lăcuitorii mei de veci pentru totdeauna şi nu numai pentru siguripsirie îndatoririlor proprietarilor către lăcuitorii şi a lor către proprietariu precum s-au mai zis. Dar mai cu osăbire pentru a le rămâne pe viitorime ca o dăinuire de la mine, uşurinţă ce sânguri cunoscu-şi că li să face prin aceasta în locul multilor greutăţi, a boierescului politicit. Uneori am mai ave margine cu întinderea lui şi care cu sfinţănie să va păzi în veciu, cât ei vor fi îndeplinitori celor însămnate prin această alcătuire. Avînd ei însă dreptate numai de a desfiinţa această aşăzare, când lăcuitorii nu ar urma potrivit cu ponturile din ea. Iar urmaşii mei nici de cum, ci numai a-i îndatori prin ocîrmuire ca să urmeze ponturile acestii înscris alcătuire şi cu îndatorire ca şi urmaşii mei ce ar rămâne stăpînitori aceştii moşii prin orice feliu de drept legiuit să nu iasă cît de puţin din rostirea ponturilor însămnate în aceasta, căci la din împotrivă urmare din parţi-le cu călcare pisti dreptul lor însămnat aice (pui această condiţie) apăr de pentru totdeauna, atunce folosul împarte pentru ii din pontul al 3-lea, adică ne mai lucrând lăcuitorii nimică, mai adăugînd a zice că şi de dumnezeu să nu fie ajutaţi acei urmaşi ai mei dacă ar îndrăzni prin răstălmăcire măcar şi alte chipuri a jigni pe lăcuitori, despreţuind şi faptă bună pe care împreună am vrut a le o lăsa clironomie.

Al 9-lea. Această alcătuire numai atunce a rămîne desfiinţată cînd lăcuitorii toţi într-o unire a vroi şi atunci după cereri ce ar face la instanţele ocîrmuitoare arătînd a lor nemulţumire sau cînd întîmplările vor aduce ca din împrejurări să se prefacă aşăzămînturile acestei ţări şi prin ele să se statornicească şi obştească usurare pentru toţi lăcuitorii în a lor îndatorire către proprietari, iar în alt chip nicidecum.

Al 10-lea. Oricîţi din lăcuitorii aflători pe această moşie ar vroi din deosăbite a lor interesuri a strămuta aiurea cu locuinţa slobozi vor fi numai îndeplinind

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a lor îndatorire către ocârmuire spre a nu rămâne ceilanţi încărcaţi cu birul, îndatorindu-mă încă a-i despăgubi şi de aceea ar fi cheltuit cu casăle lor, arătând şi ei numai voinţa strămutării cu jumătate an înainte. Totodată voi fi volnicu şi eu ca pre oricare locuitoriu ce ar aduce supărare şi nelinişte celorlalţi şi mie prin orice faptă neplăcută şi necinstită a-l izgoni de pe moşia mea, însă prin ajutorul ocârmuirii şi atunce plătindu-i cheltuiala ce ar fi întrebuinţat cu facerea casei sale.

Supt cuprindere acestor zăci ponturi să încheie urmare aceştii alcătuiri şi să sfârşăşti cu mulţămire între lăcuitorii mei de Ştefcani şi cu mine care pentru mai temeinică încredinţare ca fără abatire în totul cu întregime să să păzască pentru de veci s-au făcut două asămine, una din partea lăcuitorilor dată mie şi aceasta scrisă şi iscălită cu însuşi mâna me dată lor, pe care înscrisuri le vom întări şi de alte compitente locuri, în urmare căruea să vor şi publica spre ce mai desăvârşită săguranţie după orice fel de împrejurări.

Iscălit Costache Roset.

Judecătoria ţin. Bacău

Pe temeiu că faţă în presudefie au vinit iscălitul de mai sus şi au arătat vroinţa domniei sale întocmai cu cuprinderea acestei înscris să întăreşte de judecătorie potrivit şi cerirel ce prin osăbit înscris au făcut.

Iscăliţi : Crupenschi, T. Lupaşc, D. Handoca, stolnic Dobrovici.

Arh. St. Bacău, fond Tribunalul jud. Bacău, dosar 1/1848, f. 117—120.

LES RAPPORTS ENTRE PROPRIÉTAIRES — FERMIERS ET LES PAYSANS DE DISTRICT BACĂU DANS L'ANNE 1848.

Résumé

Dans le Moyen Age la plus grande parti des paysans des villages du district Bacău ont profité de leur droit de proprieté sur la terre libre. Dans le XVII ième et en particuller dans le XVIII ième et la première moitié de XIX ième siécle les grands propriétaires ont accaparè les terres des paysans. Entre 1774 et 1852 un grand nombre des paysans ont perdu leur proprieté sur la terre.

Il y a dans ce district des grands bolard comme : P. Sturza, E. Rosetti, C. Crupenschi, A. Aslan, R. Rosetti, Ghica. La plus grande partie de la surface du sol se trouvait dans leurs propriété. Dans les villages du département vivaient, dans 1852, un nombre de 140.511 familles rustiques. De ce grad nombre seulement 40.851 ont conservé leurs droit de usufruit sur la fortune héritée. Cependant 99.600 etalent paysans serfs. Les grands boiards ont manifesté la préoccupation pour aggraver la situation des serfs. Ainsi ont procédé les propriétaires de Comăneşti, Valea Rea, Năneşti Mileşti Zlătari, Viforeni, Liuzi-Călugăra, Dealul Nou, Sarata, Oneşti. Un seul propreitaire, Costache Rosetti, homme progressite de son temps, a décidé la délivrance des serfs qui se trouvait sur la propriété Tescani. L'auteur a fondé son article sur les documestes qui se conservent dans l'Archives de l'État de district respectif.Les actes historiques qui ont été dressé entre les propriétaires et les fermiers, en 1848, sont publiés par l'auteur.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

INFORMAȚII PRIVIND EXPLOATAREA PĂDURILOR, TRANSPORTUL ȘI COMERCIALIZAREA LEMNULUI ÎN MOLDOVA ÎNTRE ANII 1774 ȘI 1832

de Ioan MURARIU

În istoria țărilor române perioada feudalismului tîrziu se caracterizează — între altele — prin creșterea rapidă a populației, înmulțirea așezărilor urbane și rurale, apariția manufacturilor, intensificarea exploatării țărănimii, creșterea volumului schimburilor interne și formarea treptată a pieței naționale unice, precum și prin integrarea treptată a acestor țări în circuitul comerțului european. Toți acești factori au făcut ca pădurile să capete o importanță din ce în ce mai mare, exploatarea lor rațională devenind o preocupare a puterii centrale.

La 1 decembrie 1786 domnul Moldovei, Alexandru Ioan Mavrocordat, poruncea celor doi ispravnici ai ținutului Bacău să înștiințeze locuitorii acelui ținut că pentru lemne de foc nu au voie să taie copaci mari, buni pentru cherestea; pentru foc sînt liberi să ia din pădure numai „lemni de care sînt la pămînt, iar unde nu vor fi lemni la pămînt să taie și copaci de cei care nu sînt trebuincioși pentru alt lucru“ [1]. Dar prima legislație privind exploatarea pădurilor în Moldova a fost dată la *28 noiembrie 1792* de către domnul Alexandru Constantin Moruzi [2]. Acest document — ca și altele din anii următori, îndeosebi hrisovul domnesc din 3/15 ianuarie 1805 [3] — îngrădește dreptul țăranilor de a folosi pădurea. Prin aceste reglementări se urmărea protejarea și conservarea acestei imense bogății naturale a Moldovei.

* *
*

În ce privește *exploatarea pădurilor*, documentele de arhivă ne dau puține informații. Nu se păstrează nici o statistică din vremea aceea din care să rezulte suprafața pădurilor exploatate și cantitatea de lemn obținută. Sînt cunoscute, cu oarecare aproximație — și numai pentru

1. Vasile Mihordea, Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Ed. Acad. R.S.R., 1966, p. 543.

2. *Ibidem*, p. 571—572.

3. C. C. Giurescu, *Istoria pădurii românești din cele mai vechi timpuri pînă azi*, Editura Ceres, București, 1975, p. 132.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

anumiți ani — doar cantitățile de cherestea livrate Imperiului Otoman și, uneori, altor țări [4].

Totuși, judecînd după numărul negustorilor cherestegii și după specializarea unor sate în prelucrarea lemnului, cantitatea de lemne tăiate pentru trebuințele interne ale Moldovei trebuie să fi fost destul de mare. De exemplu, în cunoscuta *Condică a liuzilor* din anul 1803 putem număra 217 sate specializate, într-o anumită măsură, în cherestea, 36 în butnărie, dogărie și rotărie, 9 în dranițăși 10 în vînzarea prin tîrguri a lemnelor de foc [5]. Mulți meșteșugari de prin sate și tîrguri prelucrau lemnul în diferite obiecte, pe care singuri le vindeau cu ocazia iarmaroacelor sau a tîrgurilor săptămînale [6]. Existau însă și negustori specializați în acest domeniu. Astfel, în orașul Iași își desfășurau activitatea 9 cherestegii în anul 1820 și 18 în anul 1831 [7].

În legătură cu exploatarea pădurilor este important să se cunoască — fie și numai parțial, din cauza lipsei de documente — modul cum erau plătiți muncitorii forestieri. La 20 aprilie 1798 niște țărani din satul Hălărești, ținutul Tutova, s-au învoit cu postelnicul Ioan Jora să-i lucreze, pînă la 26 octombrie 1798 (Sf. Dumitru), un număr de 56 tălpi. Fiecare talpă urma să fie „de nou coți lungul și de zeci parmace în toată muche și de groasă cum la un capăt, cum la altul". Pentru fiecare talpă lucrată țăranii au primit de la postelnic „cîte o demerlei și giumătate de păpușoi", [8] adică aproximativ 21—23 kg. Din același document rezultă că chila de păpușoi (308 kg.) valora 15 lei. Înseamnă că 1,5 dimerlii — prețul unei tălpi — valora circa un leu. Pe vremea aceea cu un leu se puteau cumpăra trei găini, sau 1,5 ocale de unt, sau patru ocale de pește [9]. Nu putem cunoaște în cît timp un țăran confecționa o talpă, pentru a ne da seama în ce măsură munca lui era plătită.

4. Pentru aceasta vezi Al. Vianu, *Date cu privire la exportul Moldovei în anul 1817*, în „Revista arhivelor", nr. 2/1964; Idem, *Pierderile suferite de Moldova în anii 1812—1816 la furniturile către Poartă, după datele Consulatului Rusiei din Iași*, în „Romanoslovacia", XI, Istorie, București, 1965; C. C. Giurescu, *op. cit.*,; A. Oțetea, *Pătrunderea comerțului românesc în circuitul internațional*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1977, p. 55—56; Gh. Bujoreanu, *Livrările în natură către Poarta Otomană, mijloc de exploatare economică a Moldovei în perioada 1802—1828*, în „Analele științifice ale Univ. Al. I. Cuza din Iași", serie nouă, secțiunea III, științe sociale, a) Istorie, tomul IX, 1963; Mihail Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. II, (1455—1829), București, 1965; I. Murariu, *Raporturile economice dintre Moldova și Imperiul Otoman între anii 1774 și 1829*, în „Carpica", Muzeul județean de istorie și artă Bacău, 1976.

5. Th. Codrescu, *Uricariul*, vol. VII, Iași, 1886, p. 241—377 și vol. VIII, Iași, 1886, p. 241—360. Desigur, în multe din aceste sate țăranii practicau și agricultura, și creșterea vitelor.

6. Pentru aceasta vezi Șt. Olteanu și C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, Ed. Acad. R.S.R., 1969, cap. III; C. C. Giurescu *op. cit.*

7. I. Murariu, *Dezvoltarea păturii negustorești în Moldova între anii 1774 și 1829*, în „Studii și cercetări științifice", (seria Istorie—filologie), Instit. Pedag. din Bacău, 1974, anexele nr. 2 și 3.

8. V. Mihordea, Ioana Constantinescu, Corneliu Istrati, *op. cit.*, p. 686.

9. I. Murariu, *Prețurile cu care se vindeau unele mărfuri în Moldova la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea*, în „Carpica", Muzeul județean de istorie și artă Bacău, VII, 1975, anexa nr. 1.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un document din 3 aprilie 1826 ne dă anumite indicații cu privire la exploatarea unei păduri din Moldova (vezi anexa nr. 2). Documentul nu menționează unde anume se găsea acea pădure, dar rezultă că era o pădure de foioase, în care predominau stejarii. Stejarii exploatați erau împărțiți în cinci categorii, după lungimea circumferinței trunchiului. Cei de frunte trebuiau să aibă circumferința de 14—16 palme, adică de aproximativ 3,5—4,5 metri. Prețul unui astfel de stejar falnic era de 30 lei. În Moldova, cu această sumă se puteau cumpăra patru oi sau o chilă de grîu (308 kg.) [10]. În anul 1826 s-au mai exploatat în acea pădure lemne de giugastru, paltin, alun, etc., și care s-au socotit în „giuguri" (care). Prețul unui car de astfel de lemne varia între 1,5—5 lei.

* *
*

Transportul lemnelor se făcea fie cu plutele, pe Bistrița și Siret, fie cu carele. În anul 1803 un număr de trei sate din Moldova erau specializate în plutărit; alte 331 erau specializate — total sau parțial — în cărăușie [11].

În ce privește *costul transporturilor* de lemne, informația documentară este săracă. În anul 1814 se plătea 45 lei pentru făcutul a 100 dulapi de brad — probabil în munții ținutului Neamț — și transportul lor pînă la Piatra Neamț; de la Piatra la Galați transportul acestor dulapi mai costa încă 10 lei [12]. În total, în anul 1814 s-au transportat cu plutele pînă la Galați 13.100 dulapi de brad. Negustorii turci au plătit 7.205 lei pentru făcutul și transportul acestor dulapi, sumă cu care atnuci, în Moldova, se puteau cumpăra circa 100 de boi [13]. Se poate spune că acest preț — chiar dacă era sub cel al preței libere, din cauza monopolului otoman — era, totuși, satisfăcător [14].

Tot în anul 1814 transportul unui car de cherestea din codrii Tutovei — adică din părțile Bîrladului — pînă la Galați s-a plătit cu 30 de lei [15]. Noi credem că un transport de cherestea cu carul cu boi de la Bîrlad la Galați — dus și întors — se făcea în circa șase zile. Asta înseamnă că chirigiul respectiv era plătit cu cinci lei pe zi, sumă cu care se putea cumpăra o cantitate de 50 pînă la 75 kg de grîu [16]. Chiar dacă în cei cinci lei se cuprindea și uzura carului, și hrana boilor, trebuie să

10. *Ibidem*
11. Th. Codrescu, *op. cit.*
12. Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 583/26. Acest document mai cuprinde prețuri pentru făcutul și transportul de catarguri, doage șarampoi etc., destinate Imperiului Otoman.
13. I. Murariu, *Prețurile cu care se vindeau (...)*, p. 135.
14. Într-o foarte valoroasă carte publicată în anul 1975 putem citi următoarele: „Desigur că Poarta, folosindu-se de autoritatea ei politică, plătea mai puțin decît prețul pieței; credem însă că diferența nu era prea mare; nu depășea 15%, maximum 20% la aceste produse lemnoase. În ce privește însă pe tăietori, pe plutași și pe cărăuși sau chirigii, plata lor era aceea a pieței sau foarte apropiată de ea, pentru bunul motiv că altfel, n-ar fi ieșit la lucru, în pădure, și, ca plutași, pe Bistrița, pe Siret și pe Dunăre" (C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 235—236.
16. I. Murariu, *Prețurile cu care se vindeau (...)*, p. 128.
15. Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 583/26.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

admitem că țăranul era interesat în practicarea cărăușiei, că această îndeletnicire era rentabilă în perioada feudalismului tîrziu.

* *
*

Comerțul cu lemne pe piața internă a Moldovei era desul de bine dezvoltat. Prin orașe sau la iarmaroacele de pe moșii [17] puteau fi întîlniți numeroși negustori cherestegii sau țărani care ofereau spre vînzare mari cantități de lemne de construcție sau de foc. Comerțul cu material lemnos a cunoscut și o oarecare organizare. Un hrisov din 10 ianuarie 1821 hotăra ca fostul mare vistiernic, Iordache Roset, să încaseze în tîrgul Sculeni — care era pe moșia sa — cîte „20 parale de tot carul cu lemne" [18]. În anul 1823 țăranii care luau lemne de foc din pădurea ce se găsea pe moșia tîrgului Bacău trebuiau „să dea cîte 10 parale de tot carul la cutia tîrgului" [19], adică la casieria orașului Bacău.

La 1 mai 1832, potrivit prevederilor „Organicescului Reglement", s-a hotărît ca cei ce vor aduce în Iași, spre vînzare, cherestea, lemne de foc și altele, „să-și aibă adunarea lor în medeanul Sărăriei, la Tîrgul Boilor, și o parte în grădina domnească, sub Curtea arsă". [20]

În ce privește prețul de vînzare al cherestelei, trebuie să facem precizarea că în el *nu se includea valoarea în sine a lemnului*, ci numai prelucrarea și transportul lui. În cazul lemnelor de foc, în preț se cuprindea numai munca tăietorului din pădure și transportul lor pînă în orașul sau tîrgul în care se vindeau.

Unele documente de arhivă inedite, precum și alte surse, ne-au îngăduit să alcătuim *anexa nr. 1*, care cuprinde prețurile de vînzare ale unor materiale de construcție, precum și a lemnelor de foc în Moldova în perioada de care ne ocupăm.

* *
*

Nu cunoaștem în ce tîrguri moldovenești și în ce anotimpuri s-au vîndut produsele cuprinse în anexă. Acest lucru ar fi foarte important de știut, căci prețurile pe unitatea de măsură variau în funcție de poziția geografică a orașului, de anotimp și de alți factori. Totuși, cîteva concluzii — fie și aproximative — se pot desprinde.

1. Mai întîi se constată o creștere aproape constantă a prețului acestor mărfuri. De exemplu, scîndurile de stejar s-au scumpit de 2,5 ori între anii 1776 și 1820 [21], iar o talpă pentru temelie era de aproape patru ori mai scumpă în 1827 față de 1798.

17. În această perioadă un număr de 24 localități din Moldova au primit hrisoave domnești pentru a organiza, în total, 172 zile de iarmaroc pe an (I. Murariu, *Iarmaroace și tîrguri săptămînale în Moldova, (1774—1832)*, în rev. „Hierasus", Muzeul județean Botoșani, 1981, p. 137 și urm.

18. *Documente privitoare la istoria economică a României. Orașe și tîrguri.* Moldova, seria A, vol. II, București, 1960, p. 84.

19. *Ibidem*, p. 95.

20. *Ibidem*, p. 152.

21. Nu știm dacă scîndurile luate în comparație aveau aceleași dimensiuni.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

2. În comparație cu alte mărfuri indigene, prețul cherestelei și al lemnelor de foc era destul de ridicat. Astfel,în anul 1817 o sută de grinzi mari de stejar valorau aproximativ cît 4,6 tone de orz [22] (deci o grindă valora cît 46 kg. orz); în anul 1804 o sută de scînduri de tei valorau cît patru oi, sau cît o vadră de miere de albine [23].

3. În perioada la care ne referim, prețul cherestelei — și a lemnului, în general, — era foarte mic în comparație cu prețul de vînzare al mărfurilor importate. În anul 1803, de exemplu, un car de lemne pentru foc valora cît 2—3 coli de hîrtie [24], iar în anul 1826, cu banii rezultați din vînzarea unui stejar dintre cei mai mari se puteau cumpăra circa 5 ocale (6,4 kg.) de zahăr, sau 20 ocale (25 litri) de untdelemn, sau 75 portocale [25].

Prețul lemnului va crește mult în Moldova în perioada regulamentară, odată cu creșterea consumului intern și cu comercializarea lui pe tot mai multe piețe externe.

GLOSAR

chila de Galați = 308 kg.
cotul = 0,63—0,68 metri
dimerlia = 11—12 ocale, sau 14—15 kg.
leul = 40 parale, sau 120 bani
oca (ocaua) = 1,283 kg.
palma = circa 25—28 cm.
paraua = a 40-a parte dintr-un leu vechi
parmacul (degetul) = a 8-a parte dintr-o palmă (circa 3,5 cm.)
stînjenul cub = 11,1 m^3
vadra = 10 ocale sau 15,2 litri

Anexa nr. 1

Prețurile cu care se vindeau unele produse din lemn

Anul	Unitatea de măsură	Prețul		Sursa	Specificare
		Lei	Parale		
1	2	3	4	5	6
				1. *Căpriori*	
1815	bucata	1	5	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 232/6	Căpriori de brad
1815		—	14	*Ibidem*	Căpriori de tei

22. I. Murariu, *Prețurile cu care se vindeau (...)*, p. 130.
23. *Ibidem*, p. 137.
24. *Ibidem*, p. 146.
25. *Ibidem*, p. 130, 132 și 133.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
				2. *Cercuri*	
1803	testeaua	—	10,5	Gh. Ghibănescu, *1803. Cheltuielile casei Roznovanului pe jumătate an (aprilie—octombrie)*, în „I. Neculce", buletinul Muzeului municipal din Iași, fasc. 9, partea II, 1933, p. 256.	Cercuri pentru ciubere
1803		—	30	*Ibidem*	11 testele cercuri pentru buți și 7 testele pentru poloboace
1807		1	14	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 258/18	Cercuri pentru buți
				3. *Doage*	
1813	1000 buc	125	—	*Ibidem*, P. 583/26	Doage lungi de 7palme. În preț intră făcutul doagelor și transportul lor de la munte pînă la Galați.
1814		125	—	*Ibidem*	Prețul include aceleași elemente
				4. *Dulapi*	
1814	1.000 buc	450	—	*Ibidem*	Dulapi de brazi În preț intră aceleași elemente
1814		3.000	—	*Ibidem*	Dulapi de stejar. În preț intră aceleași elemente.
1817		1.500	—	*Ibidem*, P. 255/49	Dulapi mari
1827		300	—	Arh. St. Piatra Neamț, *fond Documente feudale*, 1827, doc. nr. 29/3.	
				5. *Furci*	
1815	bucata	—	30	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 232/6	Furci de stejar
				6. *Grinzi*	
1803	100 buc.	87	20	Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, P. 257	Grinzi de stejar.
1817		375	—	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 255/49	3 stînjeni lungimea, 8 parmace lățimea și 6 parmace grosimea.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
1817		320	—	*Ibidem*	2,5 stînjeni lungimea, 6 parmace lăţimea şi 8 parmace grosimea.
				7. *Haragi*	
1782	1.000 buc.	1	10	I. Murariu, *Veniturile şi cheltuielile unei familii boiereşti din Moldova între anii 1782 şi 1789*, în „Carpica", Muzeul de istorie Bacău, 1973—1974, p. 109, nota nr. 11	
1785		1	—	*Ibidem*	
				8. *Lătunoaie*	
1827	100 buc.	2	20	Arh. St. Piatra Neamţ, fond *Documente feudale*, 1827, doc. nr. 29/3	lătunoaie scurte
				9. *Leaţuri*	
1803	100 buc.	6	10	Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 256	
1818		12	20	Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 232/6	
				10. *Lemne de foc*	
1771	carul	1	20	D. Agache, *Veniturile şi cheltuielile mănăstirii Sf. Spiridon din Iaşi între anii 1771 şi 1823*, în „Anuarul Instit. A. D. Xenopol" din Iaşi, XV, 1978, p. 346, nota nr. 92	
1777		1	3	*Ibidem*, p. 348, nota nr. 107	
1781		2	6	*Ibidem*, p. 347, nota nr. 100	nuiele
1791		2	20	N. Iorga, *Izvoade de cheltuieli, socoteli, diate*, în „Buletinul Comisiei Istorice a României", vol. IV, Buc., 1925, p. 128	
1792		—	20	C. C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri pînă astăzi*, Editura Ceres, Buc., 1975, p. 210	
1803		2	2	Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 256	

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
1819	stînjenul	20	—	Arh. St. Botoşani, *Colecţia de documente — Balş Ghica*, mapa 3, doc. nr. 373	
1820	sania	3	—	N. Iorga, *op.* cit., p. 146	
				11. *P a r i*	
1815	100 buc.	5	20	Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 232/6	
1818		6	—	*Ibidem*	„pari pentru şcheli"
				12. *S c i n d u r i*	
1776	100 buc.	12	22	D. Agache, *op cit.*, p. 347, nota nr. 100	scînduri de stejar
1777		10	—	Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 1023/2, p. 62	
1790		30	—	D. Agache, *op. cit.*, p. 347, nota nr. 10)	scînduri de brad
1803		15	—	Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 256	scînduri de tei
1804		6—19,5	—	I. Murariu, *Veniturile şi cheltuielile moşiei Fintinele din ţinutul Bacău între 30 septembrie 1803 şi 30 septembrie 1804*, în „Carpica", Muzeul de istorie din Bacău, 1972, p. 193, nota nr. 21	scînduri de brad
1804		10	—	*Ibidem*	scînduri de stejar
1804		12,5	—	*Ibidem*	scînduri de tei
1815		25	—	Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 232/6	scînduri de brad
1817		27	—	*Ibidem*, P. 255/49	
1818		50	—	Bul. „I. Neculce", fasc. 3/1923, p. 133—135	scînduri de brad
1819		200	—	Arh. St. Iaşi, fond *Documente*, P. 256/82	scînduri de stejar
1819		400	—	*Ibidem*	scînduri de frasin
1819	100 buc.	30	—	Arh. St. Botoşani, *Colecţia de documente Balş-Ghica*, mapa 3, doc. nr. 373	scînduri de stejar
1819		34	—	*Ibidem*	scînduri de glugastru, paltin şi carpen
1820		30	—	*Ibidem*, doc. nr. 374	scînduri de stejar

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1	2	3	4	5	6
1827		37	33	Arh. St. Piatra Neamț, fond *Documente feudale*, 1827, doc. nr. 29/3	
1827		8	—	*Ibidem*	„scînduri de brad de rînd“
				13. *Stîlpi*	
1817	bucata	2	—	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 255/49	„1,5 stînjeni lung și 8 părmace pi toată muche“
				14. *Tălpi*	
1798	bucata	1	5	V. Mihordea ș.a. *Documente privind relațiile agrare în veacul al XVIII-lea*, vol. II, Moldova, Ed. Acad. R.S.R., 1966, p. 686	
1815		1	30	Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 232/6	talpă de stejar
1818		2	2	*Ibidem*	„tălpoi de stejar și de brad“
1827		4	—	Arh. St. Piatra Neamț, fond *Documente feudale*, doc. nr. 29/3	talpă de brad

ANEXA nr. 2

1826, aprilie 3. Document privitor la valoarea lemnelor exploatate într-o pădure din Moldova *

Copaci		Lei	Parale
1	Stejar de frunte păr la 16 palme împregiur (...).	30	—
1	Stejar al doilea după frunte, 13 palme împre-		
1	giur (...).	25	—
1	Stejar mijloc, 10 palme împregiur	20	—
1	Stejar de coadă, 8 palme împregiur	15	—
	Stejar slodun, 4 palme împregiur	8	—

Giuguri		Lei	Parale
1	lemnu de paltin de trebuință	5	—
1	lemnu de giugastru de trebuință	5	—
1	cercuri de alun sadè	7	—
1	cercuri de alt solu de lemnu	4	—
1	nuiale de codru bune	1	20

* Arh. St. Iași, fond *Documente*, P. 833/19

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

INFORMATIONEN ÜBER DIE FORSTNUTTZUNG, HOLZTRANSPORT UND HOLZHANDEL IN DER MOLDAU IN DER ZEITSPANNE 1774—1832

— Zusammenfassung —

Der Autor untersucht diesen moldauischen Wirtschaftszweig in der Zeit des Spätfeudalismus und geht dabei von veröffentlichten und unveröffentlichten Dokumenten aus

Zwei statistische Tabellen schliessen den Artikel ab. Die erste Tabelle gibt die Preise an für 14 Holzwaren, welche in der Moldau jener Zeit verkauft wurden. Eine fast ununterbrochene Steigerung dieser Preise ist zu beobachten.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ÎNCEPUTURILOR ÎNVĂȚĂMÎNTULUI PUBLIC SĂTESC ÎN JUDEȚUL BACĂU (1858—1865)

de Victor MARINOVICI

Reflectînd profundele transformări ale întregii noastre societăți, învățămîntul cunoaște astăzi o uriașă dezvoltare. Pentru a ajunge însă aici, școala românească a avut de parcurs un drum lung și greu.

Nu ne-am propus să-l reconstituim în întregime ci doar să-i prezentăm părțile cele mai umbrite, momentele de început ale învățămîntului public sătesc din județul Bacău.

Pentru o mai bună înțelegere a intențiilor și modalităților de abordare a temei se cuvin cîteva lămuriri suplimentare. În categoria școlilor publice sătești le-am inclus pe cele întreținute de stat, cu învățători pregătiți și plătiți de stat, a căror activitate s-a desfășurat permanent sub îndrumarea și controlul ministerului. Este motivul pentru care nu ne vom referi la școala din Tețcani, anterioară anului 1848, ea fiind rodul unei inițiative particulare și cu existență limitată, concentrîndu-ne atenția asupra primilor ani de funcționare a celei din Bogdana, pe atunci comună rurală, astăzi sat făcînd parte din comuna suburbană Ștefan cel Mare Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej).

În încercarea de a recompune un tablou cît mai complet al vieții școlii am folosit pe lîngă surse bibliografice un bogat material arhivistic. Pe cît ne-a stat în putință am lăsat documentele să vorbească, înserînd foarte multe din ele în text, socotind că dificultățile de lectură sînt deplin compensate de savoarea și autenticitatea lor.

Pornim deci la drum cu intenția declarată de a acoperi măcar o mică parte din nevoia de tradiție a învățămîntului local, de a reînoda firul ce leagă școala de astăzi cu cea de ieri.

*
* *

Perioada regulamentară a însemnat începutul unor acțiuni sistematice, oficiale, îndreptate în scopul întemeierii învățămîntului național. Dictate de interesele boierimii, de dorința ei de a-și asigura cadrele necesare, măsurile vor viza în primul rînd școlile de tip gimnazial și liceal. Cele sătești vor fi ignorate fiindcă, așa cum susținea Mihail Sturdza

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„a da aceeași învățătură tuturor categoriilor sociale ar fi egal cu a hrăni la fel vietăți diferite [1].

Revoluționarii de la 1848 au impus însă, în ideea generală de progres, și pe cea a democratizării învățământului. Petițiunea-proclamațiune cuprindea explicit deziderатul unei „reforme a școalelor pe o temelie largă și națională, spre răspîndirea luminărilor în tot poporul" [2].

În noile condiții, impuse de avîntul mișcării naționale, era necesară o schimbare radicală de atitudine față de învățămînt, pentru a-l face apt să răspundă cerințelor societății, pentru a-l integra rapid în procesul de înnoire. În acest scop, domnitorul Grigore Alexandru Ghica numește o comisie care redactează un regulament de organizare a învățămîntului Moldovei.

Intrat în vigoare în iunie 1851, „Așezămîntul pentru reorganizarea învățăturilor publice din Principatul Moldovei", va fi o anticipare a Legii instrucțiunii, cuprinzînd principii înaintate : gratuitate, restabilirea limbii române în școli de meserii și, ceea ce este foarte important, se făcea din învățătură o condiție a admisibilității în funcțiunile publice. [3]

Crearea unui cadru oficial a însemnat un mare progres dar rezultatele practice vin greu, întîrziate de evenimentele politice dar mai ales de lipsa mijloacelor materiale. Conștient de limitele sale, statul se mărginește la a gira doar o școală în fiecare ocol, deci doar 63 în întreaga Moldovă [4].

Acesta este contextul în care la Bogdana, în 1853, arhimandritul Anton Dumbravă începe construcția localului de școală, cu ajutorul autorităților locale ce-i înlesnesc procurarea materialelor... „Se va răspunde prea cuviosiei sale că în luarea unui asemenea material pentru trebuința clădirei casei de școală să aibă toată privegherea a nu se produce vreo irosire...." spune adresa isprăvniciei din 2 noiembrie 1853, prima știre despre începutul construcției [5].

Deși în 1855 guvernămîntul moldav avizează deschiderea școlilor sătești, momentul întîrzie, deocamdată școlile aflîndu-se, după spusa unui ministru al caimacanului Vogoride „într-o deplină dezorganizare și neregulă" [6] (

Abia în 1858 se trece hotărît la acțiune, mărturie stînd și intensa corespondență a ministerului cu autoritățile ținutului Bacău. „...Ministerul neavînd știință dacă egumenul mănăstirii Bogdana a gătit casa de școală și dacă n-a gătit asemenea casă să se pornească cu materialul slobozit după înaltul ordin..." se scrie în adresa din 4 iunie 1858 [7]. Răspunsul autorităților locale, deși întîrzie două luni, este pozitiv. La 8 august 1858, cu nr. 7624 se comunică ministerului

1. Apud V. Cristian — „Al. I. Cuza față cu problemele învățămîntului" în „Cuza Vodă — in memoriam" — Iași, 1973, p. 450.
2. Ibidem — p. 451.
3. V.A. Urechia — „Școlile sătești în România — Istoricul lor de la 1830—1867" — Buc., 1868, p. 15.
4. V. Cristian — op. cit., p. 452.
5. Arh. St. Buc. — Fond Min. Instr. Publice Moldova, dos 772/1853, f.3.
6. Apud. D. Berindei — „Epoca Unirii", Buc. 1979, p. 205.
7. Arh. St. Buc. — Fond. cit., dos. cit., f. 11.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„...Din raportul revizorului, casa de școală de pe moșia înconjurătoare Sfintei mînăstiri Bogdana este gata, se face cunoscut că se așteaptă numirea profesorului..." [8].

Și aceasta va sosi în curînd, școala din Bogdana ale cărei cursuri au început la 29 septembrie 1859, școlile din Nănești și Luncani iar în 1861 cea de la Pustiana [9].

Prioritatea școlii din Bogdana este dovedită și de tabelul ce poartă data de 25 iulie 1859, în care se arată, că în acel moment erau înființate în Moldova 24 de școli sătești, din care 20 aveau localuri proprii și numai 4 funcționau în case oferite de proprietari. În „Lista lămuritoare asupra deschiderii și rînduirii profesorilor la școlile sătești", unde figurează toate cele 24 de școli existente, la nr. 16 este cea din Bogdana despre care se spune „Casa de școală au fost gata în anul 1858 după comunicația făcută de secția a II-a, cu Nr. 8545 august 28. Profesor s-a numit la 13 septembrie 1858, cu decretul Nr. 9517 ANTON ANTONIU care au săvîrșit la seminarul din Socola cursul de gradul I de 4 ani" [10].

L-am cunoscut astfel și pe primul învățător, pe cel a cărui activitate o vom urmări îndeaproape timp de șapte ani. Iată-l descriind începutul într-un raport din 30 septembrie 1858.

„...Venirea la îndatorire a fost încă de la 20 a curentei însă pînă la 29 a pomenitei luni n-au stat prin putință a se regula a ei deschidere și asta din cauză că copiii locuitorilor, fiind ocupați în agricultură, n-ar fi putut urma regulat la clasă ci doar la terminul însemnat mai sus. Acum am 15 elevi dar grabnic vor fi ca la 40—50. Fac rugăminte Onor Ministrului să binevoiască cît mai de timpuriu să trimită programul și instrucțiunile ce urmează a se respecta spre bună regulă..." [11].

Deci încă de la primul contact cu realitatea locală ni se semnalează o mare dificultate cu care se va confrunta școala românească în perioada ei de început. Frecvența elevilor va fi, alături de dificultățile materiale și ostilitatea mai marilor locului, piedică greu de depășit, anulînd în bună măsură eforturile ce se făceau pentru a da învățămîntului un caracter atotcuprinzător.

Să vedem cu ce zestre materială pornește la drum școala din Bogdana, așa cum e ea prezentată în lista-inventar anexată raportului citat: „3 scafe de hîrtie cu privazuri de lemn, 8 bănci cu scaunele lor, 3 mese de lemn, 12 scaune asemenea, 2 vătraie de fier, un ceasornic mare de perete", obiectele de mai sus fiind însoțite și de următoarele cărți: „84 abecedare mici, 8 catehise mici, 41 volume mari și mici în care se cuprind felurite istorii".

Nu știm cum s-a încheiat primul an școlar la Bogdana, nu avem rezultatele statistice. Deducem însă că el a fost fructuos dintr-o reclamație a egumenului mînăstirii adresată ministerului la 11 septembrie 1859.

---

8. Ibidem — f. 15.
9. „Anuarul general al Instrucțiunii Publice pe anii 1864—1865" — București, 1868, p. 66—67.
10. Apud V. A. Urechia — op. cit., anexa 77, p. 115.
11. Arh. St. București — Fond. cit., dos. 1114/1858, f. 8—9.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„...Subscrisul egumen al mînăstirii Bogdana, cu respect dăm încunoştinţă că această şcoală, care mai înainte de vacanţie număra ca la 60 şcolari, acum se află pustie căci profesorul rînduit nu a mai venit la şcoală nici pînă astăzi, 11 septembrie..." [12].

Alarma se dovedeşte falsă, profesorul întorcîndu-se la timp, lucrînd în continuare pentru propăşirea şcolii. În toamnă Anton Antoniu, dorind să asigure elevilor condiţii bune de învăţătură, solicită înfiinţarea unui internat — „entern" — la Şcoala din Bogdana. Cererea sa este însoţită de „Suplica obştii satului înconjurător mînăstirii Bogdana" din 28 octombrie 1859. „Este cunoscut multora starea morală şi intelectuală a locuitorilor agricoli din Principatele Unite. Subscrişii aud că mai mult pentru asemenea scop s-au înjghebat şcoala publică din satul zis şi la care noi am dat putinciosul ajutor la aducerea lemnului şi materialului trebuitor la acea zidire. Cu lacrămi fierbinţi venim a ruga onoratul minister să binevoiască de a reforma pentru copiii noştri un entern în Sfînta mînăstire unde sînt case pustii şi nelocuite de mine" [13].

Deşi ministerul nu aprobă cererea, intenţiile învăţătorului şi sprijinul ţăranilor alarmează mai marii locului care trec la ofensivă. La 20 februarie 1860 Ministerul Trebilor Dinlăuntru anunţă „Prefectul districtului Bacău, prin depeşa telegrafică Nr. 2276, înştiinţează că locuitorii satului Bogdana au venit la oareşicari revoltă după invitările profesorului şcoalei din acel sat carele ar fi în rivalitate cu egumenul şi posesorul moşiei. Cu onor se face poftire acelui minister să binevoiască a regula mutarea acelui profesor la alt loc" [14]. Egumenul scrie şi el la 14 februarie 1860, propunînd înlăturarea lui Anton Antoniu. „...În locu-i să se rînduiască de profesor la acea şcoală pe preotul satului, Manasie Dumbravă, bine fiind ca învăţătura tinerilor săteni să se încredinţeze preoţilor satelor" [15]. Atacat de prefect, care socoteşte spijinul dat şcolii încălcare a ordinii iar iniţiativa învăţătorului instigare la revoltă, atacat de egumenul ce-şi vede ameninţată „moşia" şi care încearcă să restabilească autoritatea instituţiei sale, Anton Antoniu se vede atacat şi de arendaşul moşiei, „posesorul" Teodor Gheorghiu care, la 13 iunie 1860, scrie şi el ministerului :

„...Dacă nu se poate face altă reparaţie, măcar să se strămute numitul profesor la altă şcoală... [16].

În ciuda tuturor adversităţilor, Anton Antoniu rămîne pe loc lucrînd în continuare cu cei 61 de elevi (48 în cl. I şi 13 în cl. a II-a) cîţi erau înscrişi în catalogul examenului semestrial din 29 martie 1860 [17]. Materiile studiate erau : cunoştinţa literelor, silabisirea, cetirea, scrierea, numărarea, rugăciunile, scrierea cifrelor, cu toate elevii luînd cunoştinţă în timpul cînd muncile agricole nu erau în actualitate.

12 Ibidem — f. 37.
13. Ibidem — f. 32.
14. Ibidem — f. 38.
15. Ibidem — f. 40.
16. Ibidem — f. 70.
17. Ibidem — f. 63—65.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„Școala a început la 12 septembrie cu un număr mic de elevi, nu se pot comunica cataloagele", raporta învățătorul ministerului la 30 octombrie 1860 [18]. Și acum, după doi ani de activitate, trăind în mijlocul sătenilor, Anton Antoniu este în măsură să explice cauzele frecvenței slabe. O face în raportul Nr. 41 din 13 noiembrie 1860, descriind sărăcia elevilor, lipsa de haine și încălțăminte care-i ține în casă, lipsa posibilităților de a-și plăti cărțile școlare. În raportul său, învățătorul își permite și sugestii pentru îmbunătățirea stării de lucruri, unele surprinzător de înaintate pentru acele vremuri... „Pentru copiii săraci să se dea cărți gratis, ca la fiecare școală din sat cam 20.

Pentru copiii ce datorează plata cărților să se ia măsurile de cuviință pentru adunarea banilor fiindcă sătenii socotesc acești bani ca o parte de bir, îi descurajează și-i iau copiii de la școală..." [19].

Nici ministerul nu este „bogat", singurul rezultat concret al demersurilor învățătorului din Bogdana fiind anunțat prin adresa 662 din 21 ianuarie 1861. „Se trimit 20 plăci pentru a se împărți gratis la școlari" [20]. Cu ele însă nici condițiile materiale și nici frecvența elevilor nu se schimbă. „La 24 iunie expirat, avînd un număr mic de elevi pe care i-am eliberat pe la părinții lor pînă la 1 septembrie viitor" [21].

Anul școlar următor, 1861—1862, începe și se încheie în aceleași condiții, cu notificările de rigoare ale slabei prezențe de început și de sfîrșit de an. [22]. Sfîrșitul lui ne dă însă posibilitatea unui bilanț parțial. În cei 4 ani de existență, școala s-a consolidat, depășind adversitățile, adaptîndu-se situației existente.

În aceleași condiții funcționau în ianuarie 1862, 64 de școli sătești în Moldova cu un număr total de 2 000 elevi [23]. Cifra lor ne arată că etapa înființării instituțiilor școlare în fiecare ocol, plan minimal al autorităților, se realizase. Numărul elevilor însă, o medie puțin peste 30, indică clar că principiul atotcuprinderii era departe de a fi „atotcuprinzător".

Depășindu-se totuși, chiar și în aceste condiții, pragul de început, diriguitorii învățămîntului din România încearcă să-i aducă corective calitative. V. A. Urechia, director în Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, va insista pentru cuprinderea fetelor în școli căci „...educațiunea sexului femeesc este o întîie îndatorire în regenerarea poporului, fiindcă ele sînt menite a face din fiece familie cîte o școală..." [24].

Măsura este pozitivă dar lipsurile materiale cunoscute o fac inoperantă. Încercarea de a atrage fetele în învățămîntul sătesc preocupă și pe învățătorul școlii din Bogdana... „Pentru învățarea copilelor nu sînt încăperi, am o singură odaie ca clasă de predilecțiune unde abia încap

18. Ibidem — f. 89.
19. Ibidem — f. 93.
20. Fond cit. dos. 190/1861 — f. 9.
21. Ibidem — f. 20, raport 77 din 4 iulie 1861.
22. Ibidem — f. 34 și f. 43.
23. V. A. Urechia — op. cit., p. 24.
24. V. Cristian — op. cit., p. 452—453.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

60 de școlari și mai mulți nu se pot primi nefiind încăperi. Rog asemenea a mi se aproba un ajutor bun care să poată răspunde cu demnitate la nobila misiune ca școala elementară să dea tineri învățați" [25]. În continuare Anton Antoniu propune și soluții practice, de rezolvare a problemei spațiului. „Școala de băieți să se mute în mînăstire unde există locuință atît pentru profesori cît și pentru școlarii săraci, mai ales că sînt mulți din satele megieșe, la mai bine de 2 poște, dacă n-ar veni ei, din cei 60 de copii ar rămîne 4 copii din comună. Iar școala băieților de acum ar deveni școală de fete" [26]. Sugestiile sînt reținute pentru viitor, deocamdată ministerul neputînd să-i rezolve doleanțele „Vi se răspunde că deocamdată să vă siliți pe cît puterile, vă iartă de a da învățătură fetelor rămînînd a avea în vedere propunerile dumneavoastră la noua reorganizare a instrucțiunii publice" [27].

Apreciind însă în mod deosebit munca lui Anton Antoniu, ministerul îi trimite o scrisoare laudativă :

„Din raportul domnului inspector am văzut activitatea ce ați dezvăluit la instruirea elevilor din acea școală precum și buna regulă și exactă îndeplinire a îndatoririlor dumneavoastră. Subscrisul, în vederea acestei bune purtări din parte-vă, aprețuind o asemenea urmare, nu se poate apoi a nu vă mulțumi. Sper că pe viitor nu veți arăta mai puțin foc în îndeplinirea îndatoririlor" [28].

Laudele primite sînt binemeritate, școala din Bogdana avînd față de celelalte școli sătești din județ nu doar prioritatea întemeierii ci și ascendentul numărului de elevi.

La sfîrșitul anului școlar 1863—1864 în cataloagele ei figurează 58 de elevi față de 27 la Nănești, 25 la Luncani, și 57 la Pustiana. Deci din cei 167 elevi cîți urmau cursurile școlii sătești, 1/3 erau la Bogdana [29]. Anton Antoniu este cel mai vechi învățător, devansîndu-i cu cel puțin un an pe Sandu Giușa de la Nănești și pe N. Vasiliu de la Luncani și cu 3 ani pe V. Vasiliu de la Pustiana [30].

Este momentul să încercăm o privire generală asupra învățămîntului public din întregul județ. Pentru cele 35.478 de familii existau acum, la sfîrșitul anului școlar citat, doar 9 școli. Celor 4 sătești, amintite mai sus, li se alătură școlile primare din Bacău și Tg. Ocna. În prima localitate două școli primare de băieți și una de fete, la Tg. Ocna una de băieți și una de fete, în toate cele 5 școli urbane lucrînd 12 institutori și 6 institutrice [31].

Anul școlar următor, 1864—1865, aduce noutăți importante întregului învățămînt românesc, noutăți înregistrate evident și de județul Bacău.

---

25. Fond. cit., dos. cit., f. 82 — Raport din 26 ianuarie 1864.
26. Idem.
27. Ibidem — f. 83.
28. Ibidem — f. 75, adresa cu nr. 1745 din 18 ianuarie 1864.
29. „Anuarul general al Instrucțiunii Publice din România pe anul școlar 1863—1864", București, 1866, p. 168.
30. Ibidem — p. 97.
31. Ibidem — p. 174.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Marea noutate, care va revoluționa învățămîntul, este fără îndoială „Legea instrucțiunii publice". Dar cum ea atinge doar partea finală a perioadei luate în discuție, nu vom zăbovi asupra ei. Pentru școala din Bogdana, marea noutate decurge din aplicarea Legii secularizării averilor mănăstirii ce creează condiții practice de materializare mai vechilor propuneri ale lui Anton Antoniu.

„După circulara 5 201... e oportun să binevoiți a permuta școala în chiliile ocupate pînă acum de egumen... școala de acum să rămînă cancelarie comunală" [32]. Se aprobă deci mutarea, nu se aprobă însă cererea învățătorului de a achiziționa o parte a bunurilor mînăstirii "...pentru a mobila cu ele 2 odăi pentru ca atunci cînd vor veni impiegați ori alții în interesul școlii să am unde-i primi pentru puțin timp de refacere și a nu roși de prezența lor" [33]. Socotind că „2 crivaturi, 2 mundire, 2 macaturi, un ibric de aramă și un lighian" sînt doar extravaganțe ce nu pot sprijini nicicum activitatea didactică, ministerul temperează zelul învățătorului „...școala nu primește musafiri, toate persoanele care se rînduiesc în interesul școlii pot să rămîie ca mai înainte" [34].

Chiar și așa, fără „crivaturi" și „macaturi", școala va funcționa în condiții mai bune, spre mulțumirea învățătorului. „La 9 octombrie 1864 m-am permutat cu școala în mînăstire unde pentru locuință mi s-a dat o chilie cu iatacul ei și dedesubt o alta ca bucătărie iar pentru clasă trapeza, fiind mai încăpătoare" [35].

Mulțumirea sa nu este împărtășită însă și de foștii beneficiari. „Domnului posesor nu-i place permutarea mea" scria în același raport Anton Antoniu și vechiul coflict reîncepe, angrenînd întreaga morișcă a relațiilor politice locale. Începutul îl face telegrama confidențială trimisă de prefect către Ministerul Justiției și Instrucțiunii Publice „Profesorele de la Școala primară din mînăstirea Bogdana s-au făcut demagog politic. Binevoiți a-l permuta sau a-mi da voie a-l permuta eu la alt loc" [36].

Acuzația este echivocă dar gravă de vreme ce imediat este luată în discuție. Nedispunînd de detalii, Consiliul Superior adoptă o soluție înțeleaptă, încercînd să împace propriul interes cu cel al reclamantului, dîndu-i acestuia o satisfacție platonică „...Consiliul Superior opinează că prin revizorul respectiv să se facă numitului profesor o admonestațiune severă cu observațiunea că de nu-și va coreja conduita și nu se va mărgini în cercul datoriilor sale de institutor se va destitui fără motiv de justificare..." [37]. Procesul verbal, din 15 octombrie 1864, poartă semnături ilustre; Anton Florian, Laurian, Veniamin, Zalomit, puși cum se vede nu doar să vegheze destinele școlii ci și în ipostaza neplăcută de a arbitra meschinele conflicte locale.

32. Arh. St. Buc. — Fond. cit., dos. cit., f. 92.
33. Ibidem — f. 84
34. Ibidem — f. 85.
35. Ibidem — f. 106 — Raport din 8 noiembrie 1864.
36. Ibidem — f. 100.
37. Ibidem — f. 101.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Misterul ce învăluie acuzația de „demagog politic" este dezlegat de însuși acuzatul, în raportul său din 18 ianuarie 1865. Prea amplu pentru a fi citat, ne dezvăluie un banal, pentru acele vremuri, fals electoral, prin care învățătorul împricinat este deposedat de funcția de primar cu care fusese investit de obște. Nu ne putem opri să inserăm două mici fragmente, formularea primului amintindu-l frapant pe Caragiale „... a doua zi vine însuși la școală și-mi spune că domnul subprefect de Trotuș, verbal a zis, că la această comună Bogdana a stăruit obștea de a mă alege de primar" [38]. Al doilea, de fapt încheierea raportului, ne oferă dezlegarea întregii confruntări. „...Acuzația domnului prefect s-a făcut după închipuirile arătate de domnul posesor de aicea care voiește a-mi păta reputația încă de la 1860" [39].

Conflicul se stinge de la sine fiindcă arendașului îi expiră contractul iar ministerul, în noua sa poziție de proprietar, poate adopta o poziție tranșantă

Și odată lupta pentru ocuparea definitivă a noului local încheiată, să ne întoarcem pentru a urmări rezultatele primului an de funcționare în noile condiții, anul școlar 1864—1865.

La sfîrșitul lui în cataloagele școlii din Bogdana figurau 70 de elevi. Cei mai mulți, 48, erau în cl. I, 16 în clasa a II-a și doar 6 în clasa a III-a [40]..

Absența elevilor de cl. a IV-a nu trebuie să ne surprindă. Avînd în vedere vîrsta înaintată a școlarilor și cererea de cadre cu pregătire școlară minimă, deduceau ușor că imediat ce-și însușeau scrisul și cititul deveneau apți să ocupe diferite funcții. Chiar Anton Antoniu arată că mulți din elevii săi au devenit „scriitori pe la moșii, notari, unii chiar primari" [41].

Situația este caracteristică întregii țări și evident, întregului județ. Existau acum nu doar 4 școli sătești ci 37, cu un efectiv total de 1 414 elevi. Ca și la Bogdana cei mai numeroși erau în cl. I = 1 327, numărul lor descrescînd apoi spre clasele superioare 64 în clasa a II-a, 16 într-a III-a și doar 7 în clasa a IV-a [42].

Deci școala de la Bogdana își pierde caracterul de raritate, apărînd, efect al proaspetei legi, alte multe în întreg județul [43]. Am ajuns deci la capătul perioadei luată în studiu, cuvenindu-se să încercăm o sinteză a celor șapte ani urmăriți îndeaproape, pentru a vedea folosul adus.

Primul și cel mai mare este acela că prin existența ei s-a făcut începutul, mai bine spus „începutul începutului".

---

38. Ibidem — f. 105.
39. Ibidem — f. 109.
40. „Anuarul Instrucțiunii Publice... pe 1864—1865", București, 1868, p. 66.
41. Arh. St. Buc. — Fond. Min. Instr. Publice — România, dos. 307/1867, f. 17, raport 30 din 24 decembrie 1866.
42. Anuarul Instrucțiunii... Nr. cit., loc. cit.
43. Arh. St. Buc. — Fond. cit., dos. 526/1865 — „Lucrările relative la înființarea și deschiderea școalelor comunale în districtul Bacău" — f. 210—215 — în decembrie 1865, se anunță existența a 67 școli rurale, rămînînd 16 comune fără școală în județ.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Aici în prima școala din județ întreținută de stat în mediul sătesc au deprins an de an „cunoștința literelor", „silabisirea", „numărarea", fiii sătenilor. Și chiar dacă nu toți au devenit notari sau primari, nu trebuie omis că n-au silabisit doar Catehismul și Istoria biblică ci au citit și Istoria românilor și Istoria naturală sau Geografia.

Și dacă sub raport statistic rezultatul nu impresionează, raportat la timpul istoric își capătă adevăratele dimensiuni.

L-am întîlnit pe Anton Antoniu, proaspăt absolvent al Seminarului de la Socola, numit la 20 de ani învățător, cu salariul de 2 700 lei (atît avea de la 1 aprilie 1864 [44].

Va aduce în premieră județeană noul statut social al intelectualului de țară, funcționar de stat cu leafă sigură, cu perspectiva pensiei, situație ce va fi decenii la rînd idealul multor fii de săteni [45].

L-am urmărit luptînd permanent pentru îmbunătățirea condițiilor materiale ale școlii și școlarilor, luptînd cu adversitatea și obtuzitatea egumenului și arendașului, a prefectului și notarului, vechii puternici care nu acceptau nicicum independența noii instituții.

Marele cîștig al acestei lupte sînt aliații școlii, sătenii, obștea, care-l va sprijini în toate încercările. Este poziția cîștigată în conștiința lor care-și trimit copiii la mai multe „poște" la școală, înțelegîndu-i treptat rostul.

Inversînd perspectiva, putem spune că școala din Bogdana a avut importanța ei și pentru dezvoltarea generală a învățămîntului. A fost un fel de laborator, un bun exercițiu pentru cei ce conduceau destinele școlii românești, posibilitate de aplicare și verificare la scară redusă a măsurilor viitoare.

Résumé

En employant des matériaux dont la plupart sont inédits, l'auteur présente la période de debut de l'école de Bogdana, la premiere école publique villageoise du district Bacău.

44. Ibidem — Fond cit., dos. 190/1861 — f. 86.

45. Se va pensiona în 1890 — vezi „Anuarul pensionarilor civili și ecleziastici la 1 aprilie 1898" — Buc., 1898, p. 40.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ OGLINDIT ÎN MEDALISTICĂ ȘI PIESE DECORATIVE AFLATE ÎN COLECȚIILE MUZEULUI BĂCĂUAN

de Elena ARTIMON

Cucerirea independenței de stat a României a reprezentat pe magistrala istoriei noastre una din marile înfăptuiri de creație colectivă, tumultoasă și conștientă, de explozivă manifestare a virtuților și activității plenare a maselor.

Eroii independenței, cunoscuți sau anonim (și din această ultimă categorie fac parte foarte mulți), au fost cîntați în versuri, descriși în proză sau imortalizați în pînzele pictorilor, ori dăltuiți în piatră și metal de meșteri făurari ai frumosului și făuritori ai istoriei ilustrate a poporului român.

Eroilor de la 1877—1878 li s-au conferit la timpul respectiv, sau cu prilejul diferitelor aniversări ordine, medalii, decorații, răsplătindu-li-se eroismul, abnegația, dăruirea de sine și dragostea cu care au luptat pentru apărarea gliei străbune, pentru apărarea a ceea ce era mai scump ; numele de român și țara în care s-au născut și în care locuiau — România.

Aceste obiecte în care sînt fixate evenimentele diferitelor epoci istorice — în cazul de față independența de la 9 mai 1877 — constituie adevărate mărturii ale trecutului nostru de luptă, dacă vreți, pagini de istorie încrustate în metal, deci documente în care descifrăm momente eroice din trecutul nostru istoric.

În afara informației pe tărîmul istoriei, aceste obiecte pot fi considerate și ca adevărate piese de artă, fiind lucrate cu măiestrie și migală și realizate cu mult simț artistic și gust estetic de către artiști valoroși ai epocii respective.

În continuare mă voi referi la descrierea cîtorva asemenea documente în metal (în ordinea cronologică a emiterii lor) ce consemnează lupta pentru cucerirea independenței de stat și evocările jubiliare ale acestui eveniment crucial de la 1877.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

1. *Ordinul „Steaua României"* [1], creat inițial de domnitorul Al. I. Cuza în 1865, a fost instituit oficial în 1877, imediat după proclamarea independenței, de către domnitorul Carol I. Tot atunci s-au adus unele modificări modelului inițial și s-au stabilit 5 grade : cavaleri, ofițeri, comandanți (comandori), mari ofițeri și mari cruci [2]. Piesa pe care o descriem se prezintă astfel : cruce bizantină de metal, smălțuită albastru închis și avînd în centru un medalion rotund, din smalț roșu, cu bordură albastră închisă, înconjurată de o coroană verde din frunze de stejar. Medalionul are pe avers monograma domnitorului Carol I, iar pe bordură inscripția : IN FIDE SALUS (în credință este salvarea). Pe revers în medalion anul 1877, iar între brațele crucii spade încrucișate. Prima variantă a acestui ordin, conform modificării făcută de Carol I, are pe avers în medalion acvila cruciată stînd pe un fulger și pe o bordură inscripția IN FIDE SALUS, iar pe revers cifra lui Carol I (fig. 1/a).

2. *Medalia „Virtute militară"* [3], instituită tot de domnitorul Al. I. Cuza și aprobată în mod definitiv în 1868 prin legea de organizare a armatei (modificată apoi în 1872), se prezintă astfel : rotundă cu diametru de 30 mm, are pe avers efigia domnitorului Carol I și circular inscripția : CAROL I DOMN AL ROMÂNIEI, iar pe revers într-o coroană din frunze de laur și stejar inscripția : VIRTUTE MILITARĂ (fig. 1/b). În 1880, prin decret domnesc s-a instituit medalia „Virtute militară de război", care este în formă de cruce așezată pe o ghirlandă de frunze de stejar, iar în centru are un medalion rotund cu efigia domnitorului și inscripția : CAROL I DOMN AL ROMÂNIEI pe avers și pe revers VIRTUTE MILITARĂ (fig. 1/b).

Această medalie a fost conferită atît gradelor inferioare cît și ofițerilor care s-au distins prin curaj și devotament pe cîmpul de luptă. Medalia „Virtute militară" a fost acordată și băcăuanilor : cpt. Dimitrie Bușilă, comandantul companiei a 6-a Tg. Ocna [4], George Ariton, sergent în Reg. 14 dorobanți [5], Andrei Baciu [6], Ștefan Pușcașu [7], voluntarului Gheorghe Donici din Reg. 8 călărași [8], Andrei Lupu [9], etc.

---

1. *Muzeul Județean de Istorie și Artă Bacău*, inv. 19 976 și 28 121. (În continuare se va cita prescurtat M.J.I.A. Bacău.) Primul însemn a aparținut col. Pr. Strat (vezi Carpica XIV, 1982, p. 235—243), iar al doilea împreună cu alte însemne militare, i-a fost acordat băcăuanului Vasile Ciuhodaru, colonel în rezervă, pentru activitatea deosebită desfășurată în cadrul armatei. Toate însemnele împreună cu unele brevete militare au fost donate muzeului de către posesor, fapt pentru care-i mulțumim și cu acest prilej.
2. *Enciclopedia României*, vol. I. 1938. p. 85—87.
3. *M.J.I.A. Bacău*, inv. 11 459 și 26 624. Documentele vremii consemnează faptul că în tot timpul războiului această medalie se purta împreună cu ordinul „Steaua României".
4. *Monitorul Oficial*, iunie-iulie 1877, p. 538, conform decretului nr. 1377 din 13 iunie 1877.
5. *Ibidem.*
6. Vezi *Carpica XIII*, 1981, editată de Muzeul Județean de Istorie și Artă Bacău, p. 73—86.
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem.*
9. *Ibidem.*

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

3. *Crucea „Trecerea Dunării"* [10], s-a conferit militarilor și civililor care au luat parte la luptele de peste Dunăre, în timpul războiului de independență. Piesa este în formă de cruce din oțel oxidat, de 43 mm și are în centru un medalion rotund, care pe avers are inscripția: *TRECEREA DUNĂRII 1877*, iar pe revers monograma domnitorului Carol I. Dintre băcăuanii care au primit crucea „Trecerea Dunării" amintim pe: Costache Grigore Munteanu, Ion Horle, Andrei Baciu, Ștefan Pușcașu și un nr. de 7 soldați din Horgești-Bacău [11] (fig. 1/c).

4. *Crucea „Alinare și mîngîiere"* [12], a fost instituită în 1878 și conferită femeilor care s-au distins în timpul războiului de independență în acțiunile de ajutorare a răniților de pe front și în spatele frontului, în colectarea de fonduri, medicamente, îmbrăcăminte necesare susținerii războiului. Este din argint aurit și are în mijloc un medalion rotund, ce poartă pe avers inscripția: *ALINARE ȘI MÎNGÎIERE 1877/1878*, iar pe revers monograma reginei Elisabeta, care a patronat această activitate și care prin prevederile decretului a primit dreptul de a conferi această decorație doamnelor din rețeaua Societății de Cruce Roșie din România (fig. 2/a). Desigur această decorație a fost conferită și doamnelor care făceau parte din comitetele și societățile de acțiune ce au funcționat și pe teritoriul județului Bacău, respectiv: „Societatea Tinerimii", „Societatea femeilor române" și „Comitetul de binefacere pentru ostașii români răniți" [13].

5. *Medalia „Apărătorilor independenței"* [14], instituită pentru recunoașterea meritelor persoanelor civile care au îndeplinit servicii importante pe lîngă armată atît în interiorul țării cît și la sud de Dunăre în timpul războiului de independență este din aramă aurită, rotundă cu diametru de 30 mm. Pe avers medalia are o compoziție alegorică ce se prezintă astfel în plan central o persoană feminină, simbolizînd România, calcă pe drapele și arme (trofee de război) și are în mîna dreaptă întinsă, o coroană de lauri, iar în stînga, o spadă ce o ține cu vîrful în jos.

În spatele ei, un înger ține un drapel încununat, iar jos, în stînga primului personaj, se află o acvilă. Pe revers, ghirlandă din ramuri de lauri și stejar, sus monograma domnitorului Carol I încoronată, iar în mijloc inscripția: *APĂRĂTORILOR INDEPENDENȚEI ÎN RĂZBOIUL 1877—1878*. Medalia a fost gravată de E. Palot, numele gravorului fiind trecut pe ambele fețe. Medalia a fost atribuită persoanelor civile, ofițerilor și gradelor inferioare din gărzile orășenești ce s-au distins în timpul războiului din 1877—1878 (fig. 2/b).

6. *Medalia rusă a războiului din 1877—1878* [15] conferită de comandamentul rus și luptătorilor români. Ea a fost recunoscută oficial de

10. *M.J.I.A. Bacău*, inv. 4 650. În colecția de documente se află brevetul militar prin care i se conferă, băcăuanului Costache Munteanu, crucea „Trecerea Dunării".
11. *Carpica XIII*, 1981, p. 75—76.
12. *M.J.I.A. Bacău*, inv. 17 504.
13. *Carpica XIII*, 1981, p. 74.
14. *M.J.I.A. Bacău*, inv. 17 505 și 17 506.
15. *Idem*, inv. 18 062 și 18 230.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

regulamentul purtării decorațiilor și inclusă în ierarhia decorațiilor românești imediat după medalia „Apărătorilor independenței". Medalia este din aramă sau alamă cu diametrul de 26 și 28 mm și prezintă pe avers crucea ortodoxă cu două brațe și semiluna dedesubt, așezate pe un fond de raze. În părți anii 1877—1878. Pe revers o inscripție în limba rusă, care în traducere sună astfel : „Nu pentru noi, nu pentru noi, ci în numele tău" (adică al creștinătății, au luptat și au învins) [16] (fig. 2/c).

7. *Medalia comemorativă a războiului de independență 1877-1878* [17], bătută în anul 1881 cu prilejul încoronării lui Carol I ca rege al României. Este de aramă și are diametrul de 84 mm. Pe avers efigia regelui Carol I, în profil spre stînga, cu barbă, îmbrăcat în uniformă militară, purtînd la gît „Coroana României", iar pe pieptul stîng alte ordine, medalii și decorații. Circular inscripția : *CAROL I REGE AL ROMÂNIEI.* Sub efigie, numele gravorului, W. Kullrich.Reversul se prezintă astfel în centru o persoană feminină simbolizînd România victorioasă, ține sus în mîna dreaptă o cunună de lauri, iar cu stînga se sprijină de un scut cu emblema României. Deasupra,circular anii 1877-1878. În dreapta pe un soclu ce indică anul 1881, e așezată coroana regală. Circular pe o bandă de 18 mm lățime apar o serie de basoreliefuri în care sînt prezentate principalele episoade ale războiului plecarea la război, luarea Nicopolului, Trecerea Dunării, luarea Plevnei, întoarcerea triumfală în țară și primirea la Arcul de triumf din București (Fig. 3).

8. *Medalia mică a monumentului de la Ploiești* [18], cu diametru de 32 mm, are pe avers efigia regelui Carol I în profil spre stînga. În fața efigiei anii 1877—1878, iar în spatele ei anii 1881—1897. Sub efigie numele gravorului, Carniol-fiul. Circular inscripția : *CAROL I DOMNUL ROMÂNIEI ȘI MARELE CĂPITAN REGELE ROMÂNIEI INDEPENDENTE.* Pe revers, monumentul eroilor din parcul de lîngă gara Ploiești-sud și inscripțiile : *ÎNTRU GLORIA ARMATEI ROMÂNE DIN 1877-1878. SPRE AMINTIREA BATALIONULUI 2 VÎNĂTORI DIN 1877-1878.* Lîngă obelisc perioada în care s-a lucrat la acest monument : 1890 — conceput, 1897 — inaugurat. Sub monument următorul text : *PLOIEȘTENII ȘI ȚARA RECUNOSCĂTOARE. COMITETUL DE ACȚIUNE (fig. 2/d)*

9. *Medalia jubiliară „Simicentenarul războiului de independență" 1877-1927* [19] Instituită în anul 1927 cu prilejul împlinirii semicentenarului cuceririi independenței de stat a României, medalia a fost acordată veteranilor de război, drapelelor regimentelor ce au luptat în războiul de la 1877-1878, doamnelor decorate cu crucea „Alinare și mîngîiere",

16. *Cercetări istorice, VIII*, Iași, 1977, p. 374.
17. *M.J.I.A. Bacău*, inv. 17 515.
18. *Idem*, inv. 15 510.
19. *Idem*, inv. 9 050. În anul 1927 i se conferă băcăuanului Costache Munteanu, veteran al războiului de independență, medalia comemorativă a Proclamării Independenței de Stat 1877—1927. Brevetul militar ce consemnează acest lucru se află în colecția de documente a muzeului. Acest brevet și cel menționat la nota nr. 10 au intrat în colecția băcăuană ca urmare a donației făcută de cetățeanul Constantin I. Munteanu din Bacău, rudă a veteranului de la 1877, căruia îi mulțumim și cu acest prilej.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și președinților de Consiliu din perioada 1877—1927. Medalia este din argint, rotundă cu diametrul de 31 mm și are pe avers efigiile acolate ale regilor Carol I și Ferdinand I și inscripția : CAROL I, FERDINAND I, totul într-o cunună din frunze de lauri. Pe revers în mijloc anii 1877-1927, iar pe margine cununa din frunze de lauri. (Fig. 2/e).

10-11. Medalia jubiliară oficială 1877-1977 [20], emisă de Marea Adunare Națională a R.S.România în anul 1977, cu prilejul sărbătoririi centenarului independenței de stat a României. Medalia din colecția băcăuană este din bronz cu diametrul de 65 mm și are pe avers emblema R. S. România, înconjurată de o coroană din ramuri de lauri și stejar, iar pe revers în centru scena „Atacul de la Smîrdan", după pictura lui N. Grigorescu, înconjurată de o coroană din ramuri de măslin. Circular inscripția : CENTENARUL INDEPENDENȚEI DE STAT A ROMÂNIEI 1877—1977. (fig. 4/b).

Tot atunci s-a emis și o insignă jubiliară din bronz ce are formă de scut cu dimensiunile de 25x28 mm.Pe fondul tricolorului este reprezentat „Dorobanțul" după pictura lui N. Grigorescu, iar lateral anii 1877—1977 și în partea inferioară două ramuri de măslin (fig. 4/a).

În afară de aceste ordine, medalii și decorații care ilustrează lupta armatei române pentru cucerirea independenței, în colecția muzeului băcăuan au intrat de curînd trei piese foarte interesante și anume : un covor de lînă și două farfurii decorative lucrate la Birmingham în Anglia.

Covorul [21], datat la sfîrșitul secolului al XIX-lea are dimensiunile de 1,35x2,00 m și înfățișează scena *„Prezentarea unui steag turcesc capturat în timpul luptelor de la Griviția"*. Chipurile personajelor sînt redate foarte corect prin folosirea culorilor vegetale (tonuri calde ; conturul personajelor este redat prin culoare). De asemenea, execuția corectă, de bună seamă într-un atelier manual perfecționat, mărește mult valoarea artistică a acestei tapiserii pe care o considerăm ca o piesă foarte valoroasă. (fig. 5).

Pe prima farfurie [22], în mijloc este redată o scenă din timpul luptelor pentru cucerirea redutei Griviția, iar sub ea următoarea inscripție : *ROMÂNIA INDEPENDENTĂ PRIN BRAVURA ARMATEI SALE*. Pe marginea farfuriei sînt reprezentate armele principale care au participat la război, stema României și crucea „Trecerea Dunării". (fig. 6/a).

Cea de-a doua farfurie [23] are în centru scena cu rănirea lui Osman-Pașa și predarea armatei turce. În planul doi unități ale armatei române, iar în planul trei redutele turcești și drapelele românești ce flutură pe redutele cucerite. Sub scena principală următoarea inscripție : *CADEREA PLEVNEI. OSMAN PAȘA RĂNIT SE PREDĂ PRIZONIER. 28 NOIEMBRIE 1877*. Pe marginea farfuriei sînt scene din desfășurarea o-

20. *M.J.I.A. Bacău*, inv 20 430.

21. *Idem*, inv. 25 989. Mulțumin și pe această cale cetățeanului Cotea Vasile din com. Sascut, care a oferit această piesă valoroasă muzeului.

22. *Idem*, inv. 17 511.

23. *Idem*, inv. 21 631. Această farfurie decorativă a intrat în colecția muzeului în anul 1980, ca urmare a donației făcută de cetățeanul Dorobăț Gheorghe din Bacău, căruia îi mulțumim și pe această cale.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

peraţiunilor militare (trecerea Dunării, incursiuni, atacuri de redute, întoarcerea victorioasă în ţară, trofee obţinute de la turci de către ostaşii români, drapele româneşti). (fig. 6/b).

Deşi numărul pieselor de care ne-am ocupat este mic, le considerăm reprezentative prin originalitatea, estetica şi importanţa lor documentară. Totodată ele contribuie la îmbogăţirea patrimoniului băcăuan, dînd posibilitatea cunoaşterii mai complete a unui mare eveniment din istoria poporului român-cucerirea independenţei de stat a României.

LA GUERRE DE L'INDEPENDANCE ILLUSTRÉE DANS MÉDALLIES ET PIÉCES DECORATIVES EXISTENTS DANS LES COLLECTIONS DU MUSÉE DE BACÄU

Résumé

Dans cete article l'auteur présente quelque médailles, décorations, ordres, deux assiette décoratives et un tapis relativement à la guerre d'independance de 1877—1878.

En conclusion l'auteur montre l'importance de ces piéces pour l'illustration d'un moment essentiel de h'istoire du peuple roumain — la guerre de l'indepen-dance 1877—1878.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1 — Des ordes, des médailles et des décorations relativement à la guerre du 1877—1878 : a) L'ordre „L'étoile de la Roumanie", b) La médaille „Vertu militaire", c) La croix „Le passage du Danube".

Fig. 2 — Des médailles et des décorations relativement à la guerre du 1877—1878 a) La croix „Calme et consolations", b) La médaille „Des défenseurs de l'independance dans la guerre du 1877—1878", c) „La médaille russe de la guerre du 1877—1878", d) „La médaille petite du monument de Plo-ieşti", e) La médaille jubiliaire „Demi-centenaire de la guerre de l'in-dependance 1877—1878".

Fig. 3 — La médaille comemorativ de la guerre de l'independance 1877—1881.

Fig. 4 — Des distinctions officiele jubiliaires du centenaire de l'independance d'état de la Roumanie : a) „Insigne jubiliaire officielle 1877—1977", b) „La médaille jubiliaire officielle du M.A.N. 1877—1977".

Fig. 5 — Tapis avec un scène de la guerre de 1877—1878.

Fig. 6 — Des assiettes décoratives : a) L'assiette avec un scène de lutte, b) L'assiette avec un scène „La chute de Plevné".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

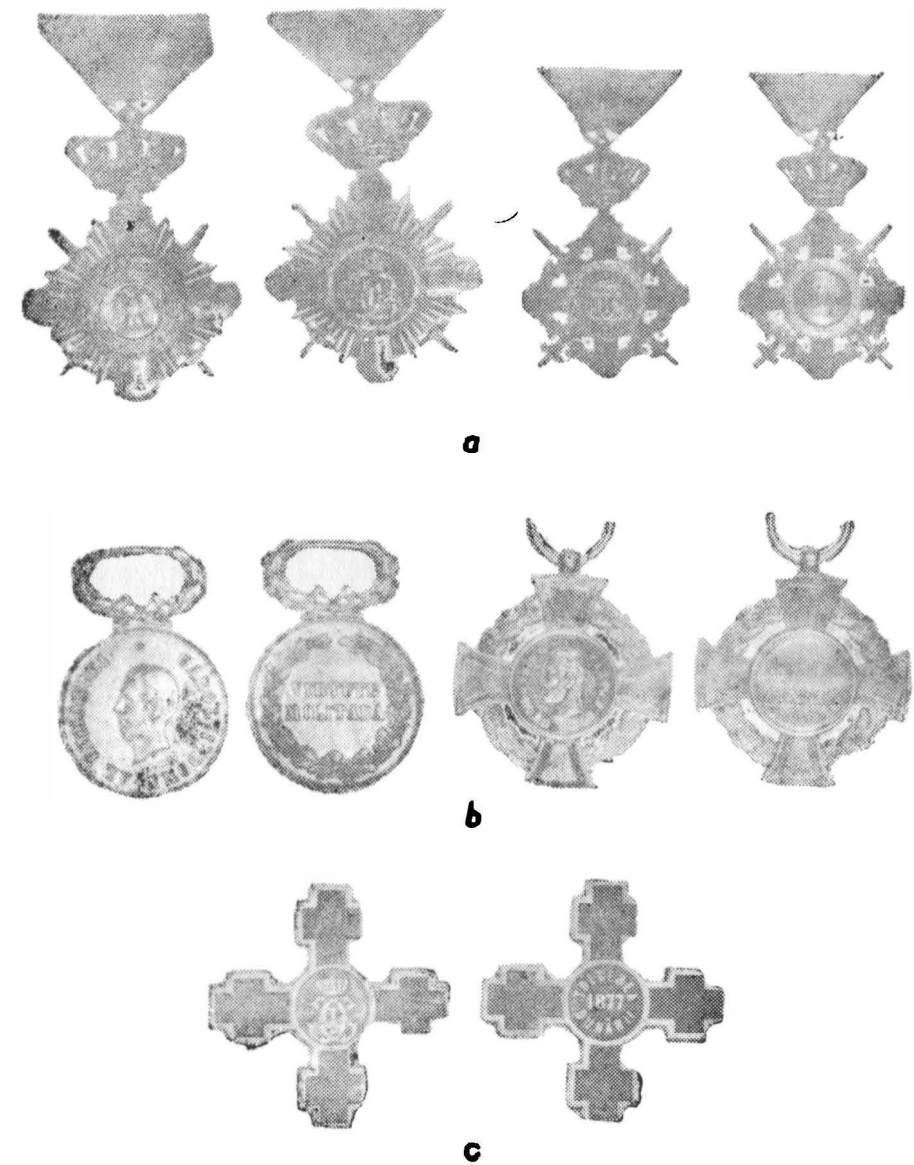

Fig. 1. Ordine, medalii și decorații referitoare la războiul din 1877—1878 : a) Ordinul „Steaua României", b) Medalia „Virtute militară", c) Crucea „Trecerea Dunării".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

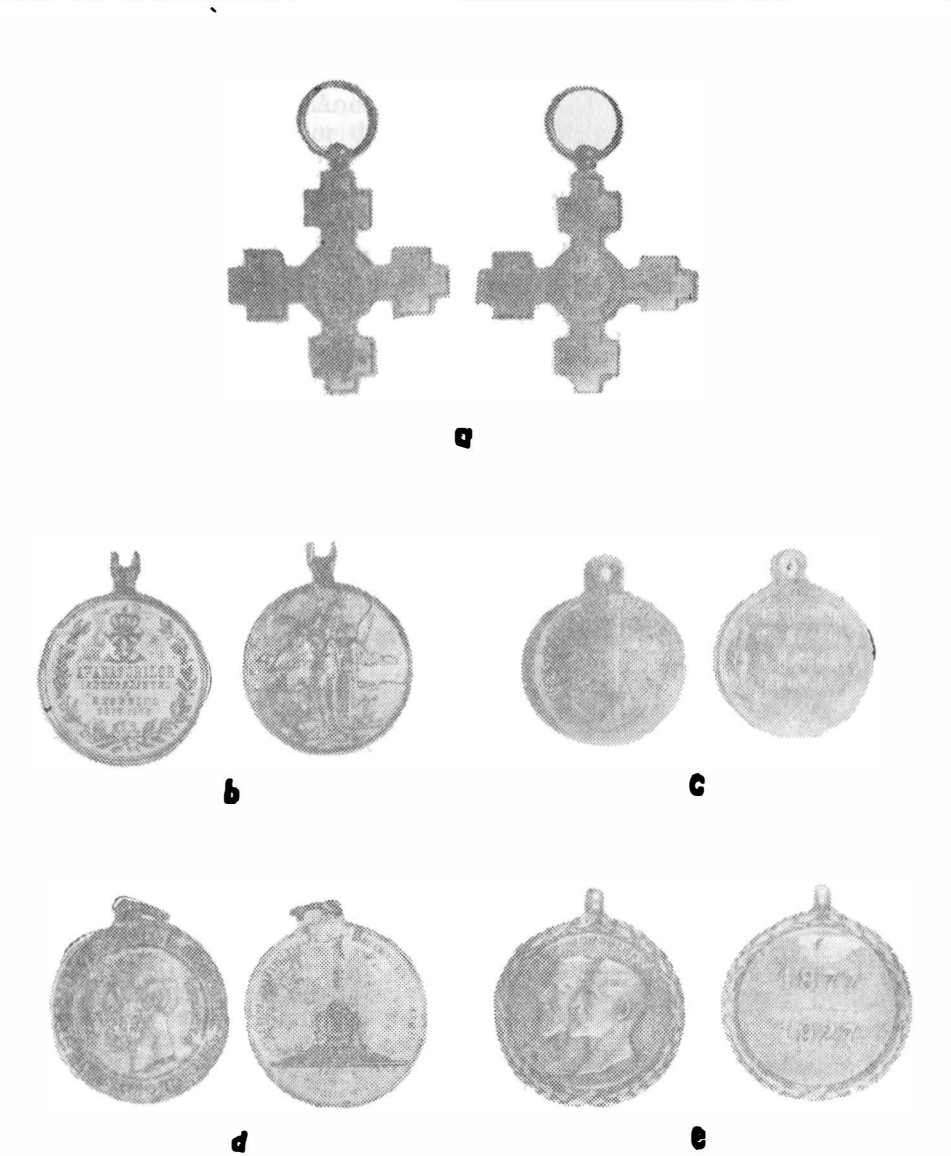

Fig. 2. Medalii şi decoraţii referitoare la războiul din 1877—1878 : a) Crucea „Alinare şi mîngîiere", b) Medalia „Apărătorilor independenţei în războiul din 1877—1878", c) „Medalia rusă a războiului din 1877—1878", d) „Medalia mică a monumentului de la Ploieşti", e) Medalia jubiliară „Semicentenarul războiului de independenţă : 1877—1927".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3. Medalia comemorativă a războiului de independenţă 1877—1881.

Fig. 4. Însemne oficiale jubiliare a centenarului independenţei de stat a României : a) Insigna jubiliară oficială 1877—1977 ; b) Medalia jubiliară oficială a M.A.N. 1877—1977.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

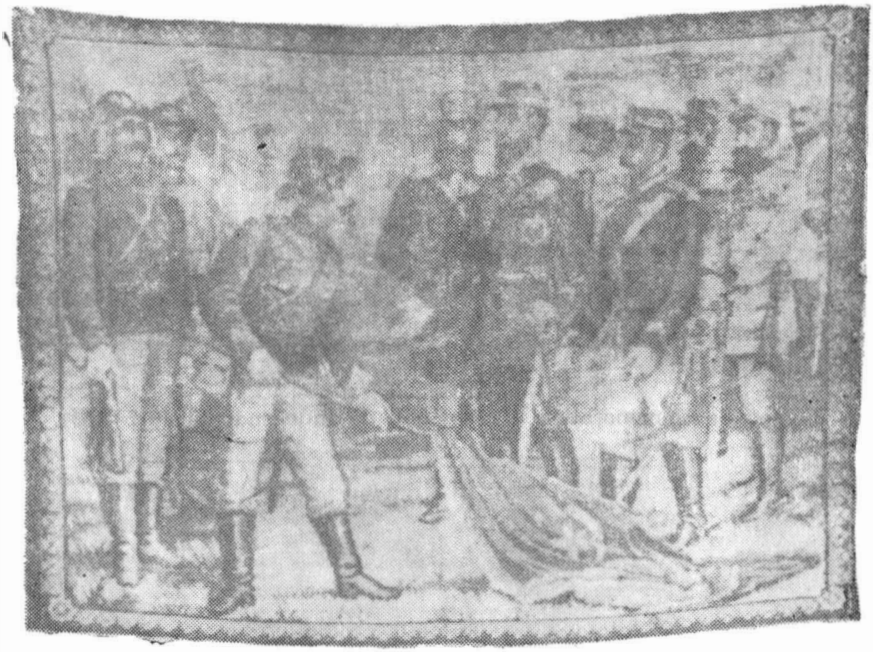

Fig. 5. Tapiserie cu scenă din războiul de la 1877—1878.

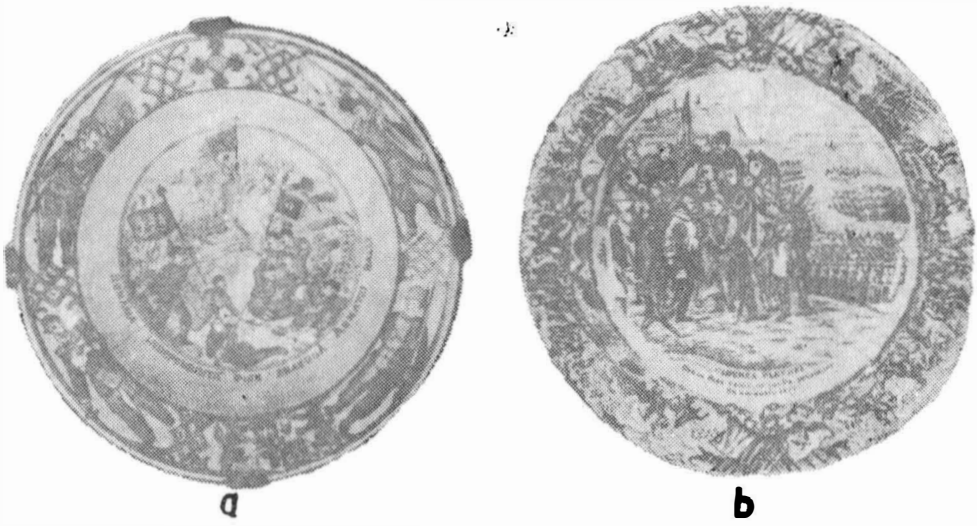

Fig. 6. Farfurii decorative: a) Farfurie cu scenă de luptă; b) Farfurie cu scena „Căderea Plevnei".

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ ȘI SOCIALISTĂ DIN VALEA BISTRIȚEI PÎNĂ ÎN ANUL 1921

de Ionel MARIN

Încă din momentul apariției sale pe arena istoriei proletariatul român a devenit purtătorul idealurilor celor mai înaintate ale maselor populare, exponentul aspirațiilor vitale ale întregului nostru popor, corespunzătoare cerințelor țării societății.

Apariția și dezvoltarea proletariatului pe Valea Bistriței sînt legate în primul rînd de bogățiile naturale ale solului (păduri, pășuni, agricultură) de care s-a ținut seama atunci cînd persoane particulare sau statul român au întemeiat primele stabilimente industriale care au devenit apoi importante fabrici și uzine.

De aici derivă și o comparație relativ limitată din punctul de vedere al profesiilor, predominînd muncitorii forestieri (cu toate bransele respective), textiliștii și cei din industria de hîrtie.

Regăsim și aici, ca și în alte părți, aceleași izvoare ale formării proletariatului de fabrică, țărănimea săracă sau pauperizată, mici meseriași decăzuți, etc. precum și aducerea în anumite perioade a unui însemnat număr de muncitori specialiști străini din care mulți au rămas pentru totdeauna pe aceste meleaguri. Mulți din acești muncitori locuiau la sate, sau au păstrat strînse legături cu localitățile de unde proveneau ceea ce, pentru răspîndirea ideilor socialiste și apoi comuniste, a reprezentat un cadru deosebit de favorabil.

În județul Neamț, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea se semnalizează o intensă muncă de propagandă în rîndul tuturor categoriilor de oameni ai muncii, inclusiv la sate, unde locuiau un însemnat număr de lucrători din unitățile de exploatare și industrializare a lemnului. În legătură cu acestea este semnificativă răspîndirea unor broșuri și publicații printre care și cea intitulată „Dezrobirea muncitorilor", precum și „Scrisori către țărani" semnate de C. Mille, căruia ing. G. Niculescu din Piatra Neamț îi adresa la 7 mai 1885 rugămintea „să-i mai trimită vreo sută de exemplare" [1].

1. Damian Hurezeanu, *P.S.D.M.R. și problema agrară a Cluburilor socialiste la sate* în : *Mișcarea muncitorească din România 1893—1899*, Editura politică, București, 1965, p. 238.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Răspîndirea ideilor socialiste a făcut ca în anul 1888 printre candidații socialiști prezenți în alegerile parlamentare să se afle și țăranul Ion Popa din județul Neamț [2].

Dezvoltarea mișcării muncitorești a condus la înființarea în martie 1893, a P.S.D.M.R. Primele trei congrese au fost salutate în numele mișcării socialiste din județ de către Eliza Marcovici [3]. Elementele socialiste, încă neorganizate, care activau pe Valea Bistriței și mai ales la Piatra Neamț, au aderat la principiile social-democrației și se considerau membri ai P.S.D.M.R. Aceștia militau pentru popularizarea și răspîndirea ideilor socialiste și se străduiau ca muncitorimea să se organizeze și să lupte sub conducerea P.S.M.D.R.

Din inițiativa și sub îndrumarea lor, a fost constituită în 1894 asociația „Înfrățirea" din Piatra Neamț în statutul căreia se sublinia necesitatea de a milita pentru „progresarea materială, morală și intelectuală a tuturor muncitorilor, prin formarea unui singur grup de muncitori organizarea și luminarea lui, prin grai, scris, școală, bibliotecă, înlăturarea neînțelegerilor ce se vor ivi printre muncitori membri, ajutorarea în caz de lipsă de lucru, lupta pentru neatîrnarea muncitorilor" [4].

Făurirea P.S.D.M.R., creșterea procesului de organizare și maturizare politică a muncitorimii, a conștiinței sale de clasă, a condus la inițierea unor acțiuni ce vizau satisfacerea unor revendicări economice dar și politice, pentru obținerea unor raporturi de muncă mai bune, amplificarea solidarității muncitorești. În anul 1896, de pildă, cînd muncitorii din Galați au intrat în grevă, cei din Valea Bistriței, au trimis ajutoare materiale susținute de încurajări de victorie, organizînd la unele unități de industrializarea lemnului din Piatra Neamț ca Foresta, Moldova și altele, acțiuni de protest pentru îmbunătățirea salariului și a condițiilor de viață și muncă [5].

La sfîrșitul secolului trecut, ideile socialiste își făceau loc tot mai mult și în rîndul tineretului din Valea Bistriței și mai ales din Piatra Neamț. Astfel la Liceul de băieți „Petru Rareș" a fost înființată societatea „Mihail Kogălniceanu" în care erau primiți îndeosebi elevii din clasele a VI-a — VIII-a. În programul de activitate al acesteia figurau teme de mare semnificație social-politică cum ar fi : „Exploatarea țăranilor plutași de pe Valea Bistriței", „Au marii proprietari drepturi străbune asupra moșiilor lor ?", „Ce vor socialiștii ?" etc. Din anunțarea celor cîteva titluri se mai desprinde și faptul că tinerii și profesorii lor nu se sfiau să ia în discuție ideile socialiste și rolul lor în contextul dezvoltării sociale. Ședințele se țineau succesiv în locuințele membrilor societății, bucurîndu-se de îndrumarea atentă și concursul unor profe-

2. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1879—1889*, Editura politică, București, 1973, p. 448.

3. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1893—1900*, Editura politică, București, 1969, p. 73, 211, 324.

4. Cf. Gh. Tănase și I. Diaconu, *Contribuții la cunoașterea istoriei mișcării sindicale din județul Neamț*, Piatra Neamț, 1974, p. 47.

5. Georgeta Tudoran, *Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România*, vol. IV. Editura Politică, București, 1970, p. 124.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sori ca : Palade Beiu, Pandele Conta, P. Dumitrescu și C. D. Gheorghiu [6].

La începutul secolului al XX-lea, sub influența elementelor revoluționare, procesul de organizare a muncitorilor a fost intensificat. Astfel în anii 1905 și 1906 au luat ființă sindicatele muncitorești [7], iar în anul 1909, tot în capitala județului a fost înființat cercul tineretului muncitoresc care se conducea după indicațiile cercului muncitoresc din capitală [8].

Un sprijin deosebit de important a fost primit de muncitorimea locală din partea militanților de frunte ai mișcării muncitorești din acea vreme. De la începutul anului și pînă în luna august 1910, un număr important de personalități ale mișcării muncitorești ca I. C. Frimu, Ilie Moscovici, C. Popovici și alții, care s-au aflat în mijlocul muncitorilor din Valea Bistriței, ajutînd la reorganizarea acestora [9]. Ca urmare a acestei activități s-a constituit și la nivelul județului Neamț organizația Partidului Social-Democrat din conducerea căreia făcea parte Nicolae Andone, Constantin Anton, Mihai Prepeliță, Iosub Alexandru, Itic Zomer și Teodor Bărdăhan [10]

La cel de al II-lea congres al P.S.D. din iulie 1912, Vasile Moldoveanu, delegat al județului Neamț afirma cu mîndrie că în județul Neamț dat fiind dezvoltarea industriei, fabricilor forestiere îndeosebi, a crescut foarte mult numărul muncitorilor și că datorită muncii desfășurate de organizația de pratid și de sindicat numărul membrilor a ajuns la 670 și se afla în continuă creștere [11].

În urma congresului, munca politico-organizatorică s-a intensificat și mai mult, cuprinzînd un număr de muncitori din ce în ce mai mare, iar acțiunile întreprinse au devenit mai numeroase. Astfel la începutul lunii septembrie au fost difuzate manifeste care chemau muncitorii să participe la întrunirile ce vor fi organizate în cursul lunilor septembrie, octombrie și noiembrie [12]. Adunările desfășurate au abordat probleme importante și au condus la întărirea din punct de vedere politic și organizatoric a mișcării muncitorești locale, ce cîștiga tot mai mulți aderenți.

Activitatea socialistă a continuat pe aceleași coordonate în anii următori. Odată cu declanșarea primului război mondial, a fost îndreptată împotriva caracterului imperialist al marii conflagrații declanșate de marile puteri, printre acestea remarcîndu-se întrunirea de amploare din

6. Ion Mătase, *Amintiri și comentarii* — manuscris aflat în Arhivele Statului, filiala Neamț (în continuare A.S.N.), p. 11.

7. *Conferința mișcării muncitorești de la Galați din 21 iunie — 1 iulie 1907*, în *80 de ani de la crearea Partidului Politic al clasei muncitoare din România*, Edit. Politică, București 1974, p. 619.

8. Marin Florescu, Constantin Petculescu, *Începuturile mișcării revoluționare și democratice a tineretului din România*, în *Tineretul comunist în acțiune*. Editura științifică, București 1972, p. 60.

9. A.S.N. — fond manuscrise, caietul nr. 1, fila 66.

10. *Loc. cit.*, f. 67 ; vezi și Colecția, documente și scrisori adresate prefectului județului Neamț.

11. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1910—1915* — Editura politică, București, 1968, p. 339.

12. Arhiva C.C. al P.C.R. fondul 69, mapa 119, filele 3—4 ; A.S.N. fond. manuscrise, caietul nr. 1, filele 67—68.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

vara anului 1914, desfășurată în sala Sindicatului din strada Alexandru Lăpușneanu la care au luat parte peste 500 de muncitori. Vorbitorii și cei prezenți printre care un mare număr de femei și tineri au protestat contra războiului imperialist și în același timp, au subliniat necesitatea de a întări rîndurile Partidului Social-Democrat [13]. Totodată un număr însemnat de muncitori socialiști, din județul Neamț au înscris fapte de vitejie în bătăliile pentru salvarea patriei. Printre aceștia se aflau Vasile Ciontu, Emil Hociung, B. Herscovici și Iosif Liszt care în vîrstă de 22 de ani, a căzut pe cîmpul de luptă de la Mărășești [14].

La menținerea acestei activități a contribuit și faptul că în această parte a țării, pe teritoriul rămas în afara ocupației străine se găseau importante forțe sociale, inclusiv proletare, atît cele din localitățile moldovene, cît și cele sosite ca urmare a evacuării unor unități economice din restul țării. În tot timpul războiului, muncitorimea s-a ridicat sub conducerea organizațiilor socialiste împotriva nedreptăților sociale, a stării de asediu, precum și a politicii de îmbogățire a claselor dominante datorită războiului și a exploatării oamenilor muncii.

În perioada următoare, mișcarea muncitorească din județul Neamț a primit un ajutor prețios din partea militantului socialist Teodor Iordăchescu, care în timpul războiului, deși era militar în această localitate, lua parte la o serie de ședințe și consfătuiri secrete cu socialistii din localitate [15].

Caracteristica principală a vieții social-politice din România anilor 1918—1920, o constituie avîntul revoluționar al maselor în centrul căreia „un rol tot mai important joacă clasa muncitoare“ [16], care printr-un înalt spirit de combativitate prin revendicările economice și politice, prin programul revoluționar de transformare radicală a orînduirii sociale, „s-a manifestat ca forța socială cea mai înaintată a societății românești“ [17].

Lupta revoluționară a maselor muncitoare a cunoscut o amploare deosebită după 1 mai 1917, cînd în întreaga Moldovă s-au consemnat greve și demonstrații muncitorești, cu care prilej au fost formulate cerințe care aveau în vedere satisfacerea unor revendicări de ordin economic și politic ca : Pace, pîine, libertăți democratice și pămînt țăranilor. Sfîrșitul anului 1917 și începutul lui 1918 a însemnat pentru muncitorimea din Moldova organizarea unor puternice acțiuni de clasă. Creșterea spiritului revoluționar și de luptă avea loc concomitent cu încercările la început timide dar apoi tot mai consistente, de reîncepere a activității mișcării socialiste și sindicale din Moldova. Un prim rezul-

13. Arhivele statului Bacău (în continuare A.S.B.) colecția Documente și Achiziții noi.

14. „Informatorul“, ziar politic, camercial, industrial și economic, Piatra Neamț, nr. 242, 25 decembrie 1918 : Ion Mamina, Vasile Nicolae, *Independența patriei — ideal și acțiune ale muncitorimii române, 1977—1918*, Editura politică, București, 1977, p. 59.

15. Ion Felea, *Teodor Iordăchescu*, Editura politică, București, 1975, p. 35.

16. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 39.

17. Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918—1921*. Editura politică, București 1976, p. 311.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tat important l-a reprezentat crearea, în aprilie 1918, a secţiunii din Iaşi a Partidului Social-Democrat. La puţină vreme după aceea, la 27 mai, apare „Social democraţia", organul de presă al secţiunii care după 21 iunie, devine foaia săptămînală a mişcării socialiste şi sindicale din Moldova. Evidenţiind prin aceasta extinderea organizatorică a mişcării socialiste. Congresul I din iulie 1918 ca şi cel de al II-lea din 10—11 noiembrie acelaşi an, ale organizaţiilor socialiste şi sindicale din Moldova la care au luat parte zeci de militanţi au constituit o înflăcărată tribună de exprimare a poziţiilor clasei muncitoare la problemele majore ale epocii. Reprezentarea la aceste congrese demonstra că existau organizaţii socialiste şi sindicale, cercuri ale tineretului socialist şi cercuri de studii sociale în Iaşi, Galaţi, Piatra Neamţ, Bîrlad, Bacău, Roman, Vaslui, Huşi, Fălticeni, Focşani, Dorohoi, Tg. Frumos [18].

Deşi sursele documentare sînt extrem de sărace, putem considera că încă din a doua jumătate a anului 1918, organizaţia de partid şi sindicală din Piatra Neamţ şi din centrele muncitoreşti apropiate îşi reluase în bună măsură activitatea.

Reactivizarea partidului şi sindicatelor din Valea Bistriţei avea loc într-o perioadă de prefaceri cruciale în istoria modernă a României, încheierea procesului de desăvîrşire a unităţii de stat. Muncitorimea, masele populare din această regiune au urmărit cu viu interes şi legitimă mîndrie patriotică hotărîrile istorice din 27 martie, 14 octombrie şi 1 decembrie 1918. Ele erau hotărîte să-şi aducă maxima lor contribuţie la ridicarea României întregite pe noi culmi de civilizaţie. În plus, aşa cum vor demonstra faptele, proletariatul din această zonă îşi va aduce partea sa de contribuţie la unirea într-un singur partid şi o singură centrală sindicală a organizaţiilor politice şi profesionale muncitoreşti, înlăturîndu-se din acest punct de vedere urmările cotropirii unor provincii româneşti de către imperiile vecine.

În condiţiile prefacerilor ce au avut loc în cadrul regionalei Moldova a partidului socialist, conducerea secţiunii Neamţ, militînd pentru întărirea rîndurilor partidului, s-a adresat spre sfîrşitul anului 1918, Comitetului Executiv al Partidului Socialist pentru a trimite în localitate pe cineva din conducerea superioară, cu scopul de a sprijini procesul de organizare a muncitorilor în partid şi sindicat. „Noi — se arată în scrisoare — nu înţelegem care ar fi regulile de procedură ale centrului faţă de provinciile din ţară. Noi înţelegem că a fi un partid puternic înseamnă că şi provinciile din ţară să fie bine organizate. Ne adresăm comitetului Executiv cu această scrisoare, tovarăşului Popovici, invitîndu-l de a veni în Piatra Neamţ. Muncitorii au nevoie de un tovarăş de la centru, de un bun sfătuitor" [19].

O dovadă a creşterii forţei şi combativităţii întregului proletariat din judeţul Neamţ, îndeosebi din oraşele Piatra Neamţ şi Buhuşi, care au atras în mişcarea revoluţionară şi alte categorii de oameni ai muncii

18. M.C. Stănescu, *Socialiştii din Moldova participanţi activi la lupta secţiunilor Partidului Socialist pentru crearea P.C.R.* în : „Anale de Istorie" nr. 2 din 1971, p. 129—131.

19. A.S.N., fond manuscrise, caietul nr. 1, f. 88.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

este concretizată într-o serie de acțiuni de mare amploare, desfășurate la sfîrșitul anului 1918, determinate atît de situația grea a maselor, cît și din necesitatea imperios resimțită de muncitori de a-și exprima poziția într-o seamă de probleme majore cu care erau confruntați. În timpul acestor acțiuni și lupte s-au formulat, pe de o parte, revendicări social-economice ca : sporirea salariului, interzicerea concedierilor, îmbunătățirea condițiilor de lucru, măsuri pentru ocrotirea muncii, introducerea și respectarea zilei de muncă de 8 ore, iar pe de alta, revendicări politice : introducerea votului universal, drepturi și libertăți democratice, recunoașterea dreptului de organizare în sindicate, recunoașterea consiliilor muncitorești, demilitarizarea întreprinderilor, democratizarea aparatului de stat și altele.

Între acțiunile muncitorești mai importante a fost și aceea organizată în ziua de 15 decembrie 1918 din inițiativa secțiunii Neamț a Partidului Socialist pentru a înfiera masacrul din București de la 13 decembrie 1918. De teamă ca acțiunea să nu ia proporții, poliția și soldații cu baionete la armă patrula pe străzi. „Cînd am deschis adunarea — arăta Vasile Ciontu — anunțînd măcelul muncitorimii din capitală, muncitorimea a început a huli. În acest timp un căpitan cu cîțiva soldați ne-au adus la cunoștință prevederile legale, care interzic adunările sub cerul liber ordonîndu-se, în numele aceleiași legi, să ne împrăștiem imediat“ [20]. Pentru încetarea adunării a intervenit și primul procuror al orașului Piatra Neamț. La aceste somații, muncitorii au ripostat arătînd că „nu înțeleg de ce sînt păziți cu puștile“ [21]. Autoritățile s-au văzut nevoite să lase adunarea să se desfășoare. Față de poziția hotărîtă a muncitorilor de a continua adunarea, autoritățile au dat înapoi, mulțumindu-se să rămînă simpli observatori, retrăgîndu-se în timpul cînd se scandau lozinci ca „Trăiască clasa muncitoare !, Trăiască Partidul Socialist“. La sfîrșitul adunării la care au mai luat cuvîntul Ștefan Mihăilescu, Itic Zomer și Iancu Iliescu, adunarea a adoptat două telegrame, înaintate autorităților în care se exprimă protestul energic „contra crimelor împotriva muncitorilor din capitala țării“, cerîndu-se aspra pedepsire a vinovaților.

Imediat după adunare, conducătorii muncitorimii, printre care Vasile Ciontu, Zaharia Rozenthal, Ștefan Mihăilescu au fost arestați, înaintați Curții marțiale a Corpului IV Armată din Iași cu sediul în Bacău, judecați și condamnați la cîte doi ani închisoare. Tot atunci sediul secțiunii a fost percheziționat confiscîndu-se toate documentele găsite acolo printre care și registrul de procese verbale din care rezultă hotărîrea muncitorimii din Valea Bistriței, pentru afirmarea tot mai puternică a acesteia în viața politică a județului [22].

Condamnarea conducătorilor mișcării socialiste locale n-a însemnat însă scăderea gradului de acțiune și organizare a muncitorimii care, în aceste condiții, cît și ale altor măsuri severe luate de organele repre-

20. *Idem.*
21. *Idem.*
22. „Socialismul“, organ al Partidului socialist și al Uniunii Sindicatelor nr. 42 din 5 martie 1919.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sive, activitatea secțiunii Neamț a Partidului Socialist a fost reluată în mod oficial la 3 martie 1919 [23], sub conducerea căreia muncitorimea din județ a arătat cu prilejul zilei de 1 Mai 1919, o combativitate ridicată. Cu acest prilej, pentru prima oară după război, lucrătorii din Valea Bistriței au demonstrat pe stradă pentru revendicări economice, pentru libertăți democratice, afirmîndu-și solidaritatea cu revoluțiile proletare din Rusia și Ungaria [24].

După 1 mai 1919, procesul de cuprindere a muncitorilor în rîndurile partidului socialist și a sindicatelor s-a intensificat. La adunarea organizată de secțiunea Partidului Socialist din ziua de 26 iulie, la care au luat parte 200 de delegați reprezentînd muncitorii din Piatra Neamț, Buhuși și din alte localități, după ce s-a prezentat de către B. Herscovici darea de seamă morală și materială a secțiunii, în care s-a evidențiat creșterea mișcării socialiste, vorbitorii au arătat necesitatea continuării acestui proces. Cu acest prilej au fost primiți în partid 60 de muncitori [25].

Starea de spirit revoluționară ce domnea printre muncitorii din Valea Bistriței și îndeosebi cei din Piatra Neamț este ilustrată și de faptul că în cadrul a numeroase ședințe și întruniri ce au avut loc s-au purtat vii dezbateri în care se reliefau necesitatea adoptării unei tactici de luptă și organizare. La diferite întruniri din toamna anului 1919 pe lîngă apelul la organizare, se cerea tot mai insistent transformarea partidului socialist în partid comunist [26].

În acest context se înscriu și lucrările conferinței regionale a secțiunilor partidului socialist și al organizațiilor sindicale din Moldova, ținută la Iași, în zilele de 27 și 28 septembrie 1919, la care au participat delegați ai secțiunilor partidului și sindicatelor, cercurilor de tineret, cercurilor de studii sociale din centrele Moldovei printre care și cele din Piatra Neamț, Buhuși și Tg. Neamț [27]. Conferința a hotărît crearea unui birou regional de propagandă socialistă și sindicală pentru Moldova, editarea a numeroase materiale de propagandă, schimbarea denumirii ziarului „Social-Democrația" în „Moldova Socialistă" etc. Totodată conferința a adoptat un protest hotărît împotriva „închiderii de localuri, suprimării drepturilor de întrunire, împotriva percheziționilor, arestărilor și trimiterii la curțile marțiale de care au fost lovite organizațiile și tovarășii noștri, din Dorohoi, Botoșani, Piatra Neamț, Roman, Bîrlad, Tg. Neamț, Moinești, Mărășești, Pașcani, Tg. Frumos, Podul Iloaiei" [28].

În luna octombrie 1919 a avut loc congresul extraordinar al Partidului Socialist la care, din partea secțiunii Neamț, au participat B. Herscovici și Constantin Nemțeanu. După congres, secțiunea a organizat, la 19 octombrie 1919, în orașul Piatra Neamț, o întrunire la care au participat muncitori socialiști precum și neorganizați cu care prilej

23. Idem, nr. 44 din 10 martie 1919.
24. *Greva generală din România 1920*. Editura politică, București, 1970, p. 64.
25. „Social Democrația", foaia săptămînală a organizațiilor socialiste și sindicale din Moldova, Iași, nr. 62 din 3 august 1919.
26. *Ibidem*.
27. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*. Editura politică, București, 1966, p.E 252.
28. Arhiva C.C. al P.C.R., fondul 69, mapa 131, f. 2.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

B. Herscovici a adus la cunoștință hotărîrile congresului chemînd pe cei prezenți să lupte pentru îndeplinirea lor. Arătînd că Congresul a hotărît ca partidul socialist să se retragă din alegeri ca urmare a menținerii stării de asediu și a arestării candidaților, B. Herscovici solicita celor prezenți să adopte față de această măsură o hotărîre care să țină seama de condițiile locale concrete. Ca urmare, întreaga adunare, analizînd posibilitățile de care dispunea, a stabilit să participe la alegeri [29].

Această hotărîre a exprimat gradul ridicat de organizare a clasei muncitoare din Valea Bistriței și în mod special din orașele Piatra Neamț și Buhuși, arătînd, în același timp, influența deosebit de puternică pe care Partidul Socialist o avea în rîndul maselor muncitoare de aici. Lista Partidului Socialist din județul Neamț a obținut cu acest prilej 3 084 de voturi, iar individual, deși aflați în închisori, Ștefan Mihăilescu și Vasile Ciontu au obținut 615 și respectiv 614 voturi [30]. Era pentru prima dată cînd mișcarea socialistă din județul Neamț participa la o confruntare electorală deschisă, bazată pe principiul votului universal.

În urma măsurilor organizatorice și propagandistice luate spre sfîrșitul anului 1919, procesul de radicalizare se accentuează mai mult în unele dintre centrele muncitorești din Moldova față de altele din aceeași regiune. De pildă, acest proces este mai pregnant în centre ca Piatra Neamț, Bacău și Roman, ale căror acțiuni se simt tot mai stînjenite de încetineala cu care se acționa la centru. De aceea, începînd din 7 decembrie 1919, secțiunea partidului și comisia locală sindicală din Piatra Neamț editează săptămînalul „Piatra Socialistă". Aceasta demonstrează pregnant creșterea avîntului revoluționar, consolidarea organizatorică a organizațiilor proletare, amploarea activității revoluționare ce se desfășoară aici, precum și posibilitățile locale multiple existente. În același timp cunoscuți militanți ca Iancu Iliescu (Piatra Neamț) H. Aroneanu (Bacău) și alții ajung la concluzia că forțele organizate din județele Neamț, Bacău și Roman aveau obiective comune și erau suficient de puternice pentru a se crea în această zonă o regională de partid și de sindicat de sine stătătoare.

În vederea organizării conferinței H. Aroneanu a dat publicității o scrisoare deschisă în care explică necesitatea unei asemenea structuri organizatorice, care să aibă ca scop „o concentrare mai puternică a forțelor muncitorești din această regiune pe care să o putem opune forței capitaliste ce-și strînge rîndurile din ce în ce mai mult în contra noastră" [31]. În urma măsurilor pregătitoare în zilele de 19—21 ianuarie 1920 a avut loc la Bacău Conferința regională (Bacău, Piatra Neamț, Roman) la care au luat parte 29 de delegați, reprezentînd 12 organizații cu 3 360 membri de partid, din Piatra Neamț, Roman, Bacău, Buhuși, Moinești. Conferința a adoptat următoarea ordine de zi : 1. Propaganda,

29. „Socialismul" nr. 233 din 25 octombrie 1919.

30. A.S.N., fond manuscrise, caietul nr. 1, fila 86 ; „Reformatorul", nr. 30 din 6 noiembrie 1919 ; „Lumea nouă", organ al Partidului Socialist și a Uniunii Sindicale nr. 9 din 14 noiembrie 1919.

31. „Piatra Socialistă" organ săptămînal al secțiunii Partidului Socialist și al sindicatelor muncitorești din Piatra Neamț, nr. 7 din 27 ianuarie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

organizarea administrativă și tactică în regiune ; 2. Fondurile secretariatului regional ; 3. Casele poporului din regiune și secțiile lor de librării ; 4. Consiliul consultativ de pe lîngă secretariatul regional ; 5. Alegerea delegatului regional în consiliul general al partidului ; 6. Autonomia și descentralizarea ; 7. Ziarul regional ; 8. Propaganda la sate [32].

Un interes deosebit a suscitat dezbaterea privind atitudinea ce urma să fie adoptată de comitetul regional privind lupta electorală în vederea reprezentării maselor muncitoare în parlament. Cu acest prilej s-au conturat două păreri : cea a lui Iancu Iliescu care cerea în primul rînd întărirea organizațiilor muncitorești, manifestînd rezervă față de lupta parlamentară și cea a doctorului H. Aroneanu care preciza că în concepția sa „Deputații muncitorilor în parlament nu au menirea de a cîrpi noianul de legi, burgheze, ci acțiunea deputaților în parlament să fie numai o acțiune de critică și mai ales o acțiune comunistă" [33].

Fiind apreciat ca un punct de vedere înaintat, corespunzător cu tactica ce urma să fie aplicată în această problemă, Conferința, în unanimitate, a admis propunerea exprimată de H. Aroneanu.

În dezbaterile la care au luat cuvîntul mai mult de jumătate din delegați s-a apreciat că în activitatea secțiunilor partidului socialist din raza regiunii se înregistrase, spre sfîrșitul anului 1919, o orientare tot mai spre stînga. Conferința a consfințit constituirea unei regionale ale cărei principale secțiuni erau cele din Bacău, Piatra Neamț și Roman. A ales ca secretar pe Iancu Iliescu și a delegat din partea regionalei în Consiliul general al partidului pe H. Aroneanu. Totodată, s-a stabilit ca ziarul „Piatra Socialistă" să devină organul de presă al acestei regionale [34].

După conferința regională, activitatea mișcării socialiste din județul Neamț a crescut considerabil. Au fost promovate în conducerea secțiunii noi cadre provenite îndeosebi din unitățile economice din orașul Piatra Neamț. Printre aceștia s-au aflat Gheorghe Hociung, Iorgu Zargiu, Gheorghe Petruca, I.H. Croitoru [35]. S-au luat, totodată, măsuri pentru întărirea organizațiilor existente din Tg. Neamț și Buhuși și de constituire a altora noi, așa încît, la jumătatea anului, secțiunii județene îi erau subordonate comitete ale muncitorilor forestieri, din transport, textiliști, croitori, arte grafice, tăbăcării, funcționari din industrie și comerț. La aceeași dată, sindicatele cuprindeau muncitorii din majoritatea fabricilor de pe Valea Bistriței, de la Fabrica textilă din Buhuși, funcționarii din industrie și comerț.

Aplicînd în practică hotărîrile conferinței regionale privind întărirea rîndurilor partidului și intensificarea propagării ideilor revoluționare, mai ales în mediul rural, conducerea secțiunii a reușit să organizeze diferite acțiuni și să mențină legături cu numeroase localități de pe Valea Bistriței, ceea ce infirma teoria potrivit căreia „propaganda so-

32. „Piatra Socialistă", nr. 8 din 2 februarie 1920.
33. *Ibidem.*
34. *Ibidem.*
35. Idem, nr. 15 din 12 iulie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cialistă nu prinde la sate“ [36]. Teorie infirmată de altfel în timpul alegerilor parlamentare din 1920, cînd candidații socialiști au obținut un număr însemnat de voturi. În legătură cu aceasta „Piatra Socialistă“ sublinia că : „în ciuda terorii deslănțuită contra noastră și cu tot arsenalul de minciuni cu care au îmbibat mintea țăranului că noi socialiștii voim distrugerea țării și nenorocirea țăranului, se vedea limpede din rezultatele votului, că venim primii după guvern. Succesul nostru e cu atît mai mare cu cît ideea sănătoasă a socialismului a prins nu numai la orașe ci și la sate“ [37].

Printre cei care au desfășurat o intensă activitate propagandistică în Valea Bistriței, mai ales în a doua jumătate a anului 1920, s-au aflat Petre Constantinescu-Iași, Zaharia Tănase, Iancu Iliescu, Lazăr Măglașu, V. Irimia, A. Andronic. În expunerile prezentate în fața muncitorilor, a țăranilor, a altor categorii de cetățeni, a fost aprobată o mare varietate de teme, toate evidențiind însă necesitatea luptei pentru triumful socialismului în România [38]. Numeroși militanți ai partidului socialist printre care V. Irimia și A. Andronic au fost arestați și trimiși la Curtea Marțială din Iași, iar profesorul Jean Lucaci a fost exclus din învățămînt pentru activitatea socialistă desfășurată aici.

În procesul transformării partidului socialist în partid comunist la nivelul județului Neamț, începînd mai ales din anul 1920, au fost organizate mai multe acțiuni cu prilejul cărora muncitorimea își formula revendicările sale economice și politice alături de care apărea și cerința afilierii la Internaționala a III-a. Astfel, secțiunea Neamț a partidului socialist a organizat în lunile martie, iunie și iulie 1920, întruniri, urmate de demonstrații muncitorești pe străzile orașelor Piatra Neamț și Buhuși, cu steaguri roșii și pancarde, prin care se cerea cu fermitate transformarea partidului socialist în partid comunist.

Referindu-se la această stare de spirit favorabilă marelui salt revoluționar, ziarul „Socialismul“ arăta că pentru transformarea partidului socialist în partid comunist „au mai votat în perioada martie-iulie 1920 și secțiunile socialiste din Piatra Neamț, Bacău, Pașcani, Bîrlad, Focșani, și alte centre“ [39].

Activitatea revoluționară febrilă desfășurată de membrii partidului socialist l-a determinat pe comandantul garnizoanei din Piatra Neamț să ceară secțiilor de jandarmi din Buhuși și din celelalte localități să ia urgente măsuri pentru „arestarea agitatorilor revoluționari și trimiterea lor de urgență în capitala județului, fie cu trenul, fie din post în post“. La rîndul ei, garnizoana Piatra Neamț raporta Corpului IV Armată despre „întrunirile comuniste la care iau parte sute de muncitori“. Relatînd aceste fapte, garnizoana Piatra Neamț menționa neputința autorită-

36. Idem — nr. 12 din 13 mai 1920.
37. Idem — nr. 14 din 5 iulie 1920.
38. „Iașul socialist“, foaia organizațiilor socialiste și sindicale din Moldova, nr. 1, din 18 ianuarie și nr. 8, din 1 august 1920.
39. „Socialismul“, nr. 200 din 5 octombrie 1920.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

ților de a aresta pe agitatorii comuniști întrucît „muncitorii își apără cu dîrzenie conducătorii“ [40].

Manifestațiile revoluționare din unitățile economice din județul Neamț și îndeosebi cele de la fabrica de postav „Buhuși“ au avut un ecou puternic în rîndurile întregii populații. În vederea contracarării acțiunilor revoluționare și recîștigării pozițiilor pierdute în relațiile cu muncitorii, patronii de la fabrica de postav „Buhuși“, au obținut sprijinul guvernului spre a se introduce, în cursul anului 1920—1921, starea de asediu pe baza căreia s-au luat măsuri pentru împiedicarea activității partidului socialist și a sîndicatelor muncitorești și în vederea „dezbinării lucrătorilor și îndepărtării acestora de organizațiile politice și profesionale în care erau grupați“ [41].

Ca urmare a creșterii prestigiului său în rîndul maselor muncitorești numărul membrilor partidului socialist din județul Neamț ajunsese în anul 1920 la peste 3 000 [42]. După greva generală din 1920, procesul de clarificare politică și ideologică, de trasformare a partidului socialist în partid comunist, a cunoscut o și mai mare amploare și aceasta în condițiile în care secțiunea Neamț a partidului socialist, ca și alte secțiuni din țară, își desfășoară activitatea în condiții tot mai grele, ca urmare a arestărilor masive operate de autorități [42 a], în urma grevei generale din octombrie 1920.

Deși reprezentanți ai secțiunii Neamț ai partidului socialist n-au luat parte la Conferința Consiliului general al partidului și al sindicatelor din 30 ianuarie — 3 februarie 1921 care avea să hotărască convocarea congresului partidului pentru ziua de 8 mai 1821, militanții partidului socialist din județul Neamț, au desfășurat o bogată activitate propagandistică în vederea pregătirii și desfășurării corespunzătoare a istoricului congres. În zilele de 14 martie, 17 aprilie și 1 mai 1921, au avut loc mai multe adunări, unele dintre ele se desfășurau sub supravegherea poliției, la care au luat parte numeroși militanți din județ, precum și din partea conducerii centrale a partidului socialist, printre care Gheorghe Tănase din Iași și D. Stoiculescu din București, ultimul aflat la Piatra Neamț cu prilejul zilei de 1 mai 1921 [43]. Șirul acestor întruniri a culminat cu cea din ziua de 4 mai, cînd s-a exprimat hotărîrea fermă a muncitorilor din Valea Bistriței pentru transformarea partidului socialist în partid comunist, fapt rezultat și din mandatul dat de secțiunea Neamț lui Iancu Iliescu, în care se preciza : „noi, comitetul, întrunindu-ne în seara zilei de 4 mai 1921 și consfătuindu-ne în vederea congresului ce urma să aibă loc anul trecut și care are loc acum în mai,

40. A.S.N. (fond prefectură), dosar nr. 89/1921, f. 198.

41. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921.* Editura politică, 1966, p. 306.

42. Mihai Rollea, *1920. Contribuții la istoria socială a României*, Piatra Neamț, 1937.

42 a O parte din conducătorii grevei din regiune, printre care Iorgu Zargiu și B. Herscovici se aflau încă din luna ianuarie 1921 în arestul preventiv al poliției din Piatra Neamț (A.I.C., fond Ministerul de Interne, dosar 91/1921, f. 1.

43. „Socialismul“, nr. 57, 74, 76 și 81 din 26 martie ; 24, 27 aprilie și 4 mai 1921.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

fiind în imposibilitate de a ține adunări generale cu scopuri politice și din cauza stării excepționale ce a domnit și domnește încă, bazîndu-ne pe spiritul muncitorimii din anul trecut și cunoscîndu-l același și în prezent, vă autorizăm pe dumneavoastră pentru a ne reprezenta la congres și a ne susține interesele noastre" [44]. În aceeași împuternicire, se mai menționa că din partea secțiunii Neamț a partidului socialist va mai participa la congres și C. I. Vlad care va aduce cu sine „rezultatul secțiunii noastre și va explica mai pe larg situația noastră" [45]. Date fiind condițiile extrem de grele determinate de intensificarea persecuțiilor asupra mișcării muncitorești din județul Neamț, Iancu Iliescu nu a putut ajunge la congresul din mai 1921, mandatul secțiunii Neamț fiind prezentat de C. I. Vlad în ziua deschiderii lucrărilor. Ca urmare a unor neclarități în legătură cu valabilitatea mandatului, delegatul G. Niculescu—Mizil a cerut în a doua zi a lucrărilor congresului să se formeze o comisie pentru „clarificarea situației", mai mulți vorbitori, printre care D. Stoiculescu, evidențiind situația concretă în care se află secțiunea Neamț a partidului socialist, a informat congresul că „la Piatra Neamț există un comitet ce acționează zi de zi" [46], propunînd validarea mandatului. În urma cercetărilor comisiei formată din Mihail Macavei, Fotache Dorojan și Eugen Ionescu, însărcinați cu clarificarea valabilității mandatului secțiunii Neamț, congresul a hotărît ca „la votare să se țină seama de mandatul secțiunii din Piatra Neamț" [47].

Deși sursele documentare nu ne oferă o situație suficient de clară ca la celelalte secțiuni, după opinia noastră, cele existente sînt suficiente pentru a trage concluzia că, atît prin atitudinea anterioară, cît și prin delegare, ori exprimarea publică a unei poziții favorabile, că secțiunea Neamț se număra printre organizațiile făuritoare ale Partidului Comunist Român. În acest fel, revoluționarii din această regiune, s-au înscris și ei în primele rînduri ale luptătorilor care au săvîrșit prin activitatea lor plină de abnegație și sacrificii marele act din mai 1921.

Moment istoric de mare însemnătate, marele congres din mai 1921 a unificat organizațiile politice ale clasei muncitoare la nivelul țării întregite în cadrul Partidului Comunist Român, marcînd o etapă nouă, superioară, „atît pe plan politic și ideologic, cît și organizatoric în mișcarea revoluționară din România, în dezvoltarea detașamentului de avangardă al clasei muncitoare, a dat un nou și puternic avînt luptelor politice și sociale desfășurate de masele largi populare din țara noastră" [48].

În perioada avîntului revoluționar, secțiunea Neamț a partidului socialist a acordat o atenție deosebită mișcării socialiste de tineret. În

44. *Crearea Partidului Comunist Român*, Editura științifică, București, 1971, p. 404.

45. *Ibidem.*

46. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921.* Editura politică, București, 1967, p. 700, 706.

47. *Ibidem.*

48. *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.* Editura politică, București, 1975, p. 40.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

acest sens a întreprins măsuri pentru organizarea tinerilor muncitori. În cursul anului 1919 au avut loc întruniri, acțiuni cultural-educative și alte manifestări publice, la care au fost atrași numeroși tineri. În rîndurile conducerii organizației de tineret din județul Neamț, s-au aflat Ion și Maria Căciuleanu, Filip Rozenthal, Manole Zargiu, Constantin Anton, ultimii doi luînd parte, în numele tineretului din Piatra Neamț, la conferința regională ținută la Bacău în ziua de 17 iulie 1920. Înaintea conferinței „Piatra Socialistă" a lansat chemarea intitulată „Către tovarășii mei tineri" prin care se cerea tineretului să se organizeze pentru a lupta împotriva capitalului „care mănîncă rodul muncii noastre" [49].

Măsurile politico-organizatorice luate permanent au făcut posibilă creșterea organizației tineretului socialist din județul Neamț, care în august 1920 număra 164 membri [50].

Secțiunea tineretului socialist a inițiat și participă la multiple acțiuni ale clasei muncitoare din această zonă. Astfel la 5 septembrie 1920, la indicația Comitetului Central al mișcării tineretului socialist, a fost convocat un mare miting al tineretului din Piatra Neamț cu prilejul căruia au luat cuvîntul Ion Căciuleanu, Filip Rozenthal, I. Axelrad, ca și o serie de alți tineri din fabricile de cherestea și din alte unități economice. Cu acest prilej, s-a adoptat o moțiune în care se arată că tineretul socialist din județul Neamț își afirma solidaritatea cu întreg tineretul din țară și străinătate.

La conferința tineretului socialist din întreaga țară desfășurată în zilele de 30—31 decembrie 1920 secțiunile din Buhuși și Piatra Neamț au fost reprezentate prin cîte un delegat [51].

Într-o anumită măsură, organizația locală a partidului socialist a influențat în această perioadă și „Cercul feminist" care afișa o orientare de stînga. În articolul redacțional al primului număr al Buletinului lunar al Cercului feminist, se arată că scopul organizației feministe din Piatra Neamț este de a lupta pentru obținerea de drepturi politice și înscrierea acestora în constituție prin recunoașterea dreptului la viață egală a femeii cu bărbatul, care „nu se poate înfăptui decît prin înlăturarea legislației tuturor inegalităților civile și politice dintre cele două sexe" [52]. În acest scop cu prilejul constituirii cercului feminist, din conducerea căruia făcea parte Profira Groholoschi, Olga Gheorghiu, se sublinia necesitatea ca „membrele asociației, să fie puse în curent cu mișcarea feministă precum și împrăștierea ideilor sănătoase feministe în păturile cele mai adînci, prin înființarea de cursuri serale șezători, școli pentru adulți etc" [53].

---

49. „Piatra Socialistă", nr. 15 din 12 iulie 1920.

50. „Tineretul Socialist", organ al Mișcării Tineretului Socialist din România, nr 31 din 3 august 1920.

51. *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*. Editura politică, București 1966, p. 509.

52. „Buletinul Cercului Feminist" din județul Neamț, septembrie 1919, p. 8.

53. „Reformatorul", nr. 1 din 28 mai 1719.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Pentru popularizarea caracterului activității sale, cercul feminist a publicat un comunicat în ziarul „Reformatorul" în care se aduceau la cunoștință obiectivele mai sus menționate.

Activitatea politico-ideologică a cercului feminist a fost completată de o susținută practică prin organizarea de întruniri la care participă un număr important de femei, în primul rînd din cartierele orașului Piatra Neamț precum și din localitățile rurale. Organizația locală a sprijinit Liga pentru ieftinirea traiului care își desfășura activitatea în orașul Piatra Neamț. În acest sens i-a pus la dispoziție sălile Școlii nr. 1 pentru organizarea unor întruniri la care s-a propus înființarea unei cooperative de ajutor pentru combaterea negustorilor speculanți, precum și înființarea unor depozite de alimente care să se vîndă celor nevoiași la prețuri oficiale. De asemenea s-a format un comitet de acțiune pentru sprijinirea celor nevoiași, a mamelor cu copii mulți din cartierele Mărăței, Dărmănești și altele, s-a adunat suma de 7 300 lei depusă la Banca Națională pentru cei suferinzi de tuberculoză [54].

* * *

Desfășurînd o intensă activitate politico-organizatorică în rîndul tuturor categoriilor de oameni ai muncii, sprijinindu-se pe o serie de organizații al căror caracter declarat era principiul luptei de clasă, secțiunea Neamț a partidului socialist a reușit să coalizeze și să atragă în sfera sa de preocupări, îndeosebi prin intermediul organizațiilor de tineret și sindicat și o gamă variată de oameni ai muncii, să-i conducă în acțiuni de mare amploare așa cum au fost cele care s-au produs în anii 1919—1920, să-și aducă contribuția sa la făurirea în mai 1921 a Partidului Comunist Român.

DIE ARBEITERBEWEGUNG UND DIE SOZIALISTISCHE BEWEGUNG IM BISTRITZ — TAL BIS IN DAS JAHR 1921

— Zusammenfassung —

Das Studium, das die Arbeiterbewegung im Bistritz — Tal betrifft, von den Anfängen und bis in das Jahr 1921, widerspiegelt den Kampf der arbeitenden Massen aus dem Gebiet, für eine berufliche und politische Organisierung, ihrer Adhäsion zur ersten politischen Partei der Arbeiterklasse aus Rumänien, Gründung von lokalen Organisationen unter der Leitung der Sozial — Demokraten Partei der Arbeiter aus Rumänien.

Am Anfang des XX. Jahrhunderts wird das Anwachsen der Arbeiterzahl und die des Selbstbewusstseins zur Notwendigkeit der Gründung im Jahre 1910 der Sozial-Demokraten Partei führen, die im Bistritz — Tal kräftige Lokal organisationen hatten, aus deren Reihe zahlreiche sozialistische Kämpfer an den Kämpfen für die Vollendung der nationalen Einheit teilnahmen, einige von ihnen gaben sogar das höchste Opfer in der „Schlacht der Moldau".

54. „Buletinul Cercului Feminist din Piatra Neamț", octombrie 1919, f. 27.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Die Zeitspanne zwischen den Jahren 1918—1921 gehört zu einer der erregendsten revolutionären Perioden, welche die Arbeitermassen umfasst hat. Das Studium schildert inhalts — und beweisreich den sicheren, kraftvollen Gang der Arbeiter aus dem Bistritz — Tal, anseite der Arbeiter, des ganzen Landes, zur Durchführung des grossen Aktes Mai 1921, die Umwandlung der Sozialistischen Partei in Rumänische Kommunistische Partei.

In der gegenwärtigen Arbeit werden gleichzeitig alle Kampfhandlungen der Arbeitermassen wie auch die Tätigkeit der Organisationen der Gewerkschaft, der Jugend und der Frauen, die sich nuter direkter Führung und Anleitung der Ortsorganisationen der Sozial-Demokraten Partei oder der Sozialistischen Partei befanden, widerspiegelt.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MONUMENTUL DE ARHITECTURĂ POPULARĂ DIN FICHITEȘTI-PODU TURCULUI, JUD. BACĂU

de Dorinel ICHIM

Pe valea Pereschivului, la o distanță de 10 km est de Podu Turcului, reședința comunei cu același nume, se află mica așezare Fichitești. Situat la extremitatea sud-estică a județului Bacău, satul Fichitești a aparținut în trecut de mai multe comune, printre care amintim Coroești, Căbești, iar în prezent este sat component al comunei Podu Turcului.

Prima atestare documentară a satului este de pe timpul lui Petru Rareș voievod, care la 22 aprilie 1546 întărea Mușatei și vărului ei Dragotă mai multe sate printre care și *„jumătate de sat din Fichitești"* [1]. Același document menționează că bunicii lor, Ulea și fratele lui, Iuga, au avut prilegii pentru acest sat de la Iliaș și Ștefan voievozi (1436-1442), ceea ce duce istoria acestei localități cu o sută de ani înaintea atestării ei documentare.

La 9 mai 1654, mai mulți boieri mărturisesc că Dabija mare spătar a răscumpărat de la Statie vistiernic, satul *„Fechetești de la Pereschiu"*, cu 400 de lei, cu cît l-a vîndut acestuia Anghelina, jupîneasa lui Chicoș fost șătar, care apoi s-a căsătorit cu Dabija spătarul [2]. Un zapis de vînzare din 11 martie 1667 menționează că Tănase, feciorul lui Grigore din *Fechitești*, vinde lui State clucerul partea sa din ocină din satul Glăvănești, o jumătate de bătrîn, din cîmp, vad de moară, săpături și pometi, cu 20 de lei [3].

Dintr-un document din 25 iunie 1679 rezultă că Ion, feciorul lui Lazăr din Fichitești și Vasile, feciorul Antimiei, vînd lui Enache clucerul a șasea parte din bătrînul [4] lui Ion Buză din satul Gălățăști, pe apa Ezărului, ținutul Tutova, cu 12 lei bătuți [5]. La aceași dată sînt pomeniți mai mulți martori din Fichitești la vînzarea unei ocine din ținutul Tutova [6].

---

1. *Documente privind Istoria României*, veac XVI, vol. I, nr. 432 (în continuare D.I.R.).
2. *Catalogul documentelor moldovenești*, vol. III, nr. 71 (C.D.M.).
3. *Ibidem*, nr. 1149.
4. În evul mediu satul umbla pe bătrîni.
5. C.D.M., IV, nr. 398.
6. *Ibidem*, nr. 399.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La data de 8 august 1682, Duca vodă, motivat de plîngerea făcută de Ion, feciorul Nastasiei din Fichitești, asupra lui Vasile, feciorul diaconului de acolo, poruncește lui Iurga, pîrcălabul de Tutova, că, dacă va fi dreptul, să sechestreze cele 240 vedre de vin de la Vasile ; iar în caz cînd acestea din urmă nu va voi, să se înfățișeze împreună la divan [7]. Mai mulți martori din Fichitești, Galbeni, Dănceni și Șarba au fost menționați la 30 martie 1685, la vînzarea unei case cu moșie în satul Dănceni, ținutul Tecuci, pe apa Zeletinului [8].

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, într-un tabel cu scăderea scutelnicilor din satele ținutului Tutova, Fichiteștii apar trecuți cu un leu la scăderi [9].

În Condica visteriei Moldovei pe anul 1816, satul era trecut ca avînd 31 de birnici care plăteau pe un sfert de an suma de 190 lei, iar în categoria scutiților apare o singură persoană, aparținînd banului Gheorghe Cuza. Venitul locuitorilor de aici provenea din chirii, vii și loc de hrană care le era îndeajuns [10]. Tot la începutul secolului al XVIII-lea, în Condica liuzilor, fichiteștenii aparțineau paharnicului Ianacachi Milu. Cei 32 de birnici plăteau birul anual de 680 lei și se ocupau cu cărăușia, cu creșterea vitelor, avînd loc îndestul [11].

În harta rusă din anul 1831, satul Fichitești apărea cu un număr total de 60 gospodării [12]. La sfîrșitul secolului trecut localitatea făcea parte din comuna Coroești, avea 45 de case cu 187 locuitori [13].

*
* *

Din lucrările publicate pînă în prezent rezultă că biserica din Fichitești a fost construită din lemn în anul 1763 [14] de către enoriași cu ajutorul boierului Cuza, din scîndură și vălătuci [15], filială a parohiei Coroești. Cu mult înainte de această dată exista o altă biserică în satul Fichitești, care era tot din lemn. Aceasta rezultă dintr-un document care consemna la 8 august 1682 pe un anume Vasile, feciorul diaconului din Fichitești [16].

Biserica din lemn din Fichitești are planul treflat, cu absidele laterale pentagonale și absida altarului dreptunghiulară, decroșată. Pe latura de vest a fost adăugat un pridvor de scîndură, care la reparațiile din anul 1945 a fost înlocuit cu un altul din „paianturi". Pînă în anul 1962 biserica

7. I. Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. IV, Bîrlad, 1924, p. 121.
8. C.D.M., vol. IV, nr. 865.
9. I. Antonovici, *op. cit.*, p. 207.
10. C. Istrati, *Condica visteriei Moldovei din anul 1816*, Editura Academiei R.S. România, Iași, 1979, p. 61.
11. Th. Codrescu, *Uricarul*, vol. VII, p. 346.
12. C. C. Giurescu, *Principatele române de la începutul secolului XIX*, Editura Științifică, București, 1975, p. 280.
13. *Marele dicționar geografic al României*, Vol. III, 1900, p. 368.
14. N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 121.
15. *Anuarul Eparhiei Hușilor*, 1938, p. 127.
16. I. Antonovici, *op. cit.*, vol. IV, p. 121.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

era tăbluită în exterior cu scîndură ; aceasta a fost înlăturată, în anul 1773 biserica fiind tencuită, cu care ocazie s-a deschis în peretele altarului, spre sud, o ușă. Tot atunci a fost cimentuit soclul și i s-a adăugat și o prispă.

Acoperișul cu tablă, în patru „ape", seamănă cu al unei case țărănești, iar cel al pridvorului, în două „ape", se apropie de cel al gîrliciului.

Pridvorul mic și scund, cu tavanul din scîndură lămbuită, adăpostește o veche cristelniță de fier. Deasupra intrării în pronaos se află o însemnare care se referă la reparațiile făcute de către enoriași sub îndrumarea preotului Gheorghe Mocanu, în anul 1974, cînd s-a și sfințit. Intrarea în naos se face printr-o deschidere largă, de formă semicirculară, decupată într-un perete tăbănuit cu scîndură. Bolta semicilindrică a naosului este construită din scînduri lămbuite. Lumina pătrunde aici prin ferestrele mari ale absidelor laterale.

Altarul de formă dreptunghiulară are o fereastră spre est și o ușă spre sud. În afară de masa altarului din cărămidă, în altar se află „fîntîniță" de forma unui știubei din trunchi de copac, iar la proscomidie, un dulap țărănesc.

Catapeteasma este pictată pe pînză, avînd culorile predominante de grena și maron, cu marginile deteriorate de vreme. Ușile împărătești nu sînt traforate ca la celelalte biserici, avînd forma unor icoane de dimensiuni mari, cu scena arh. Gavril și Bunavestirea. Din aceeași perioadă cu catapeteasma este și epitaful ce reprezintă scena „Punerea lui Isus Hristos în mormînt". Icoanele de la baza tîmplei sînt pictate cu ulei și reprezintă scene ca „Isus și Samarineanca", „Fecioara Maria și Elisabeta" ș.a. Acestea împreună cu ușile împărătești și cele diaconești au fost pictate de același meșter zugrav. În biserică se mai păstrează o serie de icoane dintr-o perioadă mai veche, fiind slab conservate și avînd grundul deteriorat. Dintre acestea amintim icoanele „Sf. Nicolae", „Sf. Gheorghe ucigînd balaurul", „Coborîrea sfîntului duh" și altele.

Întrucît înălțimea bisericii nu a permis desfășurarea tuturor registrelor pe verticală la catapeteasmă, în fața acesteia, au fost grupate icoanele pictate în ulei ce reprezintă scena „Răstignirea", „Mironosițele", „Isus împărat și arhiereu" și „Sf. Mahramă".

Cartea veche care s-a păstrat la această biserică aparține primei jumătăți a secolului al XIX-lea și se compune din *Penticostar* (1805), *Apostol* (1814), *Tipicon* (1816), *Ciaslov* (1835), *Octoih* (1836) și un *Triodion* fără foaie de titlu.

Poarta bisericii este joasă, compusă din două părți, făcută după modelul celor din sat, la care i s-a adăugat și o portiță.

Clopotnița veche s-a stricat, iar cea nouă a fost făcută de către preotul Manea, în anul 1937. Aceasta are o formă simplă, fiind compusă din trei furci înfipte în pămînt, la capătul cărora avînd două clopote de dimensiuni diferite. Clopotul mic are turnată în bronz cu

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

litere chirilice următoarea inscripție : „*Gheorghi Cuza spăt(ar) let 1819 mart(ie) 20*".

În fața pridvorului se află o preafrumoasă piatră de mormînt din marmoră, cu stema țării Moldovei din epoca modernă, cu un chenar de lalele. Folosind alfabetul de tranziție, meșterul a dăltuit în marmoră o lungă inscripție. La începutul celui de al doilea război mondial preotul Babaca a îngropat-o într-un mormînt, unde a stat timp de 7 ani, fiind apoi scoasă și rezemată de un salcîm, unde se află și astăzi. După semnele de pe verso acesteia se poate deduce că piatra a fost tăiată dintr-o alta mai mare, care avusese inițial o altă destinație. Pentru originalitatea conținutului și frumusețea limbii folosite redăm în continuare transcrierea integrală a textului, dăltuit în marmoră cu mult meșteșug : „*Supt această piatră odihnește roaba lui Dumnezeu, fiica D. Ioan Cuza și a D. Victoria Cuza, născută Rosăt. S-au născut în anul 1839 septembrie în 23 într-o simbătă pe la 10 ciasuri din zi moldovenești dar nemaiavînd Dumnezeu a lo mai lăsa în viață mîngîierii părinților săi, îmbolnăvindu-se de lapostimă și pătimind atîte dureri nevinovata pruncă s-au și săvîrșit cu duhul la anul 1840 decembrie în 30 și în a doua zi de Sfîntul Vasile s-au și înmormîntat la biserica sfîntului mucenic Gheorghe. Pentru aceasta s-au scris pe această piatră spre aducere aminte acestii pruncă ce înlăuntru odihnește. Dar vai cîtă jale au avut părinții acestii pruncă nemîngîieți plîngînd precum orecînd Rahil plîngea pre fii săi și nu era asămine plîngere, s-au întîmplat și la această nevinovată pruncă, deci lui Hristos să îi rugăm odihnă să-i facă în veci. 1841 febr. 27*".

O altă piatră de mormînt a fost găsită în cimitirul satului vecin, Căbești, pe care meșterul pietrar din Sculeni (Vaslui) a dăltuit chipurile de legendă mioritică reprezentînd soarele și luna antropomorfizate.

Chiar dacă nu mai păstrează aspectul original al exteriorului, biserica de lemn „Sf. Gheorghe" din Fichitești-Podu Turcului reprezintă un obiectiv arhitectural de referință pentru acest tip de construcții din zona Colinelor Tutovei.

LE MONUMENT D'ARCHITECTURE POPULAIRE DE FICHITEȘTI — PODU TURCULUI, DISTRICT BACĂU

Résumé

L'auteur présente d'une manière monographique l'étude sur l'église en bois du village Fichitești — Podu Turcului, district Bacău.

Au commencement on présente l'histoire de la localité qui apparait dans les documents dès le XVe siècle.

L'église en bois de Fichitești a été construite par les maîtres artisans locaux de 1763, mais les réparations frequentes faites ont déterminé le changement de l'aspect extérieur. A l'intérieur on garde encore la rétable peinte en toile et de valeureuses icones en bois.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

La construction a le plan tréflé, un parvis joint sur le coté d'ouest et ressemble aux maisons paysannes de la zone des collines de Tutova. Le monument présente interêt et parce qu'il a danas sa riche dot des livres anciens du XIXe siècle et une belle pierre tombale sculptée en marbre, datant de 1841.

Traduit par Florica Ichim

LA LISTE DES GRAVURES

1. L'église en bois de Fichiteşti — Podu Turcului, district Bacău (vue de sud-ouest).
2. a. La rétable de l'église de Fichiteşti.
   b. Pierre tombale de 2841.
3. Les portes impériales et la porte diacre de l'église de Fichiteşti.
4. Icônes en bois de L'église de Fichiteşti.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

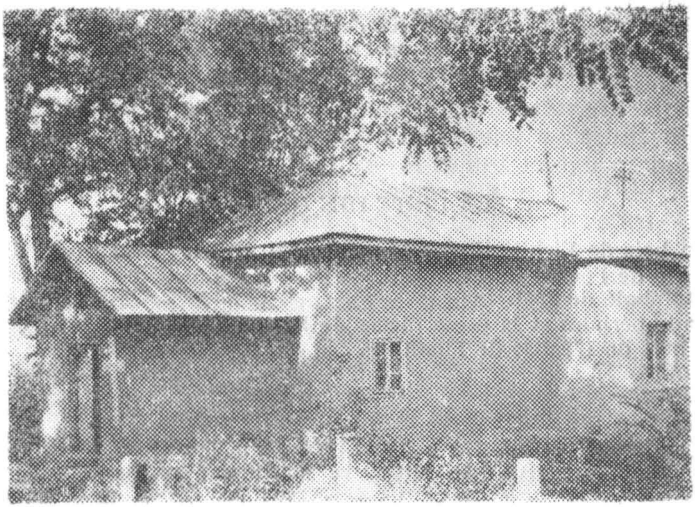

Fig. 1. a. Biserica de lemn din Fichitești — Podu Turcului, jud. Bacău (vedere din sud-vest).

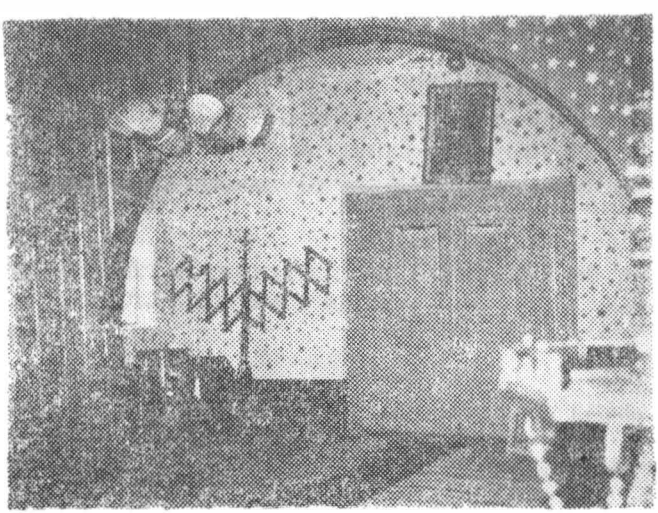

b. Intrarea în naos.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2. a. Catapeteasma bisericii din Fichiteşti — Podu Turcului, jud. Bacău.

http://patrimoniu.ro/ http://patrimoniu.ro/ anul 1641

Fig. 3. Uşile împărăteşti şi uşa diaconească de la biserica din lemn din Fichiteşti-Podu Turcului, jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

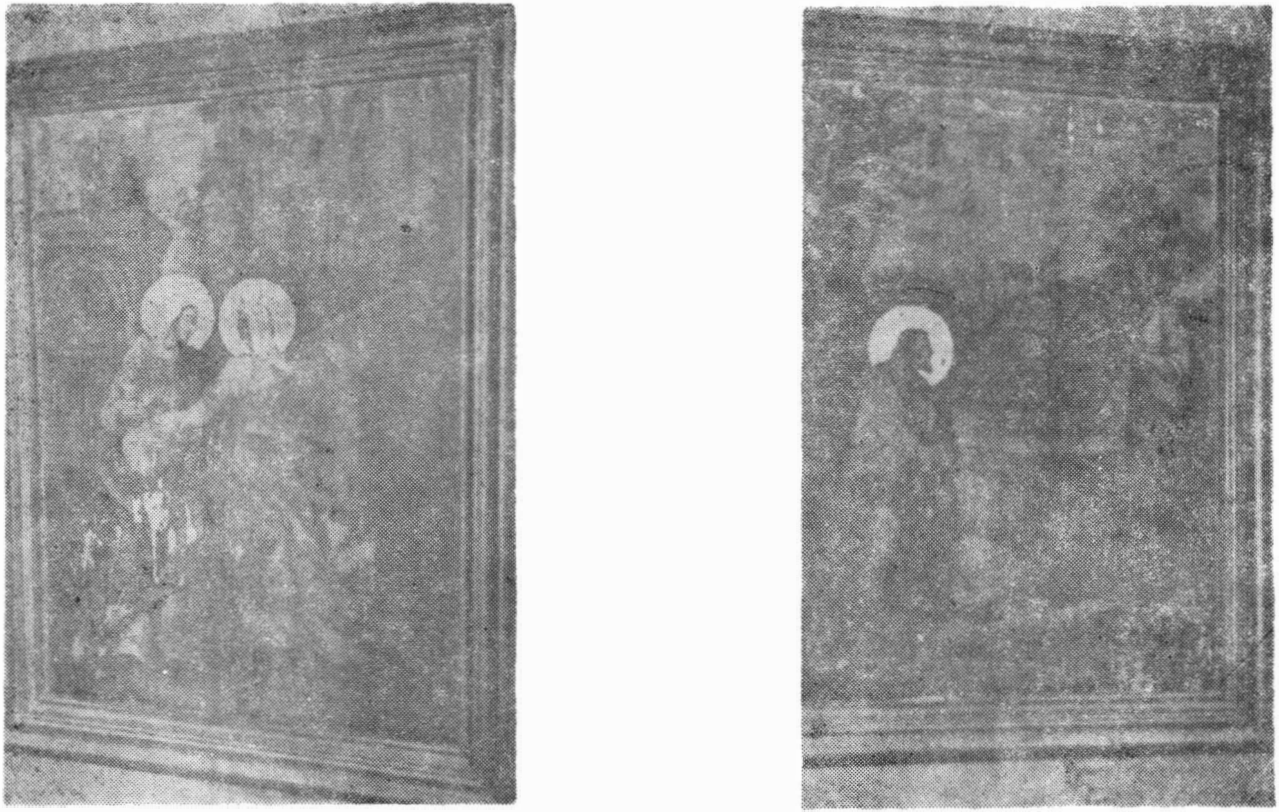

Fig. 4. Icoane de lemn din biserica de la Fichiteşti — Podu Turcului jud. Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MĂTĂHĂLILE DIN PRĂJEȘTI, JUDEȚUL BACĂU — UN OBICEI DE PRIMĂVARĂ MAI PUȚIN CUNOSCUT

de Dorinel ICHIM

De mai bine de trei sute de ani, în satul Prăjesti, comuna Traian, județul Bacău se practică obiceiul de primăvară a jocului cu măști, cunoscut sub numele de *mătăhălile*. Pentru a înțelege mai bine condițiile în care a apărut obiceiul care se practică numai în acest sat băcăuan, este necesar să facem o scurtă incursiune în istoria acestei vechi vetre etno-folclorice.

Satul foarte vechi de răzeși cunoscut astăzi sub numele de Prăjești s-a numit la început Nănești [1], fiind atestat documentar la 6 noiembrie 1491 [2], cînd Ștefan cel Mare voievod întărea nepoților lui Laslău Buhaicea mai multe ocine la Cobîle și pe Siret, menționînd satele Năneștii și Rușciorii.

Numele satului Prăjești vine de la un anume Praja care avea privilegiu de cumpărătură din timpul lui Alexandru cel Bun. La 11 aprilie 1555 Alexandru Lăpușneanu voievod întărea fiilor acestui Praja, Toader și Neaga „ocina și dedina lor dreaptă, a treia parte și a treia parte din toate gîrlele" [3]. Primul document care atestă satul cu numele de Prăjești datează din luna mai 1581 [4].

În secolul al XVII-lea, din cauza deselor lupte cu turcii și a invaziilor tătărești, populația satelor din partea centrală a Moldovei a scăzut considerabil. Pentru a-și munci moșiile, domnii și marii boieri au adus pe domeniile lor populație din Transilvania. Această populație fugea de acolo din cauza nobilimii maghiare care exercita asupra ei o dublă apăsare, națională și socială. Încă de la jumătatea secolului al XVII-lea, pe moșia satului Prăjești s-au așezat români din Transilvania. Aceștia erau numiți „străini" sau „ungureni", adică români de peste munte, de religie catolică [5], stabilindu-se în partea de nord a satului. Pînă la

1. Gheorghe Burlacu, *Contribuții la cunoașterea Cobîlei de la Roman — Bacău*, în CARPICA, XVI, Bacău, 1984.
2. Mihai Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1948, p. 36—44.
3. Documente privind istoria României, A, Moldova, veac XVI, vol. II, nr. 19.
4. Catalogul documentelor moldovenești, I, nr. 679.
5. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 200.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

sfîrșitul secolului al XIX-lea aceste așezări au purtat nume diferite, de Prăjești Unguri și Prăjești Moldoveni.

Populația catolică din Prăjești este amintită la data de 9 aprilie 1762 de prefectul misiunii franciscanilor conventuali din Moldova, Ioan Hrisostom Dejoamis. Acesta consemna la *Presesti* 34 familii de credincioși, cu 172 suflete [1].

În anul 1777, Ilinca Racoviță, printr-un testament, dăruiește mănăstirii Răducanu din Tîrgu Ocna moșia sa din Prăjești pe care o avea de la părinții săi, Maria și Radu Racoviță, mare logofăt. Într-o lucrare cartografică din anul 1790 este consemnată și o localitate cu numele de Prăjești-Mocani, crescători de oi.

Așezarea Prăjești este menționată în toate catagrafiile din secolul trecut, pentru ca în anul 1879 să fie cu cătunele Prăjeștii Unguri (reședința comunei Prăjești), Prăjeștii Moldoveni, Recea și Făgețelul [2]. În prezent satul Prăjești are o populație de peste 3.000 locuitori și este component al comunei Traian.

*
* *

Locul de desfășurare a spectacolului cu măști era un maidan din mijlocul satului, unde avea loc tradiționala horă. Astăzi locul de desfășurare este căminul cultural, acolo unde a fost surprins cu ocazia investigației făcute pe teren, în anul 1982 [3].

Denumirea de *mătăhăli* sub care este întîlnit obiceiul de primăvară de la Prăjești poate fi pusă în legătură cu înfățișarea exteriaoră a costumației pe care o purtau participanții. Măștile fixate pe cap și măștile-costum dădeau o înfățișare stranie mascaților care erau mari și greoi, asemenea unor mătăhăli. O caracteristică demnă de menționat a celor ce se mascau era și aceea că aveau măștile fixe pe cap, în așa fel încît să nu poată fi descoperiți și să nu li se vadă chipul.

Înainte vreme se mascau numai bărbații, uneori travestiți cu costume femeiești. Astăzi, la mătăhăli participă și cupluri de soți cu soțiile lor și cu atît mai mult aceștia nu lasă să li se vadă chipurile.

Obiceiul pus în discuție are loc în fiecare an marțea, la lăsata secului, după amiaza, între orele 14 și 18, cînd avea loc hora satului. În timp ce flăcăii și fetele învîrt hora cu foc, își fac apariția mătăhălile. Obiceiul folosește o gamă largă de teme, astfel că acestea se deosebesc de la un an la altul, așa cum rezultă din mărturiile informatorilor. Astfel„prin anul 1918 — ne mărturisea Dumitru D. Burlacu în vîrstă de 83 de ani — a fost invitat la o înmormîntare episcopul de la Iași. Acesta nu a putut veni dar a trimis în schimb pe locțiitorul său care aflînd la fața locului că este vorba de o farsă a mătăhălilor, a spus că nu este nevoie să-l mai înmormînteze pe presupusul mort, că are destule păcate și n-are ce face cu dînsul."

1. *Diplomotarium italicum*, anul I, București, 1925, p. 208.
2. S. P. Radianu, *Județul Bacău — Studiu agricol și economic*, București, 1889, p. 469.
3. Aduc mulțumiri și pe această cale colegului Burlacu Gheorghe pentru amabilitatea de a-mi oferi informații despre *mătăhăli*.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Un alt informator, Valeria Gîrdea, ne-a mărturisit : „Pe un medean, aproape de biserică, vineau patru berbeci, îmbrăcați urît și acoperiți cu un țol și deasupra erau încă patru care erau călare și se împingeau unul în capul la celălalt, făceau joacă împrejurul horei. Joaca ținea o jumătate de oră sau o oră, nu prea mult că oboseau oamenii care erau berbeci.“ Acest mod de mascare a mătăhăilor trebuie pus în legătură cu specificul vieții de mocani ale locuitorilor dintr-un cătun al localității, cunoscut sub numele de Prăjești-Mocani.

În alți ani mătăhălile interpretau în limbajul mimico-gesticular o serie de scene prin care satirizau racilile societății burghezo-moșierești și aparatul ei de represiune (bogați, sgîrciți, jandarmul beat ș.a.). Cele două războaie mondiale au avut o puternică influență asupra repertoriului acestor obiceiuri, prezentîndu-se adesea scene de tristă amintire dar și scene care aminteau de vitejia românilor în lupta pentru o cauză dreaptă, pentru libertate, independență și neatîrnare.

În anul 1982 am participat la un asemenea spectacol care avea loc cu totul spontan, fiind însoțit de prof. Țarălungă Paul, prof. Gheorghe Burlacu și de directoarea de cămin cultural Cimpoiești Dorina. La căminul cultural era lume multă și hora se desfășura în toi. De la un moment la altul se aștepta ivirea mătăhălilor. De pe ulița principală a satului se îndreptau spre căminul cultural mult așteptatele mătăhăli. Mascații erau organizați într-o parodie după nunta țărănească, compusă din mire, mireasă, două perechi de nași (după obiceiul mai nou cu mai mulți nași la nuntă), cu lumînări de cununie, vornici, lăutari ; alături de ei mergea preotul cu o cruce din coceni de hluji stropindu-i de zor cu aghiasmă. La apariția lor, muzica de la hora satului a intonat marșul apoi „hora mătăhălilor“, unde jucau numai aceștia. După o scurtă pauză se cîntă melodii specifice care marchează momentele importante din desfășurarea nunții țărănești. În limbaj mimico-gesticular se mimează oferirea de daruri la nași, socri, dansul găinii, iertăciunea. Toate acestea se petrec în ritmurile muzicii, mătăhălile dansînd jocuri populare locale, în hora lor neamestecîndu-se nimeni. După ce au avut loc toate acestea și „ceremonialul de nuntă“ s-a terminat, mătăhălile se retrag pe ulițele satului, însoțite de copii, fiecare risipindu-se pe la casele lor.

Necesită să facem cîteva observații asupra costumației care era foarte variată. Costumația mătăhălilor se diferențiază de la un an la altul, avînd drept scop să sugereze cît mai bine înfățișarea personajelor pe care le interpretează.

În vremurile de mai demult măștile-obrăzar se cumpărau de la Bacău, unde se făceau comenzi cu mult înainte de lăsata secului. Pe baza acestor comenzi meșterii le confecționau la comandă în București, de unde le aduceau cu cîteva zile înainte de lăsatul secului. Măștile erau foarte scumpe, după cum ne mărturisea unul dintre informatori. După primul război mondial se plătea pînă la doi franci pentru o mască-obraz, ziua de lucru plătindu-se în aceeași perioadă cu 80 de bani.

Pentru măștile costum se foloseau frumoasele costume populare bărbătești și femeiești din Prăjești. Dintre piesele costumelor se detașau

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

bundițele croite cloș și ornamentate cu mult meșteșug de către meșterii cojocari locali. Unele costume ale mascaților se asemănau cu cele care se foloseau la obiceiurile de Anul Nou. Nu lipsesc nici catrințele locale, cămășile femeiești și bărbătești brodate cu motive ornamentale policrome. În anul 1981 mătăhălile de la Prăjești și-au adus costume de la Bălușești, județul Neamț, pentru a nu fi recunoscute de către localnici.

Ca o trăsătură caracteristică a acestui obicei se remarcă asemănarea cu teatru de pantomimă, folosirea limbajului mimico-gesticular în comunicarea cu publicul.

Obiceiul mătăhălilor este legat de începerea primăverii, fiind practicat numai la lăsatul secului. „Dacă trece lăsatul secului, îi primăvară de-acu" — spun bătrînii din Prăjești.

Acest carnaval popular cu măști își are corespondent în Muntenia cu obiceiul „cucilor", precum și cu carnavalurile ce au loc în unele localități din Franța. Asemănarea cu jocurile din Franța practicate la lăsata secului nu este întîmplătoare deoarece în ambele cazuri este vorba de practici ale populației catolice.

Este posibil să ne aflăm în fața unui obicei străvechi, legat de începerea noului an agro-pastoral la romani, cînd aveau loc asemenea jocuri cu măști și obiceiuri legate de fecunditatea și fertilitatea noului an (Paliliile și Lupercalia). Vechile populații de agricultori și de crescători de animale de pe Valea Siretului trebuiau să fi avut în acele vremi obiceiuri locale legate de fertilitate și fecunditate. Acestea s-au practicat neîntrerupt și s-au transmis sub forma jocurilor cu măști și a carnavalurilor — cum este și cel de la Prăjești — pînă în zilele noastre. Trebuie să menționăm că în zona Siretului, în care se încadrează și Prăjeștii, cu ocazia Anului Nou au loc o serie de jocuri cu măști cu caracter agropastoral, unele mai vechi, altele mai noi (Capra, Ursul, Căiuții, Plugușorul, Semănatul ș.a.).

Avînd în vedere autenticitatea obiceiului, caracterul lui laic, precum și vechimea lui de peste trei veacuri, considerăm că este necesar ca obiceiul mătăhălilor de la Prăjești să fie reconsiderat ca obicei tradițional. O reconsiderare a acestui obicei este necesară deoarece o perioadă de timp nu i s-a acordat nici-o atenție, atribuindu-i-se pe nedrept și nejustificat trăsături religioase. Simplul fapt că obiceiul se desfășura pe maidanul de lîngă biserică, unde avea loc și tradiționala horă, în timpul dintre slujbele religioase, a dus la interpretarea greșită a caracterului acestui obicei, acuzîndu-se pe nedrept religiozitatea lui. Din aceste motive este necesar să facem precizarea că obiceiul „Mătăhălile" de la Prăjești se încadrează fără nici-o rezervă în categoria obiceiurilor laice, nu are în conținutul său practici mistice și nu are nimic comun cu cultul religios romano-catolic.

Pregătirea și aducerea pe scenă a unui spectacol cu „Mătăhălile" de la Prăjești în cadrul spectacolelor cu datini și obiceiuri tradiționale ar contribui la menținerea în continuare a vitalității acestui obicei tradițional pe cale de dispariție, caracteristic pentru locuitorii din Prăjești, vechi agricultori și crescători de animale, cu bogate tradiții etno-folclorice.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

LES COLOSSE DE PRĂJEȘTI, DISTRICT BACĂU — UN COUTUME DE PRINTEMPS PEU CONNU

Résumé

Dans le village Prăjești au district Bacău, tous les printemps au mardi gras, on practique un coutume depuis plus de trois cent ans, connu sous le nom de „Les colosse". Toutes les années „Les colosse" se costument differemment. A ce carnaval masqué on préfère les parodies des noces paysannes, de l'enterrement, petites scènes qui satirisent les moeurs de la société bourgeoise.

Le coutume est propre seulement au village Prăjești et excelle grâce au langage de la gesticulation propre au théâtre de pantomime. Les masques pour la tête et les masques costumes sont préparées soigneusement par les personages qui paricipent à ce coutume, ainsi qu'elles ne soient pas reconnues par leurs semblables.

Ces carnavaux se rencontrent aussi en France dans quelques localité. Il est posible que ce soient des reminiscences anciennes des coutumes romaines, pratiqués aussi au printemps et liés de la fécondité et de la fertilité de la nouvelle année.

Traduit par Florica Ichim

LA LISTE DES GRAVURES

2. Les colosse — dans les ruelles de Prăjești.
2. Personnages masqués de la cérémonie des Colosses de Prăjești.
3. Personnages qui parodient les noces paysannes.
4. Personnages masqués de la cérémonie des Colosses de Prăjești.
5. Le marié et la mariée dans la cérémonies des Colosses de Prăjești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 1 — „Mătăhălile" pe uliţele Prăjeştilor, judeţul Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 2 — Personaje mascate din alaiul „Mătăhălilor" din Prăjești, județul Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 3 — Personaje din parodia după nunta țărănească.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 4 — Personaje mascate din alaiul „Mătăhălilor" din Prăjești.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Fig. 5 — Mirele şi mireasa la „Mătăhălile" din Prăjeşti, judeţul Bacău.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RADU VULPE
(1899—1982)

La 26 noiembrie 1982 ne-a părăsit pentru totdeauna o mare personalitate a timpului nostru în domeniul istoriei și arheologiei românești, profesorul, arheologul, istoricul și epigrafistul de renume Radu Vulpe.

Profesorul Radu Vulpe și-a pus întreaga sa viață și putere de muncă, cu pasiune, abnegație și devotament în slujba științei istorice românești, ca un adevărat patriot, susținînd în opera sa cu argumente de netăgăduit originea daco-romană a românilor.

S-a născut la 29 decembrie 1899, în comuna Albești, județul Ialomița, ca fiu al cîmpiei Bărăganului.

Studiile primare, liceale și universitare le-a făcut la București, în capitala țări, beneficiind de-o frumoasă și aleasă instruire.

Între anii 1916—1918 se înrolează în războiul de întregire a statului național unitar român.

Urmează între anii 1920—1924 Facultatea de litere și filozofie a Universității din București avînd ca profesori strălucite personalități ale vieții științifice și culturale din România : Vasile Pârvan, Nicolae Iorga, Dimitrie Onciul, George Murnu, Simion Mehedinți.

Radu Vulpe s-a remarcat chiar din timpul facultății ca un element strălucit pe linia cercetării științifice, fiind distins cu premiul Universității.

La absolvirea facultății în anul 1924 Vasile Pârvan și-l ia asistent la Muzeul Național de Antichități, iar peste puțin timp primește o bursă de studii pentru Școala Română de la Roma (1924—1926). Peste alți doi ani, Nicolae Iorga îl trimite la Paris (1928—1929) pentru completarea studiilor universitare în arheologie și istorie.

În anul 1927 prof. Radu Vulpe își ia doctoratul la București în litere și filozofie cu calificativul de **magna cum laude.**

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Începînd dn anul 1926 şi pînă în anul 1939 îl găsim pe prof. Radu Vulpe, la catedra Facultăţii de litere şi filozofie din Bucureşti ca asistent, docent şi conferenţiar, iar din 1939 şi pînă în anul 1945 ca profesor universitar la catedra de arheologie a Facultăţii de litere şi filozofie din Iaşi, încredinţîndu-i între 1942—1944 şi funcţia de prodecan.

Între timp mai primeşte şi alte misiuni, în cadrul Institutului de studii balcanice din Bucureşti, după care acelea de consilier ştiinţific şi şef de secţie la Institutul de Arheologie din Bucureşti.

Prof. Radu Vulpe, urmîndu-l pe magistrul său Vasile Pârvan, a împletit armonios activitatea didactică de la catedră cu cea ştiinţifică de pe marele şantiere arheologice de la Poiana şi Popeşti — Bucureşti, fiind urmat de cei mai buni studenţi, care aveau să se consacre arheologiei româneşti.

În timpul carierii sale a întreprins cercetări de mare anvergură în Cîmpia Munteană, în Dobrogea şi mai ales în Moldova la Huruieşti (locul de naştere a lui Vasile Pârvan) Corlăteni, Calu (Piatra Şoimului) şi Izvoare — Neamţ. Ultima localitate avea să-l consacre şi pe plan internaţional prin descoperirea unei noi culturi aparţinînd neoliticului — cultura Precucuteni (1936), descoperire ce a fost prezentată la un Congres internaţional de Preistorie şi Protoistorie de la Oslo.

Prof. Radu Vulpe s-a ocupat în mod special de civilizaţia tracilor şi a geto-dacilor, consacrîndu-le nenumărate studii de sinteză. Astfel a efectuat ample cercetări la Poiana pe care a identificat-o cu Piroboridava şi la Popeşti — Bucureşti pe Argeş (Argedava), considerată drept reşedinţa lui Burebista, unificatorul triburilor geto-dacice, la începutul sec. I î.e.n.

Un număr important de studii consacrate civilizaţiei tracilor şi geto-dacilor au fost înmănunchiate într-un volum special intitulat *semnificativ* „Studia Thracologica", (1976) tipărit cu ocazia celui de al doilea Conrges de Tracologie, găzduit de ţara noastră.

Trecînd în revistă activitatea distinsului şi eruditului profesor, sîntem datori să amintim în primul rînd contribuţia sa la identificarea a numeroase staţiuni din Preistoria şi Protoistoria Daciei, una din aceste aşezări intrînd în sfera de cercetare a profesorului său Vasile Pârvan, Piscul Crăsani, pe care şi-a clădit geniala sa operă „Getica".

O contribuţie remarcabilă a adus-o prof. Radu Vulpe şi prin cercetările de la Poieneşti, judeţul Vaslui, punînd în circuitul ştiinţific, pentru prima dată, vestigiile aparţinînd civilizaţiei carpice, respectiv a dacilor liberi, trib de origine geto-dacică, la est de Carpaţi, precum şi aspectul cultural de tip Poieneşti — Lukaşevka, aparţinînd populaţiei bastarnice, de neam germanic.

Activitatea laborioasă a prof. Radu Vulpe a fost apreciată atît în ţară cît şi peste hotare, impunîndu-se cu lucrări de sinteză ca : Gli Illiri

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

dell'Italia imperiale Romane (1925) : L'âge du fer dans les régions Thraces de la Péninsule Balcanique" (1930), Histoire ancienne de la Dobrodja și Piroboridava (1938), pentru a da doar cîteva exemple.

După revenirea sa la București (1945), prof. Radu Vulpe participă activ la elaborarea unor lucrări colective de sinteză, în domeniul istoriei patriei : tratatul de „Istoria României" (1960), Istoria militară a României (1980), „Din istoria Dobrogei" (1968), unele capitole din „Istoria poporului român" de sub redacția lui Andrei Oțetea (1770) etc.

A fost oaspetele municipiului Bacău în mai multe rînduri și sînt convins că băcăuanii nu-l vor uita niciodată pentru că profesorul era un orator de înaltă ținută, știind să-și capteze auditoriul într-un mod deosebit.

Cea mai frumoasă activitate la care a participat, cu distinsa sa soție, Ecaterina Dunăreanu—Vulpe a fost prilejuită de aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, cînd s-a realizat de către muzeele din valea Siretului la Bacău și în multe alte localități din țară o mare expoziție de arheologie, intitulată semnificativ „Civilizația geto-dacilor din bazinul Siretului", care a cuprins un valoros patrimoniu din principalele așezări din Moldova, la loc de frunte aflîndu-se Poiana (Piroboridava), Răcătău (Tamasidava) și Brad (Zargidava), drept omagiu adus celor doi oaspeți, care au fost inițiatorii primelor cercetări în renumita așezare dacică de la Poiana.

Profesorul Radu Vulpe a desfășurat o activitate prodigioasă și peste hotare participînd cu comunicări și referate de înaltă ținută științifică la mai multe reuniuni internaționale susținînd cu argumente solide problema autohtoniei și continuității românilor în spațiul carpato-danubian-pontic.

Activitatea prof. Radu Vulpe a fost apreciată atît în țară cît și peste hotare fiind ales, începînd din 1956, în Comitetul de redacție al revistei internaționale din Cracovia „Acta Archeologica Carpathica". Între 1932—1964 a fost membru în Consiliul Permanent al Uniunii Internaționale de Științe Pre— și Protoistorice, iar în continuare membru în Comitetul de Onoare al aceleași Uniuni.

În 1970 este ales membru corespondent al Institutului arheologic german și tot în același an în țară membru titular al Academiei de Științe Sociale și Politice din R. S. România.

Odată cu înființarea Institutului de Tracologie din București, în 1979, prof. Radu Vulpe este numit vicepreședinte al acestui institut.

Activitatea profesorului Radu Vulpe pe linie științifică însumează peste 220 de titluri, la care se adaugă și un mare volum de articole de popularizare științifică a rezultatelor muncii sale în cotidienele și revistele destinate marelui public.

Multe din lucrările sale au rămas în manuscris, iar altele în proiecte pentru că acest titan al științei arheologice românești niciodată nu s-a gîndit la moarte.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Profesorul Radu Vulpe a dispărut dintre noi, dar a lăsat în urma sa o zestre de înaltă ţinută ştiinţifică şi de mare actualitate de pe urma căreia vor beneficia generaţiile de azi şi generaţiile viitoare.

Sîntem convinşi că toţi acei care l-au ascultat vorbind, i-au citit opera şi au trăit în preajma lui nu-l vor uita niciodată pentru că înainte de toate era un adevărat om.

Opera profesorului Radu Vulpe s-a înscris ca un bun de mare valoare în patrimoniul naţional al istoriografiei noastre.

Omagiul pe care noi, cei de azi, şi generaţiile viitoare îl aduc şi în vor aduce regretatului profesor Radu Vulpe este de a-i continua opera.

VIOREL CĂPITANU

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

RECENZII

GHEORGHE POPILIAN, **NECROPOLA DACO-ROMANĂ DE LA LOCUSTENI,** Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1980, 122 p. + 55 pl.

Necropola descoperită în 1969 la Locusteni reprezintă una dintre cele mai importante realizări ale arheologiei românești din ultima vreme. Ea s-a bucurat încă de la început de atenția cuvenită, fiind cercetată metodic și apoi publicată într-o monografie de ținută. Unele obiective arheologice aparținînd populației autohtone în curs de romanizare au fost semnalate și mai înainte în Dacia romană de la sud de Carpați, dar nici unul din ele nu s-a bucurat de o cercetare specială, toate rămînînd în faza unor simple identificări. Pentru aceste motive, observațiile și concluziile istorice asupra zonei respective se întemeiau pe izvoare scrise, descoperiri numismatice și cercetări în obiective romane.Iată de ce monografia necropolei de la Locusteni, care inaugurează, pentru zona dintre Dunăre, Olt și Carpați, cercetarea unei noi serii de descoperiri, și anume cele aparținînd populației dacice aflată sub stăpînire romană, se înscrie ca o realizare de mare prestigiu.

Cimitirul de la Locusteni a fost săpat într-o foarte mare proporție, dar nu a fost epuizat, așa cum se presupune (p. 10, 59), întrucît unele morminte, probabil nu prea numeroase, au putut rămîne necercetate, și această situație este posibilă pe fiecare din laturile lui. Numărul de morminte dezvelite este însă destul de mare și ele oferă autorului temeiul îndreptățit de a formula concluzii ferme cu privire la principalele aspecte ale cronologiei descoperirilor și, de asemenea, referitor la apartenența etnică a populației care și-a înmormîntat morții în necropola de la Locusteni.

Monografia a fost structurată în șase capitole, după cum urmează : I — *Așezarea geografică și istoricul cercetărilor* (p. 9—10) ; II — *Stratigrafia* (p. 11—12) ; III — *Descrierea mormintelor* (p. 13—53) ; IV — *Ritul și ritualul de înmormîntare* (p. 54—63) ; V — *Inventarul mormintelor* (p. 64—100) ; VI — *Concluzii* (p. 101—106). La acestea se adaugă o scurtă *Prefață* (p. 7), o listă de *Abrevieri* (p. 8), un *Rezumat* (p. 107—115) și o *Listă a ilustrațiilor* (p. 117—118) în limba franceză, un *Indice de nume și locuri* (p. 119—122) și 55 planșe.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Prin structura sa, lucrarea și-a propus deopotrivă publicarea necropolei daco-romane de la Locusteni, ca izvor arheologic, și, de asemenea, interpretarea întregului material din punct de vedere arheologic și istoric. Primul deziderat a fost realizat în capitolul III, avînd ca anexă planșele I—XXXVIII și XLVII—LV, iar cel de al doilea în capitolele IV—VI și planșele XXXIX—XLVI.

În ceea ce privește prima parte, în care se face publicarea tuturor materialelor și informațiilor asupra necropolei de la Locusteni, autorul a înregistrat, pentru fiecare mormînt, cele mai importante observații despre rit și ritual, precum și despre inventarul de obiecte, cuprinzînd ceramică, vase de sticlă, accesorii vestimentare, podoabe, arme, unelte și monede. Remarcăm claritatea, precizia și conciziunea cu care ne sînt oferite informațiile asupra fiecărui mormînt. Totuși, sesizăm absența uneori a datelor despre gropile mormintelor, care ne-ar fi oferit posibilitatea de a aprofunda cunoașterea unor detalii suplimentare asupra riturilor funerare. Această lacună din catalogul mormintelor nu poate fi suplinită nici de ilustrație, întrucît autorul nu ne prezintă nici măcar un singur plan de mormînt. Cît privește inventarul mormintelor, menționăm ilustrarea întregului material prin desene, clare și de bună calitate. La aceasta merită adăugat că piesele au fost grupate pe morminte, ceea ce ușurează mult înțelegerea fiecărui complex și constituie în același timp o mare înlesnire în folosirea lucrării ca un instrument de lucru. Din păcate, unele piese au rămas neilustrate. În această situație se află unele urne (mormintele 1, 4, 16, 20, 32 etc.), vase de ofrandă (mormîntul 22), fragmente de vase folosite drept capace pentru urne (mormintele 5, 6, 12, 13, 18, 27, 30, 35 etc.) și unele mărgele (mormintele 28, 36 etc), despre care și informațiile din catalog sînt destul de sumare.

Ilustrația cuprinde și un plan al necropolei (pl. LV), în care sînt înregistrate, cu simboluri separate, mormintele de incinerație în urne, mormintele de incinerație în groapă și mormintele de înhumație. Din acest plan lipsesc nouă morminte (nr. 23, 58, 60, 125, 194, 198, 204, 236 și 244), trei sînt înregistrate de cîte două ori (nr. 19, 149 și 239), iar opt simboluri de morminte apar în plan fără a fi numerotate. Coroborînd situația de pe plan cu aceea din catalogul mormintelor, situația poate fi în parte corectată astfel

— Mormîntul 19 apare pe plan în S_2 din 1969 și în S_3 din 1974. Întrucît din text rezultă că mormîntul 19 este de incinerație în urnă și a fost cercetat în anul 1969 (pl. XVI), poziția lui corectă rămîne aceea din S_2 din 1969. Mormîntul de înhumație notat cu nr. 19 în S_3 din 1974 trebuie considerat de fapt ca mormîntul 198, descoperit, așa cum se indică în text la p. 43, în 1974 și care nu apare pe plan. Greșeala s-a produs prin omiterea ultimei cifre a numărului.

— Mormîntul 149 apare în S_3 din 1973 și în S_3 din 1974. Din text rezultă că el a fost cercetat în 1973 (p. 35), așa încît rămîne valabilă

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

indicația mormîntului 149 în S_3 din 1973. Cel indicat în S_3 din 1974 trebuie considerat ca mormîntul 194, care lipsește de pe plan și care într-adevăr a fost cercetat în anul 1974. Greșeala s-a produs prin inversarea ultimelor două cifre.

— Mormîntul 239 apare în S_3 și de asemenea în S_{13} din 1975. Întrucît în S_3 el este situat în apropiere de mormîntul 240, ar fi de presupus că aceasta este poziția lui corectă. Totodată, mormîntul notat în S_{13} cu 239 ar putea fi în realitate mormîntul 236, care lipsește de pe plan și care s-ar situa foarte bine în numărătoarea firească a mormintelor, întrucît este situat exact între mormintele 235 și 237.

— Morminul de incinerație în groapă 23 ar putea fi acela nenumerotat din S_1 din 1970, situat pe plan între mormintele 21 și 22, întrucît din text rezultă că mormîntul 23 a fost cercetat în 1970 (p. 16).

— Mormîntul de incinerație în groapă 60 nu este probabil acela nenumerotat, ci numai indicat cu semnul respectiv în S_4 din 1971, întrucît și din text (p. 21) reiese că el a fost descoperit în 1971.

— Mormîntul de incinerație în urnă 125 este de fixat probabil în S_2 din 1973 (anul este precizat și în text, p. 32), la simbolul de mormînt fără număr din preajma mormintelor 124, 126 și 127.

— Mormîntul de incinerație în urnă 204 ar putea fi localizat în S_3 din 1974 (același an este indicat și în text, p. 43), la simbolul de mormînt nenumerotat situat între mormintele 203, 207 și 209.

— Mormîntul de înhumație 244 (descoperit în 1975, p. 47) ar fi de situat în malul de sud-vest al S_4 din 1975, acolo unde se află simbolul nenumerotat pentru un astfel de mormînt.

— Mormîntul de înhumație 58 ar putea fi considerat probabil acela indicat prin simbolul nenumerotat din S_5 din 1970; din text rezultă însă că mormîntul 58 ar fi fost descoperit în 1971 (p. 21). Cum acesta este singurul simbol nenumerotat pentru un mormînt de înhumație și care se găsește în preajma secțiunilor săpate în 1971, rămîne să presupunem că această identificare este corectă.

După identificarea mormintelor care n-au fost nominalizate în planul necropolei, rămîn totuși două simboluri de morminte de incinerație în urne despre care nu putem ști dacă au existat într-adevăr sau nu. Unul din ele este situat în capătul de est al S_2 din 1972, iar celălalt în martorul dintre S_1 din 1972 și S_2 din 1973.

În sfîrșit, referitor la publicarea descoperirilor de la Locusteni, menționăm că ar fi fost necesară prezentarea, fie și pe scurt, a materialelor provenite din zona celor două canale de irigație, între care s-au păstrat și urne întregi, despre existența cărora autorul ne informează încă de la început (p. 10).

Necropola daco-romană de la Locusteni cuprinde un număr mare de morminte și un volum substanțial de materiale, pe baza cărora se

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

pot formula aprecieri temeinice. Autorul a folosit din plin această posibilitate, conturînd o imagine clară și precisă asupra principalelor aspecte ale acestei descoperiri. Fără îndoială, Gh. Popilian a beneficiat de rezultatele obținute în anii trecuți prin cercetarea unor necropole daco-romane similare din Transilvania și Dobrogea, precum și a altora aparținînd dacilor liberi din Moldova; el a preluat critic atît informațiile existente pentru celelalte zone, cît și opiniile formulate în legătură cu acestea.

Gh. Popilian precizează cu claritate și cu multe detalii principalele variante de rit funerar practicate la Locusteni înhumația și incinerația în urnă sau în groapă. Mai puțin clare sînt ritualurile de înmormîntare, datorită probabil și faptului că ele au fost tratate împreună cu riturile funerare. Dealtfel, delimitarea strictă a celor două categorii de obiceiuri funerare în literatura de specialitate este făcută numai rareori. O prezentare aparte a obiceiului de a pune în morminte vase de ofrandă, cuțite, ace de cusut, ofrande de carne de animale și monede ar fi conturat mai exact conținutul ritualurilor funerare practicate la Locusteni. Fără a fi grupate într-un capitol aparte, informațiile despre accesoriile vestimentare și podoabe sînt destul de amănunțite și oferă o imagine destul de clară asupra obiceiurilor de port.

Dacă gruparea pieselor după funcționalitate a fost lăsată pe un plan secundar, stabilirea analogiilor și încadrarea cronologică au fost discutate pînă la cele mai mici detalii și cu competența unui foarte bun cunoscător al civilizației romane. Materialele comparative la care apelează frecvent autorul sînt răspîndite pe spații largi din Imperiul roman și din afara lui. Tipologia diferitelor categorii de materiale și încadrarea lor cronologică sînt în general bine făcute. Totuși, unele îmbunătățiri sînt posibile. Vezi, spre exemplu, tipologia ceramicii lucrată cu mîna. De asemenea, deși oferă puncte de sprijin importante pentru cronologia internă a necropolei, asupra căreia autorul nu se oprește deloc, mărgelele sînt tratate destul de sumar. La fel, nu există temeiuri suficiente pentru a considera că înmormîntările ar înceta la Locusteni în perioada Gordian III — Filip Arabul.

Comparația cu descoperirile din Transilvania, Dobrogea și Moldova sînt curente și ele atestă de fapt unitatea lumii dacice care n-a putut fi anihilată nici prin includerea unei părți a ei între frontierele imperiului. Foarte întemeiate sînt observațiile autorului cu privire la apartenența dacică locală a necropolei de la Locusteni. Ideea că cimitirele de la Locusteni și Soporu de Cîmpie ar aparține unor grupe de carpi veniți din Moldova este respinsă pe bună dreptate și cu argumente ce nu pot fi puse la îndoială.

Cele cîteva observații făcute nu au avut menirea de a diminua valoarea monografiei despre necropola daco-romană de la Locusteni. Ele au doar intenția de a semnala problemele asupra cărora va trebui

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

să se insiste mai mult în cercetările viitoare. Independent de aceste observații, cartea rămîne o lucrare solidă, bine organizată și redactată într-un stil sobru și clar, fără articulații de prisos. Ea aduce dovezi incontestabile despre continuitatea populației dacice în zona de la sud de Carpați a Daciei romane, despre existența unor așezări stabile (vezi la p. 10, 85—86 informațiile despre cercetările din așezarea corespunzătoare necropolei) în preajma unor importante centre romane sum sînt Sucidava și Romula, precum și despre procesul de romanizare din această regiune. Cartea deschide un capitol nou în cercetarea arheologică a Olteniei romane. Merite depline în această realizare au deopotrivă autorul Gh. Popilian, cunoscut și apreciat coleg de breaslă, forurile care au înlesnit cercetarea pe teren și valorificarea științifică a materialelor, precum și Editura Scrisul Românesc din Craiova, care a finalizat cu promptitudine și la nivel corespunzător toate eforturile.

ION IONIȚĂ

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CONSTANTIN PREDA, **CALLATIS. NECROPOLA ROMANO-BIZANTINĂ (Biblioteca de arheologie, XXXVIII),** Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1980, 134 p. + 94 planşe.

Necropola romano-bizantină ce formează obiectul monografiei recent publicată de C. Preda este situată în vestul Mangaliei, respectiv a anticului Callatis, la mai puţin de 1 km de vechiul *polis*. Din ea au fost dezvelite 387 morminte (367 morminte în necropola plană şi 20 morminte introduse în tumulii I şi III), ceea ce reprezintă încă destul de puţin (circa 20%) dacă avem în vedere că întreaga necropolă a fost evaluată la circa 2 000 morminte. Totuşi, volumul de informaţii obţinute pînă acum oferă posibilitatea formulării unor concluzii cuprinzătoare asupra ultimei perioade din istoria oraşului Callatis.

Cartea despre necropola romano-bizantină de la Callatis reprezintă şi prima monografie a unei necropole paleocreştine descoperită în ţara noastră, fapt pentru care importanţa ei nu se limitează la istoria Callatisului şi nici chiar la aceea a Dobrogei. Datele cuprinse în această monografie vor putea servi pentru comparaţie şi vor fi de mare interes la cercetarea altor necropole cu elemente incipiente de rit şi de ritual creştine, mai ales a acelora de la nordul Dunării.

Autorul a organizat lucrarea în următoarele capitole : *Introducere* (p. 7—8) ; *Istoricul cercetărilor* (p. 9—13) ; I — *Tipurile de morminte. Ritul şi ritualul* (p. 15—24) ; II — *Inventarul. Tipurile de obiecte* (p. 25—76) ; III — *Încheiere* (p. 77—83) ; IV — *Descrierea mormintelor şi a inventarului* (p. 84—117). La acestea se adaugă o listă de abrevieri (p. 119), un rezumat în limba germană (p. 121—134) şi 94 planşe. Alte şapte figuri, între care şi planul general al necropolei (pliant), au fost incluse în text.

În capitolul I se face o sinteză cu privire la ritul funerar, analizîndu-se în special tipurile de morminte, poziţia scheletelor şi numărul acestora în fiecare mormînt. Capitolul al II-lea, cel mai întins, prezintă diferitele categorii de obiecte de inventar *(A — Ceramică ; B — Vase de sticlă ; C — Fibule şi garnituri de curea ; D — Obiecte de podoabă ; E — Obiecte pentru toaletă ; F — Obiecte diferite ; G — Descoperirile monetare)*, pentru care se stabilesc tipurile, analogiile şi cronologia. Aici se găsesc, de fapt, toate datele care se referă la ritual (obiceiul de a pune vase de lut şi de sticlă, cuţite şi ace de cusut în morminte) şi la obiceiurile de port (accesorii vestimentare, obiecte de toaletă şi po-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

doabe). În capitolul al III-lea sînt prezentate principalele concluzii cu privire la cronologie, ritul și ritualul de înmormîntare practicate în necropola romano-bizantină de la Callatis, precum și la caracterul ei creștin. De asemenea, autorul încadrează necropola de la Callatis în ansamblul descoperirilor din zonă și formulează importante concluzii istorice referitoare la teritoriul Dobrogei în perioada romano-bizantină. Catalogul descoperirilor (capitolul IV), prezentat la sfîrșit ca o anexă, cuprinde o descriere amănunțită a fiecărui mormînt, pentru care se notează concis datele cu privire la tipul de mormînt, situația scheletului (sau a scheletelor cînd sînt mai multe) și inventar. Informațiile din text sînt întregite de ilustrația bogată cuprinsă în cele 94 planșe cu desene și fotografii de morminte și obiecte de inventar, care însă nu includ în totalitate piesele descoperite.

Așa cum preciza chiar autorul în finalul concluziilor sale, datele pe care le deținem în prezent asupra necropolei romano-bizantine de la Callatis, deși parțiale, „pot servi ca puncte de plecare și de sprijin" pentru cercetările viitoare. Desigur, fiecare din problemele principale tratate în cuprinsul monografiei, cum ar fi acelea referitoare la rit, ritual, cronologie sau caracterul creștin al necropolei, ar putea fi reluată în discuție, pentru a face unele precizări, completări și nuanțări, după cum o arată și recenziile deja apărute (P. Diaconu, în *SCIVA*, 32, 1981, 2, p. 309—312 ; R. Harhoiu, în *Dacia*, N.S., 25, 1981, p. 410—412). Spre exemplu, problema cronologiei interne a necropolei nu poate fi considerată ca definitiv rezolvată. Chiar fazele cronologice propuse de R. Harhoiu în recenzia menționată nu se sprijină pe o prezentare generală a asociației tipurilor de obiecte și a tuturor elementelor de rit, ritual și obiceiuri de port și, de asemenea, nu acoperă întreaga perioadă de înmormîntări din necropola romano-bizantină de la Callatis. În același timp, trebuie menționat că realizarea unei diagrame cu asociații de tipuri de obiecte nu este deloc simplă, întrucît deseori același mormînt conține mai multe schelete, iar apartenența inventarului și succesiunea înmormîntărilor nu pot fi stabilite întotdeauna. Totuși, cu eforturi mai stăruitoare, cel puțin o parte din morminte ar putea fi incluse într-o astfel de diagramă, care ne-ar oferi un tablou exact și mai complet asupra etapelor de înmormîntări.

Caracterul creștin al necropolei romano-bizantine de la Callatis este evident și el rezultă din analiza principalelor obiceiuri de rit și de ritual. Dar, așa cum a subliniat și C. Preda (p. 81), la multe morminte se mai păstrează unele tradiții păgîne, mai ales în prima fază a necropolei. Astfel, pentru etapa de început înregistrăm destul de multe morminte avînd ofrande în vase de lut și de sticlă. Dispariția treptată a acestui ritual păgîn este sesizabilă uneori în mormintele cu mai multe schelete, în care vasele de lut sau de sticlă apar numai la primul ori la primii înmormîntați, după care, datorită probabil interdicțiilor tot mai drastice ale noii religii, obiceiul nu s-a mai repetat.

Menținerea unor tradiții păgîne într-un cimitir în totalitate creștin, la nivelul secolului al IV-lea și începutul celui următor, ne oferă posibilitatea de a stabili mult mai exact natura și conținutul obiceiurilor de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

înmormîntare în perioada creştinismului incipient. Spre exemplu, se observă că poziţia mîinilor şi a picioarelor în morminte nu este întotdeauna conformă cu prescripţiile religiei creştine. Numeroasele cazuri de abateri de la poziţia creştină a scheletelor, în special a mîinilor şi a picioarelor, nu pot fi explicate numai prin deranjamente, întrucît unele abateri se constată şi în ceea ce priveşte orientarea vest-est a mormintelor, care nu mai pot fi puse pe seama aceloraşi cauze. De asemenea, o toleranţă foarte mare a creştinismului este de observat şi în ceea ce priveşte accesoriile vestimentare, obiectele de toaletă şi mai ales podoabele.

Obiceiurile de port, ca şi acelea de rit şi de ritual practicate în necropola romano-bizantină de la Callatis necesită în continuare o analiză foarte temeinică. Sesizarea tuturor detaliilor va facilita nu numai înţelegerea modului în care s-a adoptat noua religie la Callatis, ci mai ales felul în care, în perioada iniţială, creştinismul a tolerat unele tradiţii păgîne. Acceptate la început, acestea au fost treptat înlăturate. La Callatis se observă, spre exemplu, că din morminte dispar mai întîi ceramica şi mai apoi podoabele, ceea ce arată că interdicţiile s-au generalizat la început în domeniul ritualului şi abia mai tîrziu în sfera obiceiurilor de port. Cunoaşterea în amănunt şi pe etape a acestei situaţii la Callatis şi în general în teritoriile romano-bizantine de la sudul Dunării va ajuta foarte mult înţelegerea aceluiaşi fenomen în regiunile de la nordul fluviului. Avem în vedere, între altele, apariţia unor morminte orientate vest-est, cu schelete avînd picioarele întinse şi mîinile aşezate pe piept sau pe abdomen, lipsite de inventar ceramic, din fazele tîrzii ale necropolelor de tip Sîntana de Mureş. Situaţia de la Callatis arată că la nivelul acestui orizont cronologic (secolul al IV-lea şi începutul celui de al V-lea) inventarul ceramic mai poate apărea în mormintele creştine. În acelaşi timp, orientarea mormintelor creştine pe direcţia vest-est sau pe una apropiată de aceasta devine de la început obligatorie. Firesţe, în regiunile de la nordul Dunării, situate în afara imperiului, abaterile de la obiceiurile de înmormîntare creştine ar putea fi mai numeroase, iar toleranţa mai mare şi de mai lungă durată.

O privire sumară asupra planului general al cimitirului dezvăluie faptul că mormintele de la Callatis formează grupe distincte, despărţite prin spaţii libere. Acest lucru iese mai bine în evidenţă acolo unde, prin săparea a cîte patru secţiuni una lîngă alta, au fost cercetate sectoare compacte mai întinse. De exemplu, în sectorul celor patru secţiuni alăturate orientate E-V, mormintele alcătuiesc trei grupe principale, una în est, una în vest şi alta în centru. Această grupare a mormintelor în planul necropolei nu poate fi întîmplătoare, mai ales că este confirmată şi prin alte criterii. Astfel, se observă o anumită grupare după tipurile de morminte. Spre exemplu, grupări de morminte în cistă completă cu capac se pot sesiza în nord (M. 16, 17, 22, sau M. 10—12, 58), în marginea estică (M. 53, 56, 57) şi în cea vestică (M. 2, 3, 5—7) a necropolei.

Mai clar se poate constata gruparea mormintelor după ritualul funerar. Cele 45 morminte în care s-au găsit vase de lut nu apar uniform repartizate pe suprafaţa necropolei şi nici măcar pe o parte a ei. În

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

cuprinsul celor trei grupări de morminte observabile în zona secțiunilor cu orientare E—V, ceramica se află grupată numai în grupările de morminte din est (M. 204, 208—211, 243, 253, 312) și din vest (M. 221, 222, 228, 272, 294, 295), lipsind aproape cu totul în cea din mijloc, unde se găsește doar un singur vas, în mormîntul 286, situat la marginea grupării respective de morminte. Interesant este de semnalat și faptul că tocmai cele două grupări de morminte cu ceramică sînt lipsite de accesorii vestimentare (cu excepția unui singur mormînt 230 din grupa de vest), categorie de obiecte care dimpotrivă se concentrează în gruparea centrală de morminte (M. 219, 220, 230, 260, 267, 279, 280, 282, 286), fără inventar de ceramică. În sfîrșit, o altă grupare clară a vaselor de lut se găsește puțin mai la nord, fiind alcătuită din șase morminte (M. 87, 90, 92, 95, 96, 103).

Grupări clare alcătuiesc și mormintele fără inventar. Astfel de grupări de morminte fără inventar, în cistă, se află în sud (M. 242, 244, 245, 275, 276), în centru (M. 105, 106, 126, 128—130) și în nord-est (M. 64, 70—73), după cum o grupare de morminte fără inventar, în groapă cu capac, se găsește în zona centrală.

Interceptarea acestor grupări de morminte este încă dificil de făcut. Ele nu par a fi doar rezultatul unor înmormîntări în etape diferite. Foarte probabil ele vor putea fi explicate prin alte cauze, între care va trebui avută în vedere și organizarea înmormîntărilor pe familii și pe grupe de familii.

Cele cîteva observații făcute mai sus arată cu claritate valoarea deosebită a descoperirilor din necropola romano-bizantină de la Callatis, implicațiile istorice ale acestui obiectiv arheologic de primă importanță și necesitatea de a se relua cercetarea lui, atît cît mai este posibil. Monografia elaborată pe baza cercetărilor de pînă acum completează substanțial informația istorică pentru ultima epocă de înflorire a orașului Callatis. Autorul, analizînd cu minuțiozitate documentația existentă, reușește de fapt să schițeze o imagine mai generală asupra Dobrogei în perioada romano-bizantină. Cartea sa, publicată în condiții excelente de către Editura Academiei R. S. România, este o realizare deosebită, foarte necesară istoriografiei românești, care deschide un capitol nou în cercetarea romanității poporului român.

Sanda IONIȚĂ

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

MIRCEA D. MATEI, EMIL I. EMANDI ŞI OCTAV MONORANU, **CERCETĂRI ARHEOLOGICE PRIVIND HABITATUL MEDIEVAL RURAL DIN BAZINUL SUPERIOR AL ŞOMUZULUI MARE ŞI AL MOLDOVEI (secolele XIV—XVII),** Anuarul Muzeului judeţean Suceava, Supliment, I, Suceava, 1982, 144 p, + 50 fig.

În volumul precedent al revistei Carpica (XIV/1982) prezentam o valoroasă carte a cercetătorilor dr. Mircea D. Matei şi Emil I. Emandi, *Habitatul medieval rural din Valea Moldovei şi din bazinul Şomuzului Mare* (secolele XI—XVII), şi care aduce importante contribuţii la cunoaşterea statului medieval românesc. Între timp această carte a primit premiul „N. Bălcescu" al Academiei R.S.R. pe anul 1983.

La puţină vreme după apariţia ei, cercetătorii dr. Mircea D. Matei, Emil I. Emandi şi Octav Monoranu, au scos o nouă lucrare, care prezintă investigaţiile arheologice din bazinul superior al Şomuzului Mare şi al Moldovei.

După un *Cuvînt înainte* (p. 7—9), în capitolul *Priorităţi în cercetarea arheologică a Evului mediu pe teritoriul judeţului Suceava* (p. 11—24) Mircea D. Matei, după ce prezintă istoricul cercetărilor arheologice în această parte a ţării, se ocupă de cercetarea satului medieval şi arată că studierea acestei probleme s-a făcut la Suceava în funcţie de două criterii. Primul criteriu a urmărit „necesitatea cunoaşterii procesului iradierii culturale a oraşului în mediul rural, pe care l-am numit criteriul hinterlândului" (p. 12—13).

Cel de al doilea criteriu în abordarea arheologică a satelor medievale din cuprinsul judeţului Suceava a fost substanţial diferit de primul şi anume acela al unităţilor geo-morfologice (p. 13). În acest scop s-au efectuat cercetările arheologice în unele aşezări rurale situate în bazinul Şomuzului Mare, ca şi cercetările care au cuprins cursul superior şi mijlociu al Moldovei. Una din concluziile importante la care a ajuns autorul este aceea că „în cuprinsul zonei cercetate, există suficiente dovezi pe temeiul cărora să se afirme că valea Moldovei şi bazinul Şomuzului Mare au putut constitui zone în care să existe grupări de sate, din care vor fi constituit acele organisme politice de tipul cnezatelor, iar existenţa unui voievodat în aceeaşi zonă nu ar trebui privită ca o ipoteză hazardată" (p. 15). Autorul arată că este necesară studierea în continuare a satului medieval, în vederea cunoaşterii mai aprofundate a lumii rurale contribuind prin aceasta la conturarea unui tablou cît mai complet al feudalismului românesc, din teritoriul de la est de

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

Carpați. Autorul arată în continuare că de o deosebită importanță este problema continuării cercetărilor în această regiune în vederea cunoașterii mai detaliate a așezărilor din secolele XII—XIII, și investigării altor zone din cuprinsul județului Suceava.

Analiza realizărilor obținute pînă în prezent în cercetarea arheologică a satului medieval din zona nord-vestică a Moldovei permite autorului să arate că în viitor se impune cu necesitate o mai judicioasă interpretare a descoperirilor arheologice.

În continuare sînt evidențiate cercetările întreprinse în cele trei orașe medievale din zona vestică a Moldovei și anume Baia, Siret și Suceava, care au furnizat un volum de date și o cantitate de observații, ce permit definirea profilului economic al acestor așezări, dar chiar și al structurilor lor teritoriale interne (p. 20).

Autorul se referă și la geneza și evoluția istorică a orașelor de la est de Carpați stabilind criterii clare ce vor trebui să stea la studierea acestor orașe și printre acestea este necesară cercetarea nivelului producției proprii și a organizării interne în perioada de început a existenței acestora ca așezări urbane în curs de formare (p. 22).

În încheiere la acest capitol autorul se referă la necesitatea ca cercetările ce se desfășoară în regiunea nord-vestică a Moldovei să urmărească obținerea unor date cît mai concludente privind problema continuității de viață românească pe acest teritoriu.

În capitolul *„Locuirea medievală de la Berchișești"* sînt prezentate cercetările arheologice întreprinse în această localitate. După prezentarea unor considerații topografice autorii M. D. Matei și Octav Monoranu relevă că cele mai vechi urme din epoca medievală datează de la sfîrșitul secolului al XIII-lea — începutul secolului al XIV-lea și că fragmentele ceramice din această vreme aparțin primei faze de locuire de la Berchișești, anterioară inundației surprinsă și în cadrul stratigrafiei terenului cercetat. A doua fază de locuire aparține așezării de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea. Din această vreme a fost cercetată o groapă menajeră, aflată cu siguranță în preajma unei locuințe.

Autorii descriu fragmentele ceramice găsite aici și emit o serie de concluzii asupra unor analogii cu descoperiri din alte localități din Moldova asupra tehnicii confecționării vaselor din această vreme.

De asemenea se prezintă descoperirea unor fragmente încadrate în categoria ceramicii cenușii fine, datată la finele secolului al XIV-lea și atribuită de autori unor coloniști străini.

Un loc aparte îl reprezintă în acest capitol descrierea materialelor arheologice din a doua jumătate a secolului al XV-lea. Cu deosebire sînt descrise oalele borcan și oalele cu toartă ce fac parte din ceramica de bucătărie din această vreme.

După prezentarea obiectelor de metal descoperite la Berchișești, autorii emit cîteva concluzii asupra materialelor de aici. Ei arată că la începutul secolului al XV-lea în anume sate din Moldova pătrunsese un număr destul de mare de produse ale meșteșugului orășenesc local. Tot acum se remarcă prezența unor produse meșteșugărești de prove-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

nienţă nemoldovenească aflate în satele situate în vecinătatea sau chiar pe traseul unor drumuri de comerţ.

De asemenea se constată că la începutul secolului al XV-lea, în domeniul olăriei, producţia rurală se desfăşoară sub evidenta influenţă a celei orăşeneşti.

Contribuţii de seamă se aduc şi în capitolul intitulat *„Habitatul medieval rural de la Liteni"* (p. 43—89).

O atenţie deosebită este acordată evoluţiei topografice a aşezării medievale rurale de la Liteni în perioada cuprinsă între secolele XIV —XVII.

Într-un subcapitol sînt prezentate locuinţele descoperite la Liteni în locul „la şaibă" şi care sînt de două tipuri locuinţe adîncite şi locuinţe de suprafaţă.

Locuinţele sînt tipice pentru construcţiile din prima jumătate a secolului al XV-lea.

După prezentarea celor două cuptoare descoperite la Liteni, autorii se referă pe larg la descrierea materialului arheologic, şi în special a ceramicii care este categoria cea mai bogat reprezentată în cadrul descoperirilor de aici.

Un subcapitol aparte este rezervat necropolei ale cărei începuturi datează de la finele secolului al XIII-lea — începutul secolului al XIV-lea, iar cele mai tîrzii înmormîntări aparţin celei de-a doua jumătăţi a secolului al XVI-lea. Cu acest prilej au fost cercetate 99 morminte.

În conluzie la acest capitol autorii remarcă cu dreptate faptul că pentru studierea problemei satului medieval românesc un rol însemnat îl aduc cercetările arheologice care au reliefat că vechimea reală a satelor menţionate în documentele scrise este întotdeauna sensibil mai mare decît a primei menţionări scrise. Ei arată că zona cercetată s-a aflat într-o legătură strînsă cu aceea a Sucevei în prima jumătate a secolului al XIV-lea şi că ea a putut intra în componenţa teritorială a acelei formaţii politice feudale care îşi va fi avut centrul politic, militar şi administraţia la Suceava şi că aceasta ar fi tot una cu „ţara Românilor" menţionată în Cronica rimată a lui Ottokar de Stiria (p. 88) şi precizează că familia lui Oană vornicul ar fi fost, la începutul secolului al XIV-lea, una din familiile de feudali locali.

În ultimul capitol *„Locuirea medievală de la Zahareşti"*, (p. 91—130) autorii se referă la cercetările arheologice pe care le-au întreprins în această localitate situată în bazinul superior al Şomuzului Mare. După o documentată descriere geografică şi o prezentare a situaţiei stratigrafice, sînt menţionate aşezările cele mai vechi, începînd cu cea din prima jumătate a mileniului I e.n. Un loc aparte acordă autorii descrierii urmelor de locuire feudală din secolele XIV—XVII, aparţinînd zonei în care s-a aflat vatra veche a satului Zahareşti. Cu acest prilej sînt descrise cele două locuinţe de la finele secolului al XIV-lea şi a doua jumătate a secolului al XV-lea, cît şi prezentarea inventarului arheologic găsit aici. O atenţie deosebită acordă autorii depozitului de unelte de fier găsit la Zahareşti şi format dintr-un topor tip bardă, două burghie, un cuţit de plug, un otic şi o coasă. Sînt prezentate analizele spectografice

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

și metalografice efectuate asupra unora din unelte și evidențierea procesului de diversificare și specializare a unor meșteșuguri. Autorii consideră că datarea acestui depozit se poate încadra către începutul veacului al XVII-lea.

După o prezentare a tipului de așezare, sînt scoase în evidență și alte aspecte privitoare la istoria satului Zaharești, iar în concluzie autorii arată că începuturile lui pot fi puse pe seama secolului al XIII-lea, întrucît atît materialele arheologice cît și datele decurgînd din stabilirea perioadei medii de formare a toponimelor deplin constituite concurînd la formularea ei (p. 130).

Lucrarea este însoțită de un rezumat în limba franceză, un indice general onomastic și toponimic, cît și o ilustrație bogată constînd din desene și fotografii alb-negru.

În concluzie subliniem valoarea deosebită a acestei lucrări pentru cunoașterea istoriei satului medieval românesc.

Alexandru ARTIMON

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

CRONICA ACTIVITĂȚII SECȚIEI DE ISTORIE PE ANUL 1982

de Elena ARTIMON

La sfîrșitul unui an de muncă, constatăm cu plăcere, că și în 1982 colectivul secției de istorie a obținut rezultate frumoase în ceea ce privește munca de cercetare, depistarea de noi valori muzeistice și de valorificare a patrimoniului existent. Rodul acestei activități a fost concretizat în elaborarea unor studii și articole, organizarea de noi expoziții tematice, precum și participarea la numeroase sesiuni științifice, simpozioane și conferințe.

În continuare voi prezenta pe domenii de activitate cele mai importante realizări obținute în decursul anului 1982.

I *CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ*

A. *Cercetări arheologice și documentare în arhive*

LUCIA ANTOHI. Documentare — *Mișcarea muncitorească de pe Valea Trotușului în perioada 1934—1940.*

ELENA ARTIMON. Documentare — *Catalogul monedelor feudale și moderne din colecția muzeului — partea I (sec. XV—XVI).*

ALEXANDRU ARTIMON În anul 1982 a continuat cercetările arheologice, în comuna Tg. Trotuș, jud. Bacău, — în așezarea medievală, cu care prilej s-au dezvelit zidurile unui monument istoric (zona de nord) și s-au cercetat mai multe morminte.

Din analiza datelor stratigrafice și a materialului arheologic descoperit, reiese că această construcție a fost ridicată la sfîrșitul secolului al XV-lea și a dăinuit pînă în secolul al XVIII-lea. Imediat după construirea bisericii, în jurul ei a început să se formeze un cimitir. Cu ocazia cercetărilor s-au dezvelit un număr de 38 morminte din secolele XV—XVII. În unele morminte s-au găsit monede, cercei, inele și nasturi.

VIOREL CĂPITANU În anul 1982 a continuat săpăturile arheologice în satul Răcătău, comuna Horgești, jud. Bacău, în așezarea de tip

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

„davă", identificată cu antica Tamasidava. Şi în această campanie, prin secţiunile trasate s-a continuat urmărirea sistemului de fortificaţii şi întinderea ariei de locuire geto-dacică în afara acropolei, prilej cu care au fost scoase la iveală bogate urme de cultură materială şi spirituală, din secolele I î.e.n. — I e.n.

VASILE FLOREA Documentare — *Dezvoltarea culturii pe teritoriul judeţului Bacău în sec. XIX (partea a II-a).*

IOAN MITREA : În anul 1982, cercetările arheologice de la Cîrligi, com. Filipeşti, jud. Bacău, s-au concentrat într-o porţiune de teren situată la est de suprafaţa săpată în 1981, urmărindu-se, pe de o parte, precizarea limitei de est a locuirii din sec. II—V e.n., pe de altă parte surprinderea şi dezvelirea altor complexe de locuire.

Prin cele trei secţiuni săpate în 1982, S_{21} S_{22} şi S_{23} însumînd o lungime totală de 150 m, a fost cercetată efectiv o suprafaţă de 225 m^2, în care au fost descoperite materiale arheologice ce indică extinderea locuirii din sec. II—V e.n., în cea mai mare parte a acestei zone.

Cercetările efectuate în secţiunile S_{21} şi S_{22} au dus la dezvelirea a două locuinţe, care, pe baza analizei materialelor arheologice descoperite în incinta acestora, au fost atribuite nivelului de locuire din sec. IV—V e.n.

NATALIA OPRICĂ Documentare — *Mişcarea muncitorească de la Buhuşi în perioada 1918—1945 (partea a II-a).*

B. *Lucrări publicate Studii, articole, note, recenzii* etc.

LUCIA ANTOHI : *Evoluţia mişcării muncitoreşti din bazinul carbonifer Comăneşti,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 247—260 (în colaborare cu V. Florea).

ELENA ARTIMON

1. *Procopie Strat — combatant din primul război mondial,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 235—244.

2. *Cronica activităţii secţiei de istorie pe anul 1981,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 341—346.

ALEXANDRU ARTIMON

1. *Oraşul medieval Tg. Trotuş în lumina datelor istorico-arheologice* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 93—138.

2. M.D. Matei, şi E.I. Emandi, *Habitatul medieval rural din valea Moldovei şi bazinul Şomuzului Mare (secolele XI—XVII),* Editura Academiei R. S. România, 1982, recenzie, în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 357—362.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

VIOREL CĂPITANU

1. *Un nou lot de denari romani imperiali din tezaurul de la Blăgești, județul Bacău,* în Carpica, XIV Bacău, 1982, p. 81—86.

2. *Cercetări arheologice de suprafață pe teritoriul jud. Bacău (II),* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 139—158.

VASILE FLOREA

1. *Vasile Pârvan, teoretician al istoriei,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 15—22.

2. *Manifestări ale alianței muncitorești-țărănești în timpul marii răscoale din 1907, în jud. Bacău,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 227—234.

3. *Evoluția mișcării muncitorești din bazinul carbonifer Comănești,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 247—260 (în colaborare cu L. Antohi).

4. Virgil M. Catargiu, *Vasile Pârvan, filosof al istoriei,* Editura Junimea, Iași, 1982, recenzie, în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 363—365.

IOAN MITREA

1. *Necropola carpică de la Dămienești, jud. Bacău,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 65—79.

2. *Al V-lea Simpozion național de tracologie,* în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 315—331.

3. Dan Gh. Teodor, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V—XI e.n.,* Ed. Junimea, Iași, 1981, recenzie, în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 347—350.

4. Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV,* Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1982, recenzie, în Carpica, XIV, Bacău, 1982, p. 351—356.

5. *Unirea — măreață operă istorică a poporului român,* în Steagul Roșu, Bacău, Anul 36, nr. 7 003, sîmbătă, 24 ianuarie 1982, p. 6.

6. *Continuitatea dacică* (prezentarea lucrării semnate de Ioan Glodariu. Așezări dacice și daco-romane la Slimnic. Contribuții la continuitatea dacilor în Dacia romană, Ed. Academiei, București, 1981), în Ateneu, revistă social-culturală, Bacău, nr. 1 (149) martie 1982, p. 13.

7. *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e.n.,* prezentarea lucrării lui Dan Gh. Teodor, apărută la Ed. Junimea, Iași, 1981, în Scînteia, Anul LI, Nr. 12402, joi 8 iulie 1982, p. 4.

8. *Continuitatea și cercetarea arheologică microzonală,* în Ateneu, revistă social-culturală, Bacău, nr. 3(151) iunie 1982, p.11

9. *Vasile Pârvan, erou al datoriei față de cultura poporului său,* în Steagul Roșu, Bacău, sîmbătă 25 septembrie 1982, p. 6.

10. *O importantă lucrare monografică* (prezentarea lucrări semnată de Victor Spinei, Moldova în secolele XI—XIV, Ed. Junimea, Iași, în Scînteia, Anul LI, nr. 12517, 20 noiembrie 1982, p. 4.

11. *Autohtonie și continuitate,* în Ateneu, revistă social-culturală, Bacău, nr. 8 (156) noiembrie 1982, p. 2-3.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

C. *Comunicări științifice :*

LUCIA ANTOHI

1. *Aspecte ale cooperativizării agriculturii în jud. Bacău.* Sesiunea științifică „Agricultura județului Bacău — realizări și perspective" Bacău, 12 martie 1982.

2. *Mișcarea revoluționară a tineretului băcăuan în anii 1919—1947.* Simpozionul științific „60 de ani de la crearea UTC și 25 de ani de la constituirea UASCR", Bacău, 22 martie 1982.

ELENA ARTIMON

1. *Condițiile social-economice în preajma izbucnirii răscoalei de la 1907. Aspecte locale din jud. Bacău.* Simpozionul științific „75 de ani de la răscoala din 1907 și 20 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii", Blăgești-Bacău, 5 martie 1982.

2. *Răscoala din 1907 și atitudinea militantă a intelectualității din România.* Sesiunea științifică „Agricultura jud. Bacău, realizări și perspective," Bacău, 12 martie 1982.

3. *Apariția mișcării revoluționare și democratice de tineret din România.* Simpozionul științific „60 de ani de la crearea UTC și 25 de ani de la constituirea UASCR, Bacău, 22 martie 1982.

4. *Un erou din primul război mondial — P. Strat.* Sesiunea științifică „Județul Botoșani-străvechi pămînt românesc, vatră de locuire continuă", Botoșani, 12-13 noiembrie 1982.

5. *Războiul de independență oglindit în medalistică și tapiserie.* Sesiunea științifică „Permanențe istorice", Suceava, 15-16 noiembrie 1982.

ALEXANDRU ARTIMON

1. *Moldova în vremea lui Alexandru cel Bun — în lumina descoperirilor arheologice.* Simpozionul științific „550 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun", Bacău, 18 ianuarie 1982.

2. *Descoperiri arheologice din epoca lui Alexandru cel Bun,* pe teritoriul județului Bacău. Sesiunea științifică „550 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun", Bacău, 29-30 ianuarie 1982.

3. *Noi descoperiri monetare în județul Bacău — tezaurul din sec. XVIII-XIX de la Somușca.* Sesiunea științifică „Contribuții numismatice la istoria României", București, 26-27 februarie 1982.

4. *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina cercetărilor arheologice din 1981.* Sesiunea anuală de rapoarte, Vaslui, 25-28 martie 1982

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. *Epoca lui Ștefan cel Mare în lumina descoperirilor arheologice.* Simpozionul științific „ 525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei", Gheorghe Gheorghiu-Dej, 15 aprilie 1982.

6. *Descoperiri de tezaure monetare din secolul XV-XVII în Moldova.* Sesiunea științifică „Județul Botoșani — străvechi pământ românesc, vatră de locuire continuă", Botoșani, 12-13 noiembrie 1982.

7. *Noi contribuții privind geneza și dezvoltarea orașelor din sud-vestul Moldovei.* Sesiunea științifică „Permanențe istorice", Suceava, 15-16 noiembrie 1982.

VIOREL CĂPITANU

1. *Noi descoperiri arheologice în cetatea dacică de la Răcătău, jud.* Bacău. Sesiunea anuală de rapoarte, Vaslui 25-28 martie 1982.

2. *Contribuții la cunoașterea civilizației dacice din bazinul Siretului mijlociu — cetățuia de la Răcătău.* Colocviu de tracologie, Baia-Mare, 12-14 mai 1982.

3. *Localizarea davelor în opera lui Vasile Pârvan.* „Al V-lea simpozion național de tracologie dedicat nașterii lui V. Pârvan, Bacău, 16-17 octombrie 1982.

4. *Dava de la Răcătău — jud. Bacău.* Simpozionul științific, „Civilizația geto-dacă din perioada clasică", Huși, 5 noiembrie 1982.

5. *Reprezentări antropomorfe și zoomorfe în așezarea geto-dacică de la Răcătău, jud. Bacău.* Sesiunea științifică „Județul Botoșani—străvechi pământ românesc, vatră de locuire continuă", Botoșani, 12—13 noiembrie 1982.

6. *Valorificarea materialului arheologic prin expozițiile itinerante de către muzeele județene.* Sesiunea științifică „Județul Botoșani-străvechi pământ românesc, vatră de locuire continuă", Botoșani, 12-13 noiembrie 1982.

VASILE FLOREA :

1. *Două decenii de la încheierea cooperativizării agriculturii în țara noastră.* Simpozionul științific „75 de ani de la răscoala din 1907 și 20 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii" Bîgești — Bacău, 5 martie 1982.

2. *1907 — preludiu marii alianțe muncitorești — țărănești. Aspecte ale marilor lupte țărănești din 1907 pe teritoriul județului Bacău.* Sesiunea științifică „Agricultura jud. Bacău — realizări și perspective", Bacău, 12 martie 1982.

3. *Diplomația lui N. Titulescu — factor important pentru consolidarea păcii în perioada interbelică.* Simpozionul științific „Centenarul nașterii lui N. Titulescu", Bacău 18. 03. 1982 și Buhuși, 6. 04. 1982.

4. *Domnia lui Ștefan cel Mare — epocă de afirmare a Moldovei.* Simpozionul științific „525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei", Gheorghe Gheorghiu-Dej, 15 aprilie 1982.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

5. *Vasile Pârvan — teoretician al istoriei.* „Al V-lea simpozion național de tracologie — dedicat centenarului nașterii lui V. Pârvan", Bacău, 16-17 octombrie 1982.

6. *Argumentul lingvistic în opera lui Vasile Pârvan.* „Al V-lea simpozion național de tracologie — dedicat centenarului nașterii lui V. Pârvan", Bacău 16-17 octombrie 1982.

IOAN MITREA :

1. *Alexandru cel Bun — figură dominantă a primului secol din istoria statului feudal Moldova.* Simpozionul științific „550 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun, Bacău, 18 ianuarie 1982.

2. *Rolul țărănimii în lupta seculară a poporului român pentru unitate, independență și progres social-economic.* Simpozionul științific „75 de ani de la răscoala din 1907 și 20 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii", Blăgești-Bacău 5 martie 1982.

3. *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul cunoașterii istoriei patriei și partidului în procesul de educare patriotică-revoluționară a tinerei generații.* Simpozionul științific „60 de ani de la crearea UTC și 25 de ani de la constituirea UASCR", Bacău, 22 martie 1982.

4. *Așezarea din sec. III-V e.n. de la Cîrligi — Filipești, jud. Bacău.* Sesiunea anuală de rapoarte, Vaslui, 25—28 martie 1982.

5. *Rolul țărănimii în luptele conduse de Ștefan cel Mare pentru apărarea Moldovei, expresie a voinței poporului român de a trăi liber și independent.* Simpozionul științific „525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei", Gheorghe Gheorghiu-Dej, 15 aprilie 1982.

6. *Necropola carpică de la Dămienești-Bacău. Sesiunea științifică* „Continuitate multimilenară" — Cluj-Napoca, 27-29 mai 1982.

7. *Descoperirile geto-dacice (sec. I î.e.n. - sec. I e.n.) de la Florești-Bacău.* „Al V-lea simpozion național de tracologie, dedicat centenarului nașterii lui V. Pârvan", Bacău, 16-17 octombrie 1982.

8. *Considerații privind continuitatea în epoca etnogenezei românilor în lumina cercetării arheologice microzonale.* Sesiunea științifică „Județul Botoșani — străvechi pământ românesc, vatră de locuire continuă", Botoșani 12-13 noiembrie 1982.

9. *Creștinismul și romanizarea Moldovei.* Sesiunea științifică, „Permanențe istorice", Suceava, 15-16 noiembrie 1982.

II. ORGANIZĂRI DE SESIUNI ȘI SIMPOZIOANE ȘTIINȚIFICE

Sărbătorirea unor momente de seamă din istoria poporului nostru a contribuit și în anul 1982 prilejul ca, colectivul secției de istorie să organizeze sau să colaboreze la organizarea de sesiuni și simpozioane științifice cu următoarele teme :

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

a) Sesiuni

— *Agricultura județului Bacău — realizări și perspective, Bacău, 12 martie 1982.*

— *Al. V-lea simpozion național de trocologie dedicat centenarului nașterii lui Vasile Pârvan,* Bacău, 16-17 octombrie 1982.

b). Simpozioane :

— *550 de ani de la moartea lui Alexandru cel Bun,* Bacău, 18 ianuarie 1982.

— *75 de ani de la răscoala din 1907 și 20 de ani de la încheierea coo—perativizării agriculturii,* Blăgești-Bacău 5 martie 1982

— *60 de ani de la crearea UTC și 25 de ani de la constituirea UASCR,* Bacău, 22 martie 1982.

— *Viața și activitatea lui N. Titulescu* — Bacău, 18 martie 1982 și Buhuși, 6 aprilie 1982.

— *525 de ani de la urcarea lui Ștefan cel Mare pe tronul Moldovei,* Gheorghe Gheorghiu-Dej, 15 aprilie 1982.

— *Centenarul nașterii lui Vasile Pirvan.* Bacău, 28 septembrie și Perchiu-Huruiești, 17 octombrie 1982.

III *EXPOZIȚII TEMPORARE*

In cinstea măreților evenimente din istoria poporului nostru, ce au fost sărbătorite în cursul anului 1982, colectivul secției de istorie a organizat următoarele expoziții tematice :

— *75 de ani de la răscoala din 1907 și 20 de ani de la încheierea cooperativizării agriculturii.*

— *60 de ani de la crearea UTC.*

— *Viața și activitatea lui Vasile Pârvan.*

— *Descoperiri arheologice privind civilizația geto-dacică pe teritoriul jud. Bacău.*

Este necesar să menționăm că, și în cursul anului precedent, muzeografii de la secția de istorie au fost prezenți cu o gamă variată de acțiuni cu caracter științific și cultural- educativ în întreprinderile, instituțiile și școlile din municipiul Bacău, sau celelalte localități urbane ale județului, precum și în mediul rural la școli, cămine culturale sau chiar la locul de muncă al membrilor cooperatori.

Principalele momente privind trecutul glorios de luptă al înaintașilor noștri, sau mărețele realizări obținute de poporul român în anii construcției socialiste, au constituit subiecte ce au atras un numeros public spre locurile unde muzeografi își desfășoară acțiunile cultural-educa-

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

tive : cluburi muncitorești, cămine culturale, școli, licee, instituții etc. Folosirea materialului audio-vizual (diapozitive și pelicule cinematografice) a dat o notă aparte acțiunilor, contribuind la creșterea numerică a auditoriului, dar totodată determinîndu-i să-și îndrepte pașii și spre sălile de expoziții. Este cazul să menționăm aici, că de un succes deosebit s-au bucurat manifestările prilejuite de sărbătorirea centenarului nașterii marelui savant și arheolog Vasile Pârvan.

Menționăm de asemeni faptul că, specialiștii secției de istorie au avut prilejul să-și facă cunoscut rezultatul muncii lor de cercetare în cadrul diferitelor sesiuni științifice din Bacău, sau din alte orașe din țară, în presa locală sau centrală, la posturile de radio București și Iași, precum și la centru de radioficare locală.

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

AIIAI	= Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol" — Iași
ActaMN	= Acta Musei Napocensis
AM	= ArhMold = Arheologia Moldovei
ActaMP	= Acta Musei Porolissensis
Carpica	= Carpica, Muzeul de istorie, Bacău
CI	= Cercetări istorice
Crisia	= Crisia, Muzeul Țării Crișurilor — Oradea
Dacia	= Dacia. Revue d'archeologie et d'histoire ancienne, București, I—XII, 1924—1947 ; N.S.I., 1957...
DIR	= Documente privind istoria României
DRH	= Documente Romanie Historica
MCA	= Materiale = Materiale și Cercetări arheologice
MemAntiq	= Memoria Antiquitatis
MIA	= Materiali i issledovanija po arheologii, SSSR
Pontica	= Pontica, Muzeul de arheologie și istorie națională Constanța
RIR	= Revista istorică română
RM	= Revista muzeelor
SA	= Sovetskaia arheologiia
SCIV (SCIVA)	= Studii și cercetări de istorie veche ; din 1974 : Studii și cercetări de istorie veche și arheologie
SCN	= Studii și Cercetări de Numismatică
Studii	= Studii, Revistă de istorie
Suceava	= Suceava, Anuarul muzeului județean

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să trimită materialele ce se încadrează în profilul publicaţiei „Carpica", dactilografiate la două rînduri, în două exemplare, trimiterile fiind numerotate în continuare şi plasate la sfîrşitul articolului. Materialele vor avea rezumat şi legenda figurilor, traduse într-o limbă străină de circulaţie. Va fi anexată şi varianta românească. Ilustraţia va fi plasată la sfîrşitul textului.

Numele autorilor va fi precedat de prenumele complet. Notele vor fi redactate conform sistemului din numerele precedente, autorii sînt rugaţi să anexeze o listă a abrevierilor.

Responsabilitatea asupra conţinutului materialelor revine în exclusivitate autorilor. Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

Redactor şi tehnoredactor : IOAN MITREA

Coli de tipar : 18¼ ; Format 16×70×100
Apărut, martie 1984

Tiparul executat sub cd. nr. 5049/1983 la
ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ BACĂU,
str. Mioriţei nr. 27.
Republica Socialistă România

Lucrarea este tipărită pe hîrtie fabricată la
C.C.H. „Letea" Bacău

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro

http://www.cimec.ro / http://cmiabc.ro